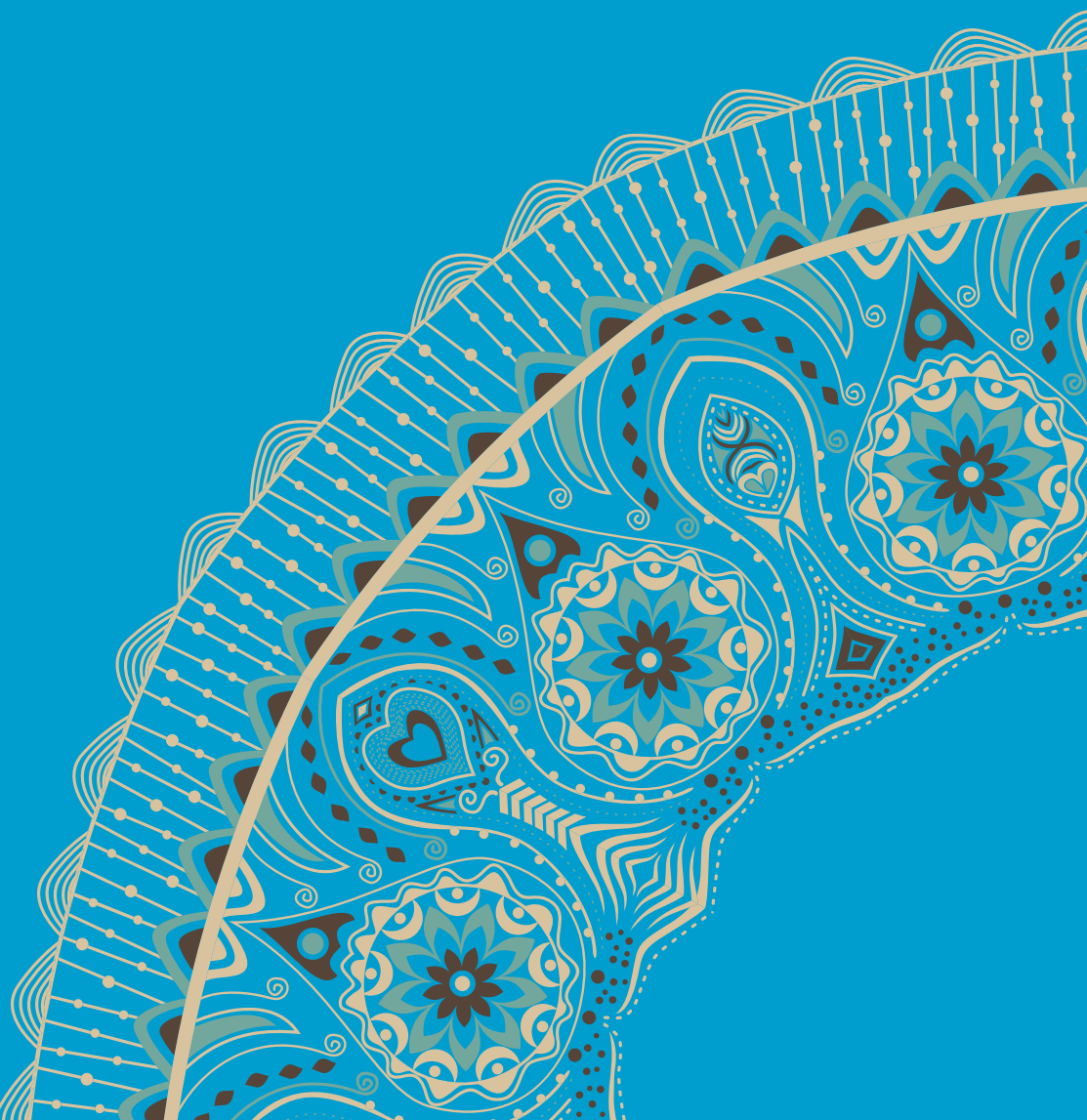

คำศัพท์ การแพทย์พื้นบ้าน 3 ภาค

(ภาคเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และใต้)

คำศัพท์การแพทย์พื้นฐาน 3 ภาค
(ภาคเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และใต้)

สนับสนุนโดย

โครงการพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ

คำศัพท์การแพทย์พื้นฐาน 3 ภาค

(ภาคเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และใต้)

บรรณาธิการ: วีรพงษ์ เกรียงสินยศ

พิมพ์ครั้งที่ 1 ตุลาคม 2566 จำนวน 1,000 เล่ม

ISBN 978-616-786-109-8

สนับสนุนโดย: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

จัดพิมพ์โดย: โครงการพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ

มูลนิธิสุขภาพไทย

520/1-2 ถนนเทศบาลรังรักษ์เหนือ ซอย 16 แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2589-4243 โทรสาร 0-2591-8092

E-mail: thaihof@yahoo.com Website: <http://www.thaihof.org>

พิมพ์ที่: หจก.วารานนท์ เอ็นเตอร์ไพรส์

6, 8 ซอยสะแกงาม 13 ถนนสะแกงาม แขวงสามเต้า เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ 10150

โทรศัพท์ 0-2894-9050-3 โทรสาร 0-2894-9053

ออกแบบปก-จัดรูปเล่ม: ชนิสร นานอม

ภาพปกโดย: www.freepik.com

สารบัญ

การจัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นฐาน

ภาคเหนือ

1

การจัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นฐาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

71

การจัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นฐาน

ภาคใต้

105

คำนำ

การจัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้าน 3 ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ มีความมุ่งหมายที่จะอนุรักษ์ ปกป้อง และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ ซึ่งมีหมอพื้นบ้านที่ยังดำรงวิถีชีวิตและมีบทบาทในการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนอยู่จำนวนไม่น้อย รวมถึงตำราและคัมภีร์การแพทย์พื้นบ้านที่ยังมีอยู่มากมายในท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์และนำมาใช้ประโยชน์ แต่การทำความเข้าใจชื่อเรียกอาการและโรค กรรมวิธีในการรักษา เนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่เป็นภาษาถิ่นทั้ง 3 ภาคที่เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านนั้น นับวันจะมีผู้รู้หรือผู้ที่เข้าใจในคำศัพท์เหล่านี้ลดน้อยลงอย่างมาก

มูลนิธิสุขภาพไทย มุ่งมั่นและเชื่อมั่นในศักยภาพของการแพทย์ดั้งเดิมที่สามารถผสมผสานเข้ากับวิทยาการสมัยใหม่เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพของประชาชนวงกว้าง ในการจะนำเอาคุณค่าดั้งเดิมมาใช้ประโยชน์จึงจำเป็นที่จะต้องเข้าใจรากความรู้ท้องถิ่น เข้าใจคำศัพท์ท้องถิ่นซึ่งเป็นที่มาของการสื่อความหมายที่ถูกต้อง ไม่ผิดเพี้ยน จึงสามารถนำไปสู่การใช้ประโยชน์ได้ตรงตามศาสตร์ความรู้ดั้งเดิม และพัฒนาต่อยอดบนความรู้ที่ถูกต้องด้วย

การดำเนินงานครั้งนี้ถือว่าเป็นงานระยะบุกเบิก เพราะการจัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้าน 3 ภาคอย่างสมบูรณ์จำเป็นต้องระดมผู้รู้และทรัพยากรต่าง ๆ จำนวนมาก และยังต้องใช้เวลานานหลายปี ผลงานครั้งนี้ใช้เวลาและกำลังคนอย่างจำกัด จึงน่าจะยังมีข้อที่ต้องปรับปรุง ซึ่งยินดีรับฟังคำติชม อย่างไรก็ตามมูลนิธิสุขภาพไทยและคณะจัดทำประสงค์ให้เป็น “อิฐก้อนแรก” ที่จะวางรากฐานการศึกษาคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านในระยะยาว เอกสารครั้งนี้ได้แบ่งเนื้อหาคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านออกเป็น 4 หมวด คือ 1) คำศัพท์ที่เรียกชื่ออวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย 2) ชื่ออาการและโรค 3) วิธีการรักษาโรค 4) มาตรฐานวัดตามแพทย์พื้นบ้าน และคำศัพท์อื่นที่ไม่สามารถจัดหมวดได้ เชื่อมั่นว่าเอกสารนี้จะมีประโยชน์ทั้งในด้านการดูแลสุขภาพประชาชน ด้านการเรียนการสอน ด้านการศึกษาวิจัย และช่วยอนุรักษ์ปกป้องความรู้ท้องถิ่นไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติได้ด้วย

มูลนิธิสุขภาพไทยขอขอบคุณคณะทำงานจัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านทั้ง 3 ภาค ซึ่งมีรายนามอยู่ในเนื้อหาที่จัดแบ่งคำศัพท์ในแต่ละภาค และขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่มีวิสัยทัศน์ลุ่มลึกในการสนับสนุนงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ เพื่อนำทั้งความรู้ วิถีปฏิบัติตน และกรรมวิธีการแพทย์พื้นบ้านมาใช้ในการสร้างเสริมสุขภาพให้กับประชาชนสืบไป

การจัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคเหนือ

โดย

นางชวนพิศ นกตาศัย

สนับสนุนโดย

โครงการพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ

สารบัญ

คำชี้แจง	3
ศัพท์หมวด ชื่อโรค-อาการ คำศัพท์ที่ 001-653	4
ศัพท์หมวด คำเรียกอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย คำศัพท์ที่ 001-090	54
ศัพท์หมวด พิธีกรรมเพื่อการรักษา แบบพื้นบ้านภาคเหนือ คำศัพท์ที่ 001-072	58
ศัพท์หมวด มาตรการ ชั่ง ตวง วัด แบบล้านนา	63
ภาคผนวก รายการเอกสารและบุคคลอ้างอิง	69

คำชี้แจง

การรวบรวมคำศัพท์ การแพทย์พื้นบ้านภาคเหนือฉบับนี้ ยึดหลักการใช้คำศัพท์ตามภาษาถิ่นล้านนา (ไทยวน) เป็นหลัก ซึ่งในพื้นที่ภาคเหนือ มีหลายชาติพันธุ์ หลายภาษา มีตำราการแพทย์ที่ถ่ายทอดกันมา จึงมีคำยืมจากภาษาแต่ละชาติพันธุ์ ซึ่งมีสำเนียงและการออกเสียงคำศัพท์ที่แตกต่างกัน ในการรวบรวมคำศัพท์ครั้งนี้ ยึดตามคำศัพท์และสำเนียงแบบไทยวน (เชียงใหม่) ซึ่งกลุ่มไทยวนเองก็มีหลายพื้นที่ และมีการออกเสียงคำศัพท์ด้วยสำเนียงที่ต่างกันด้วย จึงยึดภาษาเชียงใหม่ เป็นมาตรฐานไว้ก่อน เนื่องจากการออกเสียงตรงกับรูปการเขียนในเอกสารที่ใช้บันทึกข้อมูลตำรายาและตำราการรักษาต่าง ๆ ชัดเจนเข้าใจง่าย ซึ่งเอกสารบันทึกตำราการแพทย์และตำรายา เป็นข้อมูลหลักที่คณะทำงานใช้ในการรวบรวมและสอบทวนกับเอกสารมาตรฐาน เช่น พจนานุกรมต่าง ๆ แล้วเรียบเรียงตามลำดับอักษร โดยแยกหมวดใหญ่เป็น 4 หมวด ซึ่งรวบรวมไว้ในเบื้องต้นนี้ ได้ทั้งหมด 815 คำศัพท์และ อีก 6 มาตราขังดวงวัดโบราณ

ซึ่งยังมีคำศัพท์ อีกมากมายที่รอการตรวจสอบความหมายและการใช้งานที่ถูกต้อง ซึ่งต้องสอบทวนกับหลายกลุ่มบุคคลและแหล่งอ้างอิง

รายชื่อคณะทำงาน
นางชวนพิศ นภตาศัย
ดร.ดิเรก อินจันทร์
นายพิชัย แสงบุญ

ศัพท์หมวด ชื่อโรค-อาการ

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
1	กะ / กละ	ᨧᩣ᩠ᨦ / ᨧᩣ᩠ᨦ	ก. ตะกละ อาการกินอาหารปริมาณมากผิดปกติ
2	กั๊ด	ᨧᩣ᩠ᨦ	ก. ปวด (ในกระดูก) เย็นจัด หนาวจัด
3	กาน	ᨧᩣ᩠ᨦ	น. 1. ไข้กาน คืออาการไข้สูง ตัวร้อนจัด ปวดหัว ลดไข้ด้วยการใช้ผ้าชุบน้ำอุณหภูมิห้อง (จุ่มกาน) รักษาโดยใช้รากสะเดา ควินิน (ยาที่มีรสขม) น. 2. กาน คือ มีอาการไอ คอแห้ง ไม่มีน้ำมูก เจ็บคอ ตัวไม่ร้อนอาการไข้สูง ตัวร้อน ปวดหัว
4	กานคะม้วย	ᨧᩣ᩠ᨦᩣ᩠ᨦ	น. อาการไข้ และผอมโซ พุงโตจากการมีตัวพยาธิในท้อง
5	กานหลุท้อง	ᨧᩣ᩠ᨦᩣ᩠ᨦ	น. เป็นไข้และท้องเสีย
6	กามโรค	ᨧᩣ᩠ᨦᩣ᩠ᨦ	น. โรคติดต่อกันได้โดยทางเพศสัมพันธ์ (คำยืม กามโรค)
7	กาฬโรค	ᨧᩣ᩠ᨦᩣ᩠ᨦ	น. 1. ชื่อโรคระบาดชนิดหนึ่งผู้ป่วยมีอาการบวมมนที่รักแร้ อาการ: มีไข้สูงทันที อ่อนเพลีย ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ และต่อมน้ำเหลืองบริเวณ รักแร้ หรือขาหนีบโต น. 2. โรคห่า อาการ: ท้องเสียอย่างฉับพลันรุนแรงและบ่อย ร่างกายสูญเสียน้ำมาก อาจรุนแรงถึงเสียชีวิตได้
8	กินผิด	ᨧᩣ᩠ᨦᩣ᩠ᨦ	ก. กินอาหารผิดสำแดง อาหารที่กินแล้วทำให้โรคกำเริบ
9	กั้ว	ᨧᩣ᩠ᨦ	น. โรคที่ทำให้ปวดมวน อูจจระเป็นมูกเลือด อาการ: ผู้ป่วยมีอาการท้องเสีย ถ่ายเป็นมูกเลือด มีไข้และอ่อนเพลีย
10	กั้วท้อง	ᨧᩣ᩠ᨦᩣ᩠ᨦ	ก. ปวดมวนในท้อง
	กั้วท้อง	ᨧᩣ᩠ᨦᩣ᩠ᨦ	ก. เจ็บท้อง บิด บิดลิ่ว ถ่ายเป็นมูกเลือด
11	กฤษะ	ᨧᩣ᩠ᨦᩣ᩠ᨦ	น. โรคเรื้อน (บ.) เรื้อน ขี้เรื้อน ขี้เื้อน กั้ว อาการ: ผู้ป่วยจะมีผิวหนังซีดเป็นตุ่มนูนหรือมีแผล เส้นประสาทบริเวณผิวหนังตัวขึ้นและมีประสาทรับความรู้สึกเปลี่ยนแปลง
12	กฤษี	ᨧᩣ᩠ᨦᩣ᩠ᨦ	น. คนเป็นโรคเรื้อน (บ) ขี้ทูต ขี้ทูตขี้เรื้อน กั้ว

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
13	เกี้ยว	ကျၢဝ်	ก. ตะคริว เกิดได้กับทุกวัยวะ อาการเคร่ง เกรง น. เปลี่ยวดำ ตะคริว อาการกล้ามเนื้อเกร็งแข็งและปวดซึ่งจะ เกิดขึ้นรวดเร็วและมักจะเป็นอยู่เพียงไม่กี่นาทีกล้ามเนื้อที่ เป็นตะคริวบ่อย ได้แก่ กล้ามเนื้อน่องและต้นขา ตามตำรา แพทย์แผนโบราณว่าเกิดจากความเย็น เกี้ยว ก็ว่า อาการ: ผู้ป่วยอยู่ๆ ก็รู้สึกกล้ามเนื้อส่วนหนึ่งส่วนใด เช่นน่อง หรือต้นขา มีอาการแข็งตัวและปวดมาก คลำดูจะรู้สึก แข็งเป็นก้อน ถ้าขยักกล้ามเนื้อส่วนนั้นจะทำให้ยิ่ง แข็งตัวและปวดมากขึ้น การนวดและยืดกล้ามเนื้อ ส่วนนั้นจะช่วยให้ตะคริวหายเร็วขึ้น ถ้าเป็นขณะนอน หลับผู้ป่วยอาจรู้สึกปวดจนสะดุ้งตื่น โดยทั่วไปจะเป็น อยู่เพียงไม่กี่นาทีก็หายได้เองและไม่มีความผิดปกติ อื่น ๆ เกิดร่วมด้วย เมื่อหายแล้วผู้ป่วยจะรู้สึกเป็น ปกติทุกอย่าง
14	เกี้ยวก้อม	ကျၢဝ်ကျၢမ	น. เปลี่ยวดำ ตะคริว
15	เกี้ยวชัก	ကျၢဝ်ဇွဲ	น. ชื่อโรคชักชนิดหนึ่งของเด็ก
16	เกี้ยวแม่ลูกอ่อน	ကျၢဝ်မေးလုကူအိၣ်	ว. แม่ลูกอ่อน มีอาการตะคริว ที่อวัยวะใด ๆ
17	เกี้ยวเลือด	ကျၢဝ်လွဲဉ်	น. ชื่อโรคชนิดหนึ่งที่ทำให้เลือดเดิน ไม่สะดวก
18	แก้ว	ငွေ	น. ตุ่มพองที่มือซึ่งเกิดเพราะจับเครื่องมือทำงานอย่างหนัก โดยที่ผิวหนังที่ฝ่ามือยังไม่คุ้นกับการทำงานเช่นนั้น
19	ขะเม่น	ခ်းမေး / ခ်းမေး	ก. อาการกระดูกของกล้ามเนื้อเล็ก ที่ตา ปาก ไซยา ราก มะพร้าวไฟ และรากไมยราพยักษ์ 5 ส่วน ต้มกรองเอาน้ำ สะอาด มาล้างตา/ใบและดอกเข็มขาว 1 กำมือ ตัดหัวท้าย แช่น้ำเปล่า แก้วตาฟาง
20	ขะมุกขะมุ่น	ခ်းမုက / ခ်းမုက	ว. คลื่นไส้ คลื่นเหียน พะอืดพะอม
21	ขะเหม่น	ခ်းမေး	ก. เหม่น อาการที่กล้ามเนื้อเต้นเบา ๆ ขึ้นเองตามคติโบราณ ถือเป็นนิมิตบอกเหตุร้ายหรือดีได้
22	ขะแม็บๆ	ခ်းမေး	ว. พะงาบ ๆ อาการอย่างอ้าปากหายใจ
23	ขะยอกขะย่อน	ခ်းယုက / ခ်းယုက	ว. ขยักขย่อน คลื่นไส้ พะอืดพะอม
24	ขะยึก	ခ်းယိ	ก. กระตุก ขยับเขยื้อน เคลื่อนจากที่เดิมเล็กน้อย
25	ขะยื่อ	ခ်းယိ	น. โรคมองคร่อ โรคหืด โรคชนิดหนึ่งมีเสมหะแห้ง หลอดลม กระปือ ขางขะยื่อ ก็ว่า

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
26	ชะหาย	ຮຸ່ວງ	ก. กระจายรู้สึกคอแห้งอยากดื่มน้ำมาก
27	ชะหมอง	ຮຸ່ມູດ	น. สมอง
28	ชะหม่อม	ຮຸ່ມູ່ມ	น. กระหม่อม
29	ขัด	ຮັດ	ก. ขัดยอก ปวดเมื่อย เคล็ด
30	ขัดบ่าตันขา	ຮັດບ່າຕັນຂາ	ก. ต่อมาน้ำเหลืองที่โคนขาอักเสบ
31	ขัดเยี่ยว	ຮັດຢູ່ອ	ก. อาการปัสสาวะยาก
32	ชกอยก	ຮັດຢູ່	ก. โขยกเขยก
33	ชน	ຮັດ	น. ชนที่ขึ้นตามร่างกาย ก. กรน หายใจมีเสียงดัง
34	ชง	ຮັດ	ก. กลัด อาการที่เลือดหรือหนองตั้งอยู่ในผิวหนังหรือแผล
35	ชงหนอง	ຮັດຢູ່	ก. กลัดหนอง อาการที่ภายในแผลกลายเป็นหนองและมี สะเก็ดแผลปิดอยู่
36	ชงเลือดชงหนอง	ຮັດເລືອດຮັດຢູ່	ว. ช้ำเลือดช้ำหนอง
37	ชมปากชมใจ	ຮັດປາກຮັດໃຈ	ว. ไม่อยากรับประทานอาหาร
38	ชม	ຮັດ	ก. 1. ชม ใช้กำลังกดลงไม่ให้ผวยขึ้น กดให้ลง ก. 2. กระทำด้วยอาคมเพื่อให้ผู้อื่นหรือโรคภัยลดอำนาจ หรือ ความศักดิ์สิทธิ์ลง ก. 3. อาการที่หมอตำแยปรับท่าของทารกในครรภ์ให้อยู่ในท่า ที่จะคลอดได้สะดวก
39	ชมท้อง	ຮັດອັດ	ก. ใช้มือกดท้องช่วยในการคลอดลูก
40	ชมเท้า	ຮັດເຮົ້າ	ก. ใช้ไม้เท้าพุงกาย
41	ซ้องๆ	ຮັດ	ว. เสียงโอะແບ່ແຫ້
42	ซบน้ำ	ຮັດ	ก. กระจายน้ำ
43	ชาได้	ຮາວໄດ້	ว. ชาแป้
44	ชาโตะ	ຮາວໂຕະ	ว. ชาเขยก
45	ชาห้าน	ຮາວຫ້າ	ว. ชากะเผลก
46	ชาก	ຮາວ	ก. ชาก อาการที่ทำให้เสมหะในลำคอหลุดออกมักมีเสียงดัง เช่นนั้น น. ชักลาก ชี้ชาก ก็ว่า

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
47	ขากดอกปอ	ຂຸຂຸດປູ	น. ขี้กลากชนิดหนึ่ง ดู ขี้ขากดอกปอ
48	ขากเสี้ยน	ຂຸງງຸ່	น. เกลื้อน กลากเกลื้อน
49	ขาง	ຂຸ	ว. อาการอักเสบ ปากสูกุ เจ็บแสบเจ็บขา เจ็บหัว น. 1. โรคขางหรือตานที่พบในเด็ก น. 2. โรคปากเปื่อย ปากเจ็บหรือเป็นแผลที่พบได้บ่อยทั้งในเด็กและผู้ใหญ่ เป็นโรคไม่ร้ายแรงแม้ไม่ได้รับการรักษาก็อาจหายได้เอง ภายใน 1-2 สัปดาห์ สาเหตุ: ยังไม่ชัดว่าเกิดจากอะไรอาจเกิดจากเชื้อไวรัส แต่เชื่อว่าอาจสัมพันธ์ กับปฏิกิริยาทางภูมิคุ้มกันหรือปฏิกิริยาภูมิคุ้มกัน (immunity) ที่เกิดกับเชื้อบวมในช่องปาก โรคนี้มักเกิดเมื่อมีความเครียด ขณะมีประจำเดือน อาหารไม่ย่อย ท้องผูกหรือเป็นไข้เรื้อรังมักเรียกว่า แผลร้อนใน อาการ: รู้สึกเจ็บในปาก ตรวจดูจะพบมีแผลตื้น ๆ ขอบแผลแดง ตรงกลางแผลเป็นสีขาวปนเหลืองที่เยื่อในช่องปาก บริเวณที่พบบ่อยคือ ริมฝีปาก กระพุ้งแก้มบนลิ้น ใต้ลิ้น ส่วนน้อยอาจพบที่เพดานปาก เหงือกหรือต่อมทอนซิล อาจขึ้นแผลเดียว หรือหลายแผลก็ได้ ในระยะ 2-3 วันแรกจะรู้สึกปวดมาก จนบางครั้งกลืนหรือพูดไม่ถนัด ถ้ายังกินของเผ็ดจัดหรือเปรี้ยวจัดจะรู้สึกปวดแสบมากขึ้น ต่อมาอีก 5-7) วัน จะพบว่าเยื่อเหลือง ๆ ปกคลุมที่ผิวของแผล หลังจากนั้นแผลจะค่อยๆหาย อาการปวดจะหายได้เองภายใน 7-15 วัน โดยมากจะไม่เป็นแผลเป็นไม่มีอาการผิดปกติอื่น ยกเว้นรายที่รุนแรง อาจมีอาการอ่อนเพลียและมีไข้ร่วมด้วย
50	ขางชะยื่อ	ຂຸຊາຍີ	น. โรคหืด สาเหตุ: ทางแพทย์แผนปัจจุบัน หืด (asthma) เกิดจากการแพ้ ซึ่งเป็นอาการเนื่องจากทางเดินหายใจอุดตัน อาการ: ผู้ป่วยจะมีอาการหายใจขัดมีเสียงหวีด ไอและมีเสมหะ มีช่วงหายใจออกยาว
51	ขางควาย	ຂຸດຽງ	น. โรคปากเปื่อยที่มักเป็นกับเด็ก
52	ขางน้ำนม	ຂຸນ້ຳນົມ	น. อาการอักเสบของเด็กในระยะกินนม มีลักษณะอักเสบรอบปาก เม่า กี่ว่า
53	ขางลงสิงค์	ຂຸລຸ່ງລິງ	น. อาการปวดท่อน้ำสสาวะ ปัสสาวะขุ่นข้น

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
54	خاب	ຂວ	ก. ซ่อน ไม่ปรากฏอาการ
55	ซึกะ / ซึกละ	ຊີກະ/ຊີລະ	ก. อาการอยากกินอาหารมากกว่าปกติ
56	ซึกอ	ຊີກຸ່	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง
57	ซึกซัน	ຊີຊັນ	ว. ขัดหนัก ถ่ายอุจจาระไม่ออก สาเหตุ: ท้องผูก (constipation) เป็นอาการที่อาจเกิดจากการมีแผลในลำไส้ใหญ่หรือลำไส้ตรง หรือมีโรคทางประสาท การนอนยาวนาน หรือไม่ออกกำลังกาย อาการ: การแพทย์แผนปัจจุบัน หมายถึงอาการที่ช่วงการถ่ายอุจจาระยาวออกไปโดยไม่สามารถอธิบายได้โดยอาจเป็นเวลาหลายวัน หรืออุจจาระมีลักษณะแข็งแห้งหรือถ่ายลำบาก การรักษา: ให้ยา ปรับการรับประทานอาหาร
58	ซึกาก	ຊີຊັກ	น. ซึกลาก ชื่อโรคผิวหนังชนิดหนึ่ง เกิดจากเชื้อราขึ้นเป็นวง มีอาการคัน โรคนี้ติดต่อได้ง่ายโดยการสัมผัสกับผู้ป่วยหรือใช้ของใช้ร่วมกับผู้ป่วย (เช่น เสื้อผ้า ถุงเท้า)
59	ซึกากดอกปอ	ຊີຊັກຂຸດປູ	น. ซึกลากที่มีลักษณะเหมือนดอกปอ มักพบใช้คำนี้ร่วมกับคำว่าซึ่เสี้ยนดอกหมาก คือเกลื้อนที่มีลักษณะเหมือนดอกหมาก
60	ซึกากน่านม	ຊີຊັກນ້ຳນົມ	น. ซึกลากที่เกิดจากน่านมแม่ ซึ่งมักเกิดเป็นจุด ๆ เป็นผิวหนังที่มีรอยต่างขาว กลากน่านมและโรคต่างขาวนั้นน่าจะเกิดเพราะแม่ให้นมลูกขณะแดดร้อน และร่างกายไม่สะอาด เช่น ขณะกลับจากดำนานหรือทำงานเหงื่อไหลยังไม่ได้อาบน้ำ ชำระร่างกายก่อนให้นมลูก สาเหตุ: เกิดจากเซลล์สร้างเม็ดสี (melanocyte) ที่ขึ้นหนังกำพร้าไม่สร้างเม็ดสี (pigment) ตามปกติทำให้ผิวส่วนนั้นเป็นต่างขาว แต่ยังไม่ทราบแน่ชัดถึงสาเหตุที่ทำให้เซลล์สร้างเม็ดสีเกิดความผิดปกติ อาจเกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรียหรือการขาดอาหาร หรือแพ้ลมแพ้แดด อาการ: เริ่มจากเกิดเป็นจุดแดงเล็ก ๆ ก่อนแล้วขยายเป็นวงแดงจาง ๆ ขนาด 1-3 เซนติเมตร มีขุยบาง ๆ ต่อมาสีจะจางลงเป็นวงสีขาว ขอบเขตไม่ชัดเจนและมีขุยบาง ๆ ไม่คัน ตำแหน่งที่พบบ่อย ได้แก่ ใบหน้า (รอบปาก แก้ม หน้าผาก คอ ไหล่และแขน) มักเป็นอยู่นานหรือเป็น ๆ หาย ๆ จนโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะหายไปตัวเอง

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
61	ขี้ขำ	ຂີ້ຂົວ	น. อุจจาระที่ค้างคาอยู่
62	ขี้แฉ่น	ຂີ້ແຈ້	น. พรรตึก ท้องผูก ว. อุจจาระแข็งถ่ายลำบาก ขี้ถัก กี่ว่า
63	ขี้ควาย	ຂີ້ຖົງ	น. คราบที่ติดมาบนสีระของทารกแรกเกิด
64	ขี้คู้	ຂີ້ຄູ່	น. โรคไทรน ขางชะยื่อ กี่ว่า
65	ขี้ดองหมองແ່ງ	ຂີ້ດູ່ງຢູ່ດູ່ງແ່ງ	ว. ผอมซูบไม่มีเรียวแรง ขี้ดองหมองແ່ງ กี่ว่า
66	ขี้ด้อย	ຂີ້ດູ່ງ	ว. ลักษณะของคนที่ทำอะไรมักทำซ้ำ ๆ อย่างไม่ตั้งใจ ว. ผอมมาก กินอาหารมากแต่ยังผอมอยู่เหมือนเดิม
67	ขี้ดั่ง	ຂີ້ດູ່ງ	น. ขี้มูกที่แห้งติดอยู่ภายในจมูก
68	ขี้ตึก	ຂີ້ຕຶກ	น. โรคพยาธิตัวตืด หรือพยาธิตัวแบน
69	ขี้ถัก	ຂີ້ຖັກ	ก. ขัดหนัก ถ่ายอุจจาระ ไม่ออก
70	ขี้ทูด	ຂີ້ຕູ່ດ	น. โรคผิวหนังซึ่งติดต่อได้ ทำให้ผิวหนังเป็นผื่น บางชนิดทำให้น้ำกัด บางชนิดเป็นผื่นคันทำให้ผิวหนังหนาหยาบและอาจแตกมีน้ำเหลืองไหลหรือตกสะเก็ดในระยะหลัง ดูเพิ่มที่ ขี้เรื้อน
71	ขี้เทา	ຂີ້ເທົາ	น. ขี้ที่ค้างอยู่ในท้องของเด็กแรกเกิด
72	ขี้ปุมไค่	ຂີ້ປຸ່ມໄກ່	น. ว. พุงยื่น ลงพุง อิ่มเต็มคราบ ทัวไปเขียน ขี้ปุมไค่
73	ขี้ปุมพ่อง	ຂີ້ປຸ່ມປ່ອງ	ว. พุงป่อง
74	ขี้ปุมหลวง	ຂີ້ປຸ່ມລູງ	น. ลงพุง พุงโต
75	ขี้ปุมหลาม	ຂີ້ປຸ່ມລຸ່ມ	ว. 1. พุงหลาม พุงที่โตแต่ไม่ยื่นออก ว. 2. กินมาก
76	ขี้เป่ลี่ย	ຂີ້ເປ່ລຶ້ຍ	ว. คนง่อยเป่ลี่ย แขนขาพิการ ขี้โรค ขี้เป่ลี่ย กี่ว่า
77	ขี้มูก	ຂີ້ມູກ	น. น้ำมูก
78	ขี้ไม้	ຂີ້ໄມ້	น. คุณทะราด โรคแผลเรื้อรังทำให้แผลเปิดกว้างออกมีกลิ่นเหม็นและทำให้เกิดบาดแผลแบบเดียวกันขึ้นอีก
79	ขี้ยา	ຂີ້ຢາ	น. คนที่ติดยาเสพติด เช่น ติดฝิ่น ก็เรียกขี้ฝิ่น

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
80	ขี้รังแค	ຂີ້ຮັ່ງແຄ	น. ขี้รังแค สะเก็ดสีขาวบนหนังศีรษะที่ร่วงลงบนไหล่ขณะหวีผม เป็นหนังศีรษะชั้นบนสุดที่ตายแล้วและหลุดลอกออกมาเหมือนขี้ไคลตามผิวหนัง ซึ่งเกิดขึ้นเป็นปกติของทุกคน อาจมีอาการคันร่วมด้วย “ขี้ฮ้างแก” ก็ว่าอาจเป็นมากบ้าง น้อยบ้างไม่เหมือนกัน คนที่มีขี้รังแคมากเป็นเพราะมีการหลุดลอกของหนังศีรษะเร็วกว่าคนปกติทำให้มีสะเก็ดหรือขุยขาว ๆ ที่หนังศีรษะและร่วง เวลาหวีผม การมีขี้รังแคมากไม่ถือเป็นโรคและไม่ทำให้เกิดความผิดปกติของเส้นผม หรือการอักเสบของหนังศีรษะแต่อย่างใด
81	ขี้รากสองคลอง	ຂີ້ຮຸ້ງສອງຊ່ອງ	น. ปวง โรคลงราก โรคที่มีอุจจาระร่วงและอาเจียน ขี้ฮากสองกอง ก็ว่า
82	ขี้เรื้อน	ຂີ້ເຮືອນ	น. โรคเรื้อน (ขี้ทูต กุ๊กจิ้ง ไทโกว หูหนาดารื้อ โรคใหญ่ โรคพยาธิ เนื้อตาย โรคผิวนเนื้อ ก็ว่า) โรคติดต่อเรื้อรังเกิดจากเชื้อโรค ติดต่อกันโดยการสัมผัสทางผิวหนัง หรือสูดเข้าทาง การหายใจ ซึ่งติดต่อกันได้ยาก ต้องใกล้ชิดผู้ป่วยระยะ ติดต่อเป็นเวลานาน จึงจะรับเชื้อเข้าร่างกาย ทำให้เป็น ผื่นคัน ขี้เรื้อน ก็ว่า อาการ: ระยะแรก (โรคเรื้อนไม่ทราบชนิด) ผิวหนังจะมีผื่น (อาจเป็นผื่นเดียวหรือหลายผื่น) มีสีแดงเป็นมัน บางครั้งสีจาง มีขอบชัดเจนเป็นวงต่าง ขาว ผิวบริเวณ นั้นจะมีขนร่วงและแห้งออกน้อยกว่าปกติแต่ยังไม่ ค่อยรู้สึกชาและเส้นประสาทเป็นปกติ มักจะพบที่ หลัง ก้น แขน และขาอาการระยะนี้อาจหายได้เอง หรืออาจมีอาการเปลี่ยนแปลงเป็นโรคเรื้อนชนิดอื่น
83	ขี้แร่	ຂີ້ແຮ່	น. ขี้เต่า เหงื่อไคลที่ติดอยู่ตามรักแร้ ขี้แฮ้ ก็ว่า
84	ขี้สั่น	ຂີ້ສັ່ນ	น. เกลื้อ โรคผิวหนังที่เกิดจากเชื้อราเป็นดวงขาว
85	ขี้เสียดอกหมาก	ຂີ້ເສົ້າດອກໝາກ	น. เกลื้อชนิดหนึ่ง ดูเพิ่มที่ขี้ซากดอกป้อ
86	ขี้หน่อ	ຂີ້ໜົ່ວ	น. เรียกคนที่ผิวหรือมือเป็นตุ่ม
87	ขี้หย่อมมองแค่ง	ຂີ້ຢູ່ດູ່ມອນແກ່ງ	ว. ผอมแห้งแรงน้อย ขี้ดองมองแค่ง ก็ว่า
88	ขี้หลุ่ทอง	ຂີ້ຢູ່ຢູ່ດູ່	ว. ทองร่วง ทองเสีย
89	ขี้หิด	ຂີ້ຢູ່	น. โรคหิด โรคติดเชื้อปรสิตชนิดหนึ่งทำให้เกิดอาการคัน ในเวลากลางคืน มีตุ่มบริเวณง่ามนิ้วมือ นิ้วเท้า

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
90	ไข้หัดซึกอ	ຮີ່ຫຼີຮີ່ຫຼໍ່	ว. เป็นหัดและ/หรือไทกอ
91	ไข้หูด	ຮີ່ຫຼຸຂ	น. หูด ไตแข็งบนผิวหนัง สาเหตุ: เป็นเนื้องอกชนิดธรรมดาของผิวหนัง
92	ไข้รากสองคลอง	ຮີ່ຮຸງສອງດູດູ	ก. อาเจียรและท้องเสีย รักษาตามอาการ ให้กินน้ำเกลือ ละลายกับน้ำตาล
93	ไข้เอื้อน	ຮີ່ຮີ່ອູ້	ก. เรื้อน โรคผิวหนังอย่างรุนแรงขึ้นไข้เรื้อน ดู ไข้เรื้อน
94	ไข้ฮากสองคอง	ຮີ່ຮຸງສອງດູດູ	น. ปว่ง โรคลงราก ดู ไข้รากสองคลอง
95	ไข้	ຮີ່	น. อาการของโรคทำให้ตัวร้อน
96	ไข้แฉม	ຮີ່ແຮ່	น. อาการไข้หายแล้วกลับเป็นใหม่
97	ไข้ป่า	ຮີ່ປ່າ	น. ไข้มาลาเรีย (มาลาเรีย ไข้จับสั่น ไข้ป่า) คนที่มีไข้หนาวสั่น มากหรือมีไข้นานหลายวันเมื่อตรวจร่างกายไม่พบอาการ อย่างอื่นชัดเจนหรือพบเพียงตับโต ม้ามโต ฟังนิกถึงโรคนี้ กับไข้ไทฟอยด์ไว้ก่อนเสมอ อาการ: จะเกิดหลังจากได้รับเชื้อ เมื่อถูกยุงกัดปล่อยกัด ประมาณ 14 วัน (อาจนานหลายสัปดาห์หรือหลาย เดือนก็ได้) ใน 2-3 วันแรกอาจมีอาการปวดศีรษะ ครั่นเนื้อครั่นตัว ปวดเมื่อยตามตัวคล้ายไข้หวัดใหญ่ ต่อมามีอาการไข้จับสั่นเป็นเวลาซึ่งเป็นลักษณะ เฉพาะของไข้มาลาเรีย
98	ไข้ป้าง	ຮີ່ປ່າງ	น. จุกผาม โรคท้องมาน โรคม้ามย้อย ไข้มาลาเรีย ดูเพิ่มเติม ที่ไข้ป่า
99	ไข้เลือด	ຮີ່ເລື້ອ	น. การแพทย์แผนปัจจุบัน หมายถึง ไข้เลือดออก (Hemorrhagic fever) เป็นโรคที่พบบ่อยมากโรคหนึ่ง พบมากในเด็กอายุ 2-10 ปี เด็กต่ำกว่า 1 ขวบ พบน้อย พบบ่อยในฤดูฝนช่วงที่มียุงลายชุกชุม
100	ไข้เปื้อนเลื่อน	ຮີ່ເປື້ອເລື້ອ	ว. มีไข้บิดไปมา ใจบ่ดี อยู่ไม่นิ่งทุรนทุราย ตายมิตายแหล่
101	ไข้รากสาด	ຮີ່ຮຸງສາດ	ว. เป็นไข้ที่มีอาการคล้ายมาลาเรีย ไข้ค่าน ไคร่นอนทั้งวัน เดี่ยว เป็นเดี่ยวหาย คล้ายไทฟอยด์ ชอบนอนผิงแดด นอนสาด ลากสาดไปมา นอนทั้งวัน
102	ไข้สันนิบาต	ຮີ່ສັນນິບາດ	น. ไข้กาฬนกนางแอ่น ไข้กาฬหลังแอ่น
103	ไข้เส้า	ຮີ່ເສົ້າ	น. ไข้ที่ผู้ป่วยมีอาการ “เส้า” หรือ หอบ ไข้หวัดใหญ่

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
104	ไข้ดำอีแดง	ໄຂ້ຊີຂໍວຊີເຂັ້	น. การแพทย์แผนปัจจุบันเป็นโรคที่พบไม่บ่อยนักแต่ก็เคยพบ การระบาดของโรคนี้ในเด็กนักเรียนเป็นครั้งคราว สาเหตุ: ติดเชื้อแบคทีเรีย ชื่อว่าเบตา-สเตรปโตค็อกคัส กลุ่มเอ ติดต่อกันโดยการหายใจไอหรือจามรดกัน อาการ: มีไข้สูง เจ็บคอ ต่อมทอนซิลบวมแดงหรือมีจุดหนอง ลิ้นเป็นฝ้า บางครั้งอาจอาเจียนวันที่ 2 หลังมีไข้จะมี ผื่นแดงเรื้อ ๆ ขึ้นที่หน้า (ยกเว้น บริเวณรอบปาก) วัน ต่อมาผื่นจะกระจายไปตามลำตัวและแขนขาอย่าง รวดเร็ว บางคนอาจรู้สึกคัน ลิ้นหนาขึ้นและเป็น สีชมพู เรียกว่าลิ้นสตรอเบอรี่ วันที่ 6 หลังมีไข้ผื่นจะ เริ่มจาง แล้วผิวหนังและลิ้นจะเริ่มลอก อาการหนัง ลอกอาจเป็นอยู่นาน 2 สัปดาห์
105	คัน (อ่านว่า ไก้น)	ໄຂ້	ว. คัน อาการที่ข้อมือหรือข้อเท้า ถูกกระแทกโดยแรงทำให้ เคลื่อนจากที่เดิมเข้าไป ดู ไค้น
106	กระยือ	ໄຂ້ຍີ	น. โรคไทรอยด์ โรคหืด ขะยือ ขางขะยือ กี่ว่า
107	คร้วท้องลง	ໄຂ້ອຸດູ	ก. มดลูกหย่อน
108	คลัง	ໄຂ້	ก. พลิ้งปากพูด ไม่มีสติ ละเมอ ดูเพิ่มที่ คั่ง
109	คลังจวง	ໄຂ້ອຸດ	ก. มึนงง
110	คลังไหล	ໄຂ້ໄຫຼ	ก. เพ้อ เพ้อเพราะพิษไข้ คั่งไหล กี่ว่า
111	คอ (อ่านว่า กอ)	ໄຂ້	น. เรียกโรคไทกอว่า ชีคอ (อ่านว่า ชีกอ)
112	คัด (อ่านว่า กั๊ด)	ໄຂ້	ก. จุก เสียด แน่นในร่างกาย
113	คัดท้อง	ໄຂ້ອຸດ	ก. จุก แน่นท้อง
114	คัดอก	ໄຂ້ອຸດ	ก. เต็มตัน ดีใจหรือเสียใจจนพูดไม่ออก
115	คัน	ໄຂ້	ก. คัน อาการที่รู้สึกอยากเกา
116	คางคับ	ໄຂ້ຈຸບ	ก. อาการขากรรไกรแข็ง
117	แคน (อ่านว่า แกน)	ໄຂ້	ว. เปื้อน่ายมักใช้ตามหลังคำ ค่าย เป็น ค่ายแคน
118	แคนใจ (อ่านว่า แกนใจ)	ໄຂ້ໃຈ	ก. เจ็บใจ ข้ำใจ
119	แคนตา (อ่านว่า แกนตำ)	ໄຂ້ຕາ	ก. รู้สึกปวดที่ตา

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
120	แค้น (อ่านว่า แก้น)	ແຈ້	ก. สำลัก อย่างสำลักอาหาร
121	แค้นคั่ง (อ่านว่า แก้นกั้ง)	ແຈ້ຄື້	ก. 1. ตกใจ ก. 2. เตือดตาลใจ
122	ไค่ (อ่านว่า ไก่)	ໄຄ້	ก. บวม พอง ขึ้นอืด ทั่วไปเขียน ไก่
123	ไคร่ทัน (อ่านว่า ไคร่ตัน)	ໄຄ້ຮັ້	ก. คลื่นเหียน อายากอาเจียน
124	ไคร่อยาก	ໄຄ້ຢູ່	ก. อยาก อยากกินอาหาร
125	ไคร่ราก (อ่านว่า ไคร่ฮาก)	ໄຄ້ຮູ່	ก. คลื่นไส้
126	คะยือ	ໂຈຍີ	น. โรคโອกรน โรคหืด ขะยือ ขางชะยือ กี่ว่า
127	คะม้วย	ໂຈຍູ້	น. โรคทางชนิดหนึ่ง เกิดจากตัวพยาธิ (แป้ว ชี้ตัก ตัวตืด)
128	คั่งไหล	ຄື້ໄຫຼ	ก. คุมสติไม่ได้ มักเป็นไปตามสิ่งที่เผชิญอยู่
129	คนอย่าล้ำ	ຕົວຢ່າລ້ວ	น. คนที่กินยาหรือใช้ยาเกินขนาด
130	คนอ้งอ๊ะ	ຕົວອຸ່ອຣ	น. คนที่พูดไม่ได้มักมีน้ำลายย่อยอยู่เสมอ
131	คั่นท้อง	ຕົວອັດ	ก. 1. ปั่นป่วนในท้อง พะอืดพะอม คลื่นไส้ ก. 2. อาการที่หมอดำแยช่วยกล่อมท่าของทารกในครรภ์ให้ คลอดได้สะดวก
132	คอออม	ຕົວອຸ່ມ	น. โรคคอพอก
133	คอเอิม	ຕົວອຸ່ອຶ	น. การแพทย์แผนปัจจุบัน หมายถึง โรคคอพอก ลำคอโต เป็น อาการที่ต่อมไทรอยด์
134	ง่วง	ຄູ່ວ	ก. อาการที่ร่างกายอ่อนเพลียเช่น ง่วงเหล้า คือ ซึมเซาเพราะ ฤทธิ์สุรา เหนงเหล้า กี่ว่า
135	ง้วน	ຄູ່ວ	น. ตำรา ยาพิษ ยาเบื่อ โรคเนื้อร้าย
136	ง้วนसान	ຄູ່ວສານ	น. เนื้องอก ดูเพิ่มที่ สาน
137	ง่วย	ຄູ່ວ	ว. 1. ง่อย อาการที่แขนขาพิการเคลื่อนไหวไม่ได้ตามปกติ ว. 2. ลักษณะงก ๆ เงิน ๆ ง่วยสิ่ง หง่วย โง่ โง่สิ่ง กี่ว่า
138	ง่วยสิ่ง	ຄູ່ວສິ່	ว. เป็นง่อย หง่วย กี่ว่า
139	ง่อย	ຄູ່ວ	ว. ง่อย อาการที่แขนหรือขาพิการเคลื่อนไหวไม่ได้ตามปกติ (เป็นคำยืม) ง่อย ล้านนาใช้ง่วย โง่ หง่วย หรือเป็นเปลี้ย

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
140	งูจงสก	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ก. งูจงอางกัด
141	งูร้ายขบ	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ก. งูพิษกัด
142	งูเห่าขบ	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ก. งูเห่ากัด
143	โง่	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	น. อัมพาต โรคที่ทำให้อวัยวะบางส่วนตายหรือกระดูกไม่ได้โง่ถึง โง่สิ่ง โง่ย กี่ว่า
144	จะลือก ๆ	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ก. อาการวิ่งหรือเดินไปมาบ่อย ๆ
145	จวง	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ก. คลั่ง เพ้อ
146	จ่องเงาะ	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ว. ลักษณะขาซึ่งถ่างเล็กน้อยเช่น เด็กที่เพิ่งสอนเดินหรืออาการเดินของคนที่ยังไม่แข็งแรง จ่อมเงาะ จ่องเงาะเคาะด้อย กี่ว่า
147	จางปาก	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ว. อาการกินอาหารไม่รู้รสเพราะพิษไข้เป็นต้น
148	จาม	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ก. จาม อาการของลมที่พุ่งออกมาทางจมูกและปากมักจะเป็นห้วง ๆ ในทันทีทันใดโดยไม่ตั้งใจเพราะเกิดระคายเคืองในจมูก
149	จิตหลุ	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ว. พันเพื่อน เสียจริต
150	จู้ไซ่	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ก. น. การรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ใช้ไข่ต้มผ่าซีกที่บรรจุเหรียญเงินรูปแทนไข่แดง มีผ้าหุ้ม ประคบไข่ไปตามส่วนที่เจ็บพร้อมกับเสกคาถาไปเรื่อย ๆ พิษไข่จะทำให้ผิวของเหรียญคล้ำ จะต้องประคบและเสกคาถาไปเรื่อย ๆ จนกว่าผิวของเหรียญจะไม่คล้ำ
151	เจ็บ	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ก. ป่วย ไข้ ความรู้สึกทางกายเมื่อถูกทาบหรือเป็นแผล
152	เจ็บเกล้าเมาหัว	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ว. ไม่สบาย ปวดหัวเป็นไข้
153	เจ็บเขี้ยว	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ว. ปวดฟัน
154	เจ็บแคงเจ็บขา	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ว. ปวดเมื่อยตามร่างกาย
155	เจ็บท้อง	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ว. ปวดบริเวณท้อง
156	เจ็บปาก	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ว. มีแผลที่ปาก มีแผลในปาก
157	เจ็บปน	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ว. ไม่สบาย
158	เจ็บปนเอยนุ่น	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ว. อาการของร่างกายที่ผันไปตามเหตุการณ์
159	เจ็บหัว	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩢ᩵ᨶᩣ᩠ᨦ	ว. ปวดหัว

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
160	เจ็บหัวมัวตา	ເຢັບຫຼັງຕາ	ว. ไม่สบาย อาการของคนชรา
161	ใจเหวี่ยง	ໃຈເຢັງ	ว. ใจไม่สงบ ใจกระเจิดกระเจิง ใจเตลิด
162	เจ็บเหงือก	ເຢັບເງິກ	น. อาการที่เนื้อในปากบวมซ้ำอีกเสบ ยิ้มร่ามขนาด
163	เจ็บอก	ເຢັບອັກ	ว. ปวดที่บริเวณทรวงอก
164	ชวะ	ຮົງ	ก. แผ่ออก ขยายออกอย่างแผ่ฝ้ายขยายตัว
165	ชว๋า	ຮົງ	ก. แผ่ ขยายออก อย่างแผ่ฝ้ายขยายตัว (มากกว่าชวะ)
166	ชมอยา	ຮົງຢາ	ก. ทูเลาจากป่วยไข้กระปรี้กระเปร่าขึ้นมาระยะหนึ่งหลังจากเปลี่ยนยาขนานใหม่ในการรักษา
167	ชอบ	ຮົບ	ว. ชุบผอม
168	ชอบหอมผอมเหลือง	ຮົບຫຼຸບຢາຍເຢັບ	น. โรคผอมแห้งแรงน้อย
169	ชัก	ຮົງ	ก. ดึง กระตุก
170	ชืดเนื้อชืดตัว	ຮົງເຢັບຮົງ	ก. ตะครันตะครอ รู้สึกรจะเป็นไข้
171	ชู่ข้า	ຮົງຮົງ	ว. ฟกข้า ระบาย
172	เช็ด	ຮົງ	ก. อาการที่ผู้มีอาคมใช้ใบพลูเสก เช็ดไปตามร่างกายคนป่วย เพื่อรักษาโรค เป็นต้น
173	แซ	ເຢັບ	น. อาการปวดเกี่ยวกับปัสสาวะหรือทางเดินปัสสาวะ
174	แซลม	ເຢັບລຸມ	น. หมดสติ เพราะโรคลม เป็นลมบ่อย
175	แซเยี้ยว	ເຢັບຢາຍ	น. อาการปวดเกี่ยวกับการถ่ายปัสสาวะ
176	แซเลือด	ເຢັບເລື້ອ	น. สตรีมีประจำเดือนกระปริดกระปรอย
177	โซกโวก	ຮົງໂວ	ว. ผอมซูบมาก อย่างที่เห็นแก้มตอบลิก
178	ชว๋า	ຮົງ	ก. แผ่ออก ขยายออก ชว๋า กี่ว่า ว. ช่า ชู่ อาการที่ปรากฏแก่ร่างกายเวลาชนลุก
179	ซ่อม	ຮົງ	ว. ลักษณะตาฟางหรือมองเห็นไม่ชัด เรียก ตาซ่อม
180	ชาง	ຮົງ	น. ชาง โรคชนิดหนึ่งตามตำราแพทย์แผนโบราณว่าเป็นในเด็ก มีลักษณะเป็นเม็ดขึ้นในปาก ลิ้นเป็นฝ้า เป็นต้น
181	ชางกันเหี้ยว	ຮົງກັນເຢັບ	น. โรคตานขโมย
182	ชางคะมว	ຮົງກະມຸງ	น. โรคทราง ชาง
183	ชว๋า	ຮົງ	ก. แผ่ออก ขยายออก ชว๋า กี่ว่า

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
184	ด้อง	ຂ້ວ	ว. ผอม โข อดอยาก เรียกสุนัขตัวเมียที่เพิ่งคลอดลูกและ ผอมโซว่า หมาแม่ด้อง
185	ด่อน	ຂ້ອ	ว. เผือก ขาว ต่างขาวมักใช้กับสีของขนหรือผม
186	ด้อย ๆ	ຂຸ້້	ว. อาการที่สิ่งของค่อนข้างยาวเช่น มือ สันระริก ถ้าของสิ่งเล็ก ขนาดสั้นสั้นใช้ ดิด ๆ ถ้าของขนาดยาวมาก สัน หรือแกว่ง ไปมาใช้ ควาก ๆ
187	ด้อย	ຂຸ້້	ก. อาการที่มือไม่ได้อยู่สุข ร้ายดินคันมือ กี่ว่า
188	ด้อยตีนด้อยมี	ຂຸ້້ໂຂ້ໂຂ້	น. โรคคางทูม
189	ดันกาง	ຂ້ວງ	น. 1. ไซ้ดันต่อน้ำเหลืองที่อยู่ใต้ผิวหนังของบริเวณขาหนีบ ซึ่งเป็นแนวผิวหนังระหว่างลำตัวกับต้นขามีหน้าที่กัก และทำลายเชื้อโรคที่อาจผ่านเข้าสู่ร่างกายตอนบนบ่า ต้นขาทั่วๆ น. 2. อาการที่ไซ้ดันบวม
190	ดันขา	ຂ້ວຂ	ก. ดิด เตะ เช่น ดิดปะด้อ คือเตะตะกร้อ
191	ดิด	ຂຸ້້	ว. อาการชักกระตุก
192	ดิด ๆ	ຂຸ້້	ก. อาการชักกระตุก
193	แต่ง	ແຂ້ງ	ว. รูปร่างผอมแห้ง ไม่สูง ร้างเล็ก แก้งแต่ง กี่ว่า
194	ตัวบ่ดี	ວັບຂີ້	น. คำเรียกหญิงที่กำลังมีประจำเดือน
195	ตัวแพบ	ວັບແບ	น. พยาธิตัวแบน
196	ตัวม	ວັບ	น. ก. บวม พอง อย่างมือพองเพราะถูกถ่านไฟแดง
197	ด้อ	ວັງ	น. ด้อ เป็นแผลที่กระจกตา ทำให้ตาพิการหรือมองเห็นไม่ ชัดเจน เป็นภาวะที่แก้วตาหรือเลนส์ตามีลักษณะขุ่นขาวขึ้น จากปกติมีลักษณะโปร่งใสเหมือนกระจก เมื่อแก้วตาขุ่น ขาวก็จะทึบแสง ไม่ให้แสงผ่านเข้าสู่ลูกตาไปที่จอตาทำให้ ตาฝ้าฟางหรือมีดมัว สาเหตุ: ภาวะเสื่อมตามวัย คนที่อายุมากกว่า 60 ปี จะเป็น ต้อกระจกแทบทุกคน มากน้อยต่างกันไป หรือเกิด จากบาดเจ็บหรือกระทบกระเทือนที่ตาอย่างรุนแรง เกิดจากความผิดปกติของตา เช่น ม่านตาอักเสบ ต้อหิน เกิดจากยา เช่น การใช้ยาหยอดตาที่มีตัวยาส เตียรอยด์หรือกินสเตียรอยด์นาน ๆ การใช้ยาลด ความอ้วนบางชนิดเป็นต้น

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
			อาการ: ผู้ป่วยจะรู้สึกว่ตาค่อย ๆ มัวลงเรื่อย ๆ ทีละน้อย ในระยะเริ่มแรกจะรู้สึกมีอาการตามัวเหมือนมีหมอกบัง มองในที่มืดชัดกว่าที่สว่างหรือถูกแสงสว่าง จะรู้สึกตาพร่ามัวสู้แสงไม่ได้โดยไม่มีอาการเจ็บปวดหรือตาแดงแต่อย่างใด อาการตามัวจะ เป็นมากขึ้นเรื่อย ๆ กินเวลานาน จนในที่สุดเมื่อแก้วตาขุ่นขาว จนหมด (เรียกว่า ต้อสุก) ก็จะมองไม่เห็น สำหรับ ต้อกระจกในคนสูงอายุ มักจะเป็นทั้งสองข้าง แต่จะสุกไม่พร้อมกัน
198	ตอน (อ่านว่า “ต้อน”)	ຕອນ	น. เรียกตาที่เป็นกุ้งยิงว่าตาเป็นตอน สาเหตุ: กุ้งยิง (Pterygium) พบในผู้ที่ตาถูกลม แสงแดดและฝุ่นเป็นเวลานานๆ อาการ: มีตุ่มฝิเล็ก ๆ ที่หนังตา
199	ตบ่ไหม้ไส้ขม	ຕູ້ໄໝ້ໄສ້ຂໍ້ມ	น. มักใช้เรียกคนที่จิตใจไม่กว้าง คนขี้โมโห คนตระหนี่
200	ตบ่ไหวใจสั้น	ຕູ້ໄໝ້ໄວ້ງ	น. จิตหรือสภาพร่างกายไม่ปกติ
201	ตาเก็ก	ຕາເຄັກ	น. ตาที่มีสีขาวขุ่นทำให้มองไม่เห็น
202	ตาโก้	ຕາເກົ້	น. ตาที่ส่วนตาลำนั้นขาวขุ่นไปหมด
203	ตาจาว	ຕາຈາວ	น. ตาเป็นต้อเนื้อ ตาที่มีจุดขาวมัว ๆ อยู่กลางตาดำทำให้มองไม่ค่อยเห็น
204	ตาจิ	ຕາຈີ	น. ตาหยี ตาหรี ตาตี ตาเหล่เข้าหากัน
205	ตาซ่อม	ຕາຈຸ້ມ	น. ตาฟาง ตามองไม่เห็นถนัด
206	ตาซุ่ม	ຕາຈຸ້ມ	น. ตาบอดตาใส
207	ตาต้อ	ຕາຕ້	น. ตาซึ่งเป็นโรคที่ถูกตาทำให้มองเห็นไม่ชัด
208	ตาตั่ง	ຕາຕັ້ງ	ก. อาการที่ตาแข็งและเหลือกเมื่อมีอาการชัก
209	ตาตูป	ຕາຕູບ	น. ตาบวม
210	ตาบอดตาใส	ຕາບູຊຕາໄວ້	น. ตาบอดตาใส ตาเหมือนเป็นปกติแต่มองไม่เห็น
211	ตาปอน	ຕາປູ້ນ	ว. ตาที่มีสีขาวขุ่น
212	ตาปลา	ຕາປູ້ງ	น. ตาปลา ผิวหนังที่ด้านหนาขึ้นเนื่องจากแรงกด
213	ตัวบ่ดี	ຕົວບໍ່ດີ	น. คำเรียกสตรีที่มีประจำเดือน
214	ตาล้าว	ຕາລ້າວ	น. ตาเหล่ ตาเข ตาเหลื่อ

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
215	ตาเล็ก	တၢ်လိၵ်ႈ	น. ตาเล็ก ลักษณะตาของคนนอน เช่น ตาเล็กโจ้หัว
216	ตาสุ่มไก่	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. ตาที่มองเห็นไม่ชัดในเวลาโพล้เพล้
217	ตาส่อน	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. ตาที่เป็นต้อกระจก
218	ตาแฉ้	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. ตาเขเล็กน้อย
219	ตาหลิวตาล้าว	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်းတၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. ตาเข ตาเหล่
220	ตาหลี้	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. ตาหรี่ ตาเหล่
221	ตาเหล่	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. ตาเหล่ ตาเอียง
222	ตาหล้อ	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. ตาเข ตาเหล่ ตาที่เหลือกขึ้นข้างบนหรือล่าง
223	ตาเหลือก	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. ตาที่เบิกกว้าง ตาที่กลอกขึ้น ตาที่ลูกตาดำอยู่ข้างบน
224	ตาเอก	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	ว. ตาบอดข้างเดียว ตาส่อนเล็กน้อย
225	ตายผาก	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. อัมพาต
226	ตายพราย	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	ก. ตายอย่างช้า ๆ ร่างกายเหี่ยวแห้งจนหมดสภาพ
227	ตายลืม	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	ก. หมดสติ สลบ เป็นลม
228	ตายโหง	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	ก. ตายอย่างฉับพลัน ตายด้วยอุบัติเหตุ
229	ตายฮ่า	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	ก. ตายด้วยโรคระบาด โรคห่า
230	ตื่นแปล้	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. เท้าปุก เท้าพิการมีรูปคล้ายกำปั้น ตื่นแป้ กี่ว่า
231	ตึก / ขี้ตึก	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း / တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. ตัวตืด พยาธิ ตัวท้อง (ตัวตึง)
232	ตุ้ม	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. เม็ดที่ขึ้นตามผิวหนัง
233	ตุ้มตาควาย	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်းတၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. แผลกว้างที่มีขอบยกสูงตัน ข้างในมีน้ำแฉะ
234	ตุ้มเปา	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. ปุ่มปมตามร่างกาย
235	ตุ้มพิษ	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. เป็นตุ้มที่เกิดตามผิวหนังด้วยพิษร้อนหรือพิษอักเสบ
236	ตุ้มพริ้ว	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. แผลพุพอง พบมากในเด็ก เป็นโรคติดต่อง่ายและรวดเร็ว ติดต่อกันโดยการสัมผัส
237	ตุ้มสุก	တၢ်လိၵ်ႈသိၵ်း	น. เป็นตุ้มใช้ทรพิษ โรคฝีดาษ โรคฝีระบาด มีอาการปวดหัวรุนแรง มีไข้อาเจียนหลังจากนั้นจะมีตุ้มฝีเกิดขึ้น

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
238	ตุ่มใส	ວ່າໄວ	น. อีสุกอีใส เป็นโรคที่พบบ่อยในเด็ก มีไข้ต่ำ ๆ อ่อนเพลียและเบื่ออาหารเล็กน้อย ในผู้ใหญ่มีไข้สูงปวดเมื่อยตามตัวคล้ายไข้หวัดใหญ่ ผู้ป่วยมักมีผื่นขึ้น หลังจากเป็นไข้ 1 วัน ตอนแรกจะเป็นตุ่มแดง ต่อมาจะกลายเป็นตุ่มนูน มีน้ำใส ๆ อยู่ข้างใน และมีอาการคัน ต่อมาจะกลายเป็นตุ่มหนอง หลังจากนั้นจะตกสะเก็ด
239	ตุ่มเหื่อ	ວ່າໄວ້ເຮື	น. ผด หนองเม็ดเล็ก ๆ เป็นผื่นตามผิวหนังเมื่อถูกอากาศร้อนหรืออาการคัน
240	ตุ่มหนาว	ວ່າໄວ້ງ	น. เม็ดเล็ก ๆ เป็นผื่นตามผิวหนังอาจเพราะอากาศหนาว หรือตื่นตื่นหนาวตเสียวก็ได้
241	ตุ่มหุม ตุ่มโหม	ວ່າໄວ້ໄວ້ ວ່າໄວ້ໄວ້	น. แผลเรื้อรัง ที่เกิดจากตุ่มอักเสบทิดเชื้อ
242	ตุ่มหมีน	ວ່າໄວ້ໄວ້	น. ผื่นลมพิษ
243	ตุ๋ย	ວ່າໄວ້	ว. อ้วน ท้วม มีเนื้อหนาและมีมันมาก
244	ตุ๋ยปั้ง	ວ່າໄວ້ໄວ້	ว. อ้วน กลมไปทั้งตัว
245	ตุ๋ยพีตังาม	ວ່າໄວ້ໄວ້ໄວ້	ก. อวบอ้วน อวบอึด ร่างกายสมบูรณ์ดีมาก
246	ตุ๋ยล่ำ	ວ່າໄວ້ໄວ້	ก. ลักษณะร่างกายที่อวบอ้วน
247	เตื่อง	ເວັ້ງເວັ້ງ	ว. ร่างกายบวม พอง ลักษณะบวมน้ำ
248	เต้บ	ເວັ້ງ	ว. แพน ลีบ
249	เต้บแห่บ	ເວັ້ງເວັ້ງ	ว. ลักษณะผิวหนังเหี่ยว แพน อย่างผิวหนังคนชรา
250	ถอกซี่ถอกเยี้ยว	ຊອກຊີຊອກຊີ	ก. ถ่ายอุจจาระและปัสสาวะออกมาก ถึงขี้ถึงเยี้ยว ก็ว่า
251	ถัก	ຊັກ	ว. อาการที่ถ่ายไม่ออก ขี้ถัก ท้องถัก
252	ถอะ	ເຊັກ	ว. ถลอก เปิก
253	ถอะเล็ก	ເຊັກເຊັກ	ว. ถลอกปอกเปิก
254	ทรงคัพพะ	ຊັກຕຸ້ງ	ก. ทรงครรภ์ มีท้อง (อ่าน “ทะลงกับพะ”)
255	ทรงพยาธิ	ຊັກຕຸ້ງ	ก. ทรงไข่ เป็นไข่ ไม่สลาย (อ่าน “ทะลงเปียทิ”)
256	ทั้น	ຊັກ	ก. 1. รู้สึกแน่นหน้าอก (ลม) ก. 2. อาเจียน ล้นออกมา
257	ท้อง	ຊັກ	น. ท้องส่วนของร่างกายด้านหน้าตั้งแต่ลิ้นปี่จนถึงบริเวณต้นขาพื้นที่หรือบริเวณที่กว้างใหญ่ ว. มีลูกอยู่ในท้อง (ยืม ท้อง ล้านนาใช้ มาน)

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
258	ท้องแก่	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	ว. มีครรภ์จนจะคลอด (ยืม ท้องแก่ล้านนาใช้ มานแก่)
259	ท้องขึ้น	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	ว. อาการที่ท้องอืดเพราะมีลมในกระเพาะ เป็นสาเหตุที่พบได้บ่อยที่สุดของการปวดท้องในทุกเพศทุกวัยพบในผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย อาการ: จุกแน่นบริเวณยอดอก หรือใต้ลิ้นปี่ หลังกินข้าว ถ้าเรารู้สึกสบายขึ้น อาจมีอาการเบื่ออาหาร นอนไม่หลับ ท้องผูก ใจสั่น กังวลใจ ปวดศีรษะ บางครั้งอาจมีเริ่มขึ้นที่ปาก หรือปากเปื่อยในเด็กเล็ก อาจบ่นปวดท้องบริเวณเหนือสะดือเมื่อแตะถูกไม่เจ็บหน้าท้องนุ่ม
260	ท้องถุก	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	ว. ท้องผูก
261	ท้องมาน	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	น. ท้องมาน ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีท้องโตอย่างหญิงมีครรภ์
262	ท้องเสีย	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	ก. อาการที่เกิดจากอวัยวะย่อยอาหาร ไม่ทำหน้าที่ปกติทำให้ถ่ายอุจจาระกระปริบกระปรอย (คำยืม) ท้องเสียล้านนาใช้ หลุท้อง
263	ทอดตัว	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	ก. เพื่อยนอนลุกไม่ขึ้น ทอดตื่นทอดมือ กี่ว่า
264	ทูต	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	น. โรคเรื้อน เรียกคนที่เป็นโรคเรื้อนว่า ขี้ทูต หรือคนขี้ทูต ดูเพิ่มที่ กฎฐะ
265	แทงอย่า	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	ก. ใช้เข็มฉีดยาเข้าสู่ร่างกายเพื่อรักษาโรค ปักอย่า กี่ว่า (ถ้า คำว่า ฉีดยา ในล้านนา มักใช้กับความหมายอย่าง พนยาปราบศัตรูพืช)
266	แท้ง	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	ก. แท้ง บุตรตายก่อนคลอดตามปกติ การที่ตัวอ่อนหรือทารกในครรภ์ถูกขับออกมาก่อนตั้งครรภ์ได้ 28 สัปดาห์ อาการ: ในระยะแรกที่ทารก หรือตัวอ่อนยังมีชีวิตอยู่อาจมีอาการเลือดออกทางช่องคลอดเพียงเล็กน้อย ร่วมกับปวดในท้องน้อยและปวดหลังเล็กน้อย
267	โทัน	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	ก. เรอ ลมในช่องท้องตื้นขึ้น กินมากจนล้นกระเพาะ (ไม่เกิดอาการแบบนี้กับคนที่ท้องว่าง)
268	เทิกหลวง	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	น. ยาเทิกคุ่มเข้าใหม่ ยาเทิกคุ่มเข้าใหม่
269	นั่งปได้	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	ว. มีประจำเดือน มีระดู เปนตัวบิต กี่ว่า
270	น้ำกละ	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	น. น้ำลายเหนียวที่ย่อยจากปาก น้ำกะ น้ำเที้ย กี่ว่า
271	น้ำเที้ย	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨶᩣ᩠ᩅ	น. น้ำลายที่ข้อยเป็นยางเหนียว

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
272	น้ำลาย	ꨀꨣꨩꨣ	น. น้ำลาย น้ำที่หลั่งออกมาจากต่อมน้ำลายและต่อม
273	น้ำหนอง	ꨀꨣꨩꨣꨩ	น. ของเหลวสีเหลืองใสที่ไหลออกมาจากแผลหรือศพ
274	บ่าสึง	ꨀꨣꨩꨣꨩ	น. อาการเหน็บชา สึง ก็ว่า
275	บ่าเรง	ꨀꨣꨩꨣꨩ	น. มะเร็ง โรคเนื้อร้ายที่เกิดขึ้นตามร่างกาย บ่าเฮง ก็ว่า
276	บ่าเรงกัต	ꨀꨣꨩꨣꨩꨣ	น. บ่าเรงชนิดที่อันตราย เรียกว่า บ่าเรงกัตเอ็น กัตกระดูก และกัตคอ ถ้าใช้ยาที่ไม่ถูก จะทำให้คนป่วยตายผาก คือ เป็นอัมพาต
277	บ่าเรงกำ	ꨀꨣꨩꨣꨩꨣ	น. บ่าเรงชนิดนี้เป็นไตคัน เมื่อก่อนไต้นั้นสูกจะมีสืออย่างลูก ตำลึงสุก รักษาด้วยการ “ลูบยา” คือเอาปู 3 ตัว แชน้ำไว้ และใส่ข้าวสารเจ้าแช่ลงไปด้วย จากนั้นก็ตัดไม้ย่อยข้างใส่ แล้วเอาน้ำยาลูบบริเวณที่เป็น
278	บ่าเรงขุน	ꨀꨣꨩꨣꨩꨣ	น. เป็นตุ่ม ข้างนอกเป็นสะเก็ดดูแห้ง แต่ข้างในมีเลือดและหนองอยู่ตลอด แห้งยากเหมือนผิวอุ่มด้านนอก
279	บ่าเรงไขปลา	ꨀꨣꨩꨣꨩꨣꨩ	น. เป็นตุ่มมีน้ำใส ขึ้นเป็นหย่อม ทำให้ปวดแสบปวดร้อน
280	บ่าเรงจ้อนไถ	ꨀꨣꨩꨣꨩꨣꨩ	น. มีอาการแฉียงกระด้างไปทั้งตัว คางแข็งแบบที่เรียกว่า “คางคับ” พุดจาไม่ได้ บ่าเรงชนิดนี้ไม่รักษา ผิวหนังจะมีสีดำไปทั้งตัว
281	บ่าเรงจักคัน	ꨀꨣꨩꨣꨩꨣꨩ	น. ถ้าออกที่บริเวณใด จะสุ่มกันอยู่ มีอาการไจร้อนคันมือ แดงและเย็น มีนัยน์ตาแดง เจ็บร้อนไข้มีขึ้นตั้งโฟลน
282	บ่าเรงตุ่มแห้ง	ꨀꨣꨩꨣꨩꨣꨩ	น. มีตุ่มขึ้นส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย ตุ่มมีการตกสะเก็ดอยู่ตลอดเวลา แต่ตัวตุ่มข้างในไม่แห้ง
283	บ่าเรงเต้น	ꨀꨣꨩꨣꨩꨣꨩ	น. โรคเนื้อร้ายที่เกิดเป็นตุ่มซ้ำ เกิดขึ้นประปรายตามผิวหนัง ทำให้ปวดแสบปวดร้อน
284	บ่าเรงปฐมะ	ꨀꨣꨩꨣꨩꨣꨩ	น. เรียกว่า บะเรงข้าง บ่าเรงชนิดนี้มีลักษณะเป็นก้อนคล้ายฝี เมื่อก่อนนี้สูกหรือแก่ขึ้นจะเป็นสีเขียว
285	บ่าเรงน้ำเหลือง	ꨀꨣꨩꨣꨩꨣꨩꨩ	น. เป็นตุ่มเม็ดเล็ก ๆ ในตุ่มจะมีน้ำเหลืองอยู่ตลอดเวลา ดูข้างนอกตุ่มเหมือนแห้ง เมื่อแกะดูข้างในเป็นน้ำเหลือง
286	บ่าเรงฟ้าม่าน	ꨀꨣꨩꨣꨩꨣꨩꨩ	น. โรคเนื้อร้ายที่ทำให้ผิวหนังซ้ำเป็นจำหรือเป็นวงตามร่างกาย ทำให้ปวดแสบปวดร้อน มีลักษณะอย่างงูสวัดมากขึ้นตามบริเวณลำตัวตั้งแต่ลำคอลงไปถึงเอว ลักษณะเป็นผื่นแดง เมื่อเริ่มเป็น เมื่อผ่านไปหลายวัน ผิวตรงนั้นจะคล้ำ อาการเริ่มจากคันและจะปวดแสบ ปวดร้อน เอามืออังจะรู้สึกร้อนดังเปลวไฟอ่อน ๆ

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรลัณนา	ความหมาย/คำอธิบาย
287	บ่าแรงไฟ	บ่วะเลไไ	น. มีลักษณะเป็นคัน เกิดขึ้นตามร่างกายจุดใดจุดหนึ่งบริเวณที่เป็นนั้นมีสีแดงและพอง
288	บ่าแรงไฟลามม่อน	บ่วะเลไไลว ๒๑	น. โรคเนื้อร้ายคล้าย บ่าแรงไขปลา เพียงแต่หากแผลแห่งที่หนึ่งแล้วก็จะไปเป็นที่อื่นต่อไปอีก
289	บ่าแรงไฟไหม้	บ่วะเลไไห	น. โรคเนื้อร้ายที่แผลเกรียม ปวดแสบปวดร้อน
290	บ่าแรงคุด	บ่วะเลไไ	น. มีอาการปวดตามท้ายทอย รู้สึกเหมือนมีลมออกตา ตาแดง มีอาการปวดและแสบร้อน บางรายกระดูกงอ กระดูกผุ ซึ่งอาจตรงกับโรครูมาตอยด์
291	บ่าแรงตุ่น	บ่วะเลไไ	น. มีลักษณะและอาการเหมือนกับบ่าแรงหลวง บ่าแรงน้ำ บ่าแรงลูกหนู ฝีซ้ำร่ว ผ้ำ
292	บ่าแรงตำแยตัวพู่	บ่วะเลไไ ๑๑๑๑๑	น. อาการเกิดขึ้นที่คอหอย มีลักษณะเป็นไตขนาดไม่ใหญ่เหมือนไตของसान เกิดอาการแล้วจะมีอันตรายมาก ถ้าไม่รู้จักรักษาโรคชนิดนี้โดยเฉพาะแล้ว ผู้ป่วยอาจจะตายภายในวันเดียว
293	บ่าแรงมะโนรา	บ่วะเลไไ	น. มีลักษณะเป็นตุ่ม เกิดขึ้นตามร่างกาย อาการ: รู้สึกร้อนที่บริเวณตุ่มและร้อนมากปานใจจะขาด ถ้าหัวตุ่มสุกและแตก จะมีน้ำหนองไหลซึมอยู่ตลอดเวลา ถ้าน้ำเหลืองไปเปื้อนร่างกายส่วนใดก็จะเกิดตุ่มขาวขึ้นตรงนั้นอีก
294	บ่าแรงผีแปลง	บ่วะเลไไ	น. มีอาการปวดหัว ตาฟาง ปวดตามกระดูก ปวดทั้งตัว ข้างขาและมือเท้า ซึ่งไม่มีตุ่ม หรือคัน หรือผื่นใด ๆ
295	บ่าแรงลาม	บ่วะเลไไ	น. ลักษณะเป็นตุ่มสุกออกตามร่างกายบริเวณที่ตุ่มออกจะเป็นตุ่มกลม บวมพอง และมีสีดำดังหมากเผา
296	บ่าแรงสุก	บ่วะเลไไ	น. บริเวณที่เป็นจะพองเป็นจุดเล็ก ๆ เมื่อจุดนั้นสุกจะปริออก มีลักษณะคล้ายกับแผลตะขาบกัด
297	บ่าแรงสุกใส	บ่วะเลไไ	น. มีลักษณะเป็นก้อนไต เกิดขึ้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย คล้ายเป็นฝี รอบริมตุ่มไตเป็นสีแดง
298	บ่าแรงหัวดำ	บ่วะเลไไ	น. มีลักษณะเป็นตุ่มขนาดเล็ก ขอบตุ่มเป็นสีขาวตรงกลางตุ่มเป็นสีดำ เจ็บปวดบริเวณตุ่มนั้นดังโดนแตนต่อย

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
299	บ่าแรงอ้อม	ບ່ວເລຊຸນ	น. คือ โรคงูสวัด เป็นโรคที่พบบ่อย พบมากขึ้นตามอายุ ในเด็กเล็กพบน้อย พบในผู้ชายมากกว่าผู้หญิง โรคนี้จะมีอาการรุนแรงขึ้นและระยะที่เป็นจะนานขึ้น ตามอายุ จะเป็นเพียงครั้งเดียวในชีวิต เมื่อหายแล้วจะไม่เป็นซ้ำอีก (ตรงข้ามกับเริมที่เป็นซ้ำซากไม่หายขาด) อาการ: เริ่มแรกจะรู้สึกไม่ค่อยสบาย อาจมีไข้ขึ้นปวดตามผิวหนัง โดยเฉพาะตามแนวเส้นประสาทบริเวณที่จะเกิดโรค บางคนปวดมาก ปวดแสบปวดร้อนคล้ายถูกไฟไหม้ มักพบเพียงซีกหนึ่งซีกใดของทรวงอก ใบหน้า หรือแขนขา 3-4 วันต่อมาจะมีเม็ดผื่นแดง ๆ ขึ้นตรงบริเวณที่ปวดแล้วกลายเป็นตุ่มใส ๆ 2-3 วันต่อมากลายเป็นตุ่มเหลืองขุ่น ตุ่มเรียงเป็นแถวยาวตามแนวเส้นประสาท ต่อมาจะแตกและค่อย ๆ ยุบไป จนแห้งเป็นสะเก็ด ต่อมาน้ำเหลืองที่รักรั่วและค่อมักโตและเจ็บด้วย โรคนี้จะหายไปเองใน 2-3 สัปดาห์ คนอายุมาก อาจเป็นนาน 4-5 สัปดาห์
300	บ่าโหก	ບ່ວໄຊ້	น. โรคกระษัย ทำให้ร่างกายทรุดโทรม มีอาการผอมแห้ง ตัวเหลือง มือเท้าเย็น มีหลายชนิด
301	บ่าโหกกั่ว	ບ່ວໄຊ້ດຶງ	น. มีอาการปวดมวนในท้อง เมื่ออยากจะปัสสาวะก็ถ่ายปัสสาวะไม่ได้ มีเลือดมีหนองออกทางทวารหนักและทวารเบา
302	บ่าโหกแกมसान	ບ່ວໄຊ້ແຄມສານ	น. มีอาการหาทั้งวันทั้งคืน ครั่นเนื้อครั่นตัว น้ำลายหนองเต็มปาก อยากจะอาเจียน
303	บ่าโหกก้นพุด	ບ່ວໄຊ້ດັງຕຸ້ງ	น. ริดสีดวงทวาร เส้นเลือดดำขอดที่ในบริเวณทวารหนัก ซึ่งอาจเป็นพร้อมกันหลายที่ ถ้าเกิดจากเส้นเลือดดำที่ อยู่ใต้ผิวหนังตรงปากทวารหนัก เรียกว่า ริดสีดวง ภายนอก (External hemorrhoid) ซึ่งมองเห็นได้ ถ้าเกิดที่เส้นเลือดที่อยู่ลึกเข้าไปเรียกว่า ริดสีดวงภายใน (Internal hemorrhoid) ซึ่งจะตรวจพบ โดยใช้เครื่องมือส่องทางทวารหนัก อาการ: มีเลือดออกทางทวารหนัก เป็นเลือดแดงสดเกิดขึ้นขณะถ่ายอุจจาระมีเลือดปนออกมา หรือมีเลือดไหลเป็นหยด โดยไม่เจ็บปวด บางคนอาจรู้สึกเจ็บที่ทวารหนัก และถ่ายอุจจาระลำบาก หรืออาจมีอาการคันก้น ริดสีดวงอักเสบ หรือหลุดออกมาข้างนอก ทำให้รู้สึกปวดรุนแรง จนถึงนั่ง ยืนเดิน ลำบาก และคลำได้ก้อนเนื้อมัน ๆ สีคล้ำที่ปากทวารหนัก

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรลัณนา	ความหมาย/คำอธิบาย
304	บ้ำโหกคึด	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. มีอาการปวดในกระดุก
305	บ้ำโหกใจสั่น	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. มีอาการใจสั่น สะอึกและไอ ปากเหม็น
306	บ้ำโหกตกท้อง	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. ปวดมวนที่กระเพาะและจุดที่ลิ้นปี่จนถึงกับอาเจียน
307	บ้ำโหกตุ่ม	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. เป็นตุ่มออกทั่วตัว ลักษณะคล้ายตุ่มหิด คันตามบริเวณที่เป็นตุ่มยิ่งเกาก็ยิ่งลุกลาม
308	บ้ำโhekแตก	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. มีอาการหายใจเข้าออกผิดเคื่อง แน่นหน้าอก มีลมขึ้นมาค้ำที่ลิ้นปี่ มีอาการไอและมีเลือดออกมาด้วย
309	บ้ำโhekนั่ง	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. เมื่อนั่งหรือยืนมาก จึงมีอาการปวดเอวอย่างมาก
310	บ้ำโhekพอง	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. มีอาการบวมพองในท้องน้อย เจ็บปวดบริเวณหน้าท้อง อุจจาระ ปัสสาวะไม่ค่อยออกหรือออกแต่น้อย
311	บ้ำโhekไฟ	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. มีอาการเจ็บปวดตั้งแต่ท้องน้อยขึ้นไปถึงหัว รู้สึกร้อนดั่งไฟ ลนขึ้นไปอัดแน่นอยู่ตามตัวทุกแห่ง แข็งขาข้อมือกระด้าง เย็นเข้าไปทุกที่ แต่ภายในร้อนดั่งไฟ ร้อนท้อง แสบไส้ หากกินเนื้อหรือปลา เวลาถ่ายจะเป็นมูกเลือด
312	บ้ำโhekกลาก	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. อาการมีน้ำลายมากในปาก พอนึกถึงอาหารก็อาเจียน ไม่หิวอาหาร เมื่อกินสิ่งใดแล้วพอเรอออกก็จะมกลื่นสิ่ง นั้น และจะอาเจียนออกทั้งวันทั้งคืน บ้ำโhekกลาก ก็ว่า
313	บ้ำโhekลงทวาร	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. มีเลือดและน้ำหนองไหลออกทางทวารหนัก โยนี หรือสิงค์
314	บ้ำโhekลม	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. อาการเสียดที่อกและหัวใจ ทำให้ใจสั่น มีอาการบวมพองที่ใบหน้าและคันมือ
315	บ้ำโhekลมคึดอก	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. อาการอ่อนเพลียชubsซิดและหายใจขัด
316	บ้ำโhekลมบิต	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. มีอาการไข้รุ่ม ๆ ไม่รู้จักหายและง่วงซึมเซาอยู่เสมอ
317	บ้ำโhekเลือดลม	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. มีอาการปวดท้องมีลมเลื่อนไปไหลมา มีเสียงดงลั่นในท้องในไส้ บวมพองที่ท้อง
318	บ้ำโhekหลุ	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. บ้ำโhekแบบนี้ทำให้ผู้ป่วยมีอาการท้องร่วง
319	บ้ำเฮง	บ๋วฮฺยฺญฺญฺ	น. มะเร็ง ดู บำแรง
320	บ้ำ	บ๋ว	ว. บ้ำเสียด วิกลจริต พันเพื่อน

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรลัณนา	ความหมาย/คำอธิบาย
321	บ้าหมู	บ้าหมู	น. โรคลมชัก (Epilepsy) พบได้ประมาณ 1 ใน 200 คน พบทุกเพศทุกวัย แต่มักพบในเด็ก 2 ขวบ ถึง 14 ขวบ โดยไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัด อาจมีอาการชักเพียง 1-2 ครั้ง แล้วหายขาด แต่บางคนอาจมีอาการเป็น ๆ หาย ๆ นานเป็นปี ๆ ซึ่งต้องใช้ยาควบคุมอาการชัก อาจเกิดในเวลากลางวันหรือหลังเข้านอนตอนกลางคืนก็ได้ ระหว่างที่ไม่มีอาการ ผู้ป่วยจะรู้สึกตัวดี และสามารถทำงานเป็นปกติ อาการ: ผู้ป่วยอยู่ดี ๆ ก็มีอาการหมดสติ เป็นลมล้มพับลงพื้นทันที พร้อมกับมีอาการกล้ามเนื้อเกร็งทั้งตัว หายใจลำบาก หน้าเขียว ต่อมาเพียงไม่กี่วินาทีก็จะมีอาการชักกระตุกของกล้ามเนื้อทุกส่วนของร่างกายเป็นระยะ ในระยะแรกมักจะถี่แล้วค่อย ๆ ลดลงตามลำดับ จนกระทั่งหยุดกระตุก ในช่วงนี้จะมีอาการน้ำลายฟูมปาก และอาจมีเลือดออกเพราะผู้ป่วยกัดริมฝีปากหรือลิ้นตัวเอง อาจปัสสาวะหรืออุจจาระรดก่อนจะชัก ผู้ป่วยอาจมีอาการบอกเหตุ (prodromal symptoms) ล่วงหน้าหลายชั่วโมง หรือ 2-3 วัน โดยมีการเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ (เช่น หงุดหงิด เครียด ซึมเศร้า)
322	บวม	บวม	ว. พอง อาการผิวหนังนูนหรือนูนขึ้นเพราะอักเสบหรือฟกช้ำ (คำยืม-ไทย) ลัณนาว่า พอง ออกเสียงว่า ปอง
323	บาด	บาด	ก. บาด ทำให้เกิดเป็นแผลหรือรอยขีดข่วนอย่างมีบาด น. 1. รอยแผล ปากแผล น. 2. เส้นผ่าศูนย์กลางเรียก ปากบาด
324	บาดทะยัก	บาดทะยัก	น. บาดทะยัก เป็นโรคที่มีอันตรายร้ายแรง พบได้บ่อยในบ้านเรา ทุกเพศทุกวัย ส่วนมากจะมีประวัติมีบาดแผลตามร่างกาย เช่น ตะปูตำ หนามเกี่ยวหรือมีบาดแผลสกปรกในทารกที่คลอดตามบ้านโดยใช้ไม้รวกตัดสายสะดือหรือการดูแลสายสะดือไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดการติดเชื้อ กลายเป็นบาดทะยักได้ แม้ในทารก ขาวบ้าน เรียกว่า สะพัน หรือ ตะพัน ซึ่งมักจะพบหลังคลอดประมาณ 14 วัน (คำยืมบาดทะยัก) อาการ: ผู้ป่วยจะเกิดอาการชักเกร็งของกล้ามเนื้อ อาจทำให้ตายได้ พบในผู้ใหญ่มากกว่าเด็ก ที่ร้ายแรง คือ เกิดสมองอักเสบ แต่พบได้น้อย ภาวะแทรกซ้อน รุนแรง มักเกิดในคนที่ใช้ยาลดภูมิคุ้มกันโรค เช่น สเตียรอยด์ หรือยารักษาโรคมะเร็ง

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
325	ป็น	ປັນ	ว. เจอ บวม พอง ยื่นออก บานออกเล็กน้อย
326	เป่ง	ປຸ່ງ	ก. การใช้แรงลมพยายามขับดันบางสิ่งออกจากร่างกาย เช่น เป่งอุจจาระ เป่งคลอดลูก, การทำให้พองตัวขึ้น หรือขยายขึ้น เช่นเป่งพุง
327	เปือ	ເປືອ	ก. วางยาพิษ ยาเบื่อ ทำให้มีเมามา หรือตายได้ เช่น เปือหมา เปือนกพิราบ น. 1. ยาพิษ คือยาเบื่อ หรือจั่น หรือจั่นสาร น. 1. ข้าวสารคั่วโขลกให้ป่นแล้วใส่น้ำแกงทำให้น้ำแกงข้น เรียกว่า ข้าวเปือ
328	เปือ	ເປືອ	ก. อิดหนาระอาใจ เปือหน่าย ไม่นึกอยาก เช่น เปือข้าว คือ ไม่อยากกินข้าว
329	แบ้	ແບ້	น. คนที่มีความบกพร่องทางการพูด
330	ไ้	ໄ້	น. คนที่สติปัญญาไม่สมประกอบ
331	ป้าง	ປ້າງ	น. ไ้มาลาเรีย
332	ปิ	ປີ	น. อาการเป็นลม หมดสติ เพราะความร้อน หรือหิวข้าว
333	ปิคอพอง	ປີຄອພອງ	น. อาการปวดที่คอจากนั้นลำคอจะพองใหญ่ขึ้นกว่าปกติ มีน้ำลายฟูมปาก
334	ปีเค้าลัน	ປີເຄົ້າລັນ	น. มีอาการป่วยไข้ตลอดเวลา เมื่อมีเรื่องร้อนอกตกใจใด ๆ จะลั่นแข็ง ลั่นหด พุดจาไม่เป็นภาษา ฟังไม่รู้เรื่อง
335	ปีแซเลือด	ປີເຂເລືອດ	น. เป็นลมเพราะเสียเลือดมาก หรือตกใจและเป็นลม เพราะเห็นเลือดมาก
336	ปีตากหงาย	ປີຕາກຫງາຍ	น. อาการคล้ายจะเป็นลม เหงื่อซึมออกทั่วร่างกาย รู้สึกหน้ามืดตาเลี้ยวใจสั่นแล้วจะล้มลงหมดสติไม่รู้สีกตัว
337	ปีไฟ	ປີໄຟ	น. อาการตาลาย เวียนหัว มีความรู้สึกเหมือนจะเป็นไข้ ไม่หนาว ร้อนอกตกใจ ตามืดตาดำ เจ็บบริเวณหน้าอก
338	ปีลาย	ປີລາຍ	น. มีอาการใจสั่น บางครั้งรู้สึกใจวูร้อนขึ้น หงุดหงิด
339	ปีเลือด	ປີເລືອດ	น. อาการเป็นลมเพราะเลือดตกมาก เช่น การคลอด ต่างจาก ปีแซเลือดนั้น คือ การเป็นลมหรืออ่อนเพลียเมื่อเสียเลือด เช่น การมีประจำเดือน
340	ปีหลับ	ປີລຸ້ນ	น. นอนหลับตาอยู่ ไม่รู้สีกตัว มีน้ำลายเหนียวอยู่เต็มปาก พุดออกมาฟังไม่รู้เรื่อง ไม่ชัดถ้อยชัดคำ

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
341	ปีเหล้า	ປີເຊົ້າ	น. เกิดขึ้นกับคนที่ดื่มเหล้าเป็นประจำทุกวัน วันใดไม่ได้กินเหล้า หรือกินช้ากว่าเวลาที่เคยดื่ม จะมีอาการน้ำลายออก มีเหงื่อออก ร้อนเนื้อตัว กระวนกระวาย
342	ป่วง	ປູ່ງ	ก. เสียสติ คลั่ง ปั่นป่วน น. โรคป่วง
343	เพน	ເປັນ	ว. ไม่สบาย เช่น เจ็บเพนเอียนอุ่น, เพนผอมเพนเหลือง
344	เพนคั้งเพนจวัง	ເປັນຄັງເປັນຈັງ	ว. อาการเพ้อเจ้อ คุ่มสติไม่ได้
345	เพนกวังเพนเมา	ເປັນຄັງເປັນເມົາ	ว. มึนงง ไม่ได้สติ
346	เพนปี	ເປັນປີ	น. เป็นลม ใจสั่น
347	เพนตัวปดี	ເປັນຕົວປະດີ	น. มีประจำเดือน
348	เพนเสียบ	ເປັນເສຍບ	น. เป็นโรคที่มีอาการจุกเสียดท้อง
349	เพนอาน	ເປັນອາ	ว. อาการหวัด มักพูดว่า เป็นหวัดเป็นอาน (คำยืม-ไทใหญ่)
350	ผมออย (อ่านว่า ผมอ้อย)	ຜົມອົງ	ว. ผมบาง มีผมน้อย
351	ผ้า	ຜ້າ	น. 1. แผลที่ถูกหนามตำแล้วบวมมีหนองอยู่ข้างใน น. 2. ฝีหรือหิดชนิดหนึ่งขึ้นตามนิ้วมือ บางรายปวดกระดูก และเนื้อเน่าจนกระดูกหลุดออก
352	ผิดเดือน	ຜິດເດືອນ	น. อาการป่วยของสตรีที่เคยคลอดบุตร อาจเป็นการแพ้สารบางอย่างหรือกลืนบางชนิด มีอาการไม่สบายเพราะ อยู่ไฟไม่ถูกต้อง มักเรียกว่าเป็นลมผิดเดือน
353	ผิดน้ำ	ຜິດນ້ຳ	ก. อาการไม่สบาย เนื่องจากดื่มและใช้น้ำ
354	ผิดساب	ຜິດສາບ	น. อาการที่หญิงหลังคลอดที่รู้สึกไม่สบายตัว มีกลิ่นสาบตัวเหม็น ไรต์อกลิ้นที่ไม่คุ่น ทำให้เวียนหัว เบื่ออาหาร
355	ผิบบ้าหมู	ຜິບບ້າຫຼູ	น. โรคลมบ้าหมู
356	ผิย่ำ	ຜິຍັ່ງ	น. การป่วยอย่างหนึ่งที่เกิดจากผีหรือวิญญาณ
357	ผิร่า	ຜິຣ່າ	น. โรคระบาด โรคห่า
358	ผิฮ่า	ຜິຫຼ່າ	น. ผิห่า โรคห่า ผิที่ทำให้เกิดโรคระบาด
359	ผิ	ຜີ	น. โรคที่มีอาการต่อมบวมขึ้น กลัดหนอง ลักษณะเป็นก้อนเป็นไตแข็ง ตรงกลางจะเป็นเม็ดเล็ก ๆ เรียกว่าหัวผิ มักขึ้นตามร่างกาย ขนาดเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
360	ฝีขี้ไก่	ຟີຂີ່ໄກ່	น. ฝีชนิดเล็ก ขนาด 1 เซนติเมตร เป็นไตแข็ง มีปลายแหลม เหมือนกองขี้ไก่ ตรงกลางมีหัวฝีเป็นตุ่มเล็ก ๆ สีขาว มักออกตามกัน และแข็งขา พบในเด็ก 5-15 ปี
361	ฝีกัซवाद	ຟີກັສວາດ	น. ฝีชนิดนี้มักเกิดภายในช่องท้องด้านซ้ายเป็นฝีหัวคว่ำคนที่ เป็นจะมีอาการหิวบ่อย หรือรับประทานเข้าไปแล้วจะ อาเจียรออกแล้วก็กลับหิวใหม่
362	ฝีเครือบัว	ຟີເຮືອບູ	น. ฝีชนิดนี้มักเกิดขึ้นที่ลำไส้ เป็นตุ่มเล็ก ๆ และจะเพิ่มจำนวน ต่อกันไปหลายเม็ด จึงมีอาการปวดท้อง เวลาถ่ายจะมี น้ำเหลืองหรือน้ำหนองออกมาด้วย
363	ฝีจาวบ่าพล้าว	ຟີຈາວບ່າຟຼ້ງ	น. ฝีชนิดนี้มักจะเกิดขึ้นบริเวณหน้าอกด้านซ้าย มีอาการบวม พองที่อกด้านซ้ายและรู้สึกปวดเมื่อยทั้งตัว
364	ฝีทะมอย	ຟີຮະມ່ອຍ	น. เป็นฝีที่เกิดขึ้นที่ข้อมือ ทำให้บริเวณข้อมือเป็นสีดำ
365	ฝีทิพกัน	ຟີຕິພັກັນ	น. มีลักษณะเป็นก้อนแข็งมักจะเกิดขึ้นที่สีข้างมีอาการ จุกเสียดท้องมาก ไม่ถ่ายอุจจาระและไม่ถ่ายปัสสาวะ
366	ฝีธรวาด	ຟີຮ່ວວາດ	น. เป็นฝีที่เกิดขึ้นในช่องท้อง มีลักษณะหัวคว่ำมีอาการทำ ให้เสียดท้องอย่างรุนแรง พร้อมทั้งอาเจียนบ่อย ๆ
367	ฝีดอกบุก	ຟີຂຸດບຸກ	น. ฝีคันทมาลา ชื่อฝีชนิดหนึ่งขึ้นเป็นแถวตามคอ
368	ฝีในท้อง	ຟີໃນຮ່ວງ	น. วัณโรค คือฝีที่เกิดขึ้นใน บางชนิดหมอจะรักษาทั้ง ๆ ที่หัว ของฝียังอยู่ข้างใน โดยการสูบด้วยใบพลูลงอาคม หรือโดย การเสกเป่า และการประคบด้วยยาสมุนไพร สาเหตุ: วัณโรค (Tuberculosis) เกิดจากการติดเชื้อ Mycobacterium tuberculosis อาการ: อ่อนเพลียเบื่ออาหาร น้ำหนักลดเล็กน้อยไข้ต่ำ ๆ ตอนบ่าย ไอ และอาจมีเลือดปนเสมหะตรวจพบเชื้อ ได้ในเสมหะ
369	ฝีบัวรวาด	ຟີບູວາດ	น. ฝีที่เกิดขึ้นใน มักเกิดขึ้นที่ตับ มีอาการคัดแน่นบริเวณ ท้องหรืออกและยังมีอาการเสียดแน่นอีกด้วย
370	ฝีปวก	ຟີປຸກ	น. ฝีนี้ถ้าเกิดภายนอกมักจะเกิดที่อก มีอาการเป็นก้อนไตแข็ง ผู้ป่วยมีอาการบวมพองทั้งตัว ถ้าเกิดฝีนี้ข้างในจะเกิดที่ เหน็บตับ เหน็บปอด มีอาการไอและหายใจหอบ

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
371	ฝีบาม่วง	ຟີບ່າມຸ່ວງ	น. ชื่อฝีที่โคนขาหนีบ (Lymphogranuloma venereum, Bubo) พบประมาณ 5% ของผู้ป่วยกามโรคทั้งหมด สาเหตุ: เกิดจากเชื้อ Chlamydia ติดต่อกันโดยการร่วมเพศ หรือสัมผัสตุ่มหนองของฝีบาม่วงโดยตรงระยะฟักตัว 3-30 วัน (เฉลี่ย 1-2 สัปดาห์) อาการ: เริ่มแรกจะมีตุ่มนูน ตุ่มใสหรือแผลขนาดเล็กขึ้นที่อวัยวะเพศและหายไปเองภายใน 2-3 วัน ผู้ป่วยไม่ทันได้สังเกตพบ ต่อมาต่อมน้ำเหลืองที่ขาหนีบจะบวมโตเกิดพังผืด คล้ายร่องของมะม่วงอกร่อง อาจเป็นเพียงข้างเดียวหรือสองข้างก็ได้ ผิวหนังบริเวณที่เป็นฝีจะมีอาการอักเสบ บวม แดงร้อนบางคนอาจปวดฝีมากจนเดินไม่ถนัด บางคนมีไข้ ปวดศีรษะ อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร ปวดข้อ ตาอักเสบ ผื่นขึ้นตามตัว ฝีบาม่วงมักพบในผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เพราะในผู้หญิงน้ำเหลืองจากอวัยวะสืบพันธุ์จะระบายไปที่ต่อมน้ำเหลืองในช่องเชิงกรานมากกว่ามาที่ขาหนีบ ถ้าไม่ได้รับการรักษา ฝีอาจยุบหายได้เองภายใน 2-3 สัปดาห์หรือเป็นเดือน แต่บางรายฝีอาจแตกเป็นรูหลายรูและมีหนองไหลกลายเป็นแผลเรื้อรัง โรคนี้อาจลุกลามทำให้ช่องทวารหนักอักเสบจนตีบตัน ถ่ายอุจจาระไม่ออก มักพบในผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย
372	ฝีละอาก	ຟີລະລຸງ	น. จุดทะรากล โรคแผลรื้อรังทำให้แผลเปิดกว้างออกมีกลิ่นเหม็นและทำให้เกิดแผลแบบเดียวกันเกิดขึ้นอีก
373	ฝีลูกหนู	ຟີລູກຫູ	น. ฝีนี้เกิดในหูหรือบริเวณรอบหูด้านนอก บริเวณที่เป็นฝีจะบวมพองและปวดมาก จัดเป็นฝีร้ายชนิดหนึ่ง
374	ฝีเลือดพอง	ຟີເລືອດພອງ	น. เป็นฝีที่มักจะเกิดในช่องท้อง พองขึ้นที่ท้อง จากนั้นจะพองที่ใบหน้า ต่อไปจะพองไปทั่วตัว
375	ฝีสบาย	ຟີສະບາຍ	น. โรคมะเร็ง
376	ฝีหีมไ	ຟີຫີມໄ	น. ฝีฝักบัว ที่มักขึ้นตามหลังหรือต้นคอ
377	พยาธิ (อ่าน “เปียทิ”)	ຟຽງວິ	น. พยาธิ ความเจ็บไข้ (ป.)
378	พยาธ (อ่าน “ผะญาติ”)	ຟຽງ	น. ความเจ็บไข้ ร้ายโรค ก็ว่า

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
379	พริ้ง (อ่าน “ปิ้ง”)	ໄຊ້	ว. ผุ หยาบ เป็นรอยเหมือนแผลฝีดาษ มักใช้ตามหลัง พร๊วะ เป็น พร๊วะพริ้ง ภาวะกั้ง กี่ว่า
380	พอง (อ่าน “ปอง”)	ໄວ້	ว. พองบวมขึ้นมา พูขึ้นมา โป่งขึ้นมา ใหญ่ขึ้น
381	พามาน (อ่าน “ปามาน”)	ໄວ້ໄວ້	ก. อุ่มท้อง มีครรภ์แก่
382	พิสไม (อ่าน “ปี้ดไม”)	ໄວ້ໄວ້	น. พิษ พิษอันเกิดจากเหล็กไน (ไม่-เหล็กไน)
383	พิสเลาะ (อ่าน “ปี้ดเลา”)	ໄວ້ໄວ້ໄວ້	น. ชื่อโรคที่กล่าวกันว่ามีพิษแทรกซึมเลาะตามกระดูก
384	พุด (อ่าน “ปู้ด”)	ໄວ້	น. ว. ปุด นูนบ่งขึ้นมาในลักษณะอย่างหัวโน
385	พุดเปา (อ่าน “ปู้ดเปา”)	ໄວ້ໄວ້	น. ปุดโปน ปมเปา เป็นปมเป็นก้อน
386	แพ้ว (อ่าน “แป้ว”)	ໄວ້	น. พยาธิตัวกลม ถ้าพยาธิตัวแบนใช้ ตึก หรือตึกแพบ
387	ไพร (อ่าน “ไพ”)	ໄວ້	น. 1. ปาก ริมฝีปาก น. 2. เชื้อโรคที่เกิดจากการแพ้
388	ไพรข้าง (อ่าน “ไพข้าง”)	ໄວ້ໄວ້	น. อาการเจ็บป่วยหรือแพ้ เกิดจากการนั่งหลังข้าง และถูก ขนข้างซึ่งมีเชื้อที่มแทง
389	ฟก	ໄວ້	ว. ฟก บวม ช้ำ ลักษณะคล้ายกับฝีแต่นูนใหญ่กว่า มีอาการปวดแสบปวดร้อน
390	ฟาง	ໄວ້	ว. ฟาง เห็นไม่ถนัด มักใช้กับ ตา เช่น ตาฟาง
391	ฟ้าง	ໄວ້	ก. แท้ง เสียหรือตายก่อนที่จะแก่ได้ที่ แท้ง กี่ว่า
392	แฟด	ໄວ້	ก. อาการที่ของเหลวหรือของเหลวปนลมทะลักออกจาก ช่องเล็ก ๆ
393	ไฟทอด้บ	ໄວ້ໄວ້	ว. อาหารไม่ย่อย
394	ไฟธาตุ	ໄວ້ໄວ້	น. ไฟธาตุ หนึ่งในธาตุสี่ ที่โบราณถือว่าอยู่ในร่างกายมนุษย์และ สัตว์เพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตและการย่อยอาหาร
395	มะเร็ง	ໄວ້ໄວ້	น. แผลเรื้อรัง เน่า ลูกกลม รักษายาก โรคเนื้อร้ายทำให้ เนื้อเน่าเปื่อย รักษาไม่ใคร่จะหายมีหลายอย่าง ดูที่ บำเรง บำเฮง

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
396	มะโหก	မုၼ်	ดูที่ บ่าโหก
397	มดลูก	မုၼ်လူၼ်	น. อวัยวะภายในเป็นที่ตั้งครรภ์ (ล้านนาใช้ครัวทอง)
398	มดตะขิต	မုၼ်တူၼ်	น. กามโรค (ไทยกลางเรียก มุตกิด ระดูขาวหรือ ตกขาว) มีอาการขัดเบา ถ่ายปัสสาวะไม่คล่อง ดูเพิ่มที่ กามโรค
399	มดตะขิตเข้าข้อ	မုၼ်တူၼ်ခွၼ်	น. โรคหนองใน เข้าข้อ ดูเพิ่มที่ หนองใน
400	มดตะขิตออกดอก	မုၼ်တူၼ်ထွၼ်လူၼ်	น. กามโรค ออกดอก
401	ม้วย	မုၼ်	ก. ม้วย ตายสิ้นสุด มอดหมด
402	ม้วยมิ่ง	မုၼ်မိၼ်	ก. ตาย มิ่งม้วย มิ่งมอรัณม้วยหน้า ก็ว่า
403	ม้วยมล้าง	မုၼ်မုၼ်	ก. ตาย ม้วยม้าง ก็ว่า
405	ม่อง	မုၼ်	น. มองคร่อ โรคเกี่ยวกับหลอดลม
406	มองคร่อ	မုၼ်မုၼ်	น. โรคหลอดลมโป่งพอง มีเสมหะคั่งอยู่มากกว่าปกติในส่วนที่พอง ทำให้ไอเรื้อรัง จะไอหนักเวลาเช้ามีด
407	มาน	မုၼ်	ก. มีลูกอยู่ในท้อง ตั้งครรภ์ น. 1. โรคที่ทำให้ท้องโต มีหลายชนิด เช่น มานน้ำ
408	มานน้ำ	မုၼ်မုၼ်	น. โรคท้องมาน
409	มานรุ่ง	မုၼ်မုၼ်	น. โรคท้องมาน
410	ม้าน	မုၼ်	ก. ครึ่งแห้งครึ่งสด เหี่ยวเพราะถูกความร้อน ช้ำ ฟก
411	ม้านแดด	မုၼ်မုၼ်	ว. ผิวเกรียมเพราะถูกแดดเผา
412	มึน	မုၼ်	ก. รู้สึกวิงเวียน ดู มิ่งมั่งมิ่งมั่ง
413	มือพร่ายตีนพร่าย	မုၼ်တူၼ်တူၼ်	ว. มืออ่อนตืนอ่อน มีอาการหมดแรงเพราะรู้สึกตกใจหรือเสียกำลังใจเป็นต้น อย่างแรงและทันทีทันใด (ถ้ามือหมดกำลังที่จะจับยึดสิ่งใดใช้คำว่าพร่ายตีนพร่ายมือ)
414	มูก	မုၼ်	น. 1. น้ำเมือกเหนียวข้นน้ำเมือกที่ไหลออกทางทวารหนัก น. 2. น้ำเมือกที่ไหลออกทางจมูกเรียกว่า ซ้ำมูก
415	มูกเลือด	မုၼ်မုၼ်	น. คำเรียกอุจจาระที่เกิดจากเชื้อบิด มีเลือดและน้ำเมือกปนอยู่ด้วย
416	เมา	မုၼ်	ก. อาการ ฝืนเพื่อนเพราะฤทธิ์เหล้าฤทธิ์ยา เช่น เมาเหล้า

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
417	เมาเกล้า	ເມວເຄົ້າ	ก. เวียนหัว มักใช้ เมาเกล้าเมาหัว หรือเจ็บเกล้าเมาหัว เป็นอาการเวียนศีรษะหน้ามืดตาลาย ซึ่งผู้ป่วยรู้สึกยังพอทนและทำงานได้ อาจหมายถึงอาการวิงเวียน รู้สึกโคลงเคลงพื้นหรือเพดานหมุน คลื่นไส้อาเจียน เมื่อนอนหรือหลับตาจะรู้สึกดีขึ้น บางครั้งผู้ป่วยมีอาการมากจนลุกเดินหรือทำงานไม่ได้
418	เมาขำ	ເມວຂໍ້	ก. เมาค้ำ เมาสุราไม่สร้าง ดูเพิ่มที่ ขี้ห่า
419	เมายา	ເມວຢາ	ก. มึนเมาเพราะฤทธิ์ของยา
420	เมื่อย	ເຢັ້	ก. เมื่อย ป่วย เป็นไข้ ดู เมื่อย
421	เมือก	ເຢັ້	น. 1. เมือก สิ่งที่มีลักษณะเหนียว ๆ สลื่น ๆ อย่างเมือกปลา น. 2. น้ำคร่ำน้ำทุนหัวน้ำที่ทะลักออกมาก่อนเด็กคลอด
422	เมื่อย	ເຢັ້	ก. เมื่อย เป็นไข้ ปวดเมื่อย ไม่มีกำลัง
423	เมื่อยแขน	ເຢັ້ແຂງ	ก. แขนไม่มีกำลัง แขนเลื่อย ก๊ว
424	เมื่อยเนื้อเมื่อยตัว	ເຢັ້ເຢັ້ເຢັ້	ก. รู้สึกคะครั้นตะคร้อคล้ายจะเป็นไข้
425	แม่กำเดือน	ແມ່ຄໍາເດືອນ	น. สตรีที่ต้อง “กำ” หรือระมัดระวังการกระทำทุกอย่างในช่วงอยู่ไฟซึ่งใช้เวลา 1 เดือนหลังการคลอด
426	แม่ช่าง (อ่าน “แม่จ้าง”)	ແມ່ຈ້າງ	น. หมอตำแย
427	แม่มาน	ແມ່ມານ	น. หญิงมีครรภ์และใช้เรียกสัตว์ที่ตั้งครรภ์ด้วย
428	แม้ง	ແມ້ງ	ว. พลาด พัง มักปรากฏเป็น สะแม้ง คลาดเคลื่อน
429	แมลงเคียน	ແມ່ລຸດເຄື່ອນ	น. โรคที่กินรากผม
430	ยั้ง	ຢັ້ງ	ก. (น้ำ) เอ่อขึ้น อืดท้อง แน่นท้อง
431	ยุบ	ຢຸບ	ก. ยุบ ยอบลง ทຸดลง ลดลง เลิก
432	เยี่ยวขึ้น	ຢຸ່ງອູ້ງ	น. ว. ถ่ายปัสสาวะกระปริดกระปรอย ดูเพิ่มที่ กลั้น
433	โย่งซัด	ຢູ່ງຊັດ	ก. อาการหายใจแรง ๆ
434	อย่า	ຢັ່ງ	น. อาการป่วยไข้ที่เกิดขึ้นทันทีทันใด คล้ายถูกคุณไสยต้องรักษาด้วยอาคม ว. รุนแรง มีพิษ มักใช้ร่วมกับคำอื่น เช่น พิษอย่า คือ มีพิษอย่างรุนแรง

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
435	อยู่เดือน	ຢູ່ເດືອນ	ก. อยู่ไฟ ระยะเวลาที่สตรีพักฟื้นรักษาตัวหลังการคลอดเป็นเวลาหนึ่งเดือน ในช่วงเวลาอยู่ไฟจะสำรวม การกระทำทุกอย่าง เรียกว่า กำเดือน คนอยู่ไฟ เรียกว่า แม่กำเดือน
436	ระดู	ວຽດູ	น. ระดู เลือดประจำเดือนที่ถูกขับถ่ายจากมดลูกออกมาทางช่องคลอด (คำยืม) ดู เพนตัวบ่ตี
437	ร้องแรง	ຮ້ອງແຮງ	ว. อาการที่ห้อยแกว่งไปมาได้ ร้องแรงต้องแต่ง ล่องแล่ง ฮ่องแฮ่ง ก็ว่า
438	รักหุม	ຮັກຫຸມ	ก. ผิวเห่อ อักเสบเพราะแพ้ใบหรือยางจากต้นรัก
439	ราก	ວຽດູ	ก. อาเจียน สำรอกอาหาร น้ำลายออกมาทางปาก
440	รากทัน	ວຽດູຮັດ	น. สำรอกสิ่งของออกมาทางปาก ก. อาเจียน (ทัน ลั่น ลั่นออก)
441	รากลม	ວຽດູລຸ້ນ	ก. เรออาการที่ลมในกระเพาะเพื่อพุ่งออกทางปากอาการที่เรอออกเพราะมีความรู้สึกละจะเป็นลม
442	รากลมอ้วะ ๆ	ວຽດູລຸ້ນຮັດ	ก. เรอเอ็กอ้าก
443	รากลอยหัวลอยตีน	ວຽດູລຸ້ນຫຼຸ້ນຫຼີ	ก. อาเจียนอย่างรุนแรง รากไหลหัว ไหลตีน ก็ว่า
444	รากเลือด	ວຽດູເລື້ອ	ก. อาเจียนเป็นโลหิต ภายหลังเป็นสำนวน หมายถึง “กิน”
445	รากวอก	ວຽດູວອກ	น. โรคคางทูม (Mumps) โรคที่ทำให้คางบวม เกิดจากการอักเสบของต่อมน้ำลาย ข้างหู พบมากในเด็กอายุ 6-10 ปี ไม่พบในเด็กต่ำกว่า 3 ขวบ หรือผู้ใหญ่มากกว่า 40 ปี พบระบาดเป็นครั้งคราว ร้าวอก ก็ว่า สาเหตุ: เกิดจากเชื้อคางทูม ซึ่งเป็นโรคไวรัสในกลุ่ม paramyxovirus อยู่ในน้ำลายและเสมหะของผู้ป่วย ติดต่อกันโดยการไอ จามหรือหายใจรดกัน อาการ: ไข้ ครั่นเนื้อครั่นตัว เจ็บคอ เปื่ออาหารอ่อนเพลีย และปวดในรูหูหรือหลังหู ขณะเคี้ยวหรือกลืนนำมาก่อน 1-3 วัน ต่อมาบริเวณข้างหู หรือขากรรไกร มีอาการปวดบวมและกดเจ็บ ผิวหนังบริเวณนั้นอาจแดงร้อนและตึง จนรู้สึกปวดร้าวไปที่หูขณะกลืน เคี้ยวหรืออ้าปาก บางคน อาจบวมที่ได้คางร่วมด้วย 2 ใน 3 ของผู้ป่วย จะมีอาการอักเสบของต่อมน้ำลาย ทั้ง 2 ข้าง ประมาณ 4-5 วัน อาการบวมจะค่อย ๆ ยุบหายไปภายใน 7-10 วัน บางรายอาจมีอาการขากรรไกรบวม โดยไม่มีอาการอื่นนำมาก่อนหรือมีเพียงไข้ โดยขากรรไกรไม่บวมก็ได้

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
446	รากสองคลอง	ວຽງສອງຊຽງ	น. ท้องร่วงและอาเจียน อหิวาตกโรค ดูเพิ่มที่ ขี้รากสองคลอง ลากสองกอง กี่ว่า
447	ร่างท้อง	ຮ່າງຮຸ້ງ	ก. แพ้ท้อง อาการของสตรีที่ผิดปกติ ในระยะแรกตั้งครรภ์ ประมาณ 3 ใน 4 คน อาจมีอาการแพ้ท้องไม่มากนักน้อย ส่วนใหญ่พบในครรภ์แรกหรือในคนที่อารมณ์อ่อนไหว อาการจะเป็นมากในช่วงสัปดาห์ที่ 2-6 ของการตั้งครรภ์ ไปจนสัปดาห์ที่ 14-16 แล้วจะค่อยๆดีขึ้นได้เอง สาเหตุ: ยังไม่ทราบแน่ชัด แต่เชื่อว่า อารมณ์และจิตใจมีส่วน เกี่ยวข้องด้วยมาก คนที่อารมณ์อ่อนไหวจะมีอาการ ได้มาก นอกจากนี้หญิงที่ตั้งครรภ์แฝด หรือครรภ์ ไข่ปลาอุกก็อาจมีอาการแพ้ท้องได้มาก อาการ: ผู้ป่วยจะอ่อนเพลีย หน้ามืด วิงเวียน และมักจะ คลื่นไส้อาเจียนเวลาตื่นนอนตอนเช้า (แต่กลางวัน และตอนเย็นก็เป็นได้) บางคนมีอาการเพิงบัว น้ำลายบ่อย ผู้ป่วยมักมีอาการด้านมืด ปัสสาวะ บ่อย และมีประวัติขาดประจำเดือน บางคนเบื่อ อาหาร น้ำหนักลด ประมาณ 2 ใน 500 คน อาเจียน รุนแรง เรียกว่า แพ้ท้องอย่างแรง ต้องได้รับการรักษา ในโรงพยาบาล
448	ร้าวหน้า	ຮ້າງຮ້າງ	ก. รู้สึกตึงที่ใบหน้า ร้าวหน้าร้าวตา ร้าวหน้า กี่ว่า
449	ริดสีดวง (อ่าน “ลิดสีดวง”)	ຮີງສີດຽງ	น. ริดสีดวง ชื่อโรคนี้อาจมีหลายชนิด เกิดในช่องตาช่องจมูก และทวารหนัก ถ้าเกิดที่ทวารหนักเรียกว่าปาโหก ดูเพิ่มที่ ปาโหก
450	ร่ามะนาด	ຮ້າງມາດ	น. อาการที่เนื้อมวมซ้ำอักเสบ
451	ริดสีดวงเหม็นดั่ง	ຮີງສີດຽງເຜົາຮີງ	น. โรคโพรงจมูกอักเสบ
452	รูตงตัน	ຮຸ້ງຕຽງ	น. ตัดจมูก หายใจไม่ออก คัดตึง กี่ว่า
453	เรื้อน	ເຮື້ອ	น. โรคผิวหนังซึ่งติดต่อได้ทำให้หนังเป็นผื่น มักเรียกว่า ขี้เรื้อน เลื้อนกี่ว่า
454	เรื้อนกวาง	ເຮື້ອກວາງ	น. เรื้อนกวางชื่อโรคผิวหนังที่คันตามบริเวณข้อเท้าหัวเข่า
455	เรื้อนน้ำ	ເຮື້ອນ້ຳ	น. โรคคันเท้า โรคน้ำกัดเท้า หอ หอกินดิน เลื้อนน้ำ กี่ว่า
456	โรคะ	ເວວດ	น. ความเจ็บไข้ ความเจ็บป่วย (ป. ส.) ล้านนานิยมใช้ พยาธ/พยาธิ

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
457	ละออง	လၢၼ်	น. ละบอง เม็ดตุ่มๆ เกิดตามผิวหนังเนื้อด้วยพิษร้อนหรือพิษ อักเสบ
458	ละอองซาง	လၢၼ်လိူ	น. โรคของเด็กเล็ก มีอาการแสบร้อนในปากน้ำลายสอมีเม็ด อักเสบในกระพุ้งแก้ม ลิ้นแดง กลางลิ้นเป็นฝ้าขาว การย่อย อาหารไม่ดี กระทบอาหารอักเสบ
459	ละอาก	လၢၼ်	น. ชื่อฝีชนิดหนึ่งมีขนาดใหญ่กว่าฝีทั่วไป
460	ลงดำลงแดง	လၢၼ်သံလၢၼ်	ก. อาเจียนและถ่ายเป็นโลหิต
461	ลมกำมทอง	လၢၼ်သံ	น. อาการท้องแน่น
462	ลมขึ้น	လၢၼ်	ก. 1. ลมขึ้น อาการที่ลมดันทะลักออกจากภายในกาย ทำให้ หาวเรอ หรือเกิดอาการเวียนหน้ามืด และอาเจียน ก. 2. อาการโกรธ ไม่พอใจ
463	ลมชัก	လၢၼ်	น. ลมบ้าหมู อาการที่หมดสติเป็นครั้งคราว และมีอาการเกร็ง น้ำลายเป็นฟอง ดูเพิ่มเติมที่ บ้าหมู
464	ลมท้องเต้น	လၢၼ်သံ	น. อาการปั่นป่วนในท้อง
465	ลมบ้าแรงคุด	လၢၼ်သံလိူ	น. อาการของโรคชนิดหนึ่ง ง บำรุงสุด
466	ลมพิษท้อง	လၢၼ်သံ	น. ท้องปั่นป่วน
467	ลมปัสสะตาค	လၢၼ်သံ	น. ลมปิตตาค อาการที่ทำให้เส้นตึงในกาย
468	ลมผิตเดือน	လၢၼ်သံ	น. อาการผิตสำแดงของสตรี อันเนื่องมาจากความบกพร่องที่ เกิดขึ้นในระหว่างอยู่ไฟ
469	ลมพิษ	လၢၼ်	น. เป็นโรคที่พบได้บ่อยในคนทุกเพศทุกวัยแต่จะพบมากในช่วง อายุ 23-40 ปี พบในผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ประมาณ 3 ต่อ 2 ส่วนใหญ่จะเป็นอยู่ไม่กี่วันก็หายได้เอง โดยไม่มีภาวะ แทรกซ้อนแต่อย่างใด แต่บางคนอาจเป็น ๆ หาย ๆ เรื้อรัง ได้ ถ้าพบว่าเป็นลมพิษติดต่อกันนานเกิน 2 เดือน เรียกว่า ลมพิษชนิดเรื้อรัง ถ้าเป็นไม่เกิน 2 เดือน เรียกว่า ลมพิษ ชนิดเฉียบพลัน ผู้ป่วยอาจมีประวัติเคยเป็นโรคภูมิแพ้มา ก่อนหรือมีคนในครอบครัวเป็นโรคภูมิแพ้ร่วมด้วย

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
			สาเหตุ: เป็นโรคมุมิแพ้ชนิดหนึ่ง เมื่อร่างกายมีปฏิกิริยาต่อสิ่งที่จะสร้างสารก่ออาการแพ้ (ฮิสตามีน) ออกมาจากเซลล์ในชั้นใต้ผิวหนังทำให้หลอดเลือดฝอยขยายตัว มีพลาสมาซึมออกมาในผิวหนังทำให้เกิดผื่นนูนแดง มักมีสาเหตุจากการแพ้อาหาร (เช่น อาหารทะเล กุ้ง ปลา ไข่ เนื้อสัตว์ ถั่ว ซีอิ๊ว มะเขือเทศ เต้าเจี้ยว อาหารใส่สี อาหารกระป๋อง) เหล้า เบียร์ ยา (เช่น แอสไพริน เพนิซิลลิน ยานอนหลับ) เชื้อรุม วัคซีน พืชแมลง สัตว์กัดต่อย (เช่น ผึ้ง มด ยุง) ฝุ่น ละอองเกสร ขนสัตว์ที่นอน หมอนไหม หรือสารเคมี (เช่น เครื่องสำอาง สเปรย์ ยาฆ่าแมลง) อาการ: มักเกิดขึ้นเฉียบพลัน ด้วยอาการขึ้นเป็นวงนูนแดงมีขนาดและรูปร่างต่าง ๆ กัน เช่น วงกลม วงรี เนื้อภายในวงจะนูนและสีซีดกว่าขอบเล็กน้อย ทำให้เห็นเป็นขอบแดง ๆ คล้ายเอาลิปสติกมาขีดวงไว้ ผู้ป่วยจะรู้สึกคันมาก พอเกาตรงไหน ก็จะมีผื่นแดงขึ้นตรงนั้น บางคนอาจมีไข้ขึ้นเล็กน้อยหรือรู้สึกร้อนหรือรู้สึกร้อนผ่าวตามผิวหนัง ลมพิษอาจเกิดขึ้นที่หน้า แขนขา ลำตัว หรือส่วนอื่นของร่างกายก็ได้ มักขึ้นกระจายตัวไม่เหมือนกันทั้งสองข้างของร่างกาย วงนูนแดงจะเป็นอยู่ประมาณ 3-4 ชั่วโมงก็จะยุบหายไปเองแต่อาจเกิดขึ้นใหม่ในตำแหน่งเดิมหรือตำแหน่งใหม่ได้อีกภายในวันเดียวกันหรือวันต่อมาหรือในเดือนต่อ ๆ มา ก็ได้ บางคนอาจขึ้นติดต่อกันเป็นวัน ๆ ก็ได้แต่ส่วนมากมักจะยุบหาย ได้เองภายใน 7 วัน และอาจให้ยาในกลุ่มสเตียรอยด์ร่วมด้วย
470	ลมลูกหนู	ລົບລູກໜູ	น. ตะคริว อาการกล้ามเนื้อเกร็งแข็งและปวดซึ่งจะเกิดขึ้นรวดเร็วและมักจะเป็นอยู่เพียงไม่กี่นาที กล้ามเนื้อที่พบเป็นตะคริวได้บ่อยได้แก่กล้ามเนื้อน่องและต้นขาตะคริวเป็นภาวะที่พบได้บ่อยมาก ซึ่งจะพบได้เป็นตะคริวที่น่องขณะหลับโดยไม่ทราบสาเหตุแน่ชัด บางคนอาจเป็นหลังออกกำลังกายมากกว่าปกติหรือนอนนิ่งหรือยืนในท่าที่ไม่สะดวกนาน ๆ ครั้งคราวในคนเกือบทุกคน

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
			สาเหตุ: ส่วนมากจะไม่มีสาเหตุร้ายแรง เป็นเพียงมีอาการในระยะเวลาสั้น ๆ ก็หายได้เอง บางคนอาจเป็นตะคริวที่น่องขณะหลับ โดยไม่ทราบสาเหตุ บางคนเป็นหลังออกกำลังกายมากกว่าปกติ หรือนอน, นั่ง, ยืนในท่าที่ไม่สะดวกนาน ๆ ทำให้เลือดไหลเวียนไม่สะดวก) ผู้ที่มีภาวะแคลเซียมในเลือดต่ำ ก็อาจเป็นตะคริวได้บ่อย ในผู้หญิงตั้งครรภ์ก็อาจเป็น ตะคริวได้บ่อยขึ้น เนื่องจากระดับแคลเซียมในเลือดต่ำ หรืออาจเกิดจากการไหลเวียนของเลือดไปที่ขาไม่สะดวกในคนที่มีความหดรัดเลือดแดงแข็ง เช่น คนสูงอายุก็มีโอกาสเป็นตะคริวได้บ่อยขึ้นและอาจเป็นขณะที่เดินนาน ๆ เนื่องจากการไหลเวียนของเลือดไปที่ขาไม่ดีในผู้ป่วยที่ร่างกายเสียเกลือโซเดียม เนื่องจากท้องเดิน อาเจียน หรือสูญเสียไปทางเหงื่อเนื่องจากความร้อน (อากาศร้อนหรือทำงานในที่ที่ร้อนจัด) อาจเป็นตะคริวรุนแรง คือ เกิดกับกล้ามเนื้อหลายส่วนของร่างกายและมักจะเป็นอยู่นาน อาการ: ผู้ป่วยอยู่ ๆ รู้สึกกล้ามเนื้อส่วนหนึ่งส่วนใด (เช่น น่องหรือต้นขา) มีการแข็งตัวและปวดมาก คลำจะรู้สึกแข็งเป็นก้อน ถ้าพยายามขยับเขยื้อน กล้ามเนื้อส่วนนั้นจะทำให้ยิ่งแข็งตัวและปวดมากขึ้น การนวดและยืดกล้ามเนื้อส่วนนั้นจะช่วยให้ตะคริวหายเร็วขึ้นถ้าเป็นขณะนอนหลับผู้ป่วยอาจรู้สึกปวดจนสะดุ้งตื่นโดยทั่วไป จะเป็นอยู่เพียงไม่กี่นาทีก็หายได้เอง และไม่มีผลผิดปกติอื่น ๆ เกิดร่วมด้วย เมื่อหายแล้วผู้ป่วยจะรู้สึกเป็นปกติทุกอย่าง
471	ลมไส้พั่น	ລູໄລ່ຢື່ນ	น. อาการปั่นป่วนในท้อง
472	ล้าว	ລ້າວ	น. คำเรียกตาที่ผิดปกติอย่างตาซ้อนหรือตาเหล่ ว่า ตาล้าว
473	ล้าบอง	ລ້າບອນ	น. ละบอง เม็ดตุ่ม ๆ ที่เกิดตามผิวหนังด้วยพิษร้อนหรือพิษอักเสบ ดูประกอบที่ ละบอง
474	ล้าบาก	ລ້າບາກ	น. อาการที่เป็นไข้หรือพิการ เป็นระยะเวลาค่อนข้างนาน

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
475	เลิม	ເລີມ	น. ชื่อโรคที่พบบ่อยในคนทุกเพศทุกวัย เกิดจากเชื้อเริม ซึ่งเป็นไวรัส ติดต่อกันโดยการสัมผัส เป็นโรคที่หายได้เอง แต่กลับมากำเริบได้อีก ทำให้เป็น ๆ หาย ๆ เรื้อรังน่ารำคาญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขึ้นที่อวัยวะเพศ มักทำให้ผู้ป่วยวิตกกังวลสุขภาพจิตเสื่อมโทรม อาการ: มักมีอาการแสบ ๆ คัน ๆ นามาก่อน แล้วมีตุ่มน้ำใส ขนาด 2-3 มิลลิเมตร ขึ้นอยู่เป็นกลุ่ม โดยรอบจะเป็นผื่นแดง ต่อมาตุ่มนี้จะกลายเป็นสีเหลืองขุ่น แล้วแตกกลายเป็นสะเก็ดหายไปเองภายใน 1-2 สัปดาห์ (เร็วสุด 3 วัน) ลักษณะของตุ่มที่เป็นกลุ่มแบบนี้ชาวบ้านจึงเรียกโรคนี้ว่า ขยุ้มตีนหมาตำแหน่งที่พบบ่อย ได้แก่ ริมฝีปาก แก้ม จมูก หู ตา ก้น อวัยวะเพศ นอกจากนี้ ต่อม้ำเหลืองในบริเวณใกล้เคียงมักจะโตและเจ็บด้วย เมื่อหายแล้ว เชื้อจะหลบไปที่ปมประสาท แล้วอาจโผล่ขึ้นมาใหม่ ทำให้โรคกำเริบได้บ่อยๆ มักเกิดหลังมีไข้ถูกแดดจัด อาหารไม่ย่อย ร่างกายอดโรย เครียดระหว่างมีประจำเดือนหรือตั้งครรภ์
476	เล็บขบ	ເລີບຂົ່	น. เล็บขบ อาการ: ที่เล็บแทงออกขยายเข้าไปในเนื้อ
477	เลือดขึ้น	ເລືອດຊື່	ก. เลือดตั่งภายใน ตัวอย่างเช่นเมื่อถูกกระทบอย่างรุนแรง
478	เลือดตั่ง	ເລືອດຊື່	น. เลือดกำเดา เกิดจากเส้นเลือดฝอยที่บริเวณเยื่อจมูกนั้นแตก ทำให้มีเลือดไหลออกจมูก ส่วนมากมักเกิดขึ้น เฉียบพลัน และมักออกเพียงข้างเดียว บางคนอาจออกทั้ง 2 ข้าง บางคนอาจเป็น ๆ หาย ๆ บ่อย โดยมากไม่มีสาเหตุร้ายแรง ซึ่งจะมีเลือดออกเล็กน้อยและหยุดเอง เช่น เกิดจากไขหวัดหวัดจากการแพ้ ไซนัสอักเสบ เยื่อจมูกอักเสบ เส้นเลือดฝอยเปราะเนื่องจากอากาศแห้งในฤดูหนาว การแคะจมูกแรง ๆ เป็นต้น บางคนอาจเกิดจากได้รับบาดเจ็บ เช่น ถูกแรงกระแทกที่ตังจมูก ผู้ป่วยที่เป็นความดันโลหิตสูง บางครั้งก็อาจมีเลือดกำเดาไหล
479	เลือดยืม	ເລືອດຢື່ມ	ก. เลือดยืมตัวอย่างเช่นเลือดที่แผลลอก
480	เลือดย่อย	ເລືອດຢູ່ຍູ່	ก. มีเลือดออกมาก
481	เลือดออกเขียว	ເລືອດຊຸດສູງໂ	น. โรคลักปิดลักเปิด คือ มีเลือดออกตามไรฟัน

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล่านา	ความหมาย/คำอธิบาย
482	วัว	๑	น. โรคกลัวน้ำ (Rabies) เรียกสุนัขที่เป็นโรคกลัวน้ำว่าหมาว้อ โดยปริยายหมายถึง บ้าได้ด้วย เช่น เปนบ้า เปนว้อ-เป็นบ้า คลั่ง โรคพิษสุนัขบ้า (โรคกลัวน้ำ) เป็นโรคติดต่อร้ายแรงที่ยังไม่มีการรักษา ผู้ป่วยทุกรายที่มีอาการมักจะตายภายในเวลาเพียงไม่กี่วัน ตามสถิติรายงานพบว่า ในปีหนึ่ง ๆ มีคนที่ตายจะโรคนี้ไม่น้อยกว่า 300 ราย ผู้ป่วยมักมีประวัติถูกสุนัขกัดแล้วไม่ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โรคนี้สามารถป้องกันได้ด้วยการฉีดวัคซีนตั้งแต่ถูกสัตว์ มีพิษสุนัขบ้ากัดใหม่ ๆ สาเหตุ: เกิดจากเชื้อไวรัส Rabies ที่อยู่ในน้ำลายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมหรือสัตว์ทะเล ที่พบบ่อยคือ สุนัข และแมว นอกจากนี้ยังพบในวัว ควาย แพะ แกะ หมู ลา อูฐ ค้างคาว กระรอก หนู สัตว์ป่าต่าง ๆ เชื้อจะเข้าสู่ร่างกายทางบาดแผลบนผิวหนังโดยถูกสัตว์กัด ข่วน หรือเลีย (สำหรับการเลียจะต้องมีรอยแผลถลอก เล็ก ๆ น้อย ๆ เชื้อจึงจะเข้าได้ แต่ถ้าผิวหนังเป็นปกติ เชื้อจะผ่านเข้าไม่ได้) แล้วเชื้อจะเข้าไปตามเส้นประสาท จนทำลายระบบประสาทและสมอง ระยะฟักตัว (ระยะที่ถูกกัดจนกระทั่งมีอาการ) โดยเฉลี่ย 1-3 เดือน บางรายอาจนานถึง 3 ปี แต่ถ้าถูกกัดหน้า แขนหรือมีหลายแผล ระยะฟักตัวอาจสั้นเพียง 10 วัน อาการ: เริ่มแรกจะมีไข้ต่ำ ๆ (38-38.5 องศาเซลเซียส) ปวดศีรษะบ่อย ๆ เบื่ออาหาร เจ็บคอ คลื่นไส้ อาเจียน ปวดเสียวและคันบริเวณที่ถูกกัดนมาก่อน 3-4 วันต่อมาจะมีอาการกระสับกระส่าย ลูกลิ้นกลืน นอนไม่หลับ อาจชัก คอแข็ง หลังแอ่น พูดจาสับสน ภาพหลอน หูแว่วหรือตกใจกลัวอย่างไม่มีเหตุผล ไวต่อสื่อกระตุ้น (เช่น แสงเสียง การสัมผัส) น้ำตาน้ำลายไหลออกมา มาก และกลัวลม เพียงแต่เป่าลมเข้าที่หน้าหรือคอจะมีอาการชัก แบบผวา ในผู้ชายบางคนอาจมีอาการปวดเสียวที่อวัยวะสืบพันธุ์และหลังน้ำอสุจิออกมาวันละหลายครั้ง อย่างไม่ตั้งใจ หลังจากนั้น 24-48 ชั่วโมงจะมีอาการกลัวน้ำ เวลาที่ดื่มน้ำจะปวดเกร็งกล้ามเนื้อคอหอย ทำให้กลืนไม่ได้ ไม่กล้าดื่มน้ำทั้ง ๆ ที่หิว หรือแม้จะกล้วถึงน้ำก็กลัว ระยะนี้ผู้ป่วยจะรู้สึกตัวและพูดคุ้ยได้ดี ต่อจากนี้ก็จะหมดสติ เป็นอัมพาตได้อย่างรวดเร็วและหยุดหายใจ ส่วนใหญ่จะตายหลังจากเริ่มมีอาการประมาณ 4 วัน หรือไม่เกิน 7 วัน

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
483	ว้อแอด้าง	ວໍ່ແອຊ້າງ	ง น. โรคกลัวน้ำที่ทำให้เอวหามกระด้าง เอี้ยวตัวไม่ได้
484	วัณโรค	ວັດຖຸໂຣ	น. โรคชนิดหนึ่งเกิดที่ปอด (Tuberculosis) ทำให้ร่างกายทรุดโทรมเสื่อมไปตามลำดับ (คำยืม ล้านนาใช้ ฝิในท้องอาจเขียน วัณโรค ก็ได้) เป็นโรคที่พบบ่อยทั้งคนในเมือง และชนบทโดยเฉพาะตามแหล่งสลัม หรือในที่ ๆ ผู้คนอยู่แออัด ชาวบ้านเรียกว่า ฝิในท้อง มักพบในเด็ก คนแก่ คนที่เป็นเบาหวาน โรคไตหรือเอสแอลอี ที่ต้องกินยาเพรดนิโซโลนอยู่นาน ๆ พวกที่ใช้ยาเสพติด คนที่อ่อนแอจากการเป็นโรคอื่นมาก่อน (เช่น หัด ไอกรน ไข้หวัดใหญ่) คนที่ตรากตรำงานหนัก พักผ่อนไม่พอ ดื่มเหล้าจัด ขาดอาหาร ดูเพิ่มเติมที่ฝิในท้อง
485	วิการะ	ວິກາຣາ	น. พิการ การผิดแปลกไปจากธรรมชาติ
486	วิน	ວິນ	ก. ปั่นป่วน เมามึน
487	วีน	ວິນ	ก. เท่อ ลูกกลม อักเสบ พิชกำเริบเนื่องจากผลติดเชื้อ
488	เว้า	ເວົ້າ	ว. หลอ ขาดหายไป โห่วหรือเป็นช่องเล็กน้อยมักใช้กับฟัน เช่น ฟันหลอ เรียกว่า เขี้ยวเว้า
489	เว่อ	ເວົ້າ	ว. เจ่อ บวม พอง ขยายออก เช่น ฝีเว่อออก ฝีบวมขึ้น ฝีอักเสบ
490	โว	ໂວ	ก. ลูกกลม ขยายตัวเช่น ไฟลุกโว ๆ ไฟลุกอย่างรวดเร็วฝีโวออก โวออก (อักเสบขยายตัวออกเรื่อย ๆ)
491	สะดวง	ສະດຸງ	น. โรคหัวใจผิด
492	สะเดา	ສະເຂົ້າ	น. โรคสันนิบาตอย่างหนึ่ง
493	สะมัก	ສະມັກ	ก. สำลัก อาการที่เกิดขึ้นเมื่ออาหารหรือน้ำเข้าไปทางหลอดลม แก้น กี่ว่า
494	สะมุ๊กสะมุ่น	ສະມຸກສະມຸ່ນ	ก. ฝะอืดฝะอม ปั่นป่วนในท้อง ขะมุ๊กซะมุ่น กี่ว่า
495	สะว้าน	ສະວ້າງ	ก. สว้าน ลมแตกขึ้น น. ตะพัน โรคเด็กอ่อนมีอาการชัก มือเท้าเกร็ง
496	สวิงสวาย	ສວິງສວງ	ก. อาการเป็นลมที่ทำให้มืดหน้าตาลาย (คำยืม สวิงสวาย ล้านนาใช้ มึงมั่งมึงมั่ง)
497	ส่วม	ສູ່ມ	ก. สุก พอง อย่างผิวหนังพองเป็นเม็ดเพราะถูกหรือสัมผัสด้วยของร้อนอย่างถ่านไฟแดง ต่วม กี่ว่า
498	สองคลอง	ສອງຄອງ	ว. สองทาง เรียกโรคหิวาต์ที่ทำให้ทั้งอาเจียนและท้องร่วงว่า ขี้รากสองคลอง หรือขี้ฮากสองกอง

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
499	สันนิบาต	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵	น. เรียกไขชนิดหนึ่งมีอาการสันเพิ่มและเพื่อใช้สันนิบาต
450	สับสูก	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵	ก. ปลุกผีเพื่อกันโรคผีตาซ
451	สำไข้	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵	น. เม็ดผื่นขึ้นตามตัวก่อนจะเป็นไข้
452	सान	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵	น. พรวด เนื้อที่เป็นโรคมึลักษณะเป็นก้อนแข็งอยู่ใต้ผิวหนัง รวมถึงเรียกธาตุที่เข้าแทรกในต้นไม้ด้วย
453	सानก้ามเลือด	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵	น. เป็นก้อนไตแข็ง มักเกิดบริเวณข้างลำคอบางครั้งเกิดที่คอหอย เมื่อแรกเกิดขึ้นก้อนไม่ใหญ่ แต่หลังจากนั้นจะค่อย ๆ โตขึ้นเรื่อย ๆ และบริเวณนั้นจะมีสีแดงซ้ำเหมือน “ป่าเกว้นสูก” (ลูกตะขบสูก) เมื่อเกิดในตอนแรกจะแข็งนานเข้าจะนิ่ม เรียกว่าเริ่มสูก ถ้าก้อนนี้แตกคนที่ป็นสานจะตาย สานก้ามเลือดเป็นสานที่อันตราย ดังนั้นควรทำการรักษาตั้งแต่เริ่มเป็น
454	सानก้าม सानป้างก้าม	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵	น. มีความรู้สึกวุ่นในท้องแข็งเป็นดั่งป้าง อยู่ในท้องลักษณะเป็นแถบ มีอาการเจ็บปวดท้อง ทำให้เปลี่ยนไปทั้งตัวร้อนออกที่หัว เจ็บออกตื่นออกมือ
455	सानกินเอน	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵	น. มีอาการปวดท้อง ปวดเนื้อปวดตัว เจ็บผิวหนังแล้วขยายตัวออกไปทั่วทั้งตัว ชื่อว่าสากินเอนหรือสากินเอน ก็เรียก
456	सानไข้	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵	น. มีลักษณะเป็นก้อนอยู่ในท้องมีอาการเสียดขึ้นสันหลังเสียดที่เอวขึ้นไปที่หัว ลงมาท้องน้อย ถ่ายอุจจาระเป็นมูกเลือด
457	सानค้ำอก सानแกมขาว	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵	น. มีลักษณะเป็นก้อนกลมจุกแน่นอยู่ที่ลิ้นปี่ บางครั้งก็เลื่อนตัวขึ้นมาที่อก มีอาการพะอืดพะอมมีน้ำลายมากแล้วจะอาเจียนออก มีกลิ่นเน่าเหม็น
458	सानงู सानงูเกี่ยวแหว	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵	น. อาการปวดแหวเหมือนดั่งกับขีดใส่เอาไว้ที่เอว มีความรู้สึกว่ามีก้อนลมอยู่ข้างใน และเลื่อนไปมาเวลาเดินดูเหมือนกัน แกว่งไปมา
459	सानจ้วน	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵	น. อาการคล้ายกับการเป็นมุตตกิดเลือด มุตตกิดลมกินข้าวไม่ค่อยได้ คอแห้ง ไม่มีน้ำลายร่างกายซูบซีดผอมเหลือง
460	सानชะเตา सानกัตุก	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵	น. สานนี้มักจะเป็นที่แข็งขา เป็นที่ศอกที่แขน หรือตีนมือ มีอาการปวดที่กระดูกเหมือนกับกระดูกจะแตก จะบิบ จะนวดก็ไม่ถึงที่ปวดเมื่ออาการปวดทุเลาลงจะรู้สึกเป็นเหน็บบริเวณที่เป็นนั้น
461	सानขึ้น	ᨧᩢ᩠ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵ᨦᩈᩬ᩵	น. ลักษณะก้อนเนื้อขึ้นตามตัวและเคลื่อนที่ได้

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
462	सानชาย	ວງຮົງ	น. ก้อนเนื้อที่เป็นตุ่มเล็ก ๆ ขึ้นตามผิวหนัง
463	सानดอกบुक	ວງຂຸດບຸກ	น. เป็นสากที่อันตรายมาก สานดอกบुकกลายมาจากสาก กำมเลือดนั่นเอง เมื่อเป็นสากกำมเลือดแต่ปล่อยทิ้งไว้ จนโตแล้วจึงกลายมาเป็นสานดอกบुक สานนี้เมื่อเป็นแล้ว จะมีก้อนเนื้อที่โตเร็ว ลักษณะจะเหมือนกับหัวของบुकหรือ ดอกของบुक เป็นสากที่มีรากมีฝอย ถ้าปล่อยทิ้งไว้หรือรักษา ไม่ถูกวิธี หรือหมอรักษาไม่เก่ง ก้อนสากจะออกรากแทง เข้าไปในลำคอ เข้าไปในหลอดเสียง ถ้าปล่อยให้ถึงระยะนี้ การรักษาจะไม่ได้ผล เมื่อรากสากทะลุคอแล้ว จะพูดเสียง แหบ กลืนอาหารลำบาก แม้แต่น้ำก็กลืนยาก อีกไม่นาน ผู้ป่วยก็จะเสียชีวิต เพราะรากของสากเต็มลำคอ
464	सानดาดแดง	ວງຂຸດແຂ້	น. สานนี้เกิดที่ผิวหนังได้ทุกแห่งในร่างกาย บางครั้งเป็นตุ่ม ออก บางครั้งเป็นผื่น ผิวหนังที่เป็นจะมีสีแดง แล้วยัง ลุกลามออกไปทั่วตัวเหมือนคนเป็นโรคเรื้อน
465	सानมันหมู	ວງຊຸ້ຍ	น. บางที่เรียก สานพุงหมู (อ่าน “สานปุงหมู”) เป็นก้อนออก ตามร่างกาย แต่ก้อนไม่แข็ง เมื่อจับดูจะนิ่มข้างในจะเป็น เหมือนกับมันหมูหรือที่เรียกกันว่ามันพุงของหมูมักออกตาม ลำคอ เต้านม น่องหรือเข้าพับด้านหลังเป็นสากที่ไม่มีราก ไม่มีฝอย ไม่มีอันตราย แต่มีลมสาก ทำให้เวียนหัว เมื่อกิน หรือได้กลิ่นของแสลง ถ้าทิ้งไว้จะขยายตัว ขึ้นเรื่อย ๆ
466	सानลมก้อน	ວງລຸ້ນກຸ້ນ	น. มีลักษณะเป็นก้อนลมอยู่ในท้อง เลื่อนไปเลื่อนมาอยู่ตลอดเวลา จึงเกิดอาการไม่สบายในท้อง และเกิดอาการเวียนหัว
467	सानลมล่า	ວງລຸ້ນລ່າ	น. มีลักษณะเป็นก้อนลมวิ่งไปซ้ายมาขวาอยู่ในท้อง
468	सानลมปวดเมื่อย	ວງລຸ້ນປຸ້ງເຊື່ອງ	น. มีอาการปวดเมื่อยไปทั้งตัว บางครั้งปวดท้อง ท้องร้อน ง่วงนอน
469	सानลมพิษ	ວງລຸ້ນຊີງ	น. มีอาการปวดพองขึ้นในที่จุดใดจุดหนึ่ง
470	सानลมเส้า	ວງລຸ້ນເສົ້າ	น. การเหนียวหอบ หายใจไม่สะดวก เหนื่อยเร็ว

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
471	सानลมร้อน	ꨀꨣꨣꨣꨣꨣ	น. มีลักษณะเป็นก้อนเป็นลูกในท้องหรือในคอมีอาการปวดเอว ปวดเมื่อยลงแข้งขา ลงสีข้างมีอาการเหน็ดเหนื่อยขึ้น ตามสันหลังและลำคอเวียนหัวตาลาย ร้อนเนื้อร้อนหนัง คั้นไปที่ตุ่มต่อข้อตื้นและไปที่ปลายมือ รู้สึกเหมือนดังถูกเสี้ยนปักตำ เสียดที่ท้องน้อย แน่นเสียดตามไส้ตามสะดือ ตามสีข้าง ลานลมนั้นในตอนแรกยังไม่ปรากฏก้อนเนื้อให้เห็นจะสังเกตได้จากอาการที่เป็น จากนั้นอาจจะ เป็นสัปดาห์ เป็นเดือน เป็นปีก็ได้ จึงจะปรากฏเป็นก้อนเล็ก ๆ ตามร่างกาย จุดใดจุดหนึ่งก็ต้องให้หมอทำการรักษา ถ้าปล่อยทิ้งไว้ก่อนนี้จะมีรากมีฝอยออกมา และจะโตขึ้นกลายเป็นสาน ก้ามเลือด ซึ่งรักษายากกว่าสานชนิดอื่น
472	सानสาย	ꨀꨣꨣꨣꨣ	น. สานสาย มีชื่อเรียกหลายอย่าง บ้างเรียกสานแก่นฝ้าย บ้างเรียก สานซี่หนู ลักษณะเป็นก้อนเนื้อเล็ก ๆ (เนื้องอก) มักจะขึ้นบริเวณข้างลำคอทั้ง 2 ข้าง บางครั้งมีลูกเดียว บางครั้งเรียงเป็นแถวหลายลูก สานชนิดนี้จะไม่ติดกับเนื้อ เมื่อจับดูจะเลื่อนไหลไปมา สานชนิดนี้ไม่มีอันตรายร้ายแรง เป็นสานที่ไม่มีราก ไม่มีฝอย ปล่อยทิ้งไว้ก็จะไม่โตขึ้น แต่มีลมสาน มีอาการเวียนหัว ปวดหัว กินอาหารแสลงก็มีลมขึ้น ได้กลิ่นที่เหม็นก็เกิดลม จึงต้องให้หมอรักษา หรือขับลมตัวนี้ให้หายส่วนตัวก้อนเมื่อดูไม่ต้องเป็นกังวล เพียงแต่บางคนอาจรำคาญหรือหญิงสาวที่ต้องการให้ลำคอสวย อาจจะให้หมอรักษาให้เม็ดสานยุบตัวลง
473	สานเลือดเข้าไส้	ꨀꨣꨣꨣꨣꨣꨣꨣꨣꨣ	น. มีอาการท้องแข็งกระด้าง เย็น และปวดเมื่อยไปทั้งตัว มีอาการปวดท้อง ท้องร่วง ถ่ายเป็นมูกเลือด
474	สานหิน	ꨀꨣꨣꨣꨣ	น. บางแห่งเรียกว่าสานลูกหนู ออกตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย มีขนาดไม่ใหญ่ มีลักษณะเป็นไตแข็งสานชนิดนี้ไม่มีอันตราย เพราะเป็นสานที่ไม่มีรากไม่มีฝอย ขนาดไม่โตขึ้นไม่เล็กลงแต่จะมีลมสานประจำตัว ดังนั้นจึงต้องกินยาเพื่อเป็นการขับลมด้วย
475	สานองคะ	ꨀꨣꨣꨣꨣꨣꨣꨣꨣꨣ	น. สานชนิดนี้เกิดขึ้นที่อวัยวะใด บริเวณนั้นจะบวมพองออก มีอาการเจ็บปวด รู้สึกเป็นเหน็บหรือปวดถ่วง เมื่อเป็นที่ใด อวัยวะตรงนั้นมักจะเสีย ถ้าเป็นที่มือ ที่แขน ที่ขา อวัยวะนั้นจะใช้งานได้

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
476	สิว	ວິງ	น. เป็นโรคที่พบมากในวัยรุ่น มักจะเริ่มเป็นเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นหนุ่มสาว จะเป็นมากในช่วงอายุ 12-18 ปี แล้วจะค่อย ๆ พุเลา ลงจนกระทั่งอายุ มากกว่า 25 ปีขึ้นไป ก็จะหายได้เองเป็นส่วนใหญ่ แต่บางคนอาจเป็นเรื้อรัง จนถึงอายุ 40-50 ปีก็ได้ เป็นโรคที่ไม่มีภาวะแทรกซ้อน ร้ายแรง แต่อาจทำให้ใบหน้า มีแผลเป็นหรือผิวหนัง ขรุขระ ทำให้บางคนขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง และเสียบุคลิกภาพ อาการ: ในระยะเริ่มเป็น จะพบสิิวหัวดำหรือหัวขาวขนาดเล็ก ๆ ขึ้นที่หน้าอกและหลังด้วย เมื่ออักเสบจะเป็นตุ่มแดง (สิิวหัวแดง) และตุ่มหนอง ถ้าเป็นมากจะพุตโปน (เรียกว่าสิิวหัวช้าง) หรือเป็นถุงน้ำใหญ่ขนาด 1.5-1 เซนติเมตร เมื่อหายแล้วจะเป็นหลุม หรือเป็นแผลเป็น ถ้าเป็นไม่มากหัวสิิวอาจไม่อักเสบ และยุบหายไปเอง แต่ก็อาจเกิดรอยแผลเป็นเล็ก ๆ
477	สิิวช้าง	ວິງໂຊ	น. สิิวที่อักเสบมีลักษณะบวมโต ดูเพิ่มที่ สิิว
478	สิิวชาย	ວິງໂຊຍ	น. สิิวเม็ดที่มักขึ้นตามใบหน้า
479	สิิวเสี้ยน	ວິງງຸ່ວ	น. สิิวเม็ดเล็ก โดยเฉพาะที่บริเวณปลายจมูก
480	สื้อดสื้ออ่อน	ວິໄຂຂຸ່ວໄຂຂຸ່ວ	ว. ท่าทางเหนียวอ่อน
481	สั้ง	ວິງ	ก. เป็นเหน็บ รู้สึกชา ว. ค้างคา ไม่ปลดปล่อย
482	สุก	ວຸ່ງ	น. ละบอง เม็ดตุ่มที่เกิดตามผิวหนังด้วยพิษร้อนหรือพิษอักเสบ โรคฝีดาษเรียก ออกสุก
483	สุนผี	ວຸ່ງຢື	ก. ใช้อาคมและหรือยาในการรักษาผี
484	เส้า	ວຸ່ງ	ก. หอบ อาการหอบหายใจอย่างมหาหอบแตก
485	เสียงคะ	ວຸ່ງຂຸ່ວ	ว. พิการ มีร่างกายไม่สมประกอบ
486	เสี้ยน	ວຸ່ງງຸ່ວ	น. เกลื้อน โรคผิวหนังที่เกิดจากเชื้อรา ขึ้นเป็นดวงขาว อาจมีอาการคัน ขี้เสี้ยน กัว่า
487	เสื่อม	ວຸ່ງເຢ	ก. อาการไม่สบายเพราะการเล่นน้ำและถูกแดดจัด
488	เสื่อมแตก	ວຸ່ງເຢແຕ່	ก. อาการไม่สบายเพราะถูกแดดมาก
489	แสง	ວຸ່ງແງ	ว. ไม่ถูกกับโรค อย่างของแสง ชัดหูชัดตา กัว่า แสงหู แสงตา (อ่าน “สะแสง”) ดูเพิ่มที่ กินิด

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
490	หงวาบๆ	ᨧᩢ᩠ᨦ	ว. อาการปวดมากเรียก ขบหงวาบ ๆ หรือ หงาด ๆ ก็ว่า
491	หงวาบเหงวบ	ᨧᩢ᩠ᨦᨧᩢ᩠ᨦ	ว. ดู หงวาบ ๆ ถ้าปวดเล็กน้อยเรียก ขบแห้งบ ๆ
492	ห้งอด ๆ	ᨧᩢ᩠ᨦ	ว. อาการปวดตบ ๆ อย่างเล็บบบ
493	ห้งอน ๆ	ᨧᩢ᩠ᨦ	ก. อาการสั้น อย่างเช่นการสั้นเพราะความชรา
494	หงาด ๆ	ᨧᩢ᩠ᨦ	ว. อาการปวดตบ ๆ หรือ หงวาบ ๆ ก็ว่า ถ้าปวดเล็กน้อย หรือ เสียงดังไม่มากแต่ต่อเนื่อง ใช้แห้งด ๆ
495	หนอง	ᨧᩢ᩠ᨦ	น. หนอง น้ำเลือดที่กลายเป็นสีขาวขุ่น ที่อยู่ตามแผลและฝี
496	หนองใน	ᨧᩢ᩠ᨦᨧᩢ᩠ᨦ	น. ชื่อการโรคชนิดหนึ่งเกิดหนองมีเชื้อในช่องปัสสาวะเป็นโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โดยผ่านทางผิวหนังและเยื่อเมือก ระยะเริ่มต้นแผลจะเกิดขึ้นส่วนใหญ่บริเวณอวัยวะเพศ แต่อาจพบได้บริเวณริมฝีปาก และต่อมทอมซิล แผลจะเกิดภายใน 10-90 วัน หลังจากได้รับเชื้อ ผู้ป่วยจะถ่ายปัสสาวะลำบากหรือเรียกว่า ขัดเบา ปัสสาวะบ่อย จะมีหนองและเลือดออกมาถ้าติดเชื้อที่กรวยไต ผู้ป่วยจะมีไข้สูง คลื่นไส้ อาเจียน (คำยืม ล้านนาใช้ มตตขิด) สาเหตุ: ติดเชื้อหนองใน (Neisseri gonorrhoeae) โดยการร่วมเพศ อาการ: ในผู้ชาย หลังจากได้รับเชื้อ ประมาณ 2-10 วัน จะมีอาการแสบในทางเดินปัสสาวะเวลาถ่ายปัสสาวะหรือถ่ายปัสสาวะขัด และมีหนองไหลออกมาจากท่อปัสสาวะในระยะแรก อาจไหลซึมเป็นมูกใส ๆ เล็กน้อย ภายใน 12 ชั่วโมง ต่อมาจะกลายเป็นหนอง (สีเหลือง) ข้นและออกมาก คล้ายเส้นก๋วยเตี๋ยว ประมาณ 10% ของผู้ชายที่ติดเชื้อหนองใน อาจไม่มีอาการแสดงอะไรเลยก็ได้แต่สามารถแพร่เชื้อให้คนอื่นได้ ในผู้หญิง ระยะแรก มักไม่มีอาการต่อมาจะมีอาการตกขาวเป็นหนองสีเหลือง มีกลิ่นเหม็น ไม่คัน มีอาการขัดเบาและแสบร้อนเวลาปัสสาวะ ปัสสาวะขุ่น ถ้ามีการอักเสบของปีกมดลูก จะมีไข้สูง หนาวสั่น ปวดและกดเจ็บ ตรงท้องน้อยแบบปีกมดลูกอักเสบ ผู้หญิงที่ติดเชื้อประมาณครึ่งหนึ่งอาจไม่มีอาการแสดงอะไรเลยก็ได้ แต่สามารถแพร่เชื้อให้คนอื่นได้ ทั้งสองเพศ นอกจากอาการดังกล่าว อาจมีต่อมน้ำเหลืองที่ขาหนีบ (ไข่ตัน) บวมและเจ็บ ล้านนาเดิมใช้ มตตะขิด คำยืม - หนองใน

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรลัณนา	ความหมาย/คำอธิบาย
497	หน้าจาง	หน้าจาง	ว. หน้าซีด สีหน้าไม่สดใส กระอักกระอ่วน
498	หน้ามอด	หน้ามอด	น. ผิวหน้าของคนที่เป็นรอยปรุ มักเป็นรอยฝีดาษ
499	หน้ามืด	หน้ามืด	ว. เวียนหัวมัวตาตุ๋อะไร พร่าไปหมด มัวเมาจนขาดสติ
500	หน้ามืดตามัว	หน้ามืดตามัว	ดู หน้ามืด
501	หน้าเปิด	หน้าเปิด	น. หน้าซีด
502	หน้าแหม่ม	หน้าแหม่ม	ว. หน้าเกรียมเพราะถูกแดดจัด หน้าแหม่มแถมไหม้ ก็ว่า
503	หนูด	หนูด	น. รอยบวม เหมือนถูกไม้เรียวหรือ ถูกแมลงกัดต่อยใช้กับรอยขนาดเล็ก ถ้ารอยบวมขนาดใหญ่ใช้ หนาด
504	หม	หม	ก. กลัดหนอง อักเสบ การที่ฝีอักเสบและมีน้ำหนอง
505	หมื่น	หมื่น	ก. นิ่งเฉย ไม่กระตือรือร้น น. ผื่นที่ขึ้นตามเนื้อตัว ว. ชาตามเนื้อตัว
506	หมื่นลม	หมื่นลม	น. ชื่อโรคผื่นที่ขึ้นตามเนื้อตัว เชื่อว่าเป็นเพราะลมพิษ
507	หย้องเหย้ง	หย้องเหย้ง	ว. แบบบาง ไม่แข็งแรง อาการเดินที่ทำเอวคด
508	หยอด	หยอด	ว. แคระ แกร็น ไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร
509	หยอดหย้อ	หยอดหย้อ	ว. แคระแกร็น
560	หยอม	หยอม	ว. ผอม แบบบาง เช่น ชอบหยอมผอมเหลือง คือ ผอมและเหลืองซูบซีด
561	หลอดลูก	หลอดลูก	ก. แท้งลูก
562	หลับใ	หลับใ	ก. อาการของคนที่คนเหมือนกับหลับทั้งๆ ที่ลืมตาอยู่
563	หลั่น	หลั่น	น. ส่วนของผิวหนังที่นูนแข็งขึ้นเป็น ไต ก้อนที่แข็งเป็นแนวอย่างดินที่ถูกคราดเป็นแนวโนนา
564	หลั่ง	หลั่ง	ว. หูหนวก มักใช้ หูหลั่ง

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
565	หลุท้อง	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	ก. ท้องเสีย ท้องเดิน ภาวะที่ผู้ป่วยมีอาการถ่ายเป็นน้ำ หรือถ่ายเหลวมากกว่าวันละ 3 ครั้ง หรือถ่ายเป็นมูก หรือมูกปนเลือดเพียงครั้งเดียว ในทารกที่กินนมแม่ ปกติอาจถ่ายอุจจาระเหลวบ่อยครั้งได้เราไม่ถือว่าเป็นอาการท้องเดิน แต่ถ้าถ่ายเป็นน้ำจำนวนมากและบ่อยกว่าที่เคยเป็นก็ถือว่าเป็นการถ่ายผิดปกติพบได้บ่อยและมีสาเหตุหลายประการ ส่วนใหญ่อาการจะไม่รุนแรง และมักจะหายได้เอง ส่วนน้อยอาจมีอาการรุนแรง ทำให้มี ภาวะขาดน้ำและเกลือแร่เป็นอันตรายถึงตายได้ โดยเฉพาะในเด็กเล็กและคนแก่ ดูเพิ่มที่กาฬโรค และกั้ว
566	หลุท้องบ่องไส้	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	ก. ท้องเสียอย่างรุนแรง
567	หลุราก	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	น. ปวंग โรคคลงราก คือมีอุจจาระร่วงและอาเจียน ชี้อากสองคลอง ชี้อากสองคอง หลุฮาก กั้ว
568	หลุเลือด	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	ก. ถ่ายอุจจาระเป็นเลือด ลงแดง
569	หวัด	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	น. อาการที่อวัยวะที่ใช้หายใจเกิดการอักเสบ ทำให้เสียงแหบแห้งและมีน้ำมูกมาก อาน กั้ว
570	หัวเถิก	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	ว. การที่ผมที่หน้าผากงอกสูงขึ้นจนเกือบจะเป็นหัวล้าน หัวลอก กั้ว
571	หัวเถอะ	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	ว. หัวถลอก หัวเถอะหัวเถิก กั้ว
572	หัวถลอก	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	น. หัวถลอก
573	หัวล้าน	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	น. หัวที่ไม่มีผมบางส่วนหรือทั้งหมด
574	หัวอง	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	ว. หัวที่มีส่วนนูนแหลม บางแห่งว่าหัวโตหรือหัวล้าน
575	หอบ	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	น. โรคคันที่งามเท้าเกิดจากเชื้อราช่องงงพุต
576	หอดัน	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	น. โรคคันที่งามเท้า ชนิดที่ไม่ปรากฏรอยแผลให้เห็น
577	หอดือน	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	น. โรคคันตามซอกเล็บมือหรือเล็บเท้า
578	หอดหิว	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	ว. อ่อนล้า โรยแรง หิวหอด กั้ว
579	หอบ	ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅ	ก. อาการหายใจถี่ กระชั้น จนตัวโยก ตัวโคลง เพราะความเหนื่อย หรือหายใจไม่ทัน

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
580	หัด	ᨧᩣ᩠ᨦ	น. โรคชนิดหนึ่งเกิดจากการติดเชื้อไวรัสมีอาการไข้สูง และปวดหัว เป็นผื่นแดงขึ้นตามตัวเมื่อไข้ลดแล้ว พบมากในเด็กอายุ 2-14 ปี มักไม่พบในทารกอายุต่ำกว่า 6-8 เดือน เนื่องจากยังมีภูมิต้านทานที่ได้รับจากแม่ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ เป็นโรคติดต่อแพร่หลายได้รวดเร็วเหมือนโปลิโอ มักพบระบาดตอนปลายฤดูหนาวถึงต้นฤดูร้อน แต่ก็พบได้ประปรายตลอดทั้งปี สาเหตุ: เกิดจากเชื้อไวรัส ซึ่งมีอยู่ในน้ำมูก น้ำลาย ของผู้ป่วย ติดต่อกันโดยการไอ จามหรือหายใจรดกัน ระยะฟักตัว 4-11 วัน อาการ: มีอาการตัวร้อนขึ้นทันทีทันใด ในระยะแรกมีอาการคล้ายไข้หวัด แต่ผิดกันตรงที่จะมีไข้สูงอยู่ตลอดเวลา กินยาลดไข้ก็ไม่ลด เด็กจะซึม กระสับกระส่าย ร้องแงแง เบื่ออาหาร มีน้ำมูกใส ๆ ไอแห้ง ๆ น้ำตาไหล ตาแดง ไม่สู้แสง หนังตาบวมคู้ อาจมีถ่ายเหลวบ่อยครั้งเหมือนท้องเดินในระยะก่อนที่จะมีผื่นขึ้นหรืออาจชักจากไข้สูง ลักษณะเฉพาะของหัดก็คือจะมีผื่นขึ้นหลังมีไข้ 3-4 วัน เป็นผื่นแดงขนาดเท่าหัวเข็มหมุดขึ้นที่ต้นผมและซอกคอผื่นนี้จะจางหายไปเมื่อถึงรังผิวนิ่งให้ติ่ง ต่อมาผื่นจะลามไปหน้าผาก ใบหน้า ลำตัวและแขนขา โดยจะค่อย ๆ ลามเป็นแผ่นกว้าง รูปร่างไม่แน่นอน อาจมีอาการคันเล็กน้อย
581	ห้าน	ᨧᩣ᩠ᨦ	ก. กะเผลก อาการเดินไม่ปกติเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง
582	ห้ามพยาธ	ᨧᩣ᩠ᨦᨧᩣ᩠ᨦ	น. เรียกยารักษาโรคว่า ยาห้ามพยาธ
583	หายใจฝืด	ᨧᩣ᩠ᨦᨧᩣ᩠ᨦ	ก. หายใจไม่สะดวก
584	หายใจโย่งซัด	ᨧᩣ᩠ᨦᨧᩣ᩠ᨦ	ก. หายใจอย่างรุนแรงและถี่
585	หายใจสั้น	ᨧᩣ᩠ᨦᨧᩣ᩠ᨦ	ก. หายใจถี่และเร็ว มักหมายถึงอาการป่วยหนัก

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
586	หิด	หฺย	น. หิด ชื่อโรคติดต่อ เป็นเม็ดขึ้นตามผิวหนังเกิดเพราะสัตว์เล็กชนิดหนึ่ง มีอาการปวดและคัน เป็นโรคผิวหนังอักเสบที่เกิดจากตัวหิด (ไรเล็ก ๆ) คนทุกเพศทุกวัย ติดต่อกันได้ง่ายโดยการสัมผัส หรือใช้ของร่วมกัน มักพบเป็นพร็อมกันหลายคน บางครั้งอาจพบระบาด ตามวัด โรงเรียน โรงงาน กองทหาร บางคนอาจติดต่อโดยการร่วมเพศ ทำให้เกิดตุ่มคันตรงบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ ถือเป็นกามโรคชนิดหนึ่ง อาการ: ผู้ป่วยจะมีตุ่มน้ำใสและตุ่มหนอง คันขึ้นกระจายทั้ง 2 ข้างของร่างกาย มักจะพบที่ข้อมือ ข้อมือ ง่ามนิ้วเท้า ข้อมือ ข้อศอก รักแร้ รอบหัวนม ก้น รอบสะดือ อวัยวะสืบพันธุ์ ข้อมือ (ในเด็กเล็กอาจขึ้นที่หน้าและศีรษะส่วนในผู้ใหญ่มักไม่ขึ้นในบริเวณนี้) บางคนอาจพบเป็นผื่นนูนแดงคดเคี้ยวขนาดเท่าเส้นด้ายประมาณ 2-3 มิลลิเมตร ซึ่งปลายสุดจะเป็นที่อยู่ของตัวหิด ผู้ป่วยจะคันมาก โดยเฉพาะกลางคืน บางคนอาจเกาจนมีเชื้อแบคทีเรีย อักเสบซ้ำเติม เป็นตุ่มหนอง พุพอง หรือน้ำเหลืองไหล
587	หิว	หฺย	ก. อาการอ่อนเพลีย เรี่ยวแรงอ่อนล้า
588	หิมไห	หฺยไฮ	น. ผีที่ออกรวมกันเป็นกลุ่มเรียก ผีหิมไห
589	หืด	หฺย	น. หืด ชื่อโรคชนิดหนึ่งเกิดจากการหดตัวของหลอดลมและมีเสมหะที่ปอด ทำให้มีอาการหอบ
590	หูกวัง	หฺยวัก	ว. ได้ยินไม่ชัด หูแว่ว สำคัญว่าได้ยินเสียง แต่ไม่มีเสียงจริง
591	หุบ้ง	หฺยบ้ง	ว. หูกาง ลักษณะหูที่กางออก ไม่แนบไปกับศีรษะ
592	หูหนวก	หฺยหนวก	ว. หูรับเสียงไม่ได้
593	หูหึ่ง	หฺยหึ่ง	ว. หูตึง ไม่ค่อยได้ยิน
594	หูหอน	หฺยหอน	ว. หูแว่ว รู้สึกว่าได้ยินเสียงซึ่งตามจริงแล้วไม่มี

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
595	หูด	ບູຂຸ	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่งขึ้นเป็นไตแข็ง สาเหตุ: เป็นเนื้องอกชนิดธรรมดาของผิวหนัง เกิดจากการติดเชื้อไวรัส เมื่อเชื้อไวรัสแทรกซึมเข้าไปในเซลล์ผิวหนัง เซลล์ผิวหนังก็จะเกิดการแบ่งตัวอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นหูดงอกออกจากผิวหนังส่วนที่ปกติ หูดสามารถติดต่อโดยการสัมผัสถูกคนที่เป็หูดโดยตรง ระยะฟักตัว 2-18 เดือน เป็นโรคที่พบได้บ่อยมากในเด็กวัยเรียน ในผู้ใหญ่ก็เป็นได้ แต่จะพบได้น้อยในคนอายุมากกว่า 45 ปีขึ้นไป อาการ: หูดมีหลายชนิด อาจมีขนาดแตกต่างกันไปขึ้นกับตำแหน่งที่เป็น อาจขึ้นเดี่ยว ๆ หรือหลายอันก็ได้ มักขึ้นที่มือ เท้า ข้อศอก ใบหน้า ฝ่ามือฝ่าเท้า อาจขึ้นตามผิวหนัง ส่วนอื่น ๆ รวมทั้งที่อวัยวะเพศ หูดเป็นโรคที่ไม่มีอันตราย นอกจากทำให้น่าเกลียด น่ารำคาญ หรืออาจมีอาการปวดได้เป็นบางครั้ง ส่วนมากจะยุบหายได้เองตามธรรมชาติ (แม้จะไม่ได้รับการรักษา) ภายหลังที่เป็นอยู่หลายเดือน บางคนอาจเป็นอยู่เป็นปี ๆ กว่าจะยุบหาย เมื่อหายแล้ว อาจกลับเป็นใหม่อีก หูดชนิดที่พบเห็นกันทั่วไป จะมีลักษณะเป็นตุ่ม กลมแข็ง ผิวหยาบ ออกเป็นสีเทา ๆ เหลือง ๆ หรือน้ำตาล ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2-10 มิลลิเมตร มักจะขึ้นตรงบริเวณที่ถูกเสียดสีง่าย (เช่น นิ้วมือนิ้วเท้า ข้อศอก ข้อเท้า ใบหน้า หนังสืระยะ เป็นต้น) และอาจแพร่กระจายไปยังส่วนอื่น ๆ ของร่างกาย หูดที่เป็นที่ฝ่ามือฝ่าเท้า จะมีลักษณะเป็นไตแข็ง ๆ หยาบ ๆ แต่จะแบนราบเท่าระดับผิวหนังที่ปกติ เพราะมีแรงกด ขณะเดินใช้งาน ลักษณะคล้าย ๆ ตาปลา แต่จะแยกกันได้ตรงที่หูดถ้าใช้มีดฝาน อาจมีเลือดไหลซึม ๆ และอาจมีอาการเจ็บปวดได้ หูดที่เป็นติ่ง จะมีลักษณะเป็นติ่งเนื้อเล็ก ๆ ขึ้นที่หนังตา ใบหน้า ลำคอ หรือริมฝีปาก
596	พุดเปา	ບູຂຸເບົາ	น. ปุ่มพบบนร่างกาย
597	เหงาเหล้า	ເຂົ້ວເຂົ້ວ	ก. ซึ่มเพราะดื่มสุรามาก ง่วงเหล้า ก็ว่า
598	เหน็ด	ເບື້ຂຸ	น. เหน็ด อาการชาที่ขาเพราะนั่งนาน

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
599	เหน็ดแหล่	ເໝັດເລັ່	ก. รู้สึกปวดเมื่อยที่ไหล่
600	เหนี้ย	ເໝີ້	ก. เหนื่อย ดู เหนื่อย
601	เหน้อย	ເໝີ້	ก. รู้สึกตะครันตะครอ เหนี้ย กี่ว่า
602	เหล้	ເລີ້	ว. เฉ เอน เอียงจนเสียรูป มีอาการเหมือนจะล้มหลายลง เน็ง เชื้อน ช้วย เล้ง เหงียง หล่าเหล้ หล่ายเหล้ กี่ว่า
603	เหล้อ	ເລີ້ເຂ	ว. ตาเข ตาส่อน เรียกว่า ตาเหล้อ
604	เห่อ	ເຮີ	ว. เป็นผื่นเป็นเม็ดผุดขึ้นมากเป็นพริตไปตามผิวหนัง
605	เหียน	ເຍີ	ก. เหียน คลื่นไส้ ทำอาการจะอาเจียน
606	เหื่อพังดั่งย้อย	ເຮີງຸ່ງຊຸ່ງ	น. เหื่อไหลและเลือดกำเเดด (ดั่ง-จุมก)
607	แหก	ເຂັງ	น. การรักษาโรคโดยใช้ใบพลูเสกคาถาเช็ดตามร่างกาย
608	แห้นท้อง	ເຂັງເຂັງ	2. อืดท้องเพราะกินอาหารมาก
609	แห้ง	ເຂັງ	ว. ผอมลีบ แข้งแห้ง กี่ว่า ถ้าร่วมกับคำอื่นเป็นหย้องแห้ง แปลว่า กระย่องกระแย่ง คือเคลื่อนไหวอย่างไม่มีกำลัง
610	โห่ง	ເີງ	ก. เอนล้ม ค่อยๆ ล้มหงายลงไป น. อาการที่เป็นง่อย หง่วย กี่ว่า
611	โห่งสิ่ง	ເີງສິ່ງ	น. อาการง่อยและมักจะ สิ่ง คือโง่อีกด้วย
612	โหวะ	ເີງ	ค.ว. ลักษณะแผลใหญ่ที่บาดหรือแตกและเนื้อหลุดไป
613	โหวะโหวก	ເີງເີງ	ก.ว. มีรอยบาดหรือแตกขนาดใหญ่
614	อะลือกอะล่อย	ເຂັງເຂັງ	ว. รู้สึกปั่นป่วนในท้อง
615	อะลือกอะล่อย	ເຂັງເຂັງ	ว. ปั่นป่วนในท้อง อะลือกอะล่อย กี่ว่า
616	อบอยา	ອັງຢາ	ก. การที่สตรีในระยะอยู่ไฟ อบไยยาสมุนไพรรักษาโรคเพื่อ ให้ร่างกายแข็งแรงเร็วขึ้น เข้าเส้า กี่ว่า
617	อมหนอง	ອັງຢາ	ก. กลัดหนอง มีหนองเกิดที่แผล
618	ออกแก้ว	ອັງເຂັງ	ก. มือพอง มีตุ่มพองขึ้นที่มือเนื่องจากใช้มือซึ่งมีผิวไม่หยาบ กร้านทำงานหนักอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น ใช้ขวานฟัน ไม้
619	ออกแดง	ອັງເຂັງ	ก. ออกหัด เป็นหัด มีผื่นแดงขึ้นตามตัว
620	ออกตุ่ม	ອັງເຂັງ	น. มีผื่นหรือเม็ดขึ้นตามลำตัว

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
621	ออกตุ้มแดง	ຂອດວ່າເຂດ	ก. เป็นโรคอีดำอีแดง
622	ออกใส	ຂອດໄວ	ก. มีตุ่มใสขึ้น
623	อ่องย่อง (เสียงวรรณยุกต์โท)	ຂ່ວຍ່ວຍ	ว. ลักษณะของที่ป่องหรือนูนขนาดเล็ก ถ้าป่องหรือนูนมากใช้ อึ้งย้ง
624	อ่อนเขียว	ຂ່ວສູງ	ว. เข็ดฟันเสียวฟันเพราะกินของเปรี้ยว พร่ายเขียวก็ว่า
625	อ่อนขา	ຂ່ວຂາ	ว. ขาไม่มีกำลัง อ่อนแต่่งอ่อนขา ก็ว่า
626	อ่อนแขน	ຂ່ວແຂງ	ว. แขนไม่มีกำลัง
627	อ่อนแข้ง	ຂ່ວແຂ້ງ	ดู อ่อนขา
628	ออม	ຂອມ	ว. คอพอก เรียกคนคอพอกว่า คออม ถ้าคอพอกขนาดใหญ่ เรียกว่า “ตอเอิม”
629	อักเสบ	ຂອ້ງ	ว. มีพิษกำเริบเนื่องจากแผล (คำยืม, ล้านนาใช้ เว่อ วิน หุม โหม)
630	อัมมพาด (อ่าน อัมพาด)	ຂອມພາດ	น. โรคที่ทำให้อวัยวะบางส่วน เช่น แขนขา ตายไปไม่สามารถ กระดิกได้ (คำยืม) ล้านนาใช้ ตายผาก
631	อาน	ຂງ	น. 1. โรคหวัด น. 2. โรคไทรน โรคสะอึก อาจแปลว่าซึ่มกได้ด้วย
632	อิด	ຂີ້	ว. อิดโรย เหนื่อย อ่อนเพลีย เลื่อยล้า
633	อิดขำ	ຂີ້ຂ່າ	2. เหนื่อยล้า ความเหนื่อยคงค้างอยู่นาน
634	อิดหิว	ຂີ້ຍິ	2. เหน็ดเหนื่อยอ่อนเพลีย (หิว เพลีย เลื่อยล้า)
635	อิดอ่อน	ຂີ້ຂ່ວ	ว. เหน็ดเหนื่อย เลื่อยล้า อ่อนเพลีย
636	อึ้งอึ้งย้ง	ຂີ້ຍິຂີ້ຍິ	ว. เอียน พะอืดพะอม คลื่นเหียน
637	อู้คัก (อ่าน อู้กัก)	ຂີ້	ก. พุดติดอ่าง ปากคัก ก็ว่า
638	เอนขอด	ຂອຂອດ	น. เส้นเลือดขอด
639	เอนสะแม้ง	ຂອມແມ້ງ	น. เส้นพลิก เส้นเพลงทำให้เคลื่อนไหวไม่สะดวก
640	เอนสะทก	ຂອມຕັກ	น. เอนกระดูก ข้อเพลงอย่างข้อเท้าเพลง
641	เออะ	ຂອ້	ก. 1. เรอ อาการที่ลมในกระเพาะเพื่อพุ่งออกจากปาก เออะ ๆ หาว ๆ ก. 2. หาวเรอบ่อย ๆ ส่งเสียงอย่างจะเป็นลม

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรลัณนา	ความหมาย/คำอธิบาย
642	เอื้อ	เอื้อ	น. คนใบ้ น. ใบ้
643	เอ็ง	เอ็ง	ว. เล็ก มักใช้ประกอบกับคำว่าหัว เช่น หัวเอ็ง หมายถึง หัวเล็ก หรือหัวล้าน ดูเพิ่มที่ คำว่า อง
644	เอิม	เอิม	น. คอพอก เรียกคอที่มีส่วนเนื้องอกขนาดใหญ่ว่า คอเอิม คอเอิม ถ้าก้อนเนื้องอกไม่ใหญ่มักเรียก คอออม หมายถึง คอหอยพอกขาดไ้ออดิน
645	แอ	แอ	ก. อ่อนแอ ไม่มีกำลัง
646	แอะ	แอะ	ก. แหะ แอการที่เด็กทารกสำรอกอาหารออกมา
647	ไอ้	ไอ้	ก. เสียงดังเช่นนั้นอย่างเสียงอาเจียน หรือเสียงไกร้งเมื่อเจ็บ
648	โอง	โอง	ว. ลักษณะศีรษะที่เล็กแต่ยังไม่ถึงกับล้าน อง ก็ว่า
649	ไอ	ไอ	ก. ไอ อาการที่ลมพุ่งออกจากปอดโดยแรงเพื่อขับสิ่งทีอาจเป็นอันตรายออกมา ทำให้เกิดเสียงดังจากลำคอโดยไม่ตั้งใจเมื่อไต่ย็นแล้วก็รู้ว่า ไอ
650	ไอชะโหล่ง ๆ	ไอชะโหล่ง	ว. เสียงไอที่ดังโหล่ง ๆ มักเป็นเสียงไอของคนแก่
651	ไอเด็ก ๆ	ไอเด็ก	ว. เสียงไอที่ดังเด็ก ๆ อย่างเสียงไอของเด็ก
652	ฮ่า	ฮ่า	น. โรคห่า ดู ร่า
653	ฮ้างท้อง	ฮ้างท้อง	ก. 1. แพ้ท้อง ก. 2. กินเพียงส่วนหนึ่ง เพื่อให้มีกินอีกในโอกาสต่อไป ดู ร้างท้อง

ศัพท์หมวด คำเรียกอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
1	กกหู	ꨀꨣꨳ	น. บริเวณโคนหูส่วนหลังที่ติดกับศรีษะ
2	ก้วงอก	ꨀꨣꨳꨣ	น. ทรวงอก
3	กะหลัง	ꨀꨣꨳꨳ	น. แผ่นหลัง
4	กะหลั้	ꨀꨣꨳꨳ	น. รักแร้
5	กะແหล່	ꨀꨣꨳꨳ	น. บริเวณไหล่ด้านหลัง
6	กะโหล่งหัว	ꨀꨣꨳꨳꨳ	น. กะโหลกศรีษะ
7	กะหล่อกน่อง	ꨀꨣꨳꨳꨳ	น. น่อง
8	ก้านคอ	ꨀꨣꨳꨳ	น. คอ
9	ก้างหลัง	ꨀꨣꨳꨳꨳ	น. แผ่นหลัง
10	แก่นตำ	ꨀꨣꨳꨳꨳ	น. ดวงตา
11	แก่นคอ	ꨀꨣꨳꨳꨳ	น. ลูกกระเดือก
12	แก้มบ่อง	ꨀꨣꨳꨳꨳ	น. ลักยิ้ม
13	เกี้ยงดั่งไขว้	ꨀꨣꨳꨳꨳ	น. โพรงจมูก
14	ชะหล้า	ꨀꨣꨳꨳ	น. อัมตะ
15	ชะหมอง	ꨀꨣꨳꨳ	น. สมอง
16	ชะหม่อม	ꨀꨣꨳꨳ	น. กระหม่อม
17	ขาหนีบ	ꨀꨣꨳꨳꨳ	น. ขาอ่อน
18	ข้อศอก	ꨀꨣꨳꨳꨳ	น. ข้อพับบริเวณศอก
19	ข้อมือ	ꨀꨣꨳꨳꨳ	น. ข้อมือ, ข้อพับบริเวณโคนมือ
20	แซ็บ	ꨀꨣꨳꨳ	น. สะบัก
21	เขี้ยว	ꨀꨣꨳꨳ	น. ฟัน
22	เขี้ยวเก้า	ꨀꨣꨳꨳꨳ	น. ฟันกราม
23	เขี้ยวขาว	ꨀꨣꨳꨳꨳ	น. ฟันกราม ไขบดอาหาร ฟันขึ้นนี้จะงอกเมื่อคนอายุครบ ยี่สิบปี ซึ่งงอกท้ายสุดของฟันบนและล่าง
24	เขี้ยวซุน	ꨀꨣꨳꨳꨳ	น. ฟันขึ้น ฟันเหยิน

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
25	เขี้ยวแน่นม	ຮຸ່ງຢຸ່ນ	น. ฟันที่งอกมาก่อนฟันแท้
26	เขี้ยวฝาง	ຮຸ່ງຢຸ່ງ	น. ฟันกราม ปัจจุบันมักใช้
27	เขี้ยวหมา	ຮຸ່ງບາງ	น. เขี้ยว
28	ครีวท้อง	ຮຸ່ງຂັດ	น. มดลูก
29	ครีวโน	ຮຸ່ງໄຂ	น. อวัยวะภายในของคนและสัตว์
30	คาง (อ่าน “กาง”)	ຄູ	น. ส่วนของร่างกายที่ปลายสุดของขากรรไกรอยู่ใต้ปาก
31	คิ้ว (อ่าน “กิ้ว”)	ຄູ້	น. คิ้ว
32	เค้าคาง (อ่าน “เก้ากาง”)	ເວ້ຄູ	น. ขากรรไกร
33	เค้าแขน (อ่าน “เก้าแขน”)	ເວ້ແຂງ	น. โคนแขน
34	เค้าคอ (อ่าน “เก้าคอ”)	ເວ້ຄູ້	น. ต้นคอ
35	เค้าแร้ (อ่าน “เก้าแฮ้”)	ເວ້ແອ້	น. รักแร้
36	ง่อน	ງ່ອ	น. ท้ายทอย
37	ง่ามกัน	ງ່ອຕັ້ງ	น. ง่ามกัน
38	ง่ามตีน	ງ່ອຕີ້	น. ง่ามนิ้วเท้า
39	ง่ามมือ	ງ່ອຢື	น. ง่ามนิ้วมือ
40	ง่ามหงะ	ງ່ອບຸກ	น. ง่ามกัน ร่องกัน
41	ง่ามกัน	ງ່ອຕັ້ງ	น. ง่ามกัน ร่องกัน
42	ง่ามตีน	ງ່ອຕີ້	น. ง่ามนิ้วเท้า
43	ญ่อ	ຮຸ່ງ	น. ผ้าขี้ริ้ว (อวัยวะในช่องท้อง)
44	ดาก	ຮຸ່ງ	น. 1. ท่อจากปากมดลูกถึงมดลูก น. 2. ปลายลำไส้ที่ทวารหนัก
45	ตุก	ຮຸ່ງ	น. กระดูก โครงร่างกายมีลักษณะแข็ง ขะตุก ก็ว่า
46	ตุกต่อ	ຮຸ່ງຕ່ອ	น. กระดูกข้ออย่างกระดูกที่มีปมทั้งสองด้าน

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
47	ดุกสว่างข้าง	ຂຸດສ່ວງຂ່າງ	น. กระดุกซี่โครง
48	ดุกด้ามืด	ຂຸດຂ້າງຊິ້	น. กระดุกไหปลาร้า
49	ดุกด้ามมืด	ຂຸດຂ້າງຊິ້	น. กระดุกหัวไหล่
50	ตะก้าม	ຕະກ້າມ	น. สะโพก
51	ตะสอก	ຕະສອກ	น. ข้อศอก
52	ตังกาง	ຕັງກາງ	น. ขากรรไกร
53	ตັบ	ຕັບ	น. ตັบ อวัยวะหนึ่งของคนและสัตว์อยู่ในช่องท้อง ทำหน้าที่สร้างน้ำดีและโปรตีนบางชนิดและทำลายพิษ เป็นต้น
54	ตี้ย	ຕຶງ	น. ไต
55	ไต	ໄຕ	น. ไต
56	ตื้นผม	ຕຶງຜົມ	น. ไพร่ผม
57	บะแกว	ບະແກວ	น. ไต
58	บะบ้าหัวเข่า	ບະບ້າຫຸ່ງເຂົ້າ	น. ลูกสะบ้าหัวเข่า
59	บ้าหัวเข่า	ບ້າຫຸ່ງເຂົ້າ	น. สะบ้าหัวเข่า กระดูกทรงกลม สันฐานแบนคล้ายผล สะบ้าเคลื่อนได้ เป็นส่วนนูนสุดของกระดูกหัวเข่า
60	ปลายก้อย	ປາຍກ້ອຍ	น. ข้อมันบนของนิ้วก้อย
61	ปับผาสะ (บาลี)	ປັບຜາສະ	น. ปอด
62	ปิตตะ (บาลี)	ປິຕຸຕະ	น. น้ำดี
63	แป้นมือ	ແປ້ນມື	น. ฝ่ามือ
64	แป้นหลัง	ແປ້ນຫຼັງ	น. แผ่นหลัง
65	ปุมลม	ປຸ່ມລຸມ	น. ปอด
66	ปืหก (บาลี)	ປຶບຸກ	น. ม้าม
67	โป๊กเยี่ยว	ໂປ້ກເຍື້ວ	น. กระเพาะปัสสาวะ
68	โป้งน่อง	ໂປ້ງນ້ອງ	น. น่องส่วนที่ป้องที่สุด, ปล้องน่อง
69	ไพร	ໄປຣ	น. ปาก ริมฝีปาก
70	แม้ม	ແມ້ມ	น. ม้าม

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
71	มดลูก (คำยืม)	ມຸລຸດ	น. อวัยวะภายในอันเป็นที่ตั้งครรภ์ (ล้านนาโบราณใช้คำว่า ครั้วท้อง)
72	ยกน (บาลี) (อ่าน ยะนะกะ)	ຍກນ	น. ตับ
73	เล็บมือ	ເລັບຜິ	น. เล็บมือ
74	เล็บตีน	ເລັບຜີ	น. เล็บเท้า
75	ลิงค์	ລິງຄ໌	น. อวัยวะเพศชาย
76	ลำคอ	ລ່ວງໄ	น. คอ
77	วิฤกะ (บาลี)	ວິຣຸກ	น. ไต
78	ว่องมือ	ວຸ່ງຜິ	น. วงกลมจากปลายนิ้วโป้งมือจบปลายนิ้วชี้
79	หน้าอก	ບຸ້ວຜິ	น. อก
80	หัวเอียง	ເຮື້	ว. หัวเอียง หัวค่อนข้างจะล้าน
81	หัวโอง	ບຸ້ວຜິ	น. หัว ศรีษะ
82	หัวโอง	ເຮື້	ว. ลักษณะศีรษะที่เอียงแต่ยังไม่ถึงกับล้าน อก กัว่า
83	หีบ	ຟື້ບ	น. ขมับ
84	ออกออ/อ่องอ	ອອກອ່ອ/ອ່ອກອ່ອ	น. สมอ
85	แอม	ແອມ	น. เอว
86	อุทร (บาลี)	ອຸຣຸ	น. กระเพาะอาหาร
87	สุชี	ສຸຊີ	น. รุทวาร
88	สุตัง	ສຸຕັງ	น. จมูก
89	สุลึงค์	ສຸລິງຄ໌	น. ช่องคลอด
90	ฮ้วน	ຮຸ່ວ	น. มดลูก

ศัพท์หมวด พิธีกรรมเพื่อการรักษา แบบพื้นบ้านภาคเหนือ

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
1	กก	ꨀ	ก. การใช้ของมีคมสับสิ่งของให้ขาดจากกัน โดยเอาสิ่งของนั้นรองไว้บนเชียงขณะที่ลงแรงสับ
2	กระจวน (อ่าน “ชะจวน”)	ꨀꨀꨀ	ว. กระจัดกระจาย วุ่นวาย เตือดร้อน
3	กระหนัน (อ่าน “ชะหนัน”)	ꨀꨀꨀ	น. เครื่องรางของขลัง
4	กวม	ꨀꨀ	ว. คร่อม ครอบ (พิธีสูตรกวม)
5	ก้อนเส้า	ꨀꨀꨀꨀ	น. เตาไฟโบราณ ใช้ก้อนหิน 3 ก้อน ตั้งเป็นวง 3 มุมเพื่อรองรับหม้อต้ม หุง แกง
6	กินสบถ	ꨀꨀꨀ	ก. สาบาน กินน้ำสาบาน
7	กิตตนา	ꨀꨀꨀ	ก. บอกกล่าว
8	กิ้ว	ꨀ	ก. น. ดวงชะตา ชะตาชีวิต
9	กิน (อ่าน “กิน”)	ꨀ	ก. รับคำสาบาน
10	แก้	ꨀꨀ	ก. การทำพิธีแก้ไข การถูกทำคุณไสย การโดนมนต์ดำหรือถูกผีกระทำ แล้วทำการแก้เพื่อถอดถอน ลบล้าง หรือทำให้หนักเป็นเบา เรียกว่าการแก้ การถอด การปล่อย
11	กูป	ꨀ	ก. การประคบคู่สิ่งของเข้าด้วยกัน เช่น เอาใบพลุมากูปกัน
12	กุม (อ่าน “กุ่ม”)	ꨀꨀ	ก. เอาไว้ในอำนาจ จับ สิ่ง ถือ
13	กูริกา (อ่าน “กูริก้า”)	ꨀꨀꨀ	ก. ผสม ปน
14	แกงส้มแกงหวาน	ꨀꨀꨀꨀꨀꨀ	ก. น. อาหารคาวหวาน
15	แกน (อ่าน “แก้น”)	ꨀꨀ	ก. ว. อับโชค
16	แก้ม, แก้ม	ꨀꨀ ꨀꨀꨀ	ก. การเช่นสรวง สั่งเวย
17	แก้มโยง	ꨀꨀꨀꨀ	ก. การยกเครื่องสังเวชน์จรดหน้าผากแสดงความเคารพ
18	แก้มเลี้ยง	ꨀꨀꨀꨀꨀ	ก. การถวายเครื่องเช่น การสั่งเวย
19	โก้ม	ꨀ	ก. ครอบ ค่ำร้อม

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
20	เกลา เกา	ᨧᩣ᩠ᩅ ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. ต่อสู้
21	ข่ม	ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. การทำลายศัตรูด้วยคุณไสย
22	ขันครุ	ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. น. พานใส่เครื่องสักการะครุ
23	ขันตั้ง	ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. น. ค่าตอบแทนครุ ค่าตอบแทนผู้ประกอบพิธี
24	ขันโยง	ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. น. พานที่ใช้ใส่ดอกไม้รูปเทียนสำหรับพิธีไหว้ผี
25	ขวัก	ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. การขุดหลุมลงบนเนื้อไม้ ผลไม้หรือหัวว่านใด ๆ เพื่อทำ เป็นหลุมบรรจุสิ่งของบางอย่าง
26	خاب	ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. กราบ
27	ข่ามขาง	ᨧᩣ᩠ᩅ	ว. รักษา ป้องกัน
28	ขี้ส่าย	ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. น. ใส่เทียน ใส่ตะเกียง ใส่โคม
29	ขี้ด	ᨧᩣ᩠ᩅ	น. เสนียดจัญไร
30	ขุมขาง	ᨧᩣ᩠ᩅ	ว. ดูแลรักษา
31	โขงชาตา	ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. น. ดวงชาตา
32	เข้าตอก	ᨧᩣ᩠ᩅ	น. ข้าวตอก
33	เข้าอก	ᨧᩣ᩠ᩅ	ว. เข้าสิง
34	คาถาตาแดง (อ่านว่า “กะถาตาแดง”)	ᨧᩣ᩠ᩅ	น. คาถาที่ใช้เสกเป่าเพื่อรักษาโรคตาแดง
35	คาถาหุดเลือด (อ่านว่า “กะถา หุดเลือด”)	ᨧᩣ᩠ᩅ	น. คาถาที่ใช้เสกเป่าเพื่อห้ามเลือด
36	ควาบ (อ่าน “กว้าบ”)	ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. การรวบสิ่งของด้วยฝ่ามือข้างเดียวอย่างรวดเร็ว
37	ควัด/ควัด	ᨧᩣ᩠ᩅ / ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. การดักสิ่งของจากในหลุม หรือดักจากภู โดยใช้อุปกรณ์ เช่น ข้อน ไม้พาย
38	คิก (อ่าน “กีก”)	ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. ม้วนให้เป็นแท่งกลมแน่น เช่น กีกบูลี
39	คาน	ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. สาบาน ปฏิญาณ
40	คร่ำ	ᨧᩣ᩠ᩅ	ก. ข่มเหง เบียดเบียนทำให้เกิดทุกข์

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรล้านนา	ความหมาย/คำอธิบาย
41	ศวิด	ຣິວ໊	ก. การใช้ไม้ยาว ๆ ตัดสิ่งของออกจากบริเวณหนึ่งไปอีกบริเวณหนึ่ง
42	จิ เจาะ แม่ะ	ວິ ໂຈວລ ແມະ	ก. แตะ วาง แปะ
43	จี	ຊິ	ก. การเจาะรูเล็ก ๆ ด้วยของแข็ง ลงบนพื้นผิวใด ๆ ให้เป็นรู
44	จุ่ม	ວຸ່ມ	ก. การนำสิ่งของหนึ่งใส่ลงไปแช่ในของเหลวเพียงชั่วขณะ เช่น การจุ่มเทียนมนต์ลงไปน้ำมันต์ การจุ่มมีดหมอลงในน้ำมันมนต์
45	จู้	ວຸ້	ก. การนำสิ่งของหนึ่ง ที่มีไอร้อน ไปสัมผัส (นาบ, แนบ) บริเวณอวัยวะที่เจ็บป่วย
46	เช็ด	ຊຶ້	ก. การใช้ใบไม้ หรือไข่ หรือสิ่งของใด ๆ ที่มีลักษณะนุ่ม (บางครั้งก็ใช้เหรียญเงินห่อผ้าขาว) นำไปเช็ดบริเวณที่ป่วยไข้ เพื่อดึงเอาพิษออกจากร่างกายผู้ป่วย
47	ญอ	ຮູ້	ก. การชุมมือ หรือสิ่งของขึ้นเหนือเกล้า
48	ญ่ม	ຮູ້ມ	ก. หยิบของด้วยปลายนิ้วเพียงเล็กน้อย เช่น หยิบทราย
49	ญ่ม	ຮູ້ມ	ก. ขยี้มของด้วยนิ้วมือ เช่น ขยี้มข้าวตอก
50	ญบ	ຮູ້ບ	ก. การหยิบจับ เช่น ญบมือ คือ จับมือ ญบแก้ม คือจับแก้ม
51	น้ำจ้าว		น. น้ำแช่มลัดข้าวเข้าใช้ประกอบเป็นยาสมุนไพร
52	สลูป	ວລູປ	ก. พิธีกรรมทางศาสนา เพื่อให้สิ่งของใด ๆ กลายเป็นสิ่งที่ปราศจากมลทิน
53	สโลก	ໂວລູ	ก. ว. ขนาด ที่เป็นลักษณะที่ดี ของสิ่งต่าง ๆ
54	สวาด	ວຸງ	ก. มาจากคำว่า สวาธียาย หมายถึง การร่ายมนต์คาถาเพื่อการรักษา หรือช่วยบรรเทา
55	สู่	ວຸ້	ก. คือการเผาไฟให้เป็นเปลวสีแดง แล้วใส่ลงในน้ำทันที เช่น สู่ขาง (ขาง คือเหล็กชนิดหนึ่ง)
56	ตัด	ຮູ້	ก. การใช้ของมีคม สับหรือบั่นให้สิ่งของขาดจากกัน
57	ถลอง	ວລູດ	ก. การกรอง
58	นบ	ຮູ້	ก. กราบ การก้มวันทา แบบมือลงแนบกับพื้น
59	ปัด	ຮູ້	ก. การทำพิธีปัดรังควาน
60	มนต์	ຮູ້ວ	ก. การร่ายมนตราเพื่อให้สิ่งที่พ่นเป่านั้นกลายเป็นของสะอาด ศักดิ์สิทธิ์

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรลัณนา	ความหมาย/คำอธิบาย
61	มอก	မုဂ္ဂ	การวัดขนาด, ขนาด
62	หะ	ဟဲ	ก. การใช้ฝ่ามือกระแทกน้ำหรือของเหลวในแอ่งน้ำให้ฟุ้งออกไปจากแอ่งน้ำนั้น เช่น การหะน้ำบ่อทราย คือการใช้ฝ่ามือตักน้ำออกจากหลุมทรายที่ริมห้วย
63	แหก	အော့	ก. การใช้เขาสัตว์ หรือมีดหมอ ที่เป่าคาถาลงไปแล้วนำไปจุดเบา ๆ ที่อวัยวะ หรือบริเวณร่างกายผู้ป่วย เพื่อดึงพิษไข้ พิษอาคม พิษร้ายใด ๆ ที่ทำให้ผู้ป่วยที่อยู่ภายในร่างกาย ผู้ป่วยออกมาสู่ภายนอก
64	ผัดทะสึน (อ่าน “ผัดตะสึน”)	မုတ္တမ္မိ	ก. ประทักษิณ เดินเวียนขวา
65	ผุย	မွှေ	ก. การโปรยสิ่งของขึ้นเล็ก ๆ ลงบนบริเวณใด ๆ เช่น การผุยข้าวตอก ลงบนบริเวณพื้นที่จะชุดหลุมปลูกเรือน
66	แผด	အော့	ก. การใช้ดอกไม้ หรือช่อใบไม้เล็ก ๆ จุ่มน้ำส้มป่อยแล้ว สะบัดใส่บริเวณพื้นที่หรือผู้คน เพื่อเป็นการปัดรังควาน หรือโปรยน้ำส้มป่อยเพื่อเพิ่มความเป็นสิริมงคล ให้ช่วยคุ้มครองรักษาปกป้อง คนหรือสถานที่นั้นให้สุขสวัสดิ์
67	ผู้	မူး	ก. การพ่นน้ำ ของเหลว หรือยาสมุนไพรที่ผ่านการอม หรือเคี้ยว ออกจากปากหมอ ใส่แผลหรืออวัยวะใด ๆ เพื่อทำการรักษา
68	ปัก ปลูก	ပုဂ္ဂ ပုဂ္ဂံ.	ก. การร้ายคาถาเพื่อปลุกตัวยາให้ออกฤทธิ์ในการรักษาแก่ผู้ป่วย จะทำพิธีปลุกตัวยາ เมื่อฝนยาแล้ว หมอยาจะร้ายคาถาแล้วเป่าลงที่น้ำยาที่ฝนใส่ภาชนะพร้อมนำไปให้ผู้ป่วยกิน
69	แปงผี (อ่าน “แปงผี”)	အောင်	ก. การเซ่นไหว้ผีต่าง ๆ เช่น แปงผีเสี้ยนา
70	เป่า	ပွတ်	ก. การบริกรรมคาถา แล้วพ่นลมออกจากปาก ให้โดนบริเวณอวัยวะที่เจ็บป่วย หรือต้องการความเป็นมงคล ปกป้องคุ้มครอง เช่น เป่ากระหม่อม เป่าตาแดง

ลำดับ	ชื่อโรค	อักษรลัณนา	ความหมาย/คำอธิบาย
71	อัง	อัง/อัง	ก. การนำสิ่งของไปฝังไอร้อน หรือทำให้ร้อนด้วยฤทธิ์คาถาอาคม แล้วนำไปตั้งวางไว้ใกล้ๆ บริเวณที่เจ็บป่วย อาจจะเป็นบาดแผล หรืออวัยวะที่เจ็บ เพื่อให้ความร้อนหรืออำนาจของคาถาส่งผลต่ออวัยวะที่เจ็บป่วยนั้น เพื่อบรรเทาอาการ เช่น การเป่าคาถาใส่ฝ่ามือแล้วอังฝ่ามือนั้นที่ขมับผู้ป่วยที่กำลังปวดหัว หรือการอังมิดหมอที่ฝังความร้อนจากเปลวเทียนแล้วนำไปอังที่บาดแผลหรืออวัยวะที่กำลังป่วย
72	โสม	โสม	ก. การรม เป็นการรมด้วยควัน หรือรมด้วยไอน้ำ

កំរិតអោរ មាត្រាចំ ច្បង វិធី បែបស្រាវ

វិធីការបកប្រែមាត្រ ដូច ដំបូង ដំបូង ដំបូង ដំបូង

ដំបូង ដំបូង

ច្បង		ដំបូង	
1 ដំបូង	10 ច្បង (ចំបូង ចំបូង)	500 ដំបូង	1 ដំបូង
1 ច្បង	3 ដំបូង	4 ដំបូង	1 ដំបូង
1 ដំបូង	5 ច្បង (ចំបូង ចំបូង)	5 ដំបូង	1 ដំបូង
1 ច្បង	6 ច្បង (ចំបូង ចំបូង)	2 ដំបូង	1 ច្បង
1 ច្បង	2 ដំបូង	6 ច្បង	1 ច្បង
1 ដំបូង	5 ដំបូង	5 ច្បង	1 ដំបូង
1 ដំបូង	4 ដំបូង	3 ដំបូង	1 ច្បង
1 ដំបូង	500 ដំបូង	10 ច្បង	1 ដំបូង

ចំបូង ដំបូង ដំបូង 1 ដំបូង 10 ច្បង ដំបូង 3 ដំបូង ដំបូង 5 ច្បង ដំបូង 6 ច្បង ដំបូង 2 ដំបូង ដំបូង 5 ដំបូង 4 ដំបូង ដំបូង 500 ដំបូង ដំបូង ដំបូង ដំបូង ដំបូង

ដំបូង ដំបូង ដំបូង ដំបូង

ច្បង		ដំបូង	
1 ច្បង	10 ច្បង	100 ដំបូង	1 ដំបូង
1 ច្បង	3 ដំបូង	3 ដំបូង	1 ដំបូង
1 ដំបូង	5 ច្បង	5 ដំបូង	1 ដំបូង
1 ច្បង	6 ច្បង	2 ដំបូង	1 ច្បង
1 ច្បង	2 ដំបូង	6 ច្បង	1 ច្បង
1 ដំបូង	5 ដំបូង	5 ច្បង	1 ដំបូង
1 ដំបូង	4 ដំបូង	3 ដំបូង	1 ច្បង
1 ដំបូង	500 ដំបូង	10 ច្បង	1 ដំបូង

ចំបូង ដំបូង ដំបូង 1 ដំបូង 10 ច្បង ដំបូង 3 ដំបូង ដំបូង 5 ច្បង ដំបូង 6 ច្បង ដំបូង 2 ដំបូង ដំបូង 5 ដំបូង 4 ដំបូង ដំបូង 500 ដំបូង ដំបូង ដំបូង ដំបូង ដំបូង

ນ້ຳ

ມາຕຣາຕວງ	ສັນນິຖານ
1 ໄຫຕຸ່ມ 10 ໄໂຮຣາມ (ອ່ານວ່າ ໄໂຮຣາມ)	1 ໄຫຕຸ່ມ (100 ລິຕຣ) - 10 ໄໂຮຣາມ (ໄໂຮຣາມ 10 ລິຕຣ)
1 ໄໂຮຣາມ 10 ໂກຣູ	1 ໄໂຮຣາມ (10 ລິຕຣ) - 10 ໂກຣູ (ໂກຣູ 1 ລິຕຣ)
1 ໂກຣູ 20 ປຣະເທັດ (ອ່ານວ່າ ຜະເທັດ)	1 ໂກຣູ (1 ລິຕຣ) - 20 ປຣະເທັດ (ປຣະເທັດ 50 ມລ.)
1 ປຣະເທັດ 5 ບວຍທອງ	1 ປຣະເທັດ (50 ມລ.) - 5 ບວຍທອງ (ບວຍທອງ 10 ມລ.)

ນ້ຳຝນ

ຕາງຝນ ຄືປະມານບອກປະມານນ້ຳຝນ ປາກກູໃນໜັງສືປີໃໝ່ ທີ່ຈະຮະບຸຄຳນວນແລະປະກາດວ່າໃນປີນັ້ນຈະມີຝນຕົກກີ້ຕາງ (ປະມານຝນທີ່ຕົກມາກທີ່ສຸດຄື 5 ຕາງ)

“ພຍາກຣນສີ ມີດັ່ງນີ້ແລ້ວ ຕາງຝນ ລວງກວ້າງ 60 ໂຍໜະ ລວງກຸລມ 180 ໂຍໜະ ລວງສູງ 30 ໂຍໜະ ແລ້ວ” (ພັບສາໂຮຣາສາສຕຣ໌ ຈັບບັດຕອຍຈຳຄ່າ ຕ.ສບສາຍ ອ.ສູງເມ່ນ ຈ.ແພຣ໌)

1 ຕາງ ກວ້າງ 60 ໂຍໜະ (960 ກິໂລແມຕຣ) ສູງ 30 ໂຍໜະ (480 ກິໂລແມຕຣ)
ເສັ້ນຮອບວຽກກຸລມ 180 ໂຍໜະ (2,880 ກິໂລແມຕຣ)

ໂຈທ໌ ປະມານນ້ຳຝນ 1 ຕາງ ມີປະມານເທົ່າໃດ

ພຣັງ ຈຸ່

ຜາໂຕງພູ	ພຣັງພູ
໓ ໄຫຕຸ່ມ ໓໐ ໄຫຕຸ່ມ	໓ ໄຫຕຸ່ມ (໓໐໐ ລິຕຣ) - ໓໐ ໄຫຕຸ່ມ (ໄຫຕຸ່ມ ໓໐ ລິຕຣ)
໓ ໄຫຕຸ່ມ ໓໐ ໂຕຮິ	໓ ໄຫຕຸ່ມ (໓໐ ລິຕຣ) - ໓໐ ໂຕຮິ (ໂຕຮິ ໓ ລິຕຣ)
໓ ໂຕຮິ ໓໐ ປຣັງ	໓ ໂຕຮິ (໓ ລິຕຣ) - ໓໐ ປຣັງ (ປຣັງ ໓໐ ມລ.)
໓ ປຣັງ ໓ ປູງຂຸດ	໓ ປຣັງ (໓໐ ມລ.) - ໓ ປູງຂຸດ (ປູງຂຸດ ໓໐ ມລ.)

ຊຸ່ງ

ຕູງຊຸ່ງ ຄືປະມານບອກປະມານຊຸ່ງ ໂປຣຕູໄລຍະໜີ້ປີໃໝ່ ທີ່ຈະຮະບຸຄຳນວນແລະປະກາດວ່າໃນປີນັ້ນຈະມີຊຸ່ງຕົກຕູງ (ປະມານຊຸ່ງທີ່ຕົກມາກທີ່ສຸດຄື ໓ ຕູງ)

“ຕພາກອາດອາມີ ຜັງຊຸ່ງແລ້ວ ຕູງຊຸ່ງ ລວງກວ້າງ ໖໐ ໂຍໜະ ລວງກຸລມ ໓໐໐ ໂຍໜະ ລວງສູງ ໓໐ ໂຍໜະ” (ພັບສາໂຮຣາສາສຕຣ໌ ຈັບບັດຕອຍຈຳຄ່າ ຕ.ສູງເມ່ນ ຈ.ແພຣ໌)

໓ ຕູງ ລວງກວ້າງ ໖໐ ໂຍໜະ (໙໖໐ ກິໂລແມຕຣ) ລວງກຸລມ ໓໐໐ ໂຍໜະ (໓໐໐ ກິໂລແມຕຣ)
ເສັ້ນຮອບວຽກກຸລມ ໓໐໐ ໂຍໜະ (໓໐໐ ກິໂລແມຕຣ)

ໂຈທ໌ ປະມານຊຸ່ງ ໓ ຕູງ ມີປະມານເທົ່າໃດ

วัดขนาด-ระยะทาง

สังขยาโยชนา			สังขยาโยชนา (พระวินัย)		
8	ฝุ่น	1 เส้นผม	8	ฝุ่น	1 เส้นผม
10	เส้นผม	1 เมล็ดงา	8	เส้นผม	1 ไช้เหา
6	เมล็ดงา	1 เมล็ดข้าว	8	ไช้เหา	1 ฟันผีกากด/รอยมีดขีด
4	เมล็ดข้าว	1 นิ้วมือ	8	ฟันผีกากด	1 เมล็ดงา
6	นิ้วมือ	1 ฝ่ามือ			
12	นิ้วมือ	1 คืบ			
2	ฝ่ามือ	1 คืบ	200	คันธนู	1 โกสนะ
2	คืบ	1 สอก	10	โกสนะ	1 คาวุต
4	สอก	1 วา/คันธนู	2	คาวุต	1 โยชนะ
20	วา	1 เส้น/ส้าว			
400	เส้น	1 โยชนะ			

1 โกลชนะ (800 เมตร) 1 คาวุต (8,000 เมตร) 1 โยชนะ (16,000 เมตร)

ပုံနှိပ်-ကြွေ

[illegible]

၁ ကေမာဏ (၈၀၀ နေရာ) ၂ ကာဠာ (၈,၀၀၀ နေရာ) ၃ ယောကျာ (၁၆,၀၀၀ နေရာ)

มาตราขนาด (นิ้ว)

1 นิ้ว	8 เมล็ดข้าว
1 เมล็ดข้าว	8 ตัวเหา
1 ตัวเหา	8 ไช้เหา
1 ไช้เหา	8 เส้นผม
1 เส้นผม	8 อณู
1 อณู	8 ปรมณู

บทไตรลักษณ์ (อัฐิ)

๑ อัฐิ	๑ เลื้อยเขี้ยว
๑ เลื้อยเขี้ยว	๑ ตึงเขี้ยว
๑ ตึงเขี้ยว	๑ ไข้เขี้ยว
๑ ไข้เขี้ยว	๑ แฉ่ง
๑ แฉ่ง	๑ ฆณ
๑ ฆณ	๑ ปฐฆณ

มาตราวันเวลา

มาตราวันเวลา		มาตราวันเวลา (พระวินัย)	
1 ปี	12 เดือน	1 สังวัจฉระ (ปี)	12 มาส (เดือน)
1 เดือน	30 วัน	1 สังวัจฉระ	3 อุตฺต (ฤดู)
1 วัน	8 ยาม	1 อุตฺต	4 มาส (เดือน)
1 ยาม	3 ชั่วโมง	1 มาส	2 ปักข์ (อุโบสถ)
1 นาฬิกา	10 บาท	1 ปักข์	15 อโหรติ (วัน-คืน)
1 บาท	15 พิกชณา	1 อโหรติ	8 ยาม
1 พิกชณา	6 ปราณ	1 ยาม	3 บาทน้ำ
1 ปราณ	12 อักขระ	1 บาทน้ำ	10 นาที
		1 นาที	4 บาท
		1 บาท	12 พิกชณา
		1 พิกชณา	ปราณ
		1 ปราณ	10 อักขระ

ปราณ (ลมหายใจเข้า-ออก)

อักษร/ลหุ (ชั่วเวลาฟ้าแลบ)

မာတြာဌဝေသာ	မာတြာဌဝေသာ (ဓာတ်)
၁ ပီ ၂ ခေါ	၁ ပီ (ပီ) ၂ ခေါ (ခေါ)
၁ ခေါ ၃၀ ဌ	၁ ပီ (ခေါ) ၃ ခေါ (ခေါ)
၁ ဌ ၈ ဃ	၁ ခေါ ၄ ခေါ (ခေါ)
၁ ဃ ၃ ဌ	၁ ခေါ ၅ ခေါ (ခေါ)
၁ ဌက ၁၀ ပ	၁ ခေါ ၆ ခေါ (ခေါ)
၁ ပ ၁၅ ဌ	၁ ခေါ ၇ ခေါ (ခေါ)
၁ ဌ ၆ ပ	၁ ခေါ ၈ ခေါ (ခေါ)
၁ ပ ၁၅ ဌ	၁ ခေါ ၉ ခေါ (ခေါ)

ပြဋ္ဌ (လှံဟျဝါဒော-ဇ္ဈက)

ឡើង / លេខ (ភ្នំពេញ)

มาตราเงิน-ทอง

มาตราเงิน			มาตราทอง		
1000	เงิน	- 100 บาท	1	ภาระ	- 20 ดุล
1	บาท	- 2 เฟื้อง	1	ดูล	- 2 ชั่ง
1	เฟื้อง	- 2 ชีก	1	ชั่ง	- 20 ตำลึง
1	ชีก	- 1 เลี้ยว	1	ตำลึง	- 4 บาท
1	เลี้ยว	- 2 หวี	1	บาท	- 4 สลึง
1	หวี	- 2 หวิด	1	สลึง	- 2 เฟื้อง
1	หวิด	- 2 กล่ำ (มะกล่ำ)	1	เฟื้อง	- 4 ไท (ไท)
1	กล่ำ	- 4 เมล็ดข้าว	1	ไท	- 3 กล่ำ
1	เมล็ดข้าว	- 20 เมล็ดงา	1	กล่ำ	- ก้อม
1	เมล็ดงา	- 2 เมล็ดผักกาด	1	ก้อม	- ฟันผักกาด

บาทตราเงิน-กົວ

บาทตราเงิน			บาทตรากົວ		
1000	ເງິນ	- 100 ບາດ	1	ຫວຽດ	- 10 ຊຸລ
1	ບາດ	- 1 ເຟື້ອ	1	ຊຸລ	- 1 ຊັ້ງ
1	ເຟື້ອ	- 1 ສິກ	1	ຊັ້ງ	- 10 ຕຳລືງ
1	ສິກ	- 1 ສົ່ງ	1	ຕຳລືງ	- 4 ບາດ
1	ສົ່ງ	- 1 ບາດ	1	ບາດ	- 4 ສລິງ
1	ບາດ	- 1 ສລິງ	1	ສລິງ	- 2 ເຟື້ອ
1	ສລິງ	- 2 ເຟື້ອ	1	ເຟື້ອ	- 4 ໄທ (ໄທ)
1	ໄທ (ໄທ)	- 3 ກຳລ່າ	1	ໄທ	- 3 ກຳລ່າ
1	ກຳລ່າ	- 4 ກຳລ່າ	1	ກຳລ່າ	- ກຳລ່າ
1	ກຳລ່າ	- 20 ກຳລ່າ	1	ກຳລ່າ	- ກຳລ່າ
1	ກຳລ່າ	- 2 ກຳລ່າ	1	ກຳລ່າ	- ກຳລ່າ

ภาคผนวก

เอกสารอ้างอิง

1. จิรเดช มโนสร้อย และอรัญญา มโนสร้อย. 2543. ศัพทานุกรมชื่อโรคในล้านนา. เชียงใหม่ โรงพิมพ์ครองช้าง
2. ดิเรก อินจันทร์. 2564. มาตราตวงวัด ล้านนา. ศูนย์ข้อมูลภูมิปัญญาล้านนา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
3. อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ. 2539. พจนานุกรมศัพท์ล้านนาเฉพาะคำที่ปรากฏในใบลาน. เชียงใหม่ สำนักพิมพ์ตรีสิน
4. อุดม รุ่งเรืองศรี, ศ.ดร. 2547. พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง. เชียงใหม่. โรงพิมพ์มิ่งเมือง

บุคคลอ้างอิง

1. พระณัฐฤกษ์ สันตะมโน	วัดแม่ต้านเหนือ ต.แม่ต้าน อ.ท่าสองยาง จ.ตาก
2. หมอโสภณ สิงห์เดช	ต.หนองบัวเหนือ อ.เมือง จ.ตาก
3. นายจุ่ม สิงห์จันทร์	ต.แม่กาษา อ.แม่สอด จ.ตาก
4. ดร. อินทร์สร วุฒิธรรมากรณ์	ต.แม่กาษา อ.แม่สอด จ.ตาก
5. พระมหาदनัย กิตตินันโท	วัดพระธาตุกิตตินันทาราม ต.ตุ๊ใต้ อ.เมือง จ.น่าน
6. พระครูสุจินนันทกิจ (พระสมคิด จรณธมโม)	วัดโป่งคำ ต.ตู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน
7. พระครูโสภณ ธรรมานุวัตร	วัดใจดวงเทวี ต.เชียงดาว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่
8. ภก.ดร.พาดิ ศิริสะอาด	ต.ป่าไผ่ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่
9. นางชวนพิศ นกตาชัย	ต.บ้านแหวน อ.หางดง จ.เชียงใหม่
10. ดร.ดิเรก อินจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่
11. หมอสมบุรณ์ หล้าพรม	ต.บุญเรือง อ.เชียงของ จ.เชียงราย
12. หมอสินธร ไกลถิ่น	ต.เวียง อ.เทิง จ.เชียงราย
13. หมอสนั่น กิตติศักดิ์เจริญ	ต.ยางฮ่อม อ.ขุนตาล จ.เชียงราย
14. หมอเสมียน ปัญญาอินทร์	ต.ยางฮ่อม อ.ขุนตาล จ.เชียงราย
15. หมอปารินทร์ ไชยทน	ต.ศรีดอนไชย อ.เชียงของ จ.เชียงราย
16. หมอเจริญ ก้านแก้ว	ต.เวียง อ.เทิง จ.เชียงราย
17. หมอสม ท้าวอวาท	ต.เวียง อ.เทิง จ.เชียงราย

การจัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โดย

พระครูสิริธรรมโกวิท (ญาพ่อสายทอง สิริธมฺโม (ร่มศรี))

พระอาจารย์อุบล อคฺคธมฺโม

อ.ดร.อุษา กลิ่นหอม

รศ.วิณา วิสเพ็ญ

นายสุวรรณ ขจัดมลทิน

นายเข้มพร ธรรมรักษ์

อ.ดร.สุทธิดา เขตลัค

ผศ.ดร.ราชันย์ นิวรรณภา

ผศ.ดร.สมัย วรรณอุตร

อ.ดร.ภก.ณัฐพงษ์ วิชัย

ผศ.ดร.พท.ป.อำภา คนเชื้อ

นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์

นายชวนากร จันนาเวช

นายนิพล สายศรี

พท.ชุตีวัต หยุทองอินทร์

นางสาวเบญจมาศ พันพู

สนับสนุนโดย

โครงการพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ

สารบัญ

ข้อชี้แจง	73
ศัพท์หมวด ร่างกายและอวัยวะ	74
ศัพท์หมวด โรคและอาการ	82
ศัพท์หมวด วิธีการรักษา	95
ศัพท์หมวด मात्रา ชั่ง ตวง วัด	99
เอกสารอ้างอิง	102
คณะผู้ตรวจสอบคำศัพท์หมอพื้นบ้านภาคอีสาน	104

ข้อชี้แจง

1. ในเอกสารได้แจกคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็น 3 หมวด จำนวนทั้งสิ้น 646 คำ คำศัพท์ที่ปรากฏในแต่ละหมวดจัดเรียงตามอักษร ก-ฮ ดังนี้
 - 1.1 หมวดร่างกายและอวัยวะ จำนวน 209 คำ
 - 1.2 หมวดโรคและอาการ จำนวน 272 คำ
 - 1.3 หมวดวิธีการรักษา จำนวน 93 คำ
 - 1.4 หมวดมาตรา ชั่ง ตวง วัด จำนวน 72 คำ
2. ชนิดของคำ ใช้อักษรย่อบอกชนิดของคำตามหลักไวยากรณ์ ได้แก่
 - น. คำนาม
 - ส. คำสรรพนาม
 - ก. คำกริยา
 - ว. คำวิเศษณ์
 - บ. คำบุพบท
 - สัน. คำสันธาน
 - อุ. คำอุทาน
3. แหล่งอ้างอิงต่าง ๆ รวมถึงที่ประชุมคณะที่ปรึกษาโครงการการพิจารณาคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปรากฏอยู่ท้ายเล่มรายงาน

ศัพท์หมวด ร่างกายและอวัยวะ

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
1	กกขา	น. โคนขา โคน เรียก กก
2	กกเขี้ยว	น. รากฟัน
3	กกเหงือก	น. ลิ้นไก่
4	ก้น	น. ส่วนเบื้องล่างหรือส่วนท้ายของลำตัวเรียก ก้น
5	ก้นกบ	น. ปลายกระดูกสันหลังที่สุดลงมาข้างล่างของคน เรียก ก้นกบ
6	ก้นชี้	น. ทวารหนัก ก้นตาก
7	ก้นแงน	น. ก้นอน ก้นที่นอนออกมาข้างหลัง
8	ก้นต่ง	น. ก้นใหญ่ บั้นท้ายใหญ่ หรือก้นโป้
9	ก้นลีบ	น. ก้นปอด ก้นที่เล็กและเหี่ยว
10	ก้นฮวก	น. ก้นเสี้ยม ก้นที่แหลมและเล็ก
11	กบาล, กะบาล	น. กะโหลกศีรษะ, ส่วนกลางของกะโหลกศีรษะ
12	กโบริ	น. ข้อศอก
13	กโบล	น. แก้ม
14	กรอย	น. ก้น ก้นกอย, ก้นกรอย ก็ว่า
15	กระโง	น. กะโหลก
16	กระโงตา	น. กระบอกตา
17	กระโงหัว	น. กะโหลกหัว
18	กระหนอง	น. ขาส่วนล่างตั้งแต่เข่าลงไป
19	กระหม่อม	น. จอมหัว, กะโหลกหัว
20	กะดัน	น. ท้ายทอย
21	กะดอ	น. อวัยวะสืบพันธุ์ของชาย, องคชาติ
22	กะดัน	น. ไข่ตัน ลูกไข่ตันที่ตันขาทางด้านหน้า, ต่อมน้ำเหลืองที่ขาหนีบ
23	กะดานหัว	น. กะโหลกศีรษะ
24	กะดุก	น. โครงร่างกายมีลักษณะแข็ง ส่วนมากกว่า ดูก
25	กะน่อง	น. อวัยวะส่วนหลังของลำแข้ง ตั้งแต่ขาพับลงมาถึงส้นเท้า หรือขาน่อง
26	กะบงตา	น. กระบอกตา กระโงตา
27	กะบุณ	น. มดลูก

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
28	กะโปกตาก	น. เเชิงกราน
29	กะพุง	น. กระพุงแก้ม
30	กะโหมม	น. หัวเหน่า
31	กะหนอง	น. น่อง ส้น กะน่อง
32	กะหม่อม	น. ส่วนสูงสุดของศีรษะตอนกลาง หม่อม
33	กะหมับ	น. หมับ
34	กาย	น. ร่างกาย คิง
35	เกนเก	น. หัวตะคาก กระตุกเชิงกราน
36	เกื้อง	น. สะบัก ส่วนของร่างกายถัดจากบ่าลงไปข้างหลัง, บ้างสำเนียงว่า เกียง
37	แก้ม	น. เนื้อหน้าทั้งสองข้าง
38	แก้มก้น	น. เนื้อบริเวณสะโพกหย่อน
39	แก้มปยุลุ่ม	ว. แก้มสะอาด, เนื้อส่วนแก้มเยอะ, แก้มเต็มผุดผ่องเป็นนวลใย
40	แก้มเพ้า	น. แก้มอูม
41	แก้มโวก	น. แก้มตอบ
42	โวก	น. ไหล่ทั้งสองข้างติดกับต้นคอ
43	ขน	น. สิ่งที่เป็นเส้นขึ้นตามผิวหนัง
44	ขนชี้แล้	น. ขนที่เกิดในรักแร้
45	ขนคิ่ง	น. ขนที่ขึ้นตามร่างกาย
46	ขนดั่ง	น. ขนที่เกิดในรูจมูก
47	ชมอง	น. มันสมอง
48	ชมองกระตุก	น. เยื่อในกระตุก
49	ชม่อม	น. กะหม่อม
50	ชมับ	น. กะโหลกศีรษะส่วนที่อยู่ระหว่างคิ้วกับหู กะหมับ
51	ชะโหมม	น. เนินนูนเหนืออวัยวะเพศ กะโหมมหรือชะโหมม ก็ว่า
52	ขา	น. อวัยวะส่วนล่างที่ค้ำร่างกายไว้
53	ขาทุ่	น. น่องทุ่
54	ขาน่อง	น. น่อง
55	ขาพับตะไก	น. บริเวณกราม หรือขากรรไกร กระตุกขากรรไกร กระตุกคาง คาง
56	ชี้แฮ้, ชี้แล้	น. รักแร้

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
57	ชุมตา	น. เบ้าตา กระบอกตา
58	เช่า	น. อวัยวะส่วนที่ต่อขากับแข้ง เรียก หัวเช่า
59	แขน	น. อวัยวะต่อจากไหล่ทั้งสองข้าง
60	แขนกั้ว	น. แขนที่ต่อข้อมือ
61	แขนปิ้ง	น. แขนใต้ข้อศอก
62	เขี้ยว	น. ฟัน กระดุกเป็นซี่ ๆ อยู่ในปากสำหรับกัดฉีกเคี้ยวอาหาร
63	เขี้ยวกก	น. ฟันกราม เขี้ยวโคก
64	เขี้ยวขบ	น. ฟันหน้า
65	เขี้ยวโคก	น. ฟันกรามข้างบนและข้างล่างข้างละ 3 ซี่
66	เขี้ยวขาว	น. ฟันที่เกิดเมื่ออายุครบยี่สิบปี
67	เขี้ยวน้ำนม	น. ฟันน้ำนม
68	เขี้ยวบกแก	น. ฟันแหลมทั้งข้างล่างและข้างบน ข้างละ 2 ซี่
69	เขี้ยวยิง	น. ฟันหน้าทั้งข้างบนและข้างล่าง ข้างละ 4 ซี่
70	เขี้ยวหมากแก	น. ฟันแหลมทั้งข้างล่างและข้างบน ข้างละ 2 ซี่
71	เขี้ยวหย้า	น. ฟันสำหรับเคี้ยวอาหาร
72	โจ้ย	น. เยื่อในกระดุก, ขมอกระดุก
73	ไขหลัง	น. อวัยวะมีลักษณะเป็นก้อนกลม 2 ก้อนที่อยู่ข้างในของท้องติดกับกระดุก สันหลังของสัตว์ปีกตัวผู้และสัตว์สี่เท้า คือ ไต
74	ไขห้า	น. ลูกอ๊อดพะของคนและสัตว์
75	คอ	น. ส่วนที่คอดของสิ่งของระหว่างตัวกับปาก
76	คอต่อ	น. อวัยวะส่วนท้ายทอยต่อกับคอ
77	คอหอย	น. ลูกกระเดือก
78	คาง	น. ส่วนของร่างกายที่สุดขากรรไกรอยู่ใต้ปาก
79	คิ้ว	น. อวัยวะส่วนโค้งขอบกระบอกตาข้างบนมีขนขึ้น
80	คิง	น. ร่างกาย ตัว ตน ร่างกายหมดทั้งร่างกาย
81	แครง	น. ขาด้านหน้า แต่เข่าลงไปถึงเท้า เรียก แครง
82	แครงกั้ว	น. แครงตอนที่คอดอยู่เหนือตาตุ่ม
83	ไคย	น. ควย ชื่ออวัยวะสืบพันธุ์ของผู้ชายหรือสัตว์ตัวผู้ ฝูงชาติ บักแบ้น ก็เรียก
84	ง่อน	น. ท้ายทอย

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
85	งอนต่อ	น. ส่วนของศีรษะบริเวณเหนือตีนผมด้านหลังหรือท้ายทอย
86	งอนแต่หู	น. จุดบริเวณด้านหลังใบหูบริเวณใกล้กับเอ็นคอลักษณะเป็นหลุมทั้งสองข้างเหนือจุดบักงอน
87	งัวเลีย	น. เรียกผมที่หน้าผาก ซึ่งตั้งขึ้นไปแล้วปลายย้อนกลับลงมา
88	จอมขวัญ, จำหวน	น. เส้นผม หรือขนที่ขึ้นเวียนเป็นรูปก้นหอยบนศีรษะ
89	จุก	น. ผมขมวดบนศีรษะ, สิ่งที่มีดรวมกันไว้เป็นมัด ๆ
90	จุดแหว	น. จุดบริเวณปลายเส้นส้นหลังติดกับจุดเท้าสะเอวมีสองจุดซ้ายและขวา
91	ใจติน	น. ฝ่าเท้า กลางฝ่าเท้า
92	ใจมือ	น. ฝ่ามือ กลางฝ่ามือ
93	ชานดั่ง	น. ริมฝีปากข้างบนต่อจากรูจมูกลงมา
94	ซุมเอ็นศอก	น. จุดบริเวณด้านท้องแขนติดกับข้อศอก
95	ดั่ง	น. จมูก
96	ดั่งเปิด	น. จมูกเขิด
97	ดั่งปิ้ง	น. จมูกบานหรือรูจมูกกว้าง
98	ดั่งโม	น. จมูกโด่ง จมูกใหญ่
99	ดั่งวาก	น. จมูกแหง่นขนาดกลาง
100	ดั่งวิก	น. จมูกแหง่นิดหน่อย
101	ดั่งวิก	น. จมูกแหง่นมาก
102	ดั่งแหลมบ	น. จมูกบี้ จมูกแบน
103	ดาก	น. ปลายลำไส้ใหญ่ที่ทวารหนัก, ก้น
104	ดุก	น. กระดูก โครงร่างของคนและสัตว์ที่เป็นส่วนแข็ง
105	เดาะ	น. นม, หัวนม, เต้านม/เขมร - ภูอกห์
106	โดก	น. ก้นโดก
107	ได	น. มือ
108	ตะบักหัวเส้นประสาทหัว	น. จุดบริเวณด้านหลังกะโหลกศีรษะ มีลักษณะเป็นจุดคู่กันทั้งสองจุดด้านซ้ายและด้านขวามือ
109	ตะโพก	น. ส่วนอวัยวะเบื้องหลังถัดบนเอวลงไป เรียก สะโพก
110	ตาขาว	น. ขอบของตาดำ
111	ติน	น. อวัยวะที่ใช้เดิน เท้า

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
112	ตุ่มม้อง	น. ตาตุ่ม
113	ตุ๊ด	น. ทวาร
114	แตด	น. ปุ่มเนื้อคล้ายเม็ดละมุดที่อวัยวะเพศหญิง
115	แต่หู่	น. ส่วนล่างของใบหูที่ย้อยลงมา กะแต่หู่ ก็ว่า
116	น่อง	น. กะน่อง ขะน่อง แอคน่อง
117	นิ้ว	น. อวัยวะส่วนปลายสุดของมือและเท้า
118	บักเอว	น. เอว สะเอว บั้นเอว
119	บั้นท้าย	น. บริเวณสะโพกติดกับก้นกบมีสองจุดซ้ายและขวา
120	บ่า	น. อวัยวะส่วนที่อยู่บนโคนแขนขวาและซ้าย
121	ปี	น. ถูน้ำดี, น้ำดี
122	ปีแคง	น. ปลีน่อง ปีแข็ง ก็เรียก
123	ปือ	น. สะดือ
124	แสบั้น	น. อวัยวะเพศชาย ส่วนองคชาติ
125	โบทข้อคอก	น. บริเวณข้อต่อข้อคอก ลักษณะเป็นข้อต่อ
126	โบทสะบ้า	น. จุดหลุมสะบ้าอยู่บริเวณข้อต่อหัวเข่า ลักษณะเป็นหลุม
127	ปาก	น. ช่องสำหรับกินอาหาร
128	ป้านก้น	น. สะโพก บั้นท้าย ป้านท้าย
129	ปุม	น. ท้อง พุง
130	เปี้ยง	น. สะบัก กระดูกส่วนที่เป็นฐานรองรับต้นแขน อยู่ถัดปาลงไปข้างหลัง ปลายด้านนอกเป็นที่หัวกระดูกต้นแขนเกาะยึด
131	โป้	น. นิ้วหัวแม่มือ หรือหัวแม่เท้า
132	ผาก	น. หน้าผาก ส่วนของหน้าเหนือคิ้วขึ้นไป เรียก หน้าผาก
133	พกชี้	น. กระเพาะอาหาร
134	พกเยี้ยว	น. กระเพาะปัสสาวะ
135	พุง	น. ท้อง เรียก พุง พุงพะวาย
136	โพ่น	น. กระเพาะอาหารคนและสัตว์
137	ฟัน	น. กระดูกที่เป็นซี่ๆ อยู่ในปาก เรียก ฟัน แฉ่ว ก็เรียก
138	มันสมอง	น. ส่วนที่อยู่ภายในกะโหลกศีรษะ มีลักษณะนุ่มๆ หยุนๆ เป็นลูกคลื่น เป็นที่รวมประสาทให้เกิดความรู้สึก

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
139	ม้าม	น. อวัยวะภายในร่างกายริมกระเพาะอาหารข้างซ้าย มีหน้าที่ทำลายเม็ดโลหิตแดงสร้างเม็ดน้ำเหลืองและสร้างภูมิคุ้มกันของร่างกาย
140	มือ	น. อวัยวะส่วนหนึ่งของร่างกายอยู่ต่อแขนสำหรับจับ
141	มุมขานีบ	น. บริเวณมุมโคนขาติดกับมุมหน้าท้อง
142	โมม	น. เนินนูนเหนืออวัยวะเพศ กะโหมมหรือชะโหมม
143	ลิ้น	น. อวัยวะที่อยู่ในปากมีหน้าที่รับรส ช่วยในการออกเสียง และช่วยเคี้ยวอาหารให้พินเคี้ยว
144	ลิ้นไก่	น. เนื้อในลำคอที่ยื่นจากเพดานอ่อนสำหรับปิดช่องรูจมูกเมื่อเวลากลืนอาหาร
145	เล็บ	น. อวัยวะส่วนที่แข็งอยู่ที่ปลายนิ้ว
146	สันน่อง	น. ส่วนท้ายของเท้า
147	สบ	น. ปาก, ริมฝีปาก
148	สะบัก	น. ส่วนของร่างกายถัดบ่าลงไปข้างหลัง
149	สันหลัง	น. กล้ามเนื้อที่เป็นแนวยาวตลอดหลัง
150	สายป้อ	น. สายสะดือ
151	เส้นกล้ามเนื้อ	น. บริเวณตำแหน่งเนินหน้าอก
152	เส้นข้างขาบน	น. เส้นบริเวณข้างขาด้านนอก
153	เส้นข้างแข้ง	น. บริเวณขาที่อ่อนล้าด้านข้างลำแข้ง ลักษณะเป็นเส้นอยู่ด้านนอกลำแข้ง
154	เส้นประสาทกะหมอง	น. จุดบริเวณปลายคิ้ว เป็นตำแหน่งที่เป็นหลุม
155	เส้นปีกไก่	น. เอ็นชุมปีกไก่ อยู่บริเวณใต้รักแร้ลักษณะเป็นเอ็นซ้อนกันอยู่หลายเส้น
156	เส้นมิน	น. เส้นเลือดลมอยู่บริเวณขาที่อ่อนล้าด้านข้างลำแข้งติดกับเส้นหน้าแข้ง
157	เส้นยู่กระเพาะ	น. บริเวณกระเพาะตอนล่าง
158	เส้นลม	น. จุดรอบสะดือ บริเวณรอบสะดือ
159	เส้นลำขาใน	น. เส้นบริเวณข้างขาด้านใน
160	เส้นลำขาหน้า	น. เส้นอยู่บริเวณด้านหน้าขาที่อ่อนบน
161	เส้นสันใน	น. บริเวณซอกคอติดกับไหปลาร้าลักษณะเป็นเส้นยาวจากต้นคอไปถึงทรวงอกด้านใน
162	หน้า	น. อวัยวะส่วนหน้าของศีรษะ, ด้านหน้า หรือข้างหน้า
163	หน้าผาก	น. ส่วนหน้าที่อยู่เหนือคิ้ว
164	หมากไข่ห้า	น. ลูกอ้นทะของผู้ชาย

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
165	หมากแต่หู	น. จุดบริเวณหู มีสองด้าน ด้านหน้า เรียก หมากแต่หูหน้าหรือเอ็นลมหรือเส้นลม ออกหู อยู่บริเวณด้านหน้าใบหูติดกับจุดรวมประสาท หมากหูหลังอยู่บริเวณ ด้านหลังใบหูใต้ติ่งหู
166	หมากบ้า	น. ลูกสะบ้าเข้า
167	หมากโหมก	น. หมากหูก หรือลันปี บริเวณกึ่งกลางลำตัวเหนือกระเพาะอาหาร
168	หั่ว	น. ส่วนร่างกายคนและสัตว์ที่ต่อจากคอ
169	หั่วไคย	น. อวัยวะเพศชาย, ส่วนปลายขององคชาติ
170	หั่วใจ	น. ก้อนเนื้อรูปคล้ายดอกบัว เป็นอวัยวะสืบพันธุ์โลหิต
171	หำ	น. ลูกอ้นทะของมนุษย์เพศชายและสัตว์เพศผู้ บักไขหำ หรือหมากไขหำ ก็เรียก
172	หี	น. อวัยวะสืบของมนุษย์เพศหญิงและสัตว์เพศเมีย นูนี้ ก็เรียก
173	หู	น. อวัยวะฟังเสียง, สิ่งทีคล้ายหู, ส่วนของภาชนะสำหรับหิ้วหรือจับ
174	เหงือก	น. เนื้อที่หุ้มโคนฟัน
175	เหลือกไก่	น. ลิ้นไก่ของคน
176	ไหล่	น. ส่วนประกอบของบ่าที่ติดกับต้นแขน, ส่วนมาก เรียก บ่าไหล่
177	อ้งตีน	น. ส่วนกลางของฝ่าเท้า
178	อ้งมือ	น. ส่วนกลางของฝ่ามือ
179	เอ็นกะบอกตา	น. บริเวณปลายคิ้วยาวจนถึงกลางคิ้ววิ่งเข้าหาลูกตา
180	เอ็นกะโหมงคิ้ว	น. เส้นหัวคิ้ว อยู่บริเวณหัวคิ้วติดกับโคนจมูก ลักษณะเป็นหลุมที่มีเอ็นอยู่ด้านใน
181	เอ็นเกี่ยวกระเพาะ	น. บริเวณใต้ลิ้นปีเชื่อมไปที่กระเพาะตอนบน
182	เอ็นแขนบน	น. บริเวณตำแหน่งแขนท่อนบน ด้านท้องแขนเป็นเส้นคู่ยาวจากใต้รักแร้
183	เอ็นแขนล่าง	น. บริเวณตำแหน่งแขนท่อนล่าง ด้านท้องแขนมีสองเส้นคู่จากข้อศอกยาวถึงข้อมือ
184	เอ็นคางกะไต	น. เส้นเอ็นบริเวณกราม มีลักษณะเป็นเส้นยาวไปตามขากรรไกร บางสำเนียงว่า เอ็นคางกะเต๋อ
185	เอ็นซุมแขนหน้า	น. จุดรวมห้านิ้วอยู่บริเวณแขนท่อนล่างติดกับข้อศอกด้านหลังแขน ลักษณะเป็น เอ็นที่มีหลายเส้นซ้อนกันอยู่
186	เอ็นซุมปีกไก่	น. เส้นปีกไก่ อยู่บริเวณใต้รักแร้ลักษณะเป็นเอ็นซ้อนกันอยู่หลายเส้น
187	เอ็นซุมหัวไหล่	น. เอ็นเหง้าไหล่ บริเวณเหนือมูมรักแร้
188	เอ็นตัดดอกไม้	น. บริเวณหลังใบหู
189	เอ็นน่อง	น. เอ็นส่วนน่องตั้งแต่เข่าลงไป
190	เอ็นพับน่อง	น. บริเวณด้านหลังหัวเข่า

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
191	เอ็นยอดหัว	น. บริเวณกลางศีรษะด้านบน ลักษณะเป็นร่องเล็ก ๆ
192	เอ็นยู่หัวใจ	น. เอ็นมัดหัวใจ อยู่ระหว่างชอกคอและไหปลาร้า ลักษณะเป็นเอ็นที่มีหลายเอ็น ซ้อนกันอยู่เป็นจุดที่มีตำแหน่งอันตราย
193	เอ็นลำคอ	น. บริเวณใต้คี่งหูลักษณะเป็นเอ็นยาวไปถึงกระดูกไหปลาร้า
194	เอ็นลูกสะบ้า	น. เอ็นหัวเข่า บริเวณข้างหัวเข่ามีสองเส้นทั้งด้านในและด้านนอก
195	เอ็นหน้าแข้ง	น. บริเวณขาที่อ่อนล่งด้านหน้าลำแข้ง ลักษณะเป็นเส้นเอ็นใกล้กับกระดูกหน้าแข้ง
196	เอ็นหย่อเข่า	น. บริเวณหน้าหัวเข่าต่อกับสะบ้า
197	เอ็นหล่อย	น. จุดแหว อยู่บริเวณปลายเส้นสันหลังติดกับจุดเท้าสะเอวมีสองจุดซ้ายและขวา
198	เอ็นหัวเข่า	น. เอ็นลูกสะบ้า บริเวณข้างหัวเข่ามีสองเส้นทั้งด้านในและด้านนอก
199	เอ็นเหง้าไหล่	น. เอ็นซุมหัวไหล่ บริเวณเหนือมุมรักแร้
200	เอ็นไหปลาร้า	น. บริเวณติดกับกระดูกไหปลาร้าใกล้แนวหัวไหล่
201	เอ็นแอกนั้งทบ	น. เอ็นนั้งพับ บริเวณมุมปีกสะโพกด้านข้าง
202	เอ็นฮาวช่วง	น. บริเวณด้านข้างลำตัว ลักษณะเป็นเส้นจากใต้รักแร้ถึงราวนม
203	เอ็นฮาวท้อง	น. บริเวณด้านข้างหน้าท้อง ลักษณะเป็นเส้นคู่ด้านซ้ายและขวา
204	เอิก, ออก	น. อวัยวะด้านหน้าถัดคอลงมา ถัดท้องขึ้นไป ส่วนมากกว่า เอิก
205	แอกน่องทับ	น. ขาพับ
206	แอบแอขา	น. จุดบริเวณมุมขาติดกับเนินหัวเหน่า
207	แหว	น. เหว สะเอว
208	แฮ่	น. สายรอก ออกเสียงเป็น แฮ่
209	โฮ้งแก้ม	น. กระพุ้งแก้ม

ศัพท์หมวด โรคและอาการ

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
1	ก่งโก๊ะ	ว. อาการยืนหรือเดินทำหลังโก่ง
2	กระดูก	ก. ซักเข้าโดยเร็ว งอเข้ามาโดยเร็ว เช่น แขนกระดูก ขากระดูก
3	กระปุน	น. ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มี 2 อย่าง คือกระปุนเลือดคือเลือดติดกันเป็นก้อน กระปุนลมคือลมพานไล่ทำให้ท้องป่องเหมือนคนมีครรภ์
4	กลาก	น. ชื่อโรคผิวหนังชนิดหนึ่ง เกิดจากเชื้อรามีอาการคัน มี 2 ชนิด คือ กลากธรรมดา และกลากขี้ว กลากธรรมดาเป็นตุ่มเกิดตามร่างกายทั่วไป ขึ้นเป็นวงเหมือนวงเดือน กลากขี้ว กลากที่ขึ้นเป็นปุยเหมือนปุยหนูหรือควายด่อน เรียก กลากขี้ว
5	ก่อง	ก. กระจก เช่น รากเลือดออก เรียก ก่องเลือด
6	กะแซเข้า	น. โรคหิวเมื่อไม่ได้กินข้าว มีอาการอ่อนเพลียมาก
7	กะตั้น	ว. อาการสั่นเทา ๆ
8	กะเต่ว	ว. อาการเดินของคนเจ็บขา
9	กะเดียม	ก. รู้สึกจุกจิก อาการทำให้ชนลูกเวลาถูกจุกจิก, อาการที่ทำให้เกิดความละอายใจ
10	กะตอด	น. ตุ่มที่ขึ้นตามร่างกายเป็นเม็ดแข็ง, กระจเนื้อ
11	กะตีก	น. พยาธิตัวตืดมี 2 ชนิด คือ ชนิดแบน และกลม ขี้กะตีก กั้ว
12	กะตีกกลม	น. พยาธิตัวตืดชนิดตัวกลม, พยาธิไส้เดือน
13	กะตีกแป	น. พยาธิตัวตืดชนิดตัวแบน, พยาธิตัวแบน
14	กะตุดกะเตา	ว. ตะปุ่มตะป่ำอาการที่เป็นโรคผิวหนัง มีเม็ดขึ้นคล้ายผิวหนังคางคก
15	กะเทือย	น. ผู้ชายที่มีอวัยวะเพศไม่แข็งเปรียบเหมือนมะเขือเฒ่า ใช้การงานไม่ได้
16	กะน่องกะแง่ง	ว. อาการพูดไม่ชัด มีเสียงแปร่ง
17	กะปุน	น. โรคที่เกิดในมดลูกเองจากเลือดลมเสีย, มดลูก, โรค
18	กาง	น. เป็นโรคชนิดหนึ่ง มักเกิดขึ้นที่ปากหรือลิ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วที่แรกจะเป็นแผลเล็ก ๆ แล้วลุกลามออกไป, โรคแผลร้อนใน
19	ก่างก๊ะ	ว. อาการยืนกางขา
20	กำเลิด	น. กำเลิด เป็นอาการที่ปรากฏในเด็กทารกแรกเกิด ถึง 2 เดือน โดยทารกจะร้องไห้นาน งอแง ตาเปียก ตาแฉะ ตัวเหลือง ตัวเขียว ไม่ยอมหลับ ไม่นอน บางครั้ง “ไหลให้ ไหลหัว” โดยเฉพาะใกล้วันศีล วันพระ ซึ่งโบราณเชื่อว่า แม่เก่า-แม่หลังมาหยอก ทางแพทย์ เรียกอาการนี้ว่า “โคลิก หรือ โคลิค”

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
21	กินของผิด, กินผิด	น. โรคชนิดหนึ่ง จำต้องรักษาถ้าไม่รักษาก็ไม่หาย คนที่กินของผิดส่วนมากเป็นคนป่วย เมื่อป่วยแล้วกินอาหารอะไรที่แสดงต่อโรค โรคนั้นจะกำเริบขึ้น, กินอาหารผิดสำแดง
22	ก๊ีบ	น. อาการไข้ชนิดหนึ่ง คนไข้พูดไม่ได้และไม่ได้ยินเสียงคนพูด เรียก ไข้ก๊ีบ และลักษณะคนป่วยตัวแข็ง ตาค้าง พูดไม่ได้ ลิ้นกระด้างคางแข็ง
23	ก๊ิก	น. ไข้, เป็นไข้
24	เกล็ดกระดี่ขึ้นตา	น. เป็นอาการของประสาทตาส่วนที่เรียกว่าจอตา หรือ เรตินา เสื่อม จากภาวะการขาดวิตามินเอ เกิดเยื่อตาแห้ง ต่อม่าน้ำตาไม่ทำงาน อาจทำให้ตาบอดได้ จึงเรียกกันว่า โรคเกล็ดกระดี่ขึ้นตา พบโรคนี้ได้บ่อยในภาคอีสาน หรือท้องที่ชนบทที่มีเด็กยากจน
25	เกลื่อน	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่งเป็นดวงขาว ๆ
26	เกี่ยวกินดิน	ก. เหน็บกินเท้า, เป็นเหน็บที่เท้า
27	ชนหัวลูก	น. ผมดั่งชันเกิดจากความตกใจกลัว
28	ชมองคร่อ	น. โรคหลอดลมโป่งพอง มีเสมหะคั่งอยู่มากกว่าปกติ
29	ชากรอบ	น. ชาโง้ง, ชาโซ, ชาโง้ง
30	ชาเขยก	น. ชากะเผลก, ชาห้ำย, ชาโหล้ย
31	ชาเขย่ง	น. ชาเขย่ง
32	ชาโซ	น. ชากรอม
33	ชาคัน	น. ชาเคล็ด, ชาชัน
34	ชาเค	น. ชาสั้นยาวไม่เท่ากัน ชาเก กี่ว่า
35	ชาเครือ	น. ชาเรียวลึบ
36	ชาโง	น. ชาโค้ง, ชาโง้ง กี่ว่า
37	ชาจ้ง	น. ชาคด
38	ชาโต้	น. ชาท่อน ขาบวมใหญ่ บนเหนือเข้าขึ้นไป
39	ชาทก	น. ชากระตุก
40	ชาทวย	น. ชาเล็กเรียว
41	ชาหล่อย	น. ชาลึบ ชาไม่มีกำลัง
42	ชาห้ำย	น. ชากะเผลก
43	ซึกะตอด	น. ตุ่มที่ขึ้นบริเวณผิวหนังตามร่างกายเป็นเม็ดแข็ง, กระจเนื้อ
44	ซึกะตึก	น. พยาธิ

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
45	ซึ่กะเท่อ	น. เสดล
46	ซึ่กะยื่อ, ซึ่กะยื่อ	น. โรคหืด หรือผู้เป็นโรคหืด
47	ซึ่ทุต	น. โรคเรื้อน โรคเรื้อนชนิดที่ตีนมือไม่หงิกงอ เรียก ซึ่ทุต ชนิดที่ตีนหงิกมืองอ เรียก กุญจิ้ง
48	ซึ่บ่ออก	น. อาการท้องผูก ถ่ายไม่ออก
49	ซึ่มะเอ็ง, ซึ่แม่เอ็ง	น. โรคที่มักเกิดตามแข้งขา ผิวหนังขรุขระ, มะเร็ง ซึ่แม่เอ็ง
50	ซึ่หิด	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง หิด ก็เรียก
51	ซึ่ทุต	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่งเป็นไตแข็ง
52	ซึ่เอื้อน	น. โรคเรื้อน
53	เขม่น	ก. อาการที่กำเนื้อขอบตากระตุกเบา ๆ
54	เข้าซ้อ	น. กามโรคเรื้อรังมาจนถึงทำให้ปวดตามข้อกระดูก
55	แขนจ้ง	น. แขนที่คด
56	แขนแม, แขนแมง	น. ตัวแมงกินฟัน ชื่อโรคฟันผุชนิดมีตัว กัดจากรากฟันขึ้นมา
57	แขนคอน	ก. ฟันโยก
58	แขนไค้	น. โรคเหงือกบวม
59	แขนบ่หมั้น	ก. ฟันโยก ฟันคลอน
60	ไข่ก้อม	ก. อาการไข้ นอนนิ่ง มือเท้าหยิก ไม่มีแรง เป็นอาการไข้นักต้องรักษา อาจถึงแก่เสียชีวิตได้
61	ไข่ก๊ิบจับ	ก. อาการไข้ ตัวด้านแข็ง คางแข็ง น้ำตาไหล พุดไม่ได้
62	ไข่ค้ดอก	น. อาการปวดเมื่อยร่างกายและคัดบริเวณหน้าอก
63	ไข่ซำ	น. อาการไข้นในเด็ก
64	ไข่ซำเอื้อ	น. อาการไข่เรื้อรัง
65	ไข่ตัน	น. ต่อม้ำเหลืองที่อยู่ใต้ผิวหนังของบริเวณขาหนีบ ซึ่งเป็นแนวผิวหนังย่น
66	ไข่บา, ไข่บ่า	น. ไข่วั้นวันวัน
67	ไข่ป้าง	น. ไข่ม้ามหย่อน
68	ไข่สันนิบาต	น. ไข่สันนิบาต ไข่ชนิดหนึ่งที่ผู้ป่วยมีอาการสั่น ชักกระตุก และเพ้อ
69	ไข่สาริบาด	น. ตาแดงเป็นสายเลือดทำให้ปวดหัว ร้อนบ่า ร้อนคอนั้น ว่า สาริบาด
70	ไข่หมากไม้, หมากไม้	น. ไข่รากสาดน้อย เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย Salmonella Typhi ติดต่อโดยการรับประทานอาหาร หรือดื่มน้ำที่มีเชื้อปนเปื้อน ลักษณะอาการของโรค คือมีไข้สูง อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร แน่นท้อง ท้องผูก และตามมาด้วยอาการท้องเสีย

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
71	ไข้หลังแข็ง	น. โรคข้ออักเสบชนิดหนึ่ง ที่มีอาการปวดหลังหรือหลังตึงขัดมากในช่วงกลางคืน ขณะหลับ และหลังตื่นนอนตอนเช้า ปวดหลังหรือหลังตึงขัดหลังหยุดเคลื่อนไหวมานาน ปวดข้อและข้ออักเสบร่วมด้วย
72	ไข้เหือดจก	น. อาการของไข้เหือดเมื่อเริ่มจับไข้ ให้ตัวร้อน ปวดศีรษะ ให้ผิวหนังบวมแดง ไปทั่วตัว ให้เมื่อยไปทั่วร่างกาย ให้ร้อนภายใน ให้คอแห้งเจ็บคอ กระหายน้ำ ให้ไอ จามบ่อย ๆ มีเม็ดผุดขึ้นตามตัว
73	ไข่ออกเหลือง	น. อาการดีซ่าน
74	ไข่ออกเหลือง (ไข้เหลือง)	น. เป็นการติดเชื้อไวรัสรุนแรงเกิดจากยุง อาการตัวเหลืองตาเหลืองหรือดีซ่าน มีไข้สูง และปวดศีรษะ เป็นต้น
75	คัน	ก. ชัน เป็นอาการที่กระดูกข้อมือข้อเท้า เป็นต้น ถูกกระแทกโดยแรงทำให้เคลื่อน เลย์ที่เดิมเข้าไป
76	คลาย	ก. พูลา, เบา, บาง อาการเจ็บไข้หรือเมื่อยล้าเบาบางลง
77	คอตีบ	น. โรคติดต่ออันตรายชนิดหนึ่งเกิดแก่ระบบหายใจส่วนบน
78	คอได้	น. ชื่อโรคเนื้องอกที่คอใต้คาง คอพอก, ช่วงลำคอบริเวณใต้คางโต อาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น ไทรอยด์เป็นพิษ
79	คะยือ	น. โรคหืด โรคมีเสมหะติดในลำคอ หายใจไม่สะดวก เรียก โรคคะยือ อย่างว่า เป็นคะยือไออยู่ที่โศกที่โศก
80	คันคาย	น. ระคายเคือง คันยุบยับ อาการคันที่เกิดจากการระคายเคือง เช่น กองฟาง หญ้าที่มีขน
81	คันทะมาลา	น. ชื่อฝีชนิดหนึ่งที่ขึ้นเป็นแถวตามคอ ผิคันทะมาลา
82	คางไค้	น. โรคคางทูม คางบวม
83	คางบ้า	น. คางสั้น, คางบวม เว้าเข้าไป
84	คางบวม	น. คางบวม
85	คางยาน	น. คางยาว คางยื่น
86	คางว่า	น. คางสั้น
87	คาย	ว. ระคายเคือง อาการที่รู้สึกคันเพราะถูกสิ่งขรุขระมากระทบผิวหนัง
88	คัยคัย	ว. อาการที่ท้องเจ็บจุกเจ็บหม่นปวดมาเป็นครั้งคราว
89	เค้น	ก. เคล็ด
90	แคงป็น	ก. อาการตะคริวที่บริเวณปลีช่อง ปีกแคง
91	ไค้	ก. พอง, บวม, ฟกบวม
92	ง่วง	ก. อาการที่ร่างกายอ่อนเพลียอยากนอนหลับ

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
93	จ็อกจ็อก	ว. อาการสั่นของคนกลัวหรือคนหนาวมาก
94	ง่อย	ว. พิการ คนขาพิการเดินไปมาไม่ได้
95	จั่ว	ว. มั่วเมา, มืดมัว, การแสดงอาการมืดมัวเพราะถูกเวทมนต์หรือยาแฝด
96	จั่วเจีย	ว. ง่วงงุน, อาการง่วงงุนเพราะนอนไม่พอ
97	จิก	ก. ผงก, ผงกศีรษะ
98	จิกจิก	ว. อาการผงก
99	จืด	ว. อาการแปลก, ประหลาด, อัจฉริยะ
100	จิบเป็นเลือด	น. อุจจาระเป็นเลือด
101	เจ็บเจ็บ	ว. อาการที่คนหรือสัตว์หายใจเข้า ๆ
102	จ่อย	ว. ผอม
103	จ่อล่อ	ว. อาการที่อาหารติดคอกลิ้นไม่ลง
104	จาม	ก. อาการที่ลมตีพุ่งออกมาทางปากหรือจมูก เกิดเพราะอากาศเปลี่ยนแปลงหรือเป็นหวัด
105	จ้าวจ้าว	ว. อาการปวดระบม
106	จุก	ก. อาการปวดเสียดแน่นท้อง
107	จุกผาม	น. โรคชนิดหนึ่ง ส่วนมากเรียก ป้าง จุกผามม้ามหย่อน ก็เรียก
108	เจ็บ, ปวด	ก. เป็นโรคชนิดหนึ่ง มีหลายชนิดเกือบจะนับไม่ได้ เช่น เจ็บหู เจ็บตา เจ็บปาก เจ็บจมูก ปวดแข้ง ปวดขา ปวดหลัง ปวดเอว เป็นต้น
109	เจ็บคิง, เจ็บคิง	ก. อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย
110	เจ็บท้อง	ก. อาการปวดท้องเมื่อใกล้จะคลอดลูก
111	เจ็บท้องเจ็บเสียบ	ก. อาการแน่น เจ็บเสียดในท้องหรือกระเพาะอาหาร
112	เจ็บหัด	ก. อาการโรคหัด
113	เจ็บหัว, ปวดหัว	ก. เป็นอาการปวดที่เกิดขึ้นบริเวณศีรษะหรือคอส่วนบน ซึ่งเกิดจากเนื้อเยื่อและโครงสร้างรอบกะโหลกศีรษะ
114	ชักเหือ	ก. อาการเคลื่อนไหวผิดปกติที่ไม่สามารถควบคุมได้ มีลักษณะคล้าย ๆ เดิมทุกครั้ง และเป็นในเวลาสั้น ๆ มีเหือไห้ร่วมกับมีอาการไข้สูงร่วมด้วย
115	ซ้า	ว. ฟก, บวม ร่างกายที่ฟกบวม
116	ซวง	น. โรคชนิดหนึ่ง = โรคงูสวัด, สาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงมีบุตรยาก มีซวง
117	ซ้อยม้อย	ว. อาการของคนเมื่อยล้า นอนนิ่ง

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
118	ซาง	น. โรคมักเกิดแก่เด็กมีอาการปวดหัวตัวร้อน มีเม็ดขึ้นในปาก ในคอ ลิ้นเป็นฝ้า ตัวร้อน เหนื่อย
119	ซางเหลือง	ก. อาการตัวเหลือง ตาเหลือง ปัสสาวะเหลือง กินอาหารไม่ถูกต้องกับเด็ก อันเป็นธรรมชาติของเด็ก บางคนกินบางอย่างได้ บางอย่างกินไม่ได้ ผู้เลี้ยงเด็กไม่เข้าใจ ก็หลงให้เด็กกินอาหารไม่ถูกต้องเรื่อย ๆ เด็กก็ผ่ายผอมลง
120	เซีย	ว. มีน, ซา เช่น คนเป็นโรคเหน็บชาไม่รู้สีกตัว เรียก โรคเซีย
121	ด้อย	น. โรคลำไส้ชนิดหนึ่งทำให้ถ่ายบ่อย ๆ เป็นบิด โรคบิด
122	แดง	ก. ชื่อโรคชนิดหนึ่ง ถ่ายเป็นเลือด เรียก โรคลงแดง โรคชนิดหนึ่งเป็นขึ้นที่ตาแล้ว ทำให้ตาแดง เรียก โรคตาแดง
123	ดื้อ	น. โรคอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นที่ลูกตามีพิษทำให้เจ็บปวด เช่น ดื้อเนื้อ ดื้อกระดูก
124	ตาขาว	ว. ขี้กลาก, ไม่สู้คนที่มีลักษณะกลัว ไม่กล้าต่อสู้
125	ตาปลา	น. ก้อนเนื้อแข็งที่ขึ้นตามเท้า เพราะการเสียดสีของแข็ง
126	ตึง	น. เนื้อเล็กที่งอกออกจากเนื้อใหญ่
127	ตุ่มแดง	น. ผื่นแดง
128	ตุ่มเหลืองเหลือง	น. โรคตุ่มน้ำพอง
129	ท้องซี้ซาก	ก. ท้องร่วงเฉียบพลัน, อาเจียน และท้องร่วง
130	ท้องบิดท้องเฮี้ยมูกเลือด	ก. อาการท้องเสียอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้นจากเชื้อแบคทีเรียซิกเกลา เมื่อถ่ายอุจจาระ บ่อยจะมีมูกหรือมูกเลือดออกมาด้วย และปวดท้องเป็นพัก ๆ
131	ท่ามะลา	น. โรคคอติบ ชื่อโรคชนิดหนึ่งเมื่อเป็นเสมหะจะขึ้นมาอัดที่รูคอ หายใจไม่ได้
132	ทูต	น. โรคเรื้อน ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นโรคผิวหนังติดต่อกันได้ บางชนิดนิ้วมือนิ้วตีนหลุด เรียก โรคกุญแจ
133	น้ำคัน	น. โรคชนิดหนึ่งเปื่อยตามง่ามมือ ง่ามเท้า มีน้ำเหลืองไหลออก
134	น้ำควาปลา	น. น้ำที่ค้างอยู่ในมดลูกของผู้หญิงเมื่อคลอดลูกแล้ว
135	น้ำมูก	น. น้ำเมือกที่ออกจากจมูก เรียก น้ำมูก น้ำซี้มูก
136	น้ำฮิม	น. โรคน้ำกัดเท้า
137	นิ้ว, หนิ้ว	น. โรคนิ้ว
138	บ้า	ว. เสียจิต, สติฟั่นเฟือน คนเสียสติฟั่นเฟือน เรียก คนบ้า
139	บาด	น. แผลที่เกิดเพราะมีด แก้ว หรือของมีคม
140	บาดเอื้อ	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง ที่เกิดแผลลามจากโรคอื่น หรือแผลจากของทิ่มแทง เปื่อยเน่า และหายช้า

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
141	บิต	น. โรคชนิดหนึ่งมีอาการปวดมวนท้อง อูจจะระบอย ถ้าเป็นมากอูจจะจะเป็นมูกเลือด หมักหมั้น หรือหมกหมั้น ก็เรียก
142	ประดง, ปานดง	น. ชื่อโรคจำพวกหนึ่ง มีหลายชนิด เกิดตามผิวหนัง มีอาการคัน ชื่อโรคชนิดหนึ่งตามตำราแพทย์แผนโบราณว่ามีอาการเจ็บปวดแสบไปตามผิวหนัง
143	ประดงขึ้นหัว	น. โรคชนิดหนึ่ง มีอาการตามผิวหนังที่มีผื่น ตุ่ม ปวดศีรษะ ซึ่งเกิดจากพิษภายในร่างกาย
144	ประดงแดงออกตุ่ม	น. เกิดจากการติดเชื้อไวรัส ทำให้มีไข้ ปวดศีรษะ ร่วมกับเกิดผื่นหรือเป็นตุ่มนูนแดง
145	ประดงเลือด	น. เลือดเป็นก้อนในมดลูกเหนียวท้องน้อยตื้นขึ้นหน้าอก
146	ป่วง	น. โรคลงราก โรคระบาดมีอาการท้องร่วงและอาเจียน โรคในช่องท้อง ไล่ตั้งอีกเสบ
147	ปวดท้องซี่	ก. อาการท้องเดินเนื่องจากท้องเสีย
148	ปวดท้องบิด	ก. อาการปวดท้อง ปวดท้องบิด จะต้องใช้ลักษณะหลายอย่าง เช่น ปวดด้านขวา ด้านซ้าย ตรงกลาง ท้องด้านล่าง
149	ปวดหัวมีนตาบขึ้น	ก. อาการปวดหัวไมเกรน
150	ปากเป็นทาง	ก. อาการแผลในปากหรือแผลร้อนใน เป็นแผลขนาดเล็กที่เกิดขึ้นบริเวณเนื้อเยื่ออ่อนในช่องปาก เหงือก ด้านในของริมฝีปาก แก้ม หรือลิ้น ซึ่งมักทำให้เกิดความเจ็บปวดและความยากลำบากในการรับประทานอาหาร
151	ปากเป็นหีไก่	ก. โรคปากนกกระจอก
152	ป้าง	น. ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีตับและม้ามโต มีไข้คลุมเครือเรื้อรังคือไข้จับสั่นเรื้อรัง
153	ปุ่นท้อง	ก. อาการคลื่นไส้
154	ผ้ำ	น. ผื่นชนิดหนึ่งมักเกิดจากการสัมผัสด้วยเหล็กโล ขวากหนาม หรือเกิดจากก้างเงี่ยงของปลา เป็นต้น ปักอยู่ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย เมื่อบาดแผลหายสนิทแล้วเกิดอาการบวมขึ้นใต้ชั้นผิวหนัง ลักษณะเช่นนี้ เรียก ผ้ำ, ลักษณะเดียวกันกับตะมอย ซึ่งเป็นผื่นชนิดหนึ่งขึ้นที่ปลายนิ้ว เกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรียก่อหนองบางท้องที่เรียก หมหนอง
155	ผื่น	น. อาการที่เกิดจากผิวหนังสัมผัสกับสารกระตุ้นที่ก่อให้เกิดอาการแพ้และระคายเคือง
156	ผด	น. ผด, เม็ดเล็ก ๆ หรือผื่นที่ขึ้นตามผิวหนัง เมื่อถูกอากาศร้อนจัด
157	ผดแดง	น. ผดผื่นเม็ดเล็ก ๆ ที่ขึ้นตามตัวเมื่อเวลาถูกแสงแดดร้อนจัดกระทบร่างกาย
158	ผดเหื่อ	น. ผดผื่นเม็ดเล็ก ๆ ของเหงื่อที่ขึ้นตามผิวหนัง
159	ฝี	น. โรคชนิดหนึ่ง เป็นทั้งภายในและภายนอกร่างกาย ชนิดที่เป็นภายในโบราณเรียกฝีในท้อง แต่หมอแผนปัจจุบันเรียก วัณโรค โรคฝีในท้องโบราณรักษาให้หายได้ยากมาก ส่วนฝีภายนอกรักษาให้หายได้ไม่ยากนัก

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
160	ฝีกะซี	น. ฝิหัวขาด ฝีกะซีก็เรียก
161	ฝิดาษ	น. ชื่อโรคระบาดมักขึ้นตามตัวเป็นเม็ดเล็กดาศทั่วไป ส่วนมากเรียก หมากห่าง หรือไขหมากห่าง
162	ฝิดิบ, ฝิปะอาค, ฝิปาอาค	น. ฝิที่เป็นแก่งออยู่ไฟเมื่อคลอดลูก เป็นฝิหัวเดียว มักขึ้นแถวท้อง ฝิปะอาค ก็ว่า
163	ฝิในท้อง	น. วัณโรค
164	ฝิปากคอ	น. โรคจำพวกหนึ่ง เป็นต่อมบุดขึ้นตามบริเวณปากและคอ กลัดหนองข้างใน
165	ฝิสำบาย	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง มีตุ่มเป็นก้อนไม่มีหัว และไม่มีอาการปวดแสบ
166	ฝิหัวคว่ำ, คว่ำ	น. ฝิหัวคว่ำ ฝิไม่มีหัว จะเป็นฝิที่อยู่ลึกลงไป มีอาการทางกายที่สังเกตได้ชัดคือ อาการชูปมอม เหลือง เปื้ออาหาร ส่วนอาการภายในที่เรียกว่า ฝิภายใน จะทำให้มีอาการไอ ปวดท้อง เจ็บหน้าอก และมักมีไข้ร่วมด้วย
167	ฝิหัวดำ	น. ฝิมิพิษร้าย
168	ฝิหัวเอียน	น. ฝิหัวใหญ่คล้ายหัวปลาไหล, ฝิหัวเอียน
169	พยาธิ	น. ความเจ็บไข้, เชื้อโรคที่เกิดในร่างกาย, เชื้อโรคอย่างหนึ่งที่เกิดที่ผิวหนัง
170	พาก	น. โรคระบาดชนิดหนึ่งที่เกิดแก่คนและสัตว์มีวัวควายเป็นต้น เมื่อเกิดขึ้น ณ ที่ใด จะลุกลามไปโดยเร็ว เหมือนไฟไหม้ฟาง โบราณเรียกโรคห่า
171	พุพอง	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง เป็นเม็ดผื่นขึ้น พองใส ตามตัวแล้วแตกออก มีน้ำเหลือง หรือมีน้ำเลือดน้ำหนอง
172	ฟก	น. บวม, ข้ำ, พอง เช่น เจ็บเพราะตกต้นไม้ ฟกไค้เป็นบวม
173	ฟก ไค้	น. ฟก ไค้ เป็นโรคจำพวกหนึ่ง มีหลายชนิด เกิดจากพิษการบางที่เรียกฟก บางที่เรียกไค้ อาการที่เนื้อบวมข้ำ เพราะถูกกระทบกระเทือนอย่างแรง เรียกฟก หรือฟกข้ำดำเขียว
174	ไฟลาม	น. ผิวน้ำที่เกิดจากไฟลาม
175	ไฟลามโกน	น. โรคผิวหนัง มีตุ่มนูนแดง เป็นอาการแสดงความผิดปกติทางผิวหนังซึ่งจะเกิดตุ่มนูน กลมขนาดเล็ก หรือใหญ่ขึ้นตามร่างกาย, ร้อนในมาก ๆ
176	ไฟลามทุ่ง	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง มีลักษณะลามออกไป
177	ม้อย	น. อาการเหนียวอ่อน, หมดกำล้ง, อาการค่อย ๆ จิบหลับทีละน้อย
178	มะเอ็ง, แม่เอ็ง	น. มะเอ็ง (มะเร็ง) เป็นชื่อโรคชนิดหนึ่งเป็นทั้งภายในและภายนอกร่างกาย ที่เกิดภายในรักษายากมาก เพราะยาที่รักษาเข้าไปไม่ถึง ส่วนที่เกิดในภายนอกรักษาได้ง่าย เพราะมีวิธีรักษาหลายอย่าง, แผลเรื้อรัง = มะเร็ง ขี้มะเร็ง ขี้มะเอ็ง ก็เรียก

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
179	มับ	น. คว่ำเอาโดยฉับไวกวៃรื้อรื้อ เช่น จับมับ; เต็มที่ เช่น เต็มมับ, พอดี เช่น อิ่มมับ, เข้ากันได้สนิท เช่น จำมับ
180	มับมับ	ว. อาการปวดบดแผลเล็กน้อย เรียก ปวดมับมับ แต่จะเบากว่า ปวดมูมูบ
181	มาน	น. โรคที่ทำให้ท้องพองโต มีหลายชนิด เช่น มานน้ำ มานหิน มานเลือด โรคที่บวมไปทั้งตัว เรียก มานสูง
182	มิดทะกิด	น. โรคเกิดแกเหงิง มักจะมีระดูขาว เบาชุ่มชื้นไหลริน ๆ ออกมา แสบขอบทวารเป็นเม็ดหรือแผลคันเปื่อยแสบ เหม็นคาว ให้ปวดเมื่อยชายกระเบนเหน็บและเสียว มดลูกมักเป็นลมวิงเวียน หน้ามืด เบื่ออาหาร ชื่อว่า มุตกิด
183	มิน	ก. อาการเหน็บชา
184	มืบมืบ	ก. อาการปวดหนึบ ๆ
185	มุนมาน	น. ผดผื่นแดง ส่วนใหญ่เกิดบริเวณต้นขา บริเวณหลัง และบริเวณผิวหนังที่อ่อน ถ้าเกิดอาการมุนมาน ค้นตามร่างกาย คาดการณ์ได้ว่าในอีก 3 วัน ฝนจะตกอย่างแน่นอน
186	มูมูบ	ก. อาการของปากที่เผยอขึ้นลงอย่างรวดเร็ว เช่น หย้ามูบ ๆ, อาการปวดหน่วง ๆ เช่น ปวดมูบ ๆ อาการกระดูก เช่น เต้นมูบ ๆ
187	มูก	น. น้ำเมือกที่ออกจากจมูก เรียก น้ำมูก มูกและเลือดที่ปนกันในเวลาถ่ายอุจจาระเมื่อเป็นโรคบิดอย่างแรง เรียก ชี้นมูกแถมเลือด
188	มูกเลือด	น. โรคที่มีมูกและเลือดในลำไส้ติดออกมาด้วยอุจจาระหรือโรคบิดอย่างแรง
189	มูมมาม	น. อาการที่กินอาหารอย่างเปื้อนเปรอะเลอะเทอะ
190	เมา	ก. มีอาการฟั่นเฟือนเพราะฤทธิ์เหล้า ฤทธิ์ยา
191	เมื่อย	ก. อาการเพลียของกล้ามเนื้อ
192	แมงกัดแซ้ว	น. ฟันผุ
193	แม่ท้อง	น. พยาธิ
194	ม่	น. โรคผิวหนังเรื้อรังชนิดหนึ่ง หรือคุดทะราด ชีม่ ชี้น่อม่ หน่อม่ ก็เรียก
195	ไม่ล่วงระดู (ประจำเดือนไม่มา)	น. สิ่งที่ขับออกมาจากโพรงมดลูก ประกอบด้วยเลือดน้ำเหลืองปนกับเยื่อผนังมดลูกและเยื่อบุผนังช่องคลอด, ภาวะขาดประจำเดือน
196	ยี้ง	ก. อาการท้องขึ้น, ท้องอืด, ท้องเฟ้อ
197	เยี่ยวบ่ออก (ปัสสาวะขัด)	ก. เป็นภาวะที่ไม่สามารถขับปัสสาวะได้ตามปกติแม้ว่ารู้สึกปวดปัสสาวะมากหรืออาจต้องใช้เวลาเบ่งปัสสาวะนานกว่าจะออก
198	เยี่ยวหยัด	ก. ปัสสาวะขัด ปัสสาวะกระปริดกระปรอย
199	เยี่ยวหยอด	ก. อาการปัสสาวะเล็ด

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
200	ริดสะดวง	น. ชื่อโรคจำพวกหนึ่ง เรียก ริดสีดวง ริดสะดวง กี่ว่า เกิดที่ตา เรียก สะดวงตา เกิดที่ก้น เรียก สะดวงดาก
201	โรคบุรุษ	น. บุรุษได้แก่ผู้ชายหรือเพศชาย โรคที่เกิดจากความสำส่อนทางเพศของผู้ชายหรือความชุกชนของผู้ชาย คนที่เป็นโรคนี้อาจหมองริบหรี่โรคนี้นี้มีไม่มากเพราะไม่ระบาด บ้านหนึ่งเมืองหนึ่งจะเป็นไม่กี่คน
202	ลงท้อง	น. ท้องเดินหรือท้องร่วง
203	ลมก้อน	น. จุกเสียดเนื่องจากมีลมในกระเพาะอาหาร หรือลำไส้มาก
204	ลมขึ้น	น. อาการวิงเวียนหน้ามืดและอาเจียน
205	ล่องแก้ว	น. โรคชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นวงกลม ๆ บริเวณผิวหนัง ขอบสูงนูนเล็กน้อย มีน้ำเหลืองไหลซึมอยู่ไม่ขาด น้ำเหลืองนั้นมียีส
206	ล่อย, หล่อย	ว. ง่อย, เปื่อย แขนขาไม่มีกำลัง เช่น เป็นโรคเหน็บชา ว่า เป็นล่อย หรือหล่อย
207	ล้ามะนาด	น. โรคเหงือกอักเสบ รวมไปถึงการอักเสบรอบ ๆ ช่องปาก เป็นปัญหาสุขภาพฟันที่เรียกว่า ร้ามะนาด
208	ลูกตายในท้อง	น. การแท้งบุตรและตกเลือดในหญิงตั้งครรภ์
209	ลูกหนู	น. ชื่อโรคชนิดหนึ่งมีลักษณะเป็นก้อนกลม ๆ เกิดตามคางหรือรักแร้ เรียก หมากลูกหนู
210	วัด	น. เป็นชื่อโรคชนิดหนึ่ง อีสานเรียก วัด ภาคกลาง เรียก ฐสวัด โรคชนิดนี้มักเกิดขึ้นจะเป็นเม็ดพุพองไปตามผิวหนังเป็นทางยาวพาดขวางลำตัว มีอาการปวดแสบปวดร้อนและลุกลามไปโดยเร็ว
211	วิ้ง, หวิ้ง	น. หน้ามืด, อาการหวิวใจ
212	วิ้งเวียน	น. วินเวียน เป็นวิ้งเวียน กี่ว่า หรือเป็นลม
213	วิน	น. มีอาการหน้ามืด, เวียนศีรษะ วิ้งเวียน กี่ว่า
214	สะดวง	น. เป็นโรคจำพวกหนึ่ง มีหลายชนิดเกิดในช่องตา เรียก สะดวงตา เกิดในช่องจมูก เรียก สะดวงดั่ง เกิดได้ทั้งภายนอกและภายในร่างกาย เป็นโรคที่รักษาได้ยาก ริดสีดวง
215	สะดวงใน	น. โรคติดเชื้อหนองในที่บริเวณอวัยวะเพศของทั้งหญิงและชาย
216	สะเม่น	ก. เป็นอาการกระดูกของกล้ามเนื้อและเปลือกตา กะเม่น กี่ว่า = เขม่น
217	สะเออะ, สะอึก, สะเอิก	น. เป็นโรคจำพวกหนึ่ง คือการหายใจชะงักเนื่องจากกะบังลมหดตัว ช่องเสียงก็ปิดตามมาพร้อมกัน สะเออะบางชนิดถี่ บางชนิดห่าง สาเหตุที่ทำให้เกิดสะเออะอาจจะมีหลายอย่าง บางอย่างเกิดจากวโยกำเริบ คือเกิดลมตีขึ้นเบื้องบน
218	สังคัง	น. เชื้อโรคผิวหนังชนิดหนึ่งเกิดแก่เด็กหนุ่มแตกเป็นสะเก็ดมีน้ำเหลืองเยิ้มที่ขาหนีบ

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
219	สาระบาด	น. เป็นไข้ชนิดหนึ่ง ไม่เลือกผู้หญิงผู้ชาย เวลาเป็นไข้ชนิดนี้จะมีอาการเหงื่อตก วิ่งเวียน ไม่รู้สึกตัวเหมือนเป็นลม โดยมากมักจะเป็นในผู้มีร่างกายอ่อนแอ ถ้ารักษาถูกวิธีจะหายในทันทีทันใด
220	สิว	น. ตุ่มเม็ดเล็ก ๆ ที่มีหนองเป็นไต สีขาว ๆ อยู่ข้างในขึ้นตามหน้า
221	เส้น	ก. อาการสั้น
222	เสลดขึ้นคอ	น. มีเสมหะในลำคอหรือในระบบทางเดินหายใจ
223	เส่า	ก. หายใจด้วยความเหน็ดเหนื่อยหรืออ่อนเพลีย หรือหอบ
224	ไส้ลงห้า	น. ไส้เลื่อน
225	หนักหัว	ก. มึนศีรษะคล้ายจะเป็นไข้
226	หมักหมัน	น. โรคบิด ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการปวดท้อง อุจจาระเป็นก้อน ถ่ายเป็นบิด มีเลือด ติดอุจจาระออกมา
227	หมากสุกหมากใส	น. โรคชนิดหนึ่ง มี ตุ่มแดง ตุ่มใส และตุ่มหนองขึ้นตามร่างกาย คัน ร่วมกับมีไข้และ ไม่มีแรง
228	หมากเหลือง	น. ไข้ชนิดหนึ่ง หรือไข้เหลือง
229	หมากโหก	น. โรคชนิดหนึ่ง เกิดในลำคอ เมื่อเกิดมีอาการปวดแสบปวดร้อน มีน้ำลายไหลออกมาจากปาก ดูเหมือนจะเกิดลมตีขึ้นเบื้องบน
230	หมากโหกแตก	น. อาการเจ็บปวดรุนแรงบริเวณ หมากโหก (ระหว่างกระดูกสันหลังกับกระบังลม)
231	หมาด	น. โรคชนิดหนึ่งของสตรี (มุตกิด) หรือโรคหมาดขาว มีดตะกิด กี่ว่า
232	หลู	ก. แท้งลูก เรียก หลูลูก
233	หวัด	น. โรคที่ทำให้คอและจมูกอักเสบ น้ำมูกไหล
234	หอกินดิน	น. แผลจากน้ำกัดเท้า/น้ำครำกินเท้า
235	หวัชขาด	น. ฝีชนิดหนึ่ง เกิดครั้งแรกเป็นตุ่มเล็ก ๆ แล้วกลายเป็นฝี
236	ห่า	น. โรคระบาดชนิดหนึ่ง, โรคหิวาห์ ถ้าเป็นสัตว์ใช้ไถ่ตายภาค
237	ห่าโปง	น. ไส้เลื่อน
238	หึ่งหืด	น. โรคหืด ชื่อโรคชนิดหนึ่งเป็นผื่นคันตามตัว
239	หืด	น. โรคชนิดหนึ่งเกิดเสมหะขึ้นที่ปอด มีอาการไอ หอบ
240	หูด	น. เรียกโรคผิวหนังชนิดหนึ่งคล้ายผิวมะกรูดว่า หูดหรือขี้หูด
241	เหน็บชา เส้น เอ็น	น. โรคชนิดหนึ่ง ทำให้รู้สึกมึนชาไปตามเนื้อตัว ถ้าเป็นจนไม่รู้สึกรู้สีกตัว เรียกกล้วย
242	เหื่อบ่ออก	น. เหงื่อไม่ออก

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
243	ออกแฉน	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง มีไข้ คลื่นไส้อาเจียน ปวดศีรษะมาก คอแข็ง ศีรษะหงายหลังแอ่น มีผื่นจุดสีแดงเกิดตามหน้าอก ท้อง แขน และขา
244	ออกซางเหลือง	น. แสดงอาการตัวเหลือง ตาเหลือง ปัสสาวะเหลือง
245	ออกดอก	น. เกิดเป็นเม็ดตามผิวหนังเนื่องจากกาโรค
246	ออกดำ	น. ให้จับเท้าเย็นมือเย็น ตัวร้อนเป็นเปลวไฟ ตาแดงเป็นโลหิต บางทีให้ปวดศีรษะ ให้ผุดขึ้นเป็นแผ่นขนาด 1-2 นิ้วเท่าใบเตียน ใบพุทรา สีดำ ขึ้นทั้งตัว
247	ออกดำแดง	น. ให้จับเท้าเย็นมือเย็น ตัวร้อนดังเปลวไฟ ตาแดงเป็นโลหิต ร้อนเป็นตอน ๆ เย็นเป็นตอน ๆ ไม่เสมอกัน บางทีจับแต่รุ่งเช้าจนถึงเที่ยงวัน บางทีจับแต่เที่ยงวันจนถึงย่ำค่ำ บางทีจับย่ำค่ำจนถึงย่ำรุ่ง บางทีให้ปวดศีรษะ ให้ผุดขึ้นเป็นแผ่น นิ้วหนึ่งก็มี สองนิ้วก็มี เท่ากับใบพุทราก็มี บางทีผุดขึ้นมาเท่าใบเตียนก็มี ผุดขึ้นทั้งตัวก็มี แดงก็มีดำก็มี แดงนั้นเบากว่าดำ
248	ออกตุ่ม	น. ออกผด หรือออกผื่น, ไข้สุกใส
249	ออกตุ่มออกคาย	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง ที่มีผื่นขึ้นตามร่างกาย เป็นตุ่ม และแสบคัน
250	ออกปานดำปานแดง	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง มีไข้ตัวร้อนมาก ปวดศีรษะ มีอาการซึม มือเย็นเท้าเย็น ลิ้นกระด้างคางแข็ง และผื่นขึ้นเท่าผลสะบ้ามอยูสีแดงหรือดำ
251	ออกพวนทางใน	ก. อาการปวดแสบร้อนอาจหนักขึ้นเมื่อนอนราบ กลืนลำบาก ปากมีรสขมหรือรสเปรี้ยว
252	ออกไฟลามโกน	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง มีไข้ ปวดศีรษะ มีอาการซึม มีผื่นแดงขึ้นเป็นแผ่น และแสบร้อน
253	ออกสุกใส	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง มีไข้ ปวดศีรษะ ปวดเมื่อยตามร่างกาย มีผื่นขึ้นแล้วเป็นตุ่มน้ำใส ขึ้นตามลำตัวแล้วลามไปแขน ขาและใบหน้า
254	ออกหมากสุก	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง มีอาการปวดศีรษะ ตัวร้อน ปวดเมื่อยบั้นเอว แขนขา แล้วมีผื่นแดงขึ้นกลายเป็นตุ่มใส ต่อมากลายเป็นหนองแล้วตกสะเก็ด
255	ออกหัด	ก. อาการตัวร้อน ปวดศีรษะ สะบัดร้อนสะบัดหนาว ประมาณ 3-4 วัน ก็มีหัวกลมแดงผุดขึ้นมาเท่าเมล็ดพริกไทย เล็กกว่าบ้าง ประปรายไปทั่วสรรพางค์กายทุกๆ แห่งที่ กระจายน้ำ รับประทานอาหารไม่ได้ ต่อเมื่อมีอายุได้สัก 7-8 วันก็ยุบลง เม็ดแดงที่ผุดขึ้นมานั้นก็หายไป ถ้าหลบเข้าท้องให้ลงท้อง
256	ออกเหือด	ก. อาการเริ่มแรกจับไข้ ตัวร้อน ปวดศีรษะ ผิวหนังแดงทั้งตัว ปวดเมื่อยร่างกาย ร้อนใน กระจายน้ำ ไอ จาม มีเม็ดขึ้นตามตัว แต่เมื่อนั้นยอดไม่แหลมเหมือนหัด ถ้าขึ้นที่ตา จะทำให้ตาแดง มีขี้ตามาก ตอนจับไข้ไม่เชื่องซึมเหมือนไข้อยื่น แต่มีหน้าเหือด เมื่อเม็ดขึ้นอาการจะทุเลาลง มีไข่น้อย ผื่นเม็ดละเอียดและหายเร็วกว่าหัด
257	ออกฮ้อน	ก. แสบ, ปวดแสบปวดร้อน, รู้สึกเจ็บเมื่อถูกเสียดสี, ถูกไฟไหม้หรือน้ำร้อนลวก

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
258	ออกฮ้อนท้อง	ก. แสบท้อง
259	อีสุกอีใส	น. ชื่อโรคชนิดหนึ่งเกิดตามผิวหนัง เป็นเม็ดพองใส ๆ ขึ้นตามตัว
260	เอ็นเข้าเป๊ยง	น. ปวดสะบัก กระดูกส่วนที่เป็นฐานรองรับต้นแขน อยู่ถัดไปข้างหลัง ปลายด้านนอกเป็นที่หัวกระดูกต้นแขนเกาะยึด
261	ไอ	ก. อาการที่ลมพุ่งขึ้นมาจากปอดโดยแรง เพื่อขับสิ่งที่อาจเป็นอันตรายออกมา ทำให้เกิดเสียงพิเศษจากลำคอ เมื่อได้ยินแล้วก็รู้สีกว่าไอ
262	ไอกรน	น. โรคติดเชื้อจากแบคทีเรียชนิดหนึ่ง พบในเด็กที่มีไข้ ไอมาก และมักมีเสียงเกิดจาก การหายใจที่ลำบากตามหลังอาการไอ
263	ไอหอบ	น. โรคชนิดหนึ่งทำให้ไอจนเหนื่อย
264	ไอหืด	น. โรคชนิดหนึ่งมีเสมหะที่ปอด ทำให้ไอมาก
265	ฮ้อน	ก. กระวนกระวาย
266	ฮ้อน	ว. มีความรู้สึกตามผิวหนังเหมือนถูกไฟไหม้
267	ฮ้อยฮ้อย	ว. อาการเจ็บปวดไม่มากแต่ไม่หาย นอนหลับตื่นขึ้นมาก็ยังปวด
268	ฮาก	น. อาเจียน
269	ฮาน	น. โรคภัยมีอาการแสบร้อนหลังปัสสาวะ, โรคผอมแห้ง
270	ฮุ่มฮุ่ม	ว. อาการเป็นไข้ตัวร้อน
271	เอื้อน	น. โรคเรื้อรมีหลายชนิด บางชนิดทำให้นิ้วมือนิ้วเท้ากุด เรียกว่า เรื้อนกุญแจ บางชนิดทำให้ผิวหนังย่น เป็นต้น
272	เอื้อนกวาง	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง ที่มีผื่นผุดขึ้นเป็นดวงเป็นวง สีขาวนูน คันมาก และลามไปทั้ง ร่างกาย

ศัพท์หมวด วิธีการรักษา

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
1	กรอง, ตอง	ก. แยกของละเอียดออกจากของหยาบ เช่น ใช้ผ้ากรองน้ำที่สกปรกให้สะอาด
2	กลั่น	ก. เลือกเอาแต่น้ำแต่ยาที่ต้องการ สารสำคัญด้วยวิธีต้มออกเป็นไอ แล้วใช้ความเย็น บังคับให้เป็นของเหลว
3	กิน	ก. เคี้ยวกลืนและดื่ม
4	ขีดเลือด/คัดเลือด	ก. ห้ามเลือดด้วยมนต์หรือยา
5	ข้าว	ก. ผัด, คั่ว, คั่วให้กรอบ, ทอด การทำอาหารให้สุกโดยใช้น้ำมันใด ๆ
6	ขาง	ก. ทำให้ร้อน หรือเรียกว่า อัง คนป่วยนอนบนความร้อน/อุ่น ของที่สุกแล้ว
7	ขึ้นคางยา	ก. ประคบศีรษะ
8	ชูด	ก. ครูดด้วยสิ่งของมีคม
9	ควาดเข้า	น. พิธีปัดรังควาน หรือบำบัดโรคโดยใช้ก้อนข้าวเหนียวประกอบพิธีควาดตามตัว ผู้ป่วยเพื่อให้หายไข้
10	คว่ำหม้อ	น. เป็นความเชื่อของคนโบราณว่าการคว่ำหม้อ พลิกกลับด้านหม้อ จะทำให้สิ่งร้าย ๆ กลับไป
11	เคียน	ก. พัน คัด เช่น เอาผ้าเคียนหัว
12	แคง	ก. เอาข้างลง เช่น นอนตะแคง, หันข้างเข้า เช่น ตะแคงตัวเข้าไป
13	จั่วด/จั่วด	ก. ผ่านความร้อนอย่างรวดเร็ว เช่น ใช้น้ำรดลงใส่ตุ๋นไฟ หรือ ใส่ผานไถที่ร้อนและ ไดโอน้ำขึ้นมา
14	จาน	ก. เจือด้วยน้ำ
15	จิบ	ก. ลิ้ม, ชิม, ดื่มทีละน้อย
16	จี	ก. เผา, ทำให้สุกด้วยไฟ
17	จุ่ม	ก. รวม, สุ่มกัน
18	จูบ	ก. ดึง ดูด ซับ เช่น เอาของฝ้ายจูบเลือด = เอาสำลีซับเลือด
19	เจาะ	ก. ทำให้เป็นรู
20	โจก	ก. แก้วน้ำ กระบอกสำหรับใส่น้ำ
21	ชำระ/ชำระ	ก. ชำระ, สะสาง/ทำลายเวทมนต์ ล้างเสนียดจัญไร
22	ชอด	ก. ทะลุ
23	ดม	ก. สูดเอากลิ่น
24	ต่ง	ก. รongรับ

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
25	ตบหัว	ก. การใช้มือกระทบลงบนศีรษะ
26	ต้มเคี่ยว	ก. การต้มที่ต้องคนตลอดเวลา, ต้มให้เดือด เป็นเวลานานๆ เพื่อให้ของเหลวข้นมาก ๆ
27	ต้มฮม	ก. ต้มให้ร้อนและอบไอน้ำที่ขึ้นมา
28	ตอก	ก. ทูบ ตีด้วยค้อน
29	ตั้งเอ็นคอ	ก. โขลกให้เข้ากัน การวางของตั้งบนคอ
30	ตำพอก	ก. โขลกให้เข้ากันแล้วนำมาพอก
31	ถ่ม	ก. ทำน้ำลายหรือสิ่งอื่นๆ ให้ออกจากปาก เรียก ถ่ม เช่น ถ่มน้ำลาย
32	ถาก	ก. การสับหรือตัดลงในแนวยาว
33	ทั้ง	ก. กระทบ กระแทก
34	ทา	ก. ไล่, ฉาบ
35	ทุบ	ก. ตบ, ตี ตีลงไป
36	นวด	ก. คั้น, ขยำ
37	น้ำซุ่น	น. น้ำซุ่น
38	บ่ง	ก. เจาะ, แทะ เมื่อถูกเสี้ยนหรือหนามแทง ต้องใช้เหล็กหรือหนามเจาะเอาเสี้ยนออก
39	บด	ก. อัดบดให้แน่น ให้ละเอียดด้วยของที่หนักกว่าหรือกด
40	บดเป็นผงดองสุรา	ก. บดเป็นผงละเอียดและไปดองในน้ำสุรา เหล้า
41	บน	ก. ขอให้ช่วยโดยรับว่าจะให้ของตอบแทนเมื่อสำเร็จสมหมาย
42	บวก	ก. ผสม, รวม, เต็ม
43	บ้วน	ก. ล้างปากด้วยการอมน้ำแล้วบ้วนออกมา
44	บำ	ก. การบนเทวดาหรือเทพอื่นๆ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา เมื่อรักษาหายจะมีการ แก้บนหรือการปลงกาย ตามที่สัญญาไว้/ปลงบำ ก็ว่า
45	บีบ	ก. กดด้วยนิ้วมือสองนิ้ว
46	ปลง	ก. วางลง
47	ปั้นลูกกลอน	ก. ปั้นเป็นลูกที่มีลักษณะกลม, การทำยาลูกกลอน โดยการนำผงสมุนไพรหรือผง ตำรับยา ผสมน้ำผึ้งหรือน้ำกระสายอื่นๆ ปั้นเป็นเม็ดกลม
48	ปั้นเอาน้ำแฉะ	ก. การคั้น ปั้นให้เหลือแต่น้ำ จากนั้นนำน้ำมาใส่ที่ต้องการรักษา
49	ปู	ก. น้ำที่ใช้ทาเป็นพื้นผิวก่อนทาสีชนิดอื่น
50	ปูนอน	ก. การปูผ้า แผ่นรองและนอนทับ
51	เป่าคาถา	ก. การท่องคาถาเป่าเพื่อรักษา

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
52	เป่าแะ	ก. เป่ารกหรือขับรกออก
53	ผอง	ก. ตัก, ตวง การตักหรือตวงสิ่งของด้วยเครื่องตวง
54	ผายน้ำ	ก. ฟั่น, ประพรมน้ำ
55	ผิว	ก. ฟั่นน้ำ ฟั่นน้ำออกจากปากสำหรับเป่าคนที่เป่าไฟ เมื่อพินใช้ขึ้นสูง
56	ผุย	น. ผง, ขุย
57	ผุยผง	น. ผงละเอียด
58	ผน	ก. ใช้ยาสมุนไพรหรือผนกับหิน ผนยาละลายใส่น้ำกิน
59	ผิง	ก. ย่าง, อั้ง = ผิง เช่น ผิงแดด, ผิงไฟ
60	พั่น	ก. ม้วน, รัด
61	พ่าง	ก. อั้ง, ผิง นอนผิงไฟ เรียก นอนพ่างไฟ เอาปลายไฟ/ระยะห่างมากกว่าผิง/ลักษณะผิงหายไปกรายมา/คล้ายลมพัดลมเพ ทางภาคใต้
62	โพะ	ก. ทับ, โปะ, เอาดินโปะหัว/พอก
63	พอก	ก. ซัก, พอกล้าง, ขำระ
64	ฟัก	ก. สับให้ละเอียด
65	มวก	น. น้ำขาวขำ, น้ำแช่ข้าวสีข้าวขุ่น มักเรียกว่า น้ำมวก
66	ม้วน	ก. บ้วน อดน้ำกลัปากแล้วบ้วนทิ้ง
67	มุ	ก. ประคบ, ทูบเบา ๆ
68	ย่อง	ก. ขยี้
69	ย่าง	ก. ทำให้สุกด้วยไฟ
70	ยาลูกกลอน	น. เป็นรูปแบบหนึ่งของยาสมุนไพร มีรูปร่างกลม ทำจากผงยาชนิดเดียวหรือหลายชนิด ผสมสารที่ทำให้ผงเกาะตัว
71	ลูบหน้า หลัง ออก	ก. การใช้มือลูบใบหน้า หลัง ออก
72	สระส่วย	ก. ขำระ, ล้าง, อาบ
73	ส่วย	ก. ขำระ, ล้าง เช่น ส่วยหน้า = ส่วยหน้า, ส่วยคิง = เอาน้ำลูบตัว
74	สำลีชุบหยอด	ก. การใช้สำลีชุบ และหยอดลงที่ละนิด
75	หมกไฟ	ก. เรียกวิธีทำยาบางอย่างให้สุกด้วยการหมกไฟ
76	หมาด	ก. ปั่นให้หมาด
77	หยอด	ก. การหยดหรือเทน้ำลงทีละน้อย
78	หยุบ	ก. ขยี้ ขยี้ด้วยมือทั้งห้านิ้ว

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
79	หลาม	ก. บรรจุในกระบอกไม้ แล้วนำไปเผาไฟให้สุก
80	หลุบ	ว. ยุบลง, ต่ำลง
81	หั่น	ก. ตัด, บั้ง, เคามีดเฉียงๆ ส่วนมากกว่า ซอย
82	หีบ	ก. สูดเอาควันเข้าไปในปากแล้วพ่นออกมาทางจมูกหรือปาก
83	หุง	ก. ทำให้สุกด้วยไฟ
84	เหนียง	ก. ปีบ, ขยำ ปีบด้วยมือแล้วขยำไปมา
85	อม	ก. เอาสิ่งของใส่ปากแล้วหุบไว้ ไม่กลืนลงไป
86	อ้อยย, ย่อย	ก. ทำให้ละเอียด, ปั่น, ละลาย, ยับ, แยก, แหลก เช่น อาหารบ่อ้อย
87	อ่วยเลือด	ก. ปรับสมดุลเลือดเมื่อได้รับอุบัติเหตุ ใช้สมุนไพรหรือคาถาเป่าไม่ให้เลือดจับกันเป็นก้อน บางครั้งอมน้ำเป่า
88	อ้อยป้อย	ว. ละเอียด, แหลก
89	อัง	ก. นำไปใกล้ๆ ไฟ เพื่อให้ร้อน
90	อีน	ก. กลืน
91	อุ่น	ก. ทำให้ร้อน
92	ฮม	ก. อบด้วยกลิ่นหรือควัน
93	โหยย	ก. โรย โปรยลงไปที่ละน้อย

ศัพท์หมวด มาตรา ชั่ง ตวง วัด

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
1	กอก	น. มวน เช่น กอกยา
2	กอบ	น. มาตราตวง คือ 2 กำเป็น 1 กอบ อย่างว่า เสียกอบแล้วอย่าเสียกำ เสียคำแล้วอย่าเสียเงิน
3	กะโป้	น. กะลา ใช้เป็นการตวงขนาดได้
4	ก่าง	น. ก้าน ใช้เป็นจำนวนพิกัตยาได้
5	กำมือ	น. 4 หยิบมือ เท่ากับ 1 กำมือ
6	กีบ	น. กลับใช้เป็นจำนวนเพื่อใช้กำหนดพิกัตยาได้
7	กือ	น. การนับเลขแบบโบราณ เช่น สิบหนึ่งเป็นสิบ สิบสิบเป็นร้อย สิบร้อยเป็นพัน สิบพันเป็นหมื่น สิบหมื่นเป็นแสน สิบแสนเป็นล้าน สิบล้านเป็นโกฏิ สิบโกฏิเป็นกือ กือหนึ่งเท่ากับหนึ่งร้อยล้าน
8	เก็ง	น. เท่า เสมอ เหมือน ใช้เป็นจำนวนเพื่อใช้กำหนดพิกัตยาได้
9	ขนาน	น. ยารากไม้หลาย ๆ ราก ผนรวมกันเรียกว่า ยาขนานหนึ่ง ยาชุมก็เรียก
10	ขัวน	น. ก้านหรือกิ่งเล็ก ๆ ใช้เป็นจำนวนเพื่อใช้กำหนดพิกัตยาได้
11	ข้อ	น. การวัดความยาว โดยใช้ข้อนิ้วชี้
12	คืบ	น. ความยาวระหว่างหัวแม่มือกับปลายนิ้วกลางเมื่อถ่างออกเต็มที่ เรียกยาวหนึ่งคืบ/ ตัวอย่าง เช่น ตัดสมุนไพรให้ได้ความยาว 1 คืบ
13	คุ	น. ถัง ใช้เป็นปริมาตรได้
14	จิม	น. กลับ, ขึ้น
15	เจียง/แง	น. ส่วนที่ต่อจากเหง้า ใช้เป็นจำนวนที่ใช้ประกอบยาได้ เช่น 1 เจียง 2 เจียง เป็นต้น
16	จบ	น. รอบ ครั้ง คราว ใช้เรียกจำนวนรอบในการสวดคาถา ใช้คาบ กี่ว่า
17	จอก	น. ชันเล็ก ๆ ใช้ลอยในขันใหญ่ เพื่อดักน้ำและใช้สำหรับตวง
18	จอมก้อย	น. ปริมาณเท่าปลายนิ้วก้อย
19	จ้อย	น. มาตราชั่งน้ำหนักของฝิ่น จ้อยหนึ่ง น้ำหนักเท่ากับสองกิโลกรัม
20	จิงออน	น. 2 จิงออน เท่ากับ 1 แล่ง, 8 กำมือ เท่ากับ 1 จิงออน
21	ใจมือ	น. มาตราตวงของโบราณ เท่ากับสี่ใจมือเป็นหนึ่งกำมือ
22	ชั่ง	น. มาตราเงินไทยจำนวน 20 ตำลึง หรือ 80 บาท, มาตราสำหรับกำหนดน้ำหนัก เท่ากับน้ำหนักเงิน 80 บาท, แต่ชั่งเงินหนักเท่ากับ 40 บาท
23	ชวย	น. กรวย

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
24	ตง	น. การนับแบบโบราณ เช่น หน่วย สิบ ร้อย พัน หมื่น แสน ล้าน โกฏิ กือ ตือ ตั่ว ตง
25	ตวง	ก. นับ, กะ, ประมาณ ตัก เรียก ตวง ตักเหล้า เรียก ตวงเหล้า
26	ต่อน	น. ชื่น, อัน, ท่อน
27	ตา	น. ส่วนของต้นไม้ที่ใช้แตกกิ่ง มักใช้บอกจำนวน เช่น ตาไม้ไผ่ 1 ตา
28	ตำลึง	น. ชื่อมาตราซึ่งตามประเพณี สำหรับกำหนดเท่ากับเงิน 4 บาท หรือ 60 กรัม
29	ตัว	น. มาตราวัดกัญชา
30	ทะนาน	น. 20 ทะนาน เท่ากับ 1 ถัง, 25 ทะนาน เท่ากับ 1 สัด, 1 ทะนาน เท่ากับ 1 ลิตร คำเก่า ทะนาน กี่ว่า
31	นาที	น. ชื่อหน่วยเวลา เท่ากับ 1 ใน 60 ของชั่วโมง
32	นิ้ว	น. นิ้วมือ ชื่อมาตราวัดแต่โบราณยาวเท่ากับข้อปลายของนิ้วกลาง
33	บวย	น. กระบวย
34	บอก	น. กระบอก
35	บอง	น. กระป๋อง
36	บ้อง	น. ปล้องไม้ไผ่
37	บาท	น. มาตราเงินบาทของไทย 1 บาท เท่ากับ 4 สลึง, 1 บาท เท่ากับ 15 กรัม
38	บั้ง	น. ส่วน, เสี้ยว, ชื่น
39	บุบ	น. อม 1 คำ
40	เปียง	น. ชื่น, อัน, ท่อน
41	ฝาน	น. แว่น ขึ้นที่ถูกลบด เชือด เฉือนบาง ๆ เช่น หมากคืบสงอ่อน 3 ฝานบาง ๆ เหง้าขมิ้นฝานตากแดด 3 ฝาน
42	พวง	น. ช่อ กลุ่ม พวง
43	พัน	ก. 1 พัน เท่ากับ 1,000 กรัม, เรียกจำนวน 10 ร้อย
44	พุด	น. การแบ่งเป็นส่วนๆ เท่าๆ กัน ปั้นพุด, แบ่งพุด ก็ใช้
45	ไพ	น. มาตราเงินตามวิธีประเพณี 2 อัฐ เท่ากับ 1 ไพ
46	พายมือ	น. เอาอุ้งมือตัก, ชื่อมาตราตวง 8 พายมือเป็นหนึ่งทะนาน
47	เพ็อง	น. มาตราเงินตามวิธีประเพณี 8 อัฐ เท่ากับ 1 ไพ
48	มัด	น. การมัดยารวมกัน
49	เม็ดข้าว	น. ใช้เป็นจำนวนเพื่อใช้กำหนดพิกัทยาขนาดเท่าเม็ดข้าว
50	เม็ดงา	น. ใช้เป็นจำนวนเพื่อใช้กำหนดพิกัทยาขนาดเท่าเม็ดงา

ลำดับ	ศัพท์	ความหมาย
51	แล่ง	ก. ผ่าให้แตกครึ่ง
52	วา	น. มาตราวัด 4 ศอก เท่ากับ 1 วา ใช้เป็นความยาวของยา เช่น บอระเพ็ดยาว 1 วา
53	สลึง	น. ชื่อมาตราเงิน 1 ใน 4 ของบาทคือ 25 สตางค์
54	สอก	น. ความยาวจากข้อพับของแขนถึงข้อศอก มักใช้วัดความยาวของสมุนไพรที่เป็นเถา เช่น บอระเพ็ด
55	สัด	น. ชื่อมาตราตวงโบราณ 25 ทะนาน เป็น 1 สัด มีอัตราเท่ากับ 20 ลิตร
56	ส่ำ	น. เท่า ๆ กัน
57	เสี้ยว	น. 1 ใน 4 ส่วน, ส่วนย่อย, ส่วนที่น้อยกว่าครึ่ง
58	หน่วย	น. ลูก ผล
59	หน่วยไข่	น. ใช้เป็นจำนวนเพื่อใช้กำหนดพิสัยขนาดเท่าฟองไข่
60	หมื่น	ก. มาตราชั่ง เท่ากับ น้ำหนัก 10 ชั่งเท่ากับ 12 กิโลกรัม
61	หยด/ปุป	ก. ไหลออกมาเป็นระยะ ๆ
62	หยาด	ก. หยด, ย้อย, ไหลอย่างต่อเนื่อง
63	หยุบ	ก. การใช้ปลายนิ้วโป้งนิ้วชี้ นิ้วกลางหนีบเครื่องยาผสมเพื่อใช้ประกอบการปรุงยา เช่น 1 หยุบ 2 หยุบ
64	หัวโป่มือ	น. ใช้เป็นจำนวนเพื่อใช้กำหนดพิสัยขนาดเท่าหัวแม่มือ
65	หัวแมงวัน	น. ใช้เป็นจำนวนเพื่อใช้กำหนดพิสัยขนาดเท่าหัวแมงวัน
66	หัวไม้ขีด	น. ใช้เป็นจำนวนเพื่อใช้กำหนดพิสัยขนาดเท่าหัวไม้ขีดไฟ
67	หาบ	น. ชื่อมาตราชั่งน้ำหนักแบบโบราณ 50 ชั่ง เป็น 1 หาบ มาตราชั่งน้ำหนักปัจจุบัน 60 กิโลกรัม เป็น 1 หาบ
68	หุน	น. ชื่อมาตราวัดหรือตวงของจีน คือ 10 หลี เป็น 1 หุน
69	องคุลี	น. นิ้วมือ ชื่อมาตราวัดแต่โบราณยาวเท่ากับข้อปลายของนิ้วกลาง
70	อัน	น. สิ่ง, ชิ้น
71	ฮวด, ฮวาด	น. พวง, สิ่งร้อยเป็นพวง
72	ฮ้อย	น. มาตราชั่งน้ำหนักแบบโบราณ คือ น้ำหนักสิบบาท เป็น หนึ่งฮ้อย, หนักแปดฮ้อย เป็น หนึ่งชั่ง, หนักสิบชั่ง เป็น หนึ่งหมื่น, หนักสิบหมื่น เป็น หนึ่งแสน

เอกสารอ้างอิง

1. คำพูน บุญทวี. (2566). **ภาษาอีสาน**. สืบค้น 15 พฤษภาคม 2566, จาก <https://esan108.com/dict/view/%E0%B9%81%E0%B8%AB%E0%B9%88>.
2. คณะที่ปรึกษาโครงการการพิจารณาคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. **คำและความหมายของคำพื้นถิ่นอีสาน**. สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2566.
3. โครงการพัฒนาเอกสารตำราวิชาการ วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. (2557). **คู่มือเภสัชศาสตร์ไทยและเภสัชกรรมไทย**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดวนิดาการพิมพ์.
4. ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. **คำและความหมายของคำพื้นถิ่นอีสาน**. สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2566.
5. ปรีชา พิณทอง. (2532). **สารานุกรม ภาษาอีสาน - ไทย - อังกฤษ**. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม.
6. พระอาจารย์อุบล อคฺคธมฺโม. **คำและความหมายของคำพื้นถิ่นอีสาน**. สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2566.
7. ราชบัณฑิตยสถาน. (2558). **พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. (4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
8. วีระพงศ์ มีสถาน. (2543). **พจนานุกรมลาว - ไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
9. ศิริวรรณ เกตุเพชร. (2563). **ประมวลความรู้เวชกรรมไทย**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดวนิดาการพิมพ์.
10. สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช. (2560). **คำศัพท์พื้นถิ่นอีสาน**. สืบค้น 15 พฤษภาคม 2566, จาก <http://walai.msu.ac.th/walai/healthcheck>.
11. สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (2551). **ศัพท์แพทย์ไทย (3)**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด แสงเทียนการพิมพ์.
12. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2530). **พจนานุกรมภาษาถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อรุณการพิมพ์.
13. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. (2545). **ประมวลศัพท์ภาษาลาวในเอกสารโบราณ เล่ม 1 ก-ง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดอกเบญจ.
14. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. (2545). **ประมวลศัพท์ภาษาลาวในเอกสารโบราณ เล่ม 3 ท-ผ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดอกเบญจ.
15. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. (2545). **ประมวลศัพท์ภาษาลาวในเอกสารโบราณ เล่ม 4 พ-ศ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดอกเบญจ.
16. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. (2545). **ประมวลศัพท์ภาษาลาวในเอกสารโบราณ เล่ม 5 ส-ฮ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดอกเบญจ.
17. อาน อุทโท. **ตำรายาโบราณ สกลนคร**. สัมภาษณ์, ตุลาคม 2565.
18. อินปง วงคะสุ่ม. (ม.ป.ป.). **ตำรายาโบราณ สกลนคร เล่ม 1**. ไม่ทราบที่พิมพ์: ไม่ทราบโรงพิมพ์, หน้า 264-277.

19. อีสานร้อยแปด. (2566). ภาษาอีสาน. สืบค้น 15 พฤษภาคม 2566, จาก <https://esan108.com>.
20. อุษา กลิ่นหอม. เกล็ดกระดี่ขึ้นตา. สัมภาษณ์, ตุลาคม 2565.
21. เอกสารประกอบการฝึกอบรมการนวดแบบพื้นบ้านอีสาน สำหรับผู้ช่วยแพทย์แผนไทย. (2560). กรุงเทพฯ: กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.
22. Longdo Dictionary. (2554). พจนานุกรมภาษาไทยภาคอีสานตอนเหนือ. สืบค้น 15 พฤษภาคม 2566, จาก <https://dict.longdo.com/search/%E0%B8%9A%E0%B9%>.

คณะผู้ตรวจสอบคำพิพากห์มอบพื้นบ้านภาคอีสาน

1. พระครูสิริธรรมโกวิท (ญาพ่อสายทอง สิริธมโม (ร่มศรี))
2. พระอาจารย์อุตล อัครธมโม
3. อ.ดร.อุษา กลิ่นหอม
4. รศ.วีณา วิสเพ็ญ
5. นายสุวรรณ ขจัดมลทิน
6. นายเข้มพร ธรรมรักษ์
7. อ.ดร.สุทธิรา เขตลัค
8. ผศ.ดร.ราชันย์ นิวรรณภา
9. ผศ.ดร.สมัย วรรณอุดร
10. อ.ดร.ภก.ณัฐพงษ์ วิชัย
11. ผศ.ดร.พท.ป.อำภา คนซื่อ
12. นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์
13. นายชวนากร จันนาเวช
14. นายนิพล สายศรี
15. พท.ชุตีวัต หยูทองอินทร์
16. นางสาวเบญจมาศ พันพู

การจัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้

โดย

เบ็ญจวรรณ	บัวขวัญ
ชัยวุฒิ	ปิยะกุล
สมคิด	ทองสง
พิทยา	บุษรรัตน์
อุบลศรี	อรรถพันธุ์
อนุสรณ์	กะณะศิริ
รัชการ	วิชชุรังศรี
จรรย์	ทองวิไล

ดำเนินการโดย

สถาบันส่งเสริมการบริการวิชาการและสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

สนับสนุนโดย

โครงการพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ

ปี พ.ศ. 2566

สารบัญ

คำนำ	107
คำชี้แจงและหลักเกณฑ์	108
คำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้	111
หมวดอวัยวะร่างกายตามการแพทย์พื้นบ้าน	111
หมวดโรคและอาการตามการแพทย์พื้นบ้าน	117
หมวดวิธีการรักษาโรคตามการแพทย์พื้นบ้าน	140
หมวดมาตรวัดตามการแพทย์พื้นบ้าน	151
หมวดคำศัพท์อื่น ๆ	154
บรรณานุกรม	157
บุคลากร	159
ภาคผนวก	160
- ภาคผนวก ก ประกาศแต่งตั้งคณะทำงาน	160
- ภาคผนวก ข ภาพกิจกรรมดำเนินการโครงการ	163

คำนำ

หนังสือ “คำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้” เป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน “โครงการจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยภาคใต้จากหนังสือбудและหมอพื้นบ้าน” ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณของมูลนิธิสุขภาพไทยปีงบประมาณ 2555 และต่อมามีการทำงานได้ดำเนินการ “โครงการสำรวจทำสำเนาดิจิทัล และปริวรรตเอกสารโบราณตำรายาและตำราการแพทย์แผนไทยในประเทศไทย กลุ่มจังหวัดภาคใต้ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข ปีงบประมาณ 2562-2563” โดยความรับผิดชอบของสำนักส่งเสริมการบริการวิชาการและภูมิปัญญาชุมชนและสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ ซึ่งจากการดำเนินการโครงการทั้ง 2 พบว่ามีคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้เป็นจำนวนมากที่ปัจจุบันผู้คนไม่รู้จักความหมายเพราะขาดการสืบทอดการใช้ประโยชน์ ทางมูลนิธิสุขภาพไทยเล็งเห็นความสำคัญในการนำคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ไปใช้ประโยชน์ จึงสนับสนุนงบประมาณดำเนินการให้จัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ โดยสถาบันส่งเสริมการบริการวิชาการและสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ ได้ดำเนินการร่วมกับสถาบันการศึกษา หน่วยงานของรัฐ กลุ่มหมอพื้นบ้าน และสมาคมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านในภาคใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ แต่อย่างไรก็ตามการรวบรวมคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ฉบับนี้ยังขาดความสมบูรณ์และภาคใต้ยังมีคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านอีกจำนวนมากที่ยังไม่มีการรวบรวม จึงต้องขออภัยไว้ ณ ที่นี้ และหวังว่าคำศัพท์ฉบับนี้จะเป็นองค์ความรู้ที่เป็นต้นทางในการจัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านให้สมบูรณ์ในครั้งต่อไป

การรวบรวมคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของหลายฝ่ายที่ไม่สามารถระบุชื่อได้ทั้งหมด จึงขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ และขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งรัตน์ ทองสกุล คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ที่ปรึกษาโครงการและ นพ.ประพจน์ เภตรากาศ ประธานมูลนิธิสุขภาพไทย รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรินรัตน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยทักษิณ ดร.นิชากรณ์ พันธคง ผู้อำนวยการสถาบันส่งเสริมการบริการวิชาการ และนายเทพรัตน์ จันทพันธ์ รักษาการผู้อำนวยการสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาลัยวิทยาลัยทักษิณ ไว้ ณ ที่นี้ ด้วยความเคารพที่ให้การสนับสนุนการดำเนินการโครงการจัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ และหวังว่าจะได้รับการสนับสนุนในครั้งต่อไป ด้วยหากหนังสือฉบับนี้มีความดีอยู่บ้างขออุทิศแด่บรรพชนผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ ขอขอบพระคุณ

เบ็ญจวรรณ บัวขวัญ และคณะ

31 พฤษภาคม 2566

คำชี้แจงและหลักเกณฑ์

โครงการการจัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้

1. ขอบข่าย

การจัดทำคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ เป็นการรวบรวมคำที่มีใช้อยู่ในตำรับยา ตำรายาจากเอกสารโบราณ (หนังสือбуд) สมุดบันทึกหมอพื้นบ้าน งานวิจัยและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์พื้นบ้าน สัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน การประชุมอภิปราย มาจัดทำคำอธิบาย ภายใต้กรอบคำศัพท์ 5 หมวด คือหมวดอวัยวะร่างกายตามการแพทย์พื้นบ้าน หมวดโรคและอาการตามการแพทย์พื้นบ้าน หมวดวิธีการรักษาตามการแพทย์พื้นบ้าน หมวดมาตรวัดตามที่หมอพื้นบ้านใช้ และหมวดคำศัพท์อื่นๆ

2. การเรียงลำดับคำ

2.1 เรียงคำศัพท์ตามลำดับตัวอักษร ก-ฮ ตามหลักพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 โดยแยกตามหมวดคำศัพท์ 5 หมวดดังกล่าวตามขอบข่ายงานที่กำหนด

2.2 คำศัพท์ในตำราการแพทย์พื้นบ้านบางแหล่งบางศัพท์อาจเขียนได้หลายแบบ หนังสือฉบับนี้ได้เก็บรวบรวมไว้ทุกแบบตามต้นฉบับเดิม หากศัพท์เหล่านั้นอยู่ในลำดับอักษรติดกัน ก็จะเก็บรวบรวมคู่กันเรียงตามลำดับอักษรและใช้คำอธิบายเดียวกัน

3. การจัดทำบทนิยามศัพท์

3.1 การเขียนบทนิยามศัพท์นั้น ได้เขียนบทนิยามให้สั้นกระชับ ได้ใจความ เพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการศึกษาค้นคว้าต่อไป

3.3 การใช้เครื่องหมายวรรคตอนจะใช้เท่าที่จำเป็น เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจคำอธิบายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

4. การอ้างอิงศัพท์

ข้อความ”ดู ...” ใช้ในกรณีที่มีความหมายเหมือนกันจึงให้ไปดูบทนิยามที่คำศัพท์หลัก เพื่อช่วยให้เข้าใจศัพท์ดียิ่งขึ้น

5. อักษรย่อที่ใช้แสดงชนิดของคำและที่มาของภาษา มีดังนี้

ก.	=	กริยา
น.	=	นาม
ว.	=	วิเศษณ์
สะแลง	=	คำสะแลง ที่ใช้กันในภาคใต้
สำ	=	สำนวน

6. แหล่งที่มาของคำศัพท์คันคว่าเพิ่มเติมได้จากบรรณานุกรมและบุคคลานุกรมท้ายนี้

7. ตัวอย่างคำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้

1. ลักษณะภาษาพูดของคนภาคใต้
 - การใช้คำห้วนสั้นขาดหางเสียง ความไพเราะ
 - ดังนั้นคำหรือภาษาที่ใช้เป็นคำสั้นโดยเฉพาะคำที่นำมาจากภาษากลางหรือจากคนกลุ่มอื่นจึงนิยมตัดคำหรือพยางค์ให้สั้นลง
2. คำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ แบ่งได้ 2 ลักษณะ คำศัพท์ท้องถิ่น และคำศัพท์ท้องถิ่นที่ปรับเปลี่ยนมาจากคำภาษากลาง

คำศัพท์ท้องถิ่น

คำศัพท์	ความหมาย
แบ็ดหัว	น. ศีรษะ
เคย/ใบผา/ขุ่ม/เปิด	น. อวัยวะเพศหญิง
อ้วน/เจี้ยว/ไข/จิก	น. อวัยวะเพศชาย
ทวยอุด/ท้ายอุด	น. ก้นกบ
โมง	น. ก้นทวารหนัก
โมงส้ม	น. ปลายทวารหนักอยู่ด้านใน ปลายสุดของลำไส้ใหญ่
วัวเลีย	น. ผมของคนที่ เป็นขั้วอยู่ริมเหนือหน้าผาก
ผาน	ก. หันเป็นขึ้น ๆ
มีก	ก. ตุ่ม
เซ	ก. ต่ำให้ละเอียด
จี	ก. การทำให้สุกโดยวางบนถ่านไฟ
โขก	มาตราวัดใช้ใน สงขลา/พัทลุง/นครฯ/ปัตตานี 1 โขก = 50 สด. 1 โขก = 25 สด. (พัทลุง)
กำหมา	ความยาวตั้งแต่ข้อศอกถึงปลายมือกำ

คำศัพท์ปรับเปลี่ยนจากภาคกลาง

คำศัพท์	ความหมาย
วาน	น. ทวาร
ดื้อ	น. สะดื้อ
สาดบาท	น. สำนินบาท/สารบาท
เจ้าเท่	น. เจ้าที่
คบ	ก. ประคบ
ขี้เหลด	น. เสลด
เสียหริด	ง. เสียจริด
รัดดวง	น. รัดสีดวง
โดก	น. กระตุก
หลอก	ก. ถลอก
อีก	น. สะอีก

คำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้

หมวดอวัยวะร่างกายตามการแพทย์พื้นบ้าน

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
กะดอ	น. อวัยวะเพศชาย หรือ ขลิก จิก ไช้ขลิก ปลัดขิก หลัดขิก ไช ไช่ ควย หัวควย จ้วน ฉ้วน ไฉฉ้วน ดอ ลำลึงค์ องคชาติ สายใจ หัวเงียง หัวดอ หัวถอก หัวบก หัวแผ่ลั่น หัวแลน หัวหยัก หัวเหลียน เหี้ยก ก็เรียก
กะตือ	น. สะตือ
ก้น	น. ปลายลำไส้บริเวณทวารหนัก ดาก ท้าย โมง โมงส้ม วาน หัววาน ก็เรียก
กม	น. ลูกกระเดือก
กระทงเหิน	น. หัวหน่าว ส่วนของร่างกายอยู่ระหว่างท้องน้อยกับอวัยวะสืบพันธุ์ หรือเหมรา ก็เรียก
ก้ามปู	น. ขากรรไกร
กาล้วงหม้อ	น. ไหล่ปลาร้า
กุน	น. ปีกมดลูก
ขลิก	ดูกะดอ
ข้อตีน	น. ข้อเท้า
ขากรรไกร	น. กระดูกต้นคางที่อำขึ้นต่ำลง มีลักษณะอย่างกรรไกร, ขากรรไกร ขาไทร หรือ ขาตะไกร ก็เรียก
ขาตะไกร	ดู ขากรรไกร
ขาไทร	ดู ขากรรไกร
ขาพับ	น. ส่วนของขาที่พับได้อยู่หลังเข่า
จิก	ดู กะดอ
ขุ่ม	น. อวัยวะเพศหญิง หรือ ไชผา คือก เคย ปี่ เป็ด หน้าตัว หมุ่ม หม้อ หี
ขุมตา	น. ดวงตา
แข็งป่อง	น. กล้ามเนื้อที่ใหญ่ที่สุดของน้อง
ไช	น. ไช้ อวัยวะเพศชายหรือสัตว์เพศผู้
ไชตุหั่น	น. อัณฑะเม็ดเดียว
ไชโต้หั่น	น. อวัยวะเพศชาย หรือสัตว์เพศผู้ที่มีอัณฑะข้างเดียว ถือว่าเป็นมหาอูด, ไชหนวย ไชเล็ดเดียว ก็เรียก
ไชผา	ดู ขุ่ม
ไชเล็ดเดียว	ดู ไชโต้หั่น

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ไไขหน่วย	ดู ไไขได้หัน
ควย	ดู กะดอ
ควม	น. ถันของสตรี
ค็อก	ดู ขุ่ม
คุ่ม	น. โยนีของเด็กเล็ก ๆ
เคย	ดู ขุ่ม
จ้วน	ดู กะดอ
เจี้ยว	น. กะเจี้ยว อวัยวะเพศของเด็กชาย
ใจมือ	น. กลางฝ่ามือ
ใจตีน	น. กลางฝ่าเท้า
ฉ้วน	ดู กะดอ
ดอ	ดู กะดอ
ดาก	น. ดู กั้น ก. กั้นด้าน
ดี	น. อวัยวะในร่างกายของคนและสัตว์ ที่บรรจุน้ำข้นสีเขียว มีรสขม สำหรับย่อยอาหาร
ดีอ	น. สะดือ
เดียดน้ำ	น. อวัยวะส่วนเนื้อหุ้มเต้านม
โดก	น. กระดูกทุกส่วนในร่างกาย
ดับ	น. อวัยวะในร่างกายของคนและสัตว์ ทำหน้าที่ทำลายพิษ สร้างน้ำดี และโปรตีนบางชนิด
ตาคุม	น. ปุ่มกระดูกที่อยู่ทั้งด้านนอกและด้านในเนื้อข้อเท้า
ตีน	น. เท้า
ตุง	น. 1. กระพุ้งแก้ม 2. ตึงหรือเมื่อดกมล ๆ ที่เกิดจากการเป็นแผลตามร่างกาย
ตุด	น. หูดหรือปม
ตุลม	น. ประตูลม เรียกอวัยวะส่วนที่อยู่ระหว่างนิ้วมือ นิ้วเท้า
เต็มตบ	น. ส่วนหลังของร่างกาย ใต้หัวปีกไก่
แตด	น. ชื่อ คลิตอริส (Clitoris) คือ ปุ่มเล็ก ๆ ที่มีตำแหน่งอยู่เหนือ ปากช่องคลอด อยู่ด้านบนของแคมเล็ก ขนาดและรูปร่างของคลิตอริส จะมีขนาดแตกต่างกันเองแต่โดยทั่วไปแล้ว มีขนาดระหว่าง 1/8 ถึง 3/8 นิ้ว

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ไต้ล่อง	น. กล้ามเนื้อที่อยู่ด้านหลังหน้าแข้ง
ไต่	น. อวัยวะคู่หนึ่งในช่องท้องใกล้กระดูกสันหลัง ทำหน้าที่ขับของเสียออกมาพร้อมกับน้ำปัสสาวะ
ท้องน้อย	น. ส่วนของท้องระหว่างสะดือกับหัวหน้าว, อวัยวะเพศหญิง (บางโอกาส)
ท่าย	ดู กั้น
ท่ายตัน	น. ท่ายทอย ส่วนด้านหลังทางตอนใต้ของศีรษะ
ท่ายอุด, ทวยอุด	น. ก้นกบ
ท่วย	น. 1. กั้น ส่วนท่าย 2. อวัยวะเพศหญิง
นกเขา	สะแลง. อวัยวะเพศของเด็กชาย
นกคุ้ม	สะแลง. อวัยวะเพศของเด็กหญิง
น้ำทัง	น. น้ำคร่ำ น้ำที่ช่วยในการเจริญเติบโตของปอดของทารกในครรภ์
บ่อเลือด	น. จุดรวมและจุดกระจายของเลือด บริเวณก้นด้านในทั้งของหญิงและชาย
บั้น	น. ส่วนของร่างกาย เช่น บั้นเอว บั้นท่าย และเป็นส่วนหนึ่งของสะโพก
บับ	น. สะบัก
บับวาน	น. กระดูกก้นกบ
บ้ำหัวเช่า	น. กระดูกสะบ้า
เบื่องหัว	น. กะโหลกศีรษะ
แบ็ดหัว	น. ศีรษะ
ปลัดขิก	ดู กะดอ
ปัตตาคาด	น. ชื่อเส้นในร่างกายของคน ในตำราหมอนวดว่าตั้งแต่ท้องน้อยถึงโคนขา ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง
ปากวาน	น. ปากทวารหนัก ส่วนปลายสุดของทวารหนัก
ป้าง	น. ม้าม
ปางวาน	น. ง่ามก้น
ปี้	ดู ขุ่ม
ปิกไก่	น. สะบัก
หัวปิกไก่	ดู ปิกไก่
เปิด	ดู ขุ่ม
พอกซี่	น. กระเพาะอาหาร

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ฟุง	น. อวัยวะภายในช่องท้อง
เพาะ	น. กระเพาะอาหาร
ผีเสื้อ	น. ไฟหรือปานที่ขึ้นบริเวณอวัยวะเพศของหญิง เชื่อว่าจะทำให้สามีตายก่อนหรือ เลิกร่างกันได้
โมง	ดู ก้น
โมงส้ม	น. ปลายทวารหนักอยู่ด้านในปลายสุดของลำไส้ใหญ่
ยอดอก	น. อวัยวะส่วนบนของหน้าอก
รก	น. เครื่องสำหรับหล่อเลี้ยงเด็กในครรภ์แนบอยู่กับมดลูก มีสายรกโยงมาที่สะดือเด็ก
รังไข่	น. ไข่
รูชี้	น. ช่องทวารหนัก
ล่อง	น. น่อง
ลายพับหวาย	น. ลายมัดหวาย ลายมือที่มีลักษณะเหมือนหวายพับ
ลายรูชี้หอย	น. ลายก้นหอย ลายมือที่มีลักษณะเหมือนก้นหอย เชื่อว่าเป็นมงคล
ลำลิงค์	น. ดูกะดอ หรือ อกคชาต ก็เรียก
ลูกกล้าม	น. ลูกน่องกล้ามเนื้อที่มีลักษณะนูน แสดงถึงความแข็งแรง
ลูกไข่	น. ไข่
ลูกตัน	น. ไข่ตัน เป็นต่อมที่จับเชื้อโรคหรือพิษที่เข้าสู่ร่างกาย
ลูกเตือก	น. ลูกกระเดือก อยู่ตรงหน้าลำคอ ใต้คาง
โลกน่อง	น. กล้ามเนื้อส่วนที่เล็กที่สุดของน่อง
วาน	ดู ก้น
วานเบา	น. ช่องขั้วถ่ายปัสสาวะ
วานหนัก	น. ทวารหนัก ช่องขั้วถ่ายอุจจาระ
สันมือ	น. ส่วนอวัยวะที่อยู่ระหว่างฝ่ามือกับข้อมือด้านใน
สอก	น. ข้อศอก
สายใจ	น. ดูกะดอ (เป็นคำที่ใช้ในช่วงผู้ป่วยมีอาการหนัก)
ไส้	น. ลำไส้
ไส้โมง	น. ลำไส้ใหญ่ส่วนทวารหนัก
หน่วยตา	น. ลูกตา
หน้าตัว	ดู ขั้ว

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
หน้าโพ	น. หน้าผาก
หมก	น. กระบังลม
หม้อ	สะแลง. โยนี อวัยวะเพศหญิง
หมอกสองลอน	สะแลง. อวัยวะเพศชาย
หมอง	น. สมอง
หมอม	น. กระหม่อม หรือสมอง
หมัด	น. กำปั้น
หมุ่ม	ดู ขุ่ม
หมูก	น. จมูก หรือหมูก ก็เรียก
หลังตีน	น. หลังเท้า
หลัดซิก	ดู กะดอ
หลิด	ดู แดด
ห้วนเอา	น. บั้นเอา
หั่ว	น. ศีรษะ
	ก. หั่วเราะ
หั่วเกียง	ดู หมอกสองลอน
หั่วเข้าอ่อน	น. สะบ้าหัวเข่า ส่วนที่อยู่เหนือเข่า
หั่วควย	ดู กะดอ
หั่วเจียง	ดู กะดอ
หั่วฉอก	ว. ลักษณะของอวัยวะที่เล็กหรืองอนขึ้นของศีรษะ
หั่วตัน	น. ท้ายทอย, ท้ายตัน ก็เรียก
หั่วดอ	ดู กะดอ
หั่วถอก	ดู กะดอ
หั่วเนา	น. หัวหน่าว ส่วนของร่างกายอยู่เหนืออวัยวะเพศ ได้ท้องน้อยลงมา
หั่วบั๊ก	ดู กะดอ
หั่วบับ	น. สะบัก
หั่วบ่า	น. หัวไหล่
หั่วبيب	น. สะบัก หรือหัวปีกไก่ ก็เรียก
หั่วปีกไก่	ดู หัวبيب

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
หัวแผล่	ดู กะดอ
หัวแม่ตีน	น. นิ้วหัวแม่เท้า
หัวแลน	น. อวัยวะเพศชาย หรือลักษณะหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศเปิดออก
หัววาน	ดู ก้น
หัวศอก	น. ข้อศอก
หัวสัน	น. ส่วนท้ายของเท้า
หัวสองหลัง	น. หัวไหล่สองข้าง
หัวหมัด	น. กำปั้น
หัวหยอย	ว. ลักษณะของเส้นผมที่หยิกหยอย
หัวหยัก	สะแลง ดู กะดอ
หัวเหลี่ยน	ดู กะดอ
หัวอก	น. ใจ
หี	ดู ขุ่ม
เหมรา	ดู กระทงเหิน
เหล้ง	น. นม ส่วนของร่างกายที่อยู่บริเวณอก
เหยียก	ดู กะดอ
เหือก	น. เหยือก
โหละ	น. กะโหลก หรือโหลก ก็เรียก
โหลก	ดู โหละ
อาง	น. เพดานอ่อน
อางไก่อ	น. ลิ้นไก่
เอ็น	น. เส้นเอ็น
เอ็นพุ่มพร้าว	น. เอ็นบริเวณข้อศอก และส่วนหลังของรักแร้
เอ็นหมาหยุก	น. เส้นเอ็นบริเวณคอ
เอ็นหมูกควาย	น. เส้นเอ็นที่ใหญ่ที่สุดในร่างกายเชื่อมต่อกล้ามเนื้ออกกับสันเท้า หรือเอ็นร้อยหวาย ก็เรียก
เอ็นร้อยหวาย	น. ดูเอ็นหมูกควาย
เอว	น. สะเอว
ไอ้ขลิก	ดู กะดอ
ไอน้วน	ดู กะดอ

หมวดโรคและอาการตามการแพทย์พื้นบ้าน

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
กระตอตาย	น. โรคเสื่อมสมรรถภาพทางเพศของผู้ชาย ความเสื่อมของอวัยวะเพศชาย หรือ ตอตาย ก็เรียก
กระษัย	น. โรคชนิดหนึ่ง พิษของโรคจะค่อยๆ ทำลายสุขภาพร่างกายให้เสื่อมโทรมไปทีละน้อย เป็นเวลาต่อเนื่องกันยาวนาน ทำให้มีอาการซูบผอม โลหิตจาง ผิวน้ำซีดเหลือง ไม่มีแรงมือเท้าชา เป็นต้น
กระหนกระหาย	ก. กระวนกระวาย และอ่อนแรง
กลอน	น. กล่อนเป็นโรคชนิดหนึ่งเกิดจากของเหลวเข้าไปขังอยู่ในกระเพาะลูกอัณฑะ ถ้าของเหลวเป็นน้ำเรียกว่ากล่อนน้ำ ถ้าเป็นเลือดเรียกว่ากล่อนเลือด ถ้าเป็นหนองเรียกว่ากล่อนหนอง
กลอนลงฝัก	น. โรคชนิดหนึ่งเกิดจากไส้เลื่อนลงสู่อัณฑะ ทำให้ถุงอัณฑะโต เรียกว่ากระษัยลงฝัก
กลับพิษ	ก. อาการของพิษที่กำลังขึ้นใหม่ทั้งที่รักษาหายไปแล้ว ทั้งนี้เพราะคนป่วยละเมิด ข้อห้ามของหมอ เช่น กินของแสลงซึ่งต้องงดตามเวลาที่กำหนด หรือไม่ทำตามพิธี เติ็ดพิษ และ/หรือมาทำพิธีไหว้ครู หลังจากการรักษาเสร็จสิ้นแล้วของหมอบางราย
กวนอก	ก. อาการผะอืดผะอมเหมือนจะอาเจียน, เกื่อนอก หรือเคลื่อนอก ก็เรียก
กะเซียม	น. วัณโรค
กะดง	น. ประดง เป็นชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกี่ยวกับเลือดเสีย ทำให้มีอาการคันตามผิวหนัง หรือ ดง ก็เรียก
ดง	ดู กะดง
กะตั่วย	น. ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีเนื้องอกเป็นหนองแข็ง
กำมล้าง	ว. กำล้าง เรียวยาว
กิน	ก. โดนกระทำหรือผีเข้า
กุดถ้าง	น. กุญชร โรคเรื้อน ซึ่งทำให้อวัยวะ เช่น มือและเท้ากุดเหี้ยนไป
กุนล่อ	น. ลักษณะของมดลูกที่หลุดออกมาจากอวัยวะเพศ เนื่องจากไม่ได้ผูกไฟ
เกลื่อนดอกหมาก	น. เกลื่อนชนิดหนึ่งมีลักษณะเป็นจุด ๆ คล้ายดอกหมาก
ขนพอง	น. อาการกลัว ทำให้เส้นขนลุกชัน
ขมปาก	น. อาการรู้สึกขมในปากทำให้เบื่ออาหาร
ขล้อง	ว. หลง ๆ ลืม ๆ มั่ว การรบกวน
ข้อหรวด	ก. ข้อเท้าเคล็ด
ขัดมวน	ก. ปวดท้อง

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ชี้	น. อุจจาระ น. กากยา (การรักษา)
ชี้โคล	น. เหงื่อโคล เป็นอาการของโรคอย่างหนึ่ง
ชี้โดก	ว. ผอม มีเนื้อน้อย
ชี้ตรูดตราด	ก. อาการท้องเสียอย่างรุนแรง
ชี้แปรเดือน	ก. อาการท้องเสียของเด็กทารกในแต่ละช่วงเดือน (การยี้ดตัว)
ชี้ม่งล่อ	ก. อุจจาระมาก เป็นอาการอย่างหนึ่งของคนที่เป็นริดสีดวงทวาร
ชี้ร้อน	ก. แพ้อากาศร้อน หรือธาตุแปรปรวน
ชี้ร่ว	ก. อุจจาระร่วง
ชี้ร้อน	น. โรคเรื้อน, ชีร้อนกวาง หรือ ชีร้อนคางคกก็เรียก
ชี้ร้อนกวาง	ดู ชีร้อน
ชี้ร้อนคางคก	ดู ชีร้อน
ชี้เล็ด	ก. อุจจาระเหลวกระปริบกระปรอย
ชี้หมูก	น. ชีหมูกที่แห้งแล้วที่อยู่ในหมูก
ชี้เหลด	น. เสมหะ เสดด
ชี้เหม็งเซา	น. ชีเหลวหรือชีเทาของเด็กแรกเกิด
ชี้ไหล	ก. อุจจาระไหล ท้องเสีย
ขึ้นเห็ด	ว. ขึ้นรา
เชิญ	น. อุบาทว์ หรือ เช็น ก็เรียก
เช็น	ดู เชิญ
เข้าโลง	ก. ตาย
แฉ็ด	ก. เมื่อย ขัดยอก
แฉ็ดพุง	ว. ท้องคับท้องแข็ง
แฉ็ดฟัน	ก. เสียวฟันเมื่อกินส้มหรือของเปรี้ยวๆ
แฉ็ดมือแฉ็ดฟัน	สำ. เปื้อน่าย
แจะ	ก. ขาก
ไ้ง่าย	สำ. 1. ปัสสาวะไม่เป็นที่เป็นทาง 2. สำส่อน
ไ้ตาย	ว. อวัยวะเพศไม่แข็งตัว โรคเสื่อมสมรรถภาพทางเพศของผู้ชาย
ไ้พุม	น. ปลายอวัยวะเพศปิด หรือไ้เหลี่ยม ก็เรียก

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ไชแมลน	น. อวัยวะเพศนอกหรือ ไชแลน ก็เรียก
ไชแยง	น. อวัยวะเพศยาว
ไชลงฝัก	น. ลำไส้เลื่อน, ไชอู้ง ก็เรียก
ไชแลน	ดู ไชแมลน
ไชเหลี้ยม	ดู ไชพุม
ไชอู้ง	ดู ไชลงฝัก
ไช้กาฬ	น. ไช้ชนิดหนึ่งที่มีพิษและการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นทางผิวหนัง มีลักษณะอาการความรุนแรงแตกต่างกัน ถ้ารุนแรงมากอาจมีเลือดออกใต้ผิวหนังบริเวณพิษ และผิวหนังจะเปลี่ยนเป็นสีคล้ำ
ไช้ขน	น. ไช้ที่เกิดจากขนเป็นพิษตามร่างกาย เนื่องจากภูมิแพ้
ไช้จับ	ก. จับไช้ตามเวลาของชนิดไช้ และหายเองโดยไม่ต้องไช้ยา หรือเจ็บไช้ก็เรียก
ไช้ซา	ก. สร้างไช้
ไช้ท้าน	น. ไช้สะท้อนร้อน สะท้อนหนาว มีอาการขนลุก หรือไช้ร้อนเย็นก็เรียก
ไช้เนื้อ	น. ไช้ที่มีอาการปวดแสบปวดร้อนตามผิวหนัง
ไช้ป่า	น. ไช้ที่เกิดเพราะถูกอายพิษดินหรือพิษแร่และว่านยาในป่าดงดิบ
ไช้ปาง	น. ไช้ที่เกิดจากเชื้อมาเลเรีย โดยมีุงเป็นพาหะ
ไช้ฝีดาษ	น. ไช้ทรพิษ มีอาการมักเป็นเม็ดเล็ก ๆ ขึ้นตามร่างกายเป็นโรคระบาดชนิดหนึ่ง
ไช้พอง	น. ไช้ที่มีอาการบวมน้ำตามมือเท้า และตัวเหลือง
ไช้พิษ	น. ไช้ที่มีอาการปวดศีรษะ ตัวร้อนจัด ปากแห้ง น้ำลายเหนียว ตาแดงเป็นเลือด และกระหายน้ำ
ไช้เมรัง	น. ไช้ที่มีแผลตามผิวหนัง รักษายาก
ไช้ยอก	น. ไช้ที่มีอาการปวดเมื่อย เจ็บในท้อง
ไช้เย็นร้อน	ดู ไช้ท้าน
ไช้ราก	น. ไช้ที่มีอาการอาเจียน
ไช้เรื้อ	น. ไช้เรื้อรังที่เป็นอย่างต่อเนื่อง
ไช้ลาดสาด	น. ไช้รากสาด (ไทฟอยด์) อาการไช้ที่มีลักษณะไช้สูง นานเป็นสัปดาห์ มีสองชนิดคือ ไช้รากสาดน้อย และไช้รากสาดใหญ่
ไช้วัน	ก. อาการไช้ชนิดหนึ่ง คือกลางวันไช้กลางคืนปกติ หรือกลางคืนไช้กลางวันปกติ
ไช้สารีบาต	น. ไช้สันนิบาต มีหลายชนิด เช่น ไช้สารีบาตสองคลอง ไช้สารีบาตลูกนก เป็นต้น ไช้ที่มีอาการคันแสบช้ำกระตุก และเพื่อ ไช้สรีบาต หรือไช้สาดบาดก็เรียก

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ไ้สารีบาตสองคลอง	ดู ไ้สารีบาต
ไ้สารีบาตลูกนก	ดู ไ้สารีบาต
ไ้สามดู	น. ไ้ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลหรือไ้หั่วลม ก็เรียก
ไ้สำประชร	น. ชื่อโรคไ้ชนิดหนึ่งเกิดขึ้นเพราะเลือด เสมหะ ดี เส้น และลมในร่างกายผิดปกติ ทำให้เกิดพิษไ้ขึ้น ไ้สำมะชวน และไ้ชวน ก็เรียก
ไ้สำมะชวน	ดู ไ้สำประชร
ไ้ชวน	ดู ไ้สำประชร
ไ้หั่ว	ดู ไ้ฝิดาษ
ไ้หั่วลม	ดู ไ้สามดู
ไ้เหนือ	น. โรคระบาดร้ายแรง หรือเรียกว่าไ้ป่า หรือไ้จับสัน มีอาการ ไ้ หนาวสั่นสะท้าน สร้างไ้แล้วกลับเป็นอีก ปวดศีรษะ ท้องผูก ท้องมวน
ไ้เหือด	น. ไ้ฮือสุกฮือไส มีอาการตัวร้อนจัด หลังจากความร้อนลดลง จะเกิดเม็ดใสตามผิวหนัง ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย
ไ้เหือดเกลบ	น. เป็นไ้ฮือสุกฮือไสชนิดหนึ่งที่มีเม็ดขึ้นตามตัวเป็นเม็ดเล็ก ๆ
ไ้อู่	ก. อาการที่ลูกอ้นทะทั้งสองไม่เท่ากัน
คร้าม	ก. อาการครั่นเนื้อครั่นตัวหรือ คร้ามตัว ก็เรียก
คร้ามตัว	ดู คร้าม
ครุดทะราด	น. ครุดทะราด ชื่อโรคชนิดหนึ่งเป็นโรคติดต่อชนิดเรื้อรัง ซึ่งเกิดเป็นเม็ดผุดขึ้นตาม ผิวกาย เป็นตุ่มเล็ก ๆ คล้ายหูด แล้วค่อย ๆ โตขึ้น พิษของโรคทำให้มีอาการไ้ ตัวร้อนเบื่ออาหาร น้ำหนักลด ตุ่มดังกล่าวมักเกิดขึ้นตามใบหน้า บริเวณจมูก ขา และเท้า เป็นต้น ครุดราด ฝีเทศ ก็เรียก
ครุดราด	ดู ครุดทะราด
คลั่ง	ก. อาการผิดปกติ กระวนกระวาย เสียสติของร่างกายและจิตใจ อันเกิดมาจากโรคที่เกิด ในจิตใจ อารมณ์แปรปรวน ทำให้ฟุ้งซ่าน และเกิดอาการคลั่ง เพราะพิษไ้ในร่างกาย
คลิด	ว. เคล็ด ขัดยอก
คลึงคlobber	ว. คลื่นเหียน
คลื่นอก	ก. คลื่นไส้
คอโต	น. โรคที่เกิดจากการขาดธาตุไอโอดีน ทำให้ต่อมไทรอยด์บวมโต คอพอง, คอพอก ก็เรียก
คอพอง	ดู คอโต
คอพอก	ดู คอโต

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
คั่งลำหนอง	ก. เป็นแผล ผิ มีหนอง กลัดหนอง
คัตนม	ก. นมแน่นหรือตึง อาการที่น้ำนมคั่งอยู่มาก
คัตพุง	ก. อาการจุก เสียด แน่นท้อง
คัตหมูก	ก. คัตจุก หายใจไม่ออก
คัตอกคัตใจ	ก. คับอกคับใจ, อึดอัดใจ
คางแข็ง	ก. อาการโรคชนิดหนึ่งทำให้อวัยวะส่วนขากรรไกรเคลื่อนไหวไม่ได้
คิว	น. ตะคริว คิวชัก หรือชิวก็เรียก
คิวชัก	ดู คิว
คุมพลีน	สำ. ตาย
เคี้ยวหนอง	ก. กลัดหนอง อาการอักเสบของแผล เป็นหนอง
แค้น	ก. อาการจุก
งอแง	ก. อาการที่ร่างกายอ่อนแอ ร่างกายไม่แข็งแรง
แงบแงบ	ว. อาการป่วยหนัก ร่อแร่
โง่ง	ก. อาการมึนงง เนื่องจากเลือดไปเลี้ยงสมองไม่พอ
โง่งแงง	ก. อาการวิงเวียนศีรษะ จนทรงตัวไม่ค่อยอยู่
จก	น. ต้อชนิดหนึ่ง เรียกว่า ต้อกระจกตาแบบที่ตามองเห็นไม่ชัด
จั้ง	ก. อาการอวัยวะเพศชายแข็งตัวหรือชี้ได้ จ้อง ก็เรียก
จ้อง	ดู จั้ง
จั่น	น. ยาพิษ เช่น ถูจั่น คือถูกวางยาพิษ ยาจุน ก็เรียก
จั้งไหร	น. จัญไร ไม่เป็นมงคล เป็นเสนียดหรือจั่นไหร ก็เรียก
จั่นไหร	ดู จั้งไหร
จับลง	ก. การเข้าทรง
จี้	ว. ไม่สบายใจ กังวล ว้าวุ่นใจ
จุกท้อง	ก. แน่นท้อง
จุกยา	ก. วางยาเบื่อ
จุกอก	ก. แน่นอก
เจ็ด	น. แผลเรื้อรังที่รักษาหายยาก
เจ็บไข้	ดู ไข้เจ็บ
เจ็บปั่นเอว	ก. ปวดสะเอว

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
เจ็บพุงชี้	ก. ปวดอุจจาระ
เจ็บพุงเยี้ยว	ก. ปวดปัสสาวะ
เจ็บลูกดัน	ก. อาการอักเสบของเชื้อโรค หรือพิษที่เข้าสู่ร่างกาย
ชักตึก ๆ	ก. อาการชักที่แสดงถึงอาการป่วยหนัก และมีอาการต่อเนื่อง
ชันตุ	น. แผลพุพอง, ชันโตหรือชันโต๊ ก็เรียก
ชันโต	ดู ชันตุ
ชันโต๊	ดู ชันตุ
ชา	ก. เหน็บ เป็นอาการที่เลือดลมเดินไม่สะดวก
ข้างท้อง	น. หูเป็นน้ำหนวก หรือ ทั้งท้อง ท้างท้อง ก็เรียก
ข้าเลือด	ก. อาการห่อเลือด
ข้าหนวย	น. ลักษณะของฝี หรือผิวหนังที่ข้าบวม.
ข้าหนอง	ว. กลัดหนอง
เชื่อม	ก. อาการของโรคอย่างหนึ่ง พิษไข้หรือพิษของโรคทำให้ใบหน้าหมองซีม นัยน์ตาปรือ ไม่กระปรี้กระเปร่า
เชื่อม ๆ	ก. อาการของคนที่คล้ายจะวิกลจริต
ชัน	ก. อาการบวมเจ็บปวดที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของอวัยวะ เช่น ส่วนมือ ส่วนเท้า ข้อศอก
ชาง	น. ชื่อโรคชนิดหนึ่งเป็นกับเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 12 ปี อาการของโรคมีหลายอย่าง เช่น ตัวร้อน ปากแห้ง บริโภคอาหารไม่ได้ ท้องเดิน และจะมีเม็ดขึ้นตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ในปาก ในคอ ล้นเป็นฝ้า เป็นต้น
ชางตา	ก. อาการเคืองตา มองเห็นไม่ชัด
ชีว	ดู คิว
ชีวชัก	น. อาการที่อวัยวะเคลื่อนไหวไม่ได้ เกิดจากการกดทับแขนขา เช่น นอนทับ นั่งทับ เป็นต้น
ชี้เบ้ง	ก. ตาย หรือเสียชีวิต, ม่องเท่ง หลน แม่ง แม่งเท่ง ดับกูป ดับเกียง ก็เรียก
เช่อ	ว. บ้า ผิดปกติ ปัญญาอ่อนหรืออาการแข็งอไม่ได้เช่นดินเช่อ
เซาะแซะ	ก. อ่อนเปลี้ย อาการเพียบหนัก หรือสอแสบก็เรียก
เซียด	น. อาการเป็นผื่นตามร่างกาย
เซื่อง	ว. เหม่อ ใจลอย เซื่องซึม
แช่ต ๆ	ก. อาการที่เป็นอย่างหนัก เช่น นอนแช่ต ๆ, นอนลุกขึ้นไม่ไหว
โซ	ว. ซุบผอม

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ดันพุ่ง	ก. ท้องขึ้น หรือท้องอืด
ดับกูป	ดู ชี้เบ้ง
ดับเกียง	ดู ชี้เบ้ง
ดับไซ้	ก. เริ่มมีอาการไข้
ดาน	น. เรียกสิ่งที่มีลักษณะแข็งเป็นดานอยู่ในท้อง เช่น ดานเลือด ดานลม เป็นต้น หรือ เถาดาน ก็เรียก
ดีเดือด	ก. อาการคลุ้มคลั่ง มุทะลุตุตัน เป็นคราว ๆ
ดีอจุน	น. สะดือปูดนูนผิดปกติ (สะดือจุ่น)
ดুবดิบ	ก. กระดุกกระดิก คั่นยิบ ๆ
เดียด	น. ถูกเสนียดจัญไร
เดียดเดียด	ว. ปวดหนึบ ๆ
เดียดน้ำ	ก. อาการจุกบริเวณท้องข้างขวา
เดือน	น. โรคพยาธิ
เดือยไก่	ก. อาการของโรคติดเชื้อดวงตารชนิดหนึ่ง
แตกอก	ก. ดันอก เป็นลักษณะอาการของโรคลมชนิดหนึ่ง
โต้	น. แผลเปื่อย, แผลเปื่อยเรื้อรัง หรือโตะ ก็เรียก
โตะ	ดู โต้
โดกเดก	ว. ผอมแห้ง กระโถกกระเดก
โดกตาย	ก. โรคกระดูกพรุน หรือความเสื่อมของกระดูก
ตก	ก. แท้ง เช่น ตกลูก ตกเลือด หรือ หลวน ก็เรียก
ตกมูกตกเลือด	น. อาการของโรคอย่างหนึ่ง เมื่อถ่ายอุจจาระจะมีมูกหรือน้ำเหลืองและเลือดที่อยู่ในลำไส้ติดออกมาด้วย
ตกหมก	ว. เลือดตกภายใน
ตวย	น. เนื้อที่งอกออกมามากกว่าหูด
ตะพานน้ำ	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่งที่เป็นผื่นหนา
ตั้งเขลง	ก, สะแลง. ตาย
ตั้งเคง	ก, สะแลง. ตั้งครรภ์
ตาจก	น. ตาเป็นต้อกระจก
ตาซุ่น	น. ตาที่มีแหวดตาอยู่ไม่ตรงที่ตามปกติ ตาเหล่หรือ ตาส่อน ก็เรียก

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ตาซ้อน	ดู ตาชั้น
ตาเดือน	น. โรคตาปลา
ตาบอดไก่	น. ตาที่มองไม่เห็นตอนหัวค่ำ
ตาปลา	น. อาการที่เกิดที่ผิวหนังเกิดการแข็งตัวเป็นก้อนผิดปกติ ซึ่งอาจเกิดได้กับผิวหนังบริเวณที่ได้รับการเสียดสีบ่อย ๆ โดยมากแล้วจะไม่เกิดความเจ็บปวดหรือเจ็บน้อยมาก นอกจากนี้ตาปลายังเกิดบริเวณนิ้วเท้าได้เช่นกัน โดยมักเกิดบริเวณผิวหนังที่ใกล้กับข้อกระดูก จึงจะมีความเจ็บปวดมาก
ตาเป็นหมอก	น. อาการของตาที่เกิดจากการขุ่นมัวของเลนส์แก้วตา ทำให้การมองเห็นภาพมีลักษณะคล้ายเป็นหมอก หรือควั่นขาว
ตาเปียก	น. ตาแฉะที่เกิดจากความร้อนภายใน หรือเป็นอาการอย่างหนึ่งของโรคตาแดง
ตายบาด	ก. ตายเป็นหมู่ หรือตายคราวละมาก ๆ ด้วยโรคระบาด เช่น อหิวาตกโรค หรือกาฬโรค เป็นต้น
ตายพราย	ก. ตกน้ำตาย, ตายทั้งกลม น. ราชวัตถุที่เป็นต้นไม้ตายซากโดยธรรมชาติ เช่น สมุนไพโร สลัดได จันทน์ชะมด จันทน์แดง ไม้ เป็นต้น
ตายหมด	ก. ตายแล้วสิ้น
ตายายอย่าง	ก. อาการเจ็บป่วยอันเกิดจากครุหมอตายายโนรา หนึ่งตะลุง ลงโทษ
ตาหึ่งห้อย	ก. เป็นอาการโรคลมพิษที่มีลักษณะเห็นวงไฟระยิบระยับ
ติดเหมรย	ก. ติดทานบน
ตีนแดงมือแดง	ก. เป็นอาการของโรคที่มีไข้ ฝ่ามือและฝ่าเท้าแดง
ตีนโทะ	น. อาการอย่างหนึ่งของโรคเท้าช้าง คือ ขาโตหรือมีอาการบวมโตตั้งแต่เข่าลงไปจนถึงปลายเท้า ตีนโทะ ก็เรียก
ตีนโทะ	ดู ตีนโทะ
ตีนพลิกเหมีย	ก. เท้าแพลง
ตั่ง	น. ดั่งเนื้อที่งอกออกมา
ตุด	น. หูดหรือปม
ตุ่ม	น. ตุ่ม
เตราะ	ว. แน่นท้อง เนื่องจากการรับประทานอาหารบางอย่างทำให้กระเพาะอาหารและลำไส้ระคายเคือง เตราะท้อง ก็เรียก
เตราะท้อง	ดู เตราะ
เติบโต	ว. อาการของโรคที่กำลังเริ่มมากขึ้น โตหรือใหญ่ขึ้น

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
โตระ	ว. อาการร่อแร่, แย่
ไต้ลั่น	ว. ไต้ลั่น เป็นอาการระคายเคืองลิ้น เกิดจากการรับประทานผักและผลไม้บางชนิด เช่น ส้มโอ ลูกเนียง สับปะรด เป็นต้น
ถอยอาหาร	ก. กินอาหารได้น้อย หรือเบื่ออาหาร
โลกคุณ	น. ถูกทำด้วยคุณไสย
โลกโจ	น. ถูกคุณจากโจ
โลกเดียด	ก. ถูกเสนียด อาการที่เกิดจากการทำหรือไม่ทำตามสัญญาที่กล่าวไว้ จึงทำให้เกิดอาการต่าง ๆ ขึ้น หรือเป็นการกระทำที่ผิดปดศีลธรรมชาติ เช่นเอาไม้ไปขัดปางไม้ ตอกตะปูที่ต้นไม้ ถมทางน้ำไหล ถมบ่อร้าง เป็นต้น หรือโลกเดียด ก็เรียก
โลกถา	ก. ถูกกระทำด้วยอาคม, ถูกของ หรือ โลกของ ก็เรียก
โลกปลวก	ก. ถูกคุณจากจอมปลวก เกิดอาการบวมพองตามตัวหรืออวัยวะเพศ เชื่อกันว่าเนื่องจากไปปัสสาวะรดจอมปลวก
โลกปลัก	น. ถูกคุณจากปลัก
โลกยา	ก. ถูกวางยาพิษ
โลกคุณ	ก. ถูกกระทำทางไสยศาสตร์
โลกชิน	ก. อาการเจ็บไข้ได้ป่วยที่เกิดจากการกระทำของผีชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ผีชิน
โลกปราบ	ก. เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือได้รับอันตรายเนื่องจาก ไปภูน้ำในปลักหรือห้วย หรือโพรงไม้ ซึ่งเชื่อว่ามีผีปราบสิงอยู่
โลกผี	ก. อาการเจ็บไข้ได้ป่วยที่ไม่รู้สาเหตุ ซึ่งเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของภูติผี ปีศาจ เช่น ผีทุ่ง ผีนา และผีไร่ เป็นต้น
แถกนาใน	ก. สลบเหมือด, เกือบตาย
ท้อง	น. ครรภ์ มีครรภ์ พุงใหญ่ ก็เรียก
ท้องดาน	น. หน้าท้องแข็ง.
ท้องมาน	น. ชื่อโรคชนิดหนึ่งมีอาการท้องโตใหญ่อย่างหญิงมีครรภ์
ท้อบ้อง	สะแลง. กลกหนังหุ้มลิ้น ของอวัยวะเพศชาย
ทอลั่น	ว. สากลิ้น มีอาการทำให้คันลิ้น
ทะเอย	ก. เรอ คืออาการที่ลมในกระเพาะดันพุ่งออกทางปากมักมีเสียงหรือเอย ก็เรียก
ทั้งซี้ทั้งราก	ก. อาการป่วยหนักที่ทำให้ท้องเสียและอาเจียน
ทั้งท้อง	ดู ข้างท้อง
ทั้งข้างท้อง	ดู ข้างท้อง

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ท้องช้าง	ดู ช้างท้อง
ท้าน	ก. อาการหนาวสั่น
ทำที่	ก. ให้โทษ แสดงอาการ
ทำเพด	ก. ทำพิษ มีอาการผิดปกติ
ทำเพท	ก. เป็นอาการที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์และธรรมชาติ
ทิมาลา	น. คันธมาลา เป็นชื่อผิชนิดหนึ่งที่ขึ้นในลำคอ
ทุเลือด	ก. อาการที่แผลห้อเลือด.
ทุ่	ก. อาการแตกของโรค เช่น หนองทุ่ ตาทุ่ เป็นต้น
เทื่อ	ว. บ้า ๆ บอ ๆ
แทงหมือก	ก. เป็นอาการจุก เสียด เช่น ป้างแทงหมือก เป็นต้น
โทสันทฆาต	ก. อาการของหญิงที่ได้รับการกระทบกระเทือนในช่วงมีประจำเดือน หรือระดู
นกเขาดาย	สะแลง. ความเสื่อมของอวัยวะเพศชาย อวัยวะเพศชายไม่แข็งตัว นกตาย นกห้อย หรือหัวห้อย ก็เรียก
นกตาย	ดู นกเขาดาย
นกห้อย	ดู นกเขาดาย
นदनด	ก. อาการสั่น สั่นง ๆ
นมคั๊ด	ว. นำนมคั่งเต้า
นอ	ว. บวม โน
นอนเท่	ก. นอนกับที่ อาการป่วยหนัก
น้ำข้าว	น. ปุ่มบริเวณผิวหนังที่เกิดจากการเข้าบวม เป็นเม็ดกลมมีน้ำคั่งข้างใน
น้ำทัง	น. น้ำคร่ำ
เน่าเป็นโหลง	ก. อาการเน่า ที่เกิดจากการมีน้ำหนองลามเป็นบริเวณกว้าง และมีกลิ่นเหม็น
เนือย	ก. อาการเหนียวอ่อนเพลีย ไม่มีแรง หิว เช่น หิวอาหาร หิวน้ำ
บม	ก. ระบม
บอดแดด	ว. ตาไม่สู้แสงแดด
บอดเมลิน	ว. ตามองไม่เห็นทั้ง ๆ ที่ลืมตา
บอบแบบ	ว. ปวดหนัก อาการหนัก เจ็บหนัก
บัดร้อนบัดหนาว	ว. สะบัดร้อน สะบัดหนาว
	ก. อาการครั่นเนื้อครั่นตัว รู้สึกตัวร้อนตัวหนาว คล้ายจะเป็นไข้

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
บัตร์อ้นหนาว บับจม	ก. อาการร้อนสลับอาการหนาว ก. อาการที่เกิดจากเส้นเอ็นจมบริเวณสะบ้า เพราะเลือดเดินไม่สะดวก
บ้ำเยี้ยว	ก. อาการแข็งตัวของอวัยวะเพศ เนื่องจากปัสสาวะไหลค้างอยู่.
บ้ำเลือด	ก. อาการคลุ้มคลั่ง ควบคุมสติไม่ได้
บ้ำหวัน	ก. บ้า ๆ บอ ๆ ขาดสติ หรือบ้าเลย ก็เรียก
บ้ำลวย	ก. คูบ้ำหวัน
บิตท้อง	ก. ท้องเป็นบิต ปวดท้อง
บิตมวน	น. โรคที่ทำให้ลำไส้ใหญ่อักเสบ มีอาการปวด มวนท้อง และอุจจาระเป็นมูกเลือด มวนพุ่ง หรือมวนท้อง ก็เรียก
เบา	น. ปัสสาวะ
ใบ้	ก. พูดไม่ได้
ใบ้โหล้	ว. พูดไม่ชัด
ปรวด	น. เนื้อที่เกิดจากการกระทบกระเทือน และหลังจากการกระทบกระเทือน มีลักษณะ เป็นก้อนแข็งอยู่ใต้ผิวหนัง
ประสูติลูก	ก. การคลอดบุตร หรือโสดลูก ก็เรียก
ปราบ	น. ฝีประเภทหนึ่งอาศัยในห้วยหรือโพรงไม้ที่มีน้ำขัง
ปลอง	ก. เสื่อม หมดประสิทธิภาพในการรักษา สิ้นความขลังของคาถา ซึ่งเป็นผลมาจากการ ละเมิดข้อห้าม จาริตหรือวัตรปฏิบัติที่ครูหมอห้ามเอาไว้เช่น เรียกคำรักษาจาก คนไข้ หรือญาติคนไข้กินอาหารที่เหลือจากคนอื่นกิน ลอดใต้ถุนบ้าน ลอดราวผ้า เป็นต้น
ปวง	ก. ปวงชื่อโรคชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นเพราะธาตุในร่างกายผิดปกติ พิษของโรคทำให้เกิด อาการไข้ต่าง ๆ จำแนกได้ 8 ประการ คือปวงงู ปวงลิง ปวงลม ปวงศิลา ปวงนก ปวงเลือด ปวงน้ำและปวงโกฐ
ปอดแหดยด	ว. พุงโรกันปอด อ่อนแอ
ปัดปัด	ว. กระวนกระวาย ทุรนทุราย หรืออยู่ไม่นิ่ง สะแลง. อาการหลุกหลิก
ปากกรอย	ก. คูปากตรอย ว. ไม่ค่อยรู้รส
ปากตรอย	ก. กินอาหารไม่รู้รส หรือปากกรอย ก็เรียก
ป้าง	น. ชื่อโรคชนิดหนึ่งมีตับและม้ามโต มีไข้क्रमเครื่องเรื้อรัง คือไข้จับสั่นเรื้อรัง หรือ จุกผาม ก็เรียก

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ป้างแทงหมก	น. อาการจุกเสียดชายโครงบริเวณที่ตั้งของม้าม
เป็นดาน	ก. เป็นไต
เป็นเดือน	ก. เป็นพยาธิ
เป็นปวง	ก. เป็นโรคที่มีอาการท้องเดิน อาเจียน อาจเกิดจากการติดเชื้อ หรืออาหารเป็นพิษ
เป็นอุ้ง	ก. เป็นไส้เลื่อน
เปลี่ยวจิต	ว. ใจหวิว ๆ มีความรู้สึกเหมือนใจจะขาด
เปาผิว	ว. เป็นง่อย อัมพาต
แปลบ	ว. รู้สึกเจ็บปวดในทันที สะดุ้งวาบ
โป่ง	น. เข่าบวม
ผมผีซ่อ	น. ผมที่ผูกกันเป็นช่อตามธรรมชาติ จนแก้สางไม่ออก ถือกันว่าเป็นสิ่งนำโชค ให้เจ้าของ อาจมอบเป็นมรดกกันในตระกูลได้ แต่ถ้าปฏิบัติไม่ถูก ผมนั้น จะคล้อยออกหมด หรือผมผีโผก ก็เรียก
ผมผีโผก	ดู ผมผีซ่อ
ผรั่ง	น. คุดทะราด ทั่วไปเรียก “ผีเทศ”
ผอมเหลือง	ก. อาการไข้ซุบผอม ผิวนเหลือง เช่น โรคดีซ่าน วัณโรค โลหิตจาง เป็นต้น
ผายลม	ก. เป็ดลม ระบายลมออกจากท้องหรือตด ก็เรียก
ผิดระดู	ก. อาการประจำเดือนผิดปกติ
ผิกิน	ก. ผีเข้าสิง และทำลายร่างกาย มีอาการไข้ ผอมโซ
ผีเข้า	ก. ผีเข้าสิง มีอาการผิดปกติ
ผีแอบ	ว. ผีเข้าแล้วแสดงอาการเป็นครั้งคราว
ผูกซี่	น. โรคท้องผูก
ผูกเบา	ว. ปัสสาวะไม่ออก หรือผูกเยี่ยวก็เรียก
ผูกเยี่ยว	ดู ผูกเบา
โผกซี้ดลอกแคลก	ก. ท้องผูก และมีอาการกระอักกระอ่วนภายในท้อง
โผะพิษ	ลักษณะพุพองของผิวหนังคล้ายโดนน้ำร้อนลวกหรือไฟไหม้ อาการชนิดนี้มักเกิดจากพิษ เช่น พิษของงูกะปะ หลังจากผิวหนังบริเวณโผะพิษแตก เนื้อบริเวณนั้นมักจะลุกลามเน่าเสีย
ฝักรูป	น. การทำคุณไสย หรือฝักรอย ก็เรียก
ผี	น. โรคเป็นต่อมบวมพอง มีน้ำหนอง มีหัวผี
ฝีคำร้อย	น. ฝีชนิดหนึ่งขึ้นตามลำคอ

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ผีชี	น. ผีชนิดหนึ่งที่มีขนาดใหญ่
ผีดาต	น. โรคชนิดหนึ่งที่มีอาการไข้คล้ายไข้ทรพิษ
ผีดาซ	น. ไข้ทรพิษ หรือไข้หัว
ผีเทศ	ดู ครุดทะราด
ผีในท้อง	น. โรควัณโรค
ผีม่วง	น. เป็นโรคที่ติดต่อทางเพศสัมพันธ์ (กามโรคชนิดหนึ่ง)
ผีหน่วยฝ้าย	น. ผีชนิดหนึ่งที่มีขนาดเล็ก สันฐานเท่าขนาดเมล็ดฝ้าย มักเกิดที่ผิวหนัง
ผีหัวสวด	น. ผีชนิดหนึ่งมีหัวเกินหนึ่งหัว
แฝดน้ำ	ว. อาการตั้งครรภ์ ที่มีน้ำประสมอยู่ในครรภ์มากผิดปกติ.
แฝดเลือด	ว. อาการตั้งครรภ์ ที่มีเลือดประสมอยู่ในครรภ์ อาจเป็นอันตราย ทำให้เกิดการแท้งลูกได้
ไข้ใจ	ก. โรคที่มีอาการวิตกกังวลใจ ซึมเศร้า
พรรตีก	น. โรคชนิดหนึ่งมีเกิดจากการที่มีอาหารค้างค้ำอยู่ในท้อง ทำให้เกิดอาการท้องผูก อย่างแรง ผู้ป่วยอาจมีอาการที่แข็งมาก และมีลักษณะเป็นเม็ดเล็ก ๆ คล้ายกันกับ มูลแพะ
พระเคราะห์	น. ดาวนพเคราะห์ที่มีอิทธิพลต่อการเกิดโรคภัยไข้เจ็บ
พรีน	ก. เป็นเม็ดผื่นคันขึ้นตามตัว หรือพรีนเรียก
พรีง	ก. ดูพรีน
พรีอู้	ว. รู้สึกผิดปกติ กระอักกระอ่วน หรือพรีอู้ก็เรียก
พรีอู้	ดู พรีอู้
พวก	ว. อวบอ้วน
พอง	ก. อาการที่โป่ง หรือพองขึ้นมา เพราะมีอากาศหรือน้ำอยู่ภายใน
พองขน	น. ขนลุกชัน
พองตัว	ว. อาการเสียตัว
พองตีน	ว. อาการขบะแหยง
พองลม	ก. อาการบวมที่เกิดจากลมติดขัดในร่างกาย เวลาเห็นหรือสัมผัสสิ่งสกปรก
พองหัว	ว. ขนหัวลุกชัน ขนหัวพอง
พับแพว	ก. สัญญาณบ่งบอกในการรักษาของหมอพื้นบ้าน (อยู่ในมรณญาณสูตร) หรือสิ่งที่มองไม่เห็นแต่รู้สึก
พาขึ้น	ก. โมโห, โกรธ

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
พิษทัพระดู	ก. สตรีที่ถูกงูพิษกัดขณะมีประจำเดือน ถ้าถูกกัดก่อนมีประจำเดือนเรียกว่าพิษทัพระดู กรณีดังกล่าวคนป่วยจะมีการใช้ร่วมด้วย
ระดูทัพบพิษ	ก. สตรีที่ถูกงูพิษกัดหลังมีรอบเดือน เรียกว่าระดูทัพบพิษ กรณีดังกล่าวคนป่วยจะมีการใช้ร่วมด้วย หมอผู้รักษาอาการป่วยไข้ที่เกิดขึ้นซ้ำซ้อนขณะทำการรักษาพิษงู
พี	ว. อ้วนท้วน สมบูรณ์
ฟิลอน	ว. อ้วนมาก
พุงขึ้น	ก. ท้องอืด ท้องเฟ้อ
พุงแข็ง	ก. อาการที่ก้อนลมจุกแน่นอยู่ในท้อง ทำให้ท้องแข็งท้องอืด ปวดเมื่อย และหายใจไม่สะดวก
พุงพอง	ก. อาการท้องแข็ง ท้องตึง ที่อาจจะเกิดจากโรคหลายโรค เช่น โรคท้องมาน ตับแข็ง เป็นต้น บางพื้นที่เชื่อว่าโดนโจ
พุงมาน	ก. อาการท้องโต
พุงลั่น	ก. อาการที่ลมในกระเพาะดีขึ้น เพราะอาหารไม่ย่อย และเป็นพิษ
พุงใหญ่	สำ. ตั้งครรภ์
เพการ (พิการ)	ว. การที่อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายผิดปกติไปจากสภาพปกติ
แพ้แรง	ว. อาการอ่อนแรง ไม่มีแรง
ไพลตัว	ว. ครั่นเนื้อครั่นตัว
ฟก	ว. บวม หรือซ้ำ
ฟกบวม	ก. อาการบวมตามร่างกายที่เกิดจากการอักเสบหรือจากโรคบางชนิด
ฟกลม	ก. พองลม
ฟั่นซิด	ก. ขบฟั่น หรือกัดฟั่นแน่น.
ฟั่นทูน	น. ฟั่นเหียน
ฟั่นผุ	น. ฟั่นเป็นหนอง
ฟางตา	ก. ตาฝ้าฟาง ตาเป็นหมอกควัน ตาฝ้ามัว ซึ่งเป็นอาการอย่างหนึ่งของโรค เช่น โรคต้อกระจก
फैน	ก. ฟั่น
ไฟลามพุ่ง	น. โรคชนิดหนึ่งที่มีอาการผิวหนังที่เกิดการติดเชื้อ จะอักเสบเป็นผื่นหรือปื้นแดง มีขอบนูนแยกออกจากผิวหนังปกติอย่างชัดเจน โดยเฉพาะเวลาที่สัมผัสโดนผิวหนังบริเวณนั้นก็จะก่ออาการเจ็บปวด บวมแดงและแสบร้อน
เกตรา	น. โรคคุดทะราด

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
เพทคุณ	ก. อาการที่เกิดจากคุณไสย
มบ	น. การกระทำคุณไสย เพื่อให้เกิดความเสียหายกับฝ่ายตรงข้าม หรือทรมาน ก็เรียก
มระ	ว. ฉุ บวมพอง
มวน	ว. มวนในท้อง
มวนท้อง	ดู บิดมวน
มวนพุง	ดู บิดมวน
ม็อง	สะแลง. ตั้งครรภ์หรือมูกก็เรียก
ม่องเคราะห์	ก. ไม่สมบูรณ์ เจ็บหงอย ขี้โรคหรือม่องคร่อก็เรียก
ม่องคร่อ	ดู ม่องเคราะห์
มอ่งเท่ง	ว. ตาย
หม็องเหม็ง	ว. มอมแมม ร่างกายสกปรกหรือเปรอะเปื้อน
ม็อนซ็อน	ว. อ้วน สมบูรณ์
มอเมอ	ว. มีดมัว
มอริ่อง	ว. ไม่งาม ไม่สวย
มะเร็ง	น. มะเร็ง เป็นชื่อโรคที่มีอาการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามอวัยวะของร่างกาย เช่น มะเร็งเม็ดเลือด, มะเร็งในเม็ดเลือดชื่อโรคผอมแห้งที่เป็นกับสตรี มะเรียน มะเรียนขี้หรือเรียนแห้ง ก็เรียก
มะเรียน	ดู มะเร็งในเม็ดเลือด
มะเรียนขี้	ดู มะเร็งในเม็ดเลือด
ม้วนอน	ก. ง่วงนอน ที่เกิดจากความไม่สบายของร่างกาย
มานเลือด	น. ชื่อโรคชนิดหนึ่งเกิดจากความผิดปกติของระดู เกิดจากระดูร้าง ระดูขัด ระดูตกหมก ระดูเน่า และโลหิตจาง
มืดตา	ก. ลักษณะที่อาการมองไม่เห็นชั่วขณะ
มือตายตีนตาย	ก. อาการของโรคที่ทำให้ไม่สามารถเคลื่อนไหวมือเท้า หรือส่วนต่างๆ ของร่างกายได้
มูก	ดู ม็อง
มุดตะฆาด	น. โรคขัดปัสสาวะเข้าเลือดเข้าหนองหรือมุดฆาดก็เรียก
มุดฆาด	ดู มุดตะฆาด
มุดกิด	น. โรคเกี่ยวกับประดูผู้หญิงผิดปกติ เช่น ระดูขาว ระดูขัด เป็นต้น
มูตรแดง	ก. อาการของโรคทางเดินปัสสาวะ เมื่อปัสสาวะแล้วมีอาการแสบ เจ็บที่องคฆาด และปัสสาวะเป็นสีแดง

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
เม็ด	ก. เม็ดผื่นคัน
เมรืง	น. โรคผิวหนังที่รักษายาก
เมลื้อย	น. อาการเพลียของกล้ามเนื้อ เมื่อทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซ้ำ ๆ กัน
เมลื้อยตัว	ว. เมื่อย
เมลื้อยมลา	น. เมื่อยล้า
เมอ	ก. ละเมอ
เมา	ก. มึนเมา
เมื่อเชื่อ	ก. เชื่องซึม
เมื่อย	ดู เมลื้อย
แม่ง	ดู ดับกูป
แมงกินฟัน	ดู ฟันผุ
แม่งแท่ง	ดู ดับกูป
โมง	ว. อาการฟกบวม อาจเกิดจากแมลงมีพิษต่อย
โมงเมง	ก. มึนงง
ไม่บาย	ก. ไม่สบาย ป่วย
ยมบน	น. ชื่อโรคระบาดร้ายแรง ซึ่งเชื่อว่าเกิดจากผีหรือวิญญาณของคนที่ตายด้วยอาการ อุจจาระร่วงและรากหลายครั้งจนตาย หรือเรียกยวบบน เป็นชื่ออหิวาตกโรค กาฬโรค หรือโรคห่า ก็เรียก
ยวบบน	ดู ยมบน
ยอก	ก. ขัดยอก
ยังชั่ว	ว. ทุเลาลง
ย่าง	ก. วิธีการรักษาโดยจุดไฟเผาตัวยา ซึ่งมีคนไข้นอนเหนือตัวยา
ยาจุน	ดู จั่น
ยาด	น. พยาธิ
เยี่ยวรด	น. อาการของโรคที่กลั้นปัสสาวะไว้นานเกินไป ทำให้ปัสสาวะออกมาโดยไม่รู้ตัว
เยี่ยวเล็ด	น. ปัสสาวะกะปริดกะปรอย หรือปัสสาวะไม่เป็นเวลา
เยี่ยวเหลืองแดง	ก. ปัสสาวะที่มีสีเหลืองเข้มและมีเลือดปะปน
รวด	ก. อาการไม่ปกติที่เกิดจากการคั่งของหนองในกล้ามเนื้อและผิวหนัง
ร่องแร้ง	ก. ร่องแร้

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
รึดดวง	น. โรคริดสีดวง เช่น ริดสีดวงคอ ริดสีดวงทวาร ริดสีดวงตา เป็นต้น
รึดดวงล่อ	น. มีอาการที่หัวริดสีดวงโผล่ออกด้านนอก เป็นลักษณะเนื้องอกออกมา เป็นเดี่ยวไก่อหรือกลีบมะเฟืองค้างอยู่ข้างนอก เป็นก้อนเนื้อสีแดง มีโลหิตไหลออกมา จะปวดมาก
ราก	ว. อาเจียน
รากดำ รากเขียว	ก. อาการอาเจียนอย่างหนัก จนน้ำดีออก
รากเปล่า	ว. อาเจียนออกแต่ลม
รากุน	น. ยาเบื่อ หรือยาพิษ ก. วางยาเบื่อ ลากุน ก็เรียก
รายตีน	ก. ปัสสาวะราดเท้า ซึ่งเกิดจากโรคเบาหวาน
ร้าว	ก. ปวดร้าวเกิดจากการอักเสบหรือกระทบกระเทือนถึงส่วนต่างๆ ของร่างกาย
ร่ำ	ก. ร้องไห้
ร่ำทำ	ว. กระจายกระแสะ เช่น หมั่นเจ็บร่ำทำ - มั่นป่วยกระเสาะกระแสะ
ร่ำมะขนาด	น. ชื่อโรคชนิดหนึ่งเกิดตามรากฟัน ทำให้เหงือกบวม เช่น ร่ำมะขนาดกินฟัน เป็นต้น
ร่ำ	ว. ความรู้สึกว่าลมออกจากผิวหนัง เมื่อทายาหม่องหรือน้ำมันมวย
รุ่มๆ	ว. เริ่มร้อน อุ่นๆ กำลังจะเป็นไข้
เริ่ม	น. โรคงูสวัดชนิดหนึ่ง เอ็ม ก็เรียก
เรียนแห้ง	ดู มะเร็ง
โรคห้า	ดู ยมบน
โระเลือด	ก. รุเลือด
ลงแข็ง	น. โรคเท้าช้าง
ลงตีน	ก. เท้าบวม
ลงท้อง	ก. ท้องเสียและขับถ่าย
ลงโตรก	ก. ถ่ายอุจจาระร่วงมาก
ลงเลือด	ก. ตกเลือด
ลมจุกอก	ก. อาการลมคั่งอยู่ในอก
ลมแตกขึ้น	ก. อาการที่ลมในท้องดันขึ้นมา
ลมตีขึ้น	น. อาการที่เกิดจากโรคลมชนิดหนึ่ง เกิดเพราะลมในร่างกายผิดปกติ เคลื่อนจากท้องขึ้นสู่อก ทำให้แน่น อึดอัดหายใจไม่สะดวก ลิ้นหัด คางแข็ง อ้าปากไม่ออก เป็นต้น
ลมบัด	น. ลมปัดขาดหรือลมปัดฆาฏ เป็นลมที่พัดขึ้นให้สลักอกเสียชยโครง ดังจะขาดใจตาย

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ลมปะกัง	น. ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง ทำให้มีอาการปวดหัวเวลาเช้า ปวดกระบอกตา เมื่อเห็นแดด จะลืมตาไม่ขึ้น
ลวก	ก. การระบาศของอหิวาตกโรค บาดลวก ก็เรียก
ลั้งเลอะ	ก. อาการของโรคคัน มีน้ำหนองไหล
ลาจุน	ดู ราชุน
ลาด้า	ก. บ้าจี้
ลายเคง	ก. คลอด
ลำนาด	น. โรครำมะนาด
ลั่นล่อ	ว. เหนื่อยมาก
ลูกหลวน	น. ลูกที่คลอดก่อนกำหนด
เลือดขาว	น. โรคระดูขาว
เลือดขึ้น	ก. อาการโรคของแม่หลังคลอด ที่เกิดจากเลือดตกหมกใน และเกิดจากความเครียดของแม่ กินอาหารที่เป็นของแสลง เป็นต้น
เลือดดีขึ้น	ก. อาการโรคชนิดหนึ่งที่เกิดจากเลือดลมในร่างกายผิดปกติ เคลื่อนจากท้องขึ้นสู่อก ทำให้แน่น อึดอัด หายใจไม่สะดวกหรือเลือดหวน ก็เรียก
เลือดมา	ก. มีประจำเดือน
เลือดร้าย	ก. อาการของเลือดที่เน่าหรือเลือดที่ตกหมกในร่างกายเป็นเวลานาน ทำให้มีอาการผิดปกติในร่างกาย
เลือดหวน	ดู เลือดดีขึ้น
เล่นท้อง	ก. 1 อาการที่ควบคุมสติไม่ได้ เสียสติ 2 ท้องเดิน
ไล	ว. ละเมอ หลงลืม
วงเดือน	น. ขี้กลากที่มีลักษณะเป็นวงกลม
วดวด	ว. ยืด อ่อน อ่อนปวกเปียก เช่น น้ำลายวดวด-น้ำลายยืด
ว่องแว้ง	ว. ตามัว มองเห็นไม่ชัด รางราว
วานคาบแก้ว	สำ. เป็นคุตทะราดที่ง้ำมกัน
วานชั้น	ก. ทวารถูกกระแทกมีอาการฟก เจ็บปวด อาจเกิดการล้มกระแทก
วาย	ก. อาการทุเลาลง เช่น ไข้วาย-อาการไข้ทุเลาลง
สบ	น. เพียบหนัก เช่น เขาสบแล้ว-เขาอาการเพียบหนักแล้ว
สมดี	ว. สมประดี ดีขึ้น, รู้สึกตัว
สั้มปาก	ก. เปรี๊ยปาก

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
สมโยค	ก. ร่วมประเวณี
สั้มๆ	ก. อาการของคนที่ควบคุมอารมณ์ตนเองไม่ได้ (อาจจะเป็นโรควัยทอง)
สรรพชวน	ดู ใช้สำหรับชวน
สวนสวย	ก. กระวนกระวาย หรือ สวนสวย ก็เรียก
สวนสวย	ดู สวนสวย
สอก	ก. อาการชูปชิต ผอม น้ำหนักลด
สือกแสบ	ว. อาการเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นโรคนั้นโรคนี้
สังคัง	น. โรคในร่มผ้าสำหรับผู้ชายเป็นที่อื้อฉาว มีลักษณะเป็นผื่นแดง มีสะเก็ดและมีอาการคันมาก
สำดีสำร้าย	ว. คุ่มดีคุ่มร้าย อาการไม่สม่ำเสมอ
ล้ำสาม	ว. ไม่ค่อยเต็มเต็ง คุ่มดีคุ่มร้าย ฉุนเฉียว
สันท้วสันท้าย	ก. ตัดหัวตัดท้าย
สึนะ	ก. อาการท้องอืดจุกแน่น หรือสະนะก็เรียก
สี่หูสี่ตา	สำ. หญิงมีครรภ์
สือหริด	ว. อาการหนัก
เสน	น. เนื้อที่นูนขึ้นบนผิวหนังไม่เป็นอันตราย แต่จะโตขึ้นตามวัย ชาวบ้านเชื่อว่าต้องทำพิธีเหยียบเสนในโนราโรงครูถึงจะหายได้ ถ้ามีสีดำเรียกเสนดำ ถ้ามีสีแดงเรียกเสนแดง
เส็ด	ก. เส็ดขึ้นตา ยาเส็ด เป็นอาการของโรคเกร็ดกระดี่ขึ้นตา
เสาะ	ก. ปวดมวน
เสียแขน	ก. อาการที่ไม่ปกติของร่างกายหรือจิตใจ
เสียตุง	ก. ปวดท้อง
เสียดอก	ก. จุกแน่นในอก
เสียบแทง	ก. เสียบแทง ปวด จุกเสียตุง หรือเสียตุงก็เรียก
เสียต	ดู เสียบแทง
เสียวลม	ว. ลมแรงรู้สึกครั่นเนื้อครั่นตัว
เสียเส้น	ก. พิการ
เสียหริด	ว. เสียจริต เป็นบ้า
แส้งแส้ง	ว. คุ่มดีคุ่มร้าย ไม่เต็มเต็ง
	ก. หงุดหงิด ฉุนเฉียว

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
เสียด	น. โรคผิวหนังชนิดหนึ่ง ผิวแตกสะเก็ด มีอาการคัน เรียกว่า ขันเสียด
เสบอก	ก. อาการอยากกินของหวาน
	ว. หวานมาก
	สำ. กระจาย ใคร่
โสดโผด	ว. อาการหนัก เกือบตาย
โสดลูก	ก. คลอดลูก
ใส่โจ	สำ. ทำให้ตั้งครรภ์
ไส้ลาม	ก. อาการของโรคบุรุษที่อวัยวะเพศเปียกเย็น อาจจะถูกตัดได้
หัง	ว. เจื่องหงอย
หังแห้ง	ว. อมโรค ไม่สมประกอบ ไม่แข็งแรง
นวน	น. เป็นหมัน
นวนยคัน	น. เม็ดที่ขึ้นตามตัว ทำให้มีอาการคัน
นวนอย	น. ผีตะมอย
หนะ	ก. จุกแน่น อาเจียน
หนักตัว	ว. ไม่สบาย ไม่มีแรง
หนักหัว	ก. ปวดศีรษะ มึนศีรษะ ทรงตัวลำบาก
หบ	ว. สงบลง สร้าง เช่น หบไข่-สร้างไข่
หมั่ง	ว. ซิม โดดเดียว
หมรอด	ว. อาการอ่อนแอ เชื่องซึม หรือแหลมรด ก็เรียก
แหลมรด	ดู หมรอด
หมราบ	ก. ปราบ ป้องกัน เช่น หมราบผี-กันผีหนองทะเล็ก
หมรุษ	ก. อักเสบ
	ว. กรุ่น ๆ
หม้องแหม้ง	ว. สกปรก เปราะเปื้อน สีดุ่น ๆ
หมาเป็น	ก. อาการโรครัดที่ควบคุมอารมณ์ตัวเองไม่ได้มาจากคนที่มีคาถา
หม้าโหมย	ว. เป็นหมัน
หมินข้าวหมินน้ำ	ว. เหม็นข้าวเหม็นน้ำ, เปื้อข้าว เปื้อน้ำ
หมินปาก	ว. เหม็นปาก
หมินساب	ว. เหม็นساب

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
หมิ่นเอื่อน	ว. เหม็นเปื้อน
หมูกแตกเข็ม	น. เลือดกำเดาไหลออกทางจมูก, หมูกแทงเข็ม ก็เรียก
หมูกแทงเข็ม	ดู หมูกแตกเข็ม
หยกแห่ยก	น. กะโผลกกะเผลก
หยัง	ว. เน่าเปื่อยผุพัง
หยากน้ำ	ก. กระจายน้ำ หินน้ำ
หุ่มๆ	ว. อาการตัวร้อนของผู้ป่วย มีไข้เล็กน้อย
หลน	ดู ซี้เบ้ง
หลบ	ก. สลอบ
หลอก	ก. ถลอก
หล้อง	ก. หลง พันเพือน สับสน
หลังแข็งงวด	ก. อาการตัวเกร็ง แข็ง เคลื่อนไหวไม่สะดวก
หล้าโปะ	น. สะเก็ดแผลที่มีหนองอยู่ข้างใน
หลิง	ว. ขึ้นอืด เช่น พองขึ้นอืด หลิ่งตัง ก็เรียก
หลิ่ง	ดู หลิ่ง
หลิ่งตัง	ดู หลิ่ง
หลัดตืด	ว. ขึ้นอืด
หลุน	ว. โปน ถลน เช่น ตาหลุน-ตาถลนหรือหลนก็เรียก
หลน	ดู หลุน
หว่าง	ก. คลายขึ้น ดีขึ้น หรือหวางอกก็เรียก
หวางอก	ดู หว่าง
หะ	ก. อาเจียน หรือห่า ก็เรียก
หะน้ำ	ก. อาเจียนเป็นน้ำ
หะเลือด	ก. อาเจียนเป็นเลือด
ห่า	ดู หะ
หั่ว	ก. หั่วเราะ
หั่วตาข่าน	น. ชันตุ หั่วเพตรา ก็เรียก
หั่วตาเดื่อน	ก. อาการของฝีชนิดหนึ่งบริเวณใต้เท้า มีลักษณะแข็งและปวดมาก
หั่วตาน	น. แผลเปื่อยพุพองบนศีรษะ หรือชันตุ ก็เรียก

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
หัวเพตรา	ดู หัวตาช่าน
หัวโมง	ก. หัวโน
หัวห้อย	สะแลง. ดู นกเขาตาย
หาแรงมิได้	ว. ไม่มีแรง
หาวนอน	ก. ง่วงนอน หรือโหนอน ก็เรียก
หิด	น. ชื่อโรคติดต่อที่เกิดจากเชื้อ <i>Sarcoptes scabiei</i> ลักษณะเป็นเม็ดสีขาวใส เป็นเงาในเนื้อ ขึ้นตามผิวหนัง มีอาการปวดและคัน เรียกว่าหิดคัน เมื่อเม็ดแตกมีน้ำเหลืองไหลเยิ้ม เรียกว่าหิดเปื่อย
หุ่นนาง	น. หุ่นนก
หุบ้องบัว	ก. อาการของหูที่ฟังไม่ชัด
เหน็ด	ก. อาการขาที่มือหรือเท้า ว. เหน็บขา
เหน็ดขา	น. เหน็บขา
เหน็ดกินดิน	ก. อาการขาที่เท้า
เหน็ดมือเหน็ดดิน	ก. อาการมือชาหรือเท้าชา
เหน็ดหิ้นเวย	ดู เหน็ดเวย
เหน็ดเวย	ก. อาการปวดสะเอว ขาสะเอว เมื่อยบั้นเวย เหน็ดหิ้นเวย ก็เรียก
เหนียง	น. โรคอย่างหนึ่งมีลักษณะเป็นถุงน้ำใต้ลำสังคัม
เหมลา	น. อาการไข้หวัดชนิดหนึ่ง
เหยิน	ว. ยื่นออก เผยอ เขยิบ เช่น ฟันเหยินหรือฟันทูน ก็เรียก
เหลง	ว. กาง เช่น พุงเหลง-ท้องกาง
เหลด	ดู ขี้เหลด
เหานอน	ดู หาวนอน
เหียก	น. ขี้เปียก ขี้เฝือก ก็เรียก
เหียนราก	ก. อาการคลื่นเหียนอาเจียน
เหือไคควา	น. เหือที่ออกเมื่อมีอาการป่วยหนัก
เหื้อง	ว. ส่างไส้ สงบ
เหมรา	ก. มีอาการที่อ่อนเพลีย ไม่คล่องตัว ไม่กระฉับกระเฉง
แหม้งเขา	ดู ขี้แหม้งเขา
แหม้งตา	น. เขม้นตา

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
แหลงแปะแหละ	ก. พุดไม้ขีด, เพี้ยน
แหลงลม	ก. แสงลม
แหละ	น. ผลที่เกิดจากการเสียดสีของเนื้อ
แหว	ก. สำรอก (ใช้กับเด็ก) หรือแหวะ ก็เรียก
แหวะ	ดู แหว
แหมร	น. สะเก็ดแผล
โหนอน	ดู หวานอน
อวก	ก. อาเจียน หรือราก ก็เรียก
อ้ง	ว. ดิดอ่าง
อับสับ, อับสัพ	ว. แย่ อาการหนัก บอบซ้ำ
อาด	ก. รำน กระสัน
อาน	ว. เป็นหมัน
อำ	ก. ผีอำ
อำพรำ	ว. อาการป่วยกระเสาะกระแสะ
อื๋หนุ่ย	น. ฝูชนิดหนึ่งที่เรื้อนเป็นสัณฆเวสี เปรียบเทียบคนตะกละว่า เหมือนฝูอื๋หนุ่ย
อึก	น. สะอึก
อึกหอบ	ก. อาการสะอึกทำให้เหนื่อยหอบ
อื้อร่อน	น. เม็ดผดเป็นผื่น เอ่อร่อน
อื้ออึง	ว. อืดท้อง อืดอัดท้อง
อุ	ว. บวมพอง เช่น แผลอุขึ้นแล้ว - แผลบวมพองขึ้นแล้ว
เอ็นไฟ	น. อวัยวะที่ข้อศอกเมื่อกระทบกับของแข็งจะมีอาการกระดูก ขา คล้ายไฟช็อต เอ็น หมาหยก หรือเอ็นหมาหยุก ก็เรียก
เอ็นหมาหยก	ดู เอ็นไฟ
เอ็นหมาหยุก	ดู เอ็นไฟ
เออะ	น. เม็ดผดที่ขึ้นตามคอ หลังและหน้าอกของเด็ก
เอิ้น	ก. สะอื้น
เอิม	ดู เริม
เอี้ยว	ก. ตาย
เอียะ	น. ทารกเพ็งคลอด

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
เอือด	น. เม็ดผดผื่นคัน
โอ	ก. อาเจียน มักใช้กับทารก
โอง	ก. อาการอาเจียนของเด็กเมื่อกินนม
โอมงคร่อ	ก. อาการโง่จนหมดแรง
ฮวด	ว. แห้ง หด
ฮอดแฮด	ว. เชื่องช้า

หมวดวิธีการรักษาโรคตามการแพทย์พื้นบ้าน

คำศัพท์	ความหมาย
กลอน	น. การปั้น เป็นลูกกลอน
ก้อนเส้า	น. ก้อนหินธรรมชาติจากถ้ำธารที่ใช้ในการอยู่ไฟหลังมารดาคลอดบุตร มีลักษณะกลมรี โดยนำไปหมกไฟให้เกิดความร้อนในอุณหภูมิที่พอเหมาะ ห่อด้วยกาบพลับพลึง ห่อผ้าแล้วนำไปประคบบริเวณท้องน้อย
กะต๋อง	น. การใช้ผ้าพันทารกให้อบอุ่น
ต๋อง	ดู กะต๋อง
กัตเหลด	ก. กัดเสลด
กาด	ก. อารธนาสังคค์ศีลธิ์
กาดครู	ก. ประกาศพระคุณของครูหมอ บุษาคูหม่อผู้ประสิทธิประสาทวิชา เริ่มทำพิธีกรรมนี้ก่อนทำการรักษาผู้ป่วย เพื่อให้ครูหมอของตนมาช่วยให้การรักษาผู้ป่วยประสบประสิทธิผล
กายทรง	น. ร่างทรงวิญญาณ ซึ่งเมื่อวิญญาณดังกล่าวเข้าสิงสถิตแล้ว สามารถสำแดงอิทธิฤทธิ์ได้เกินความสามารถของคนทั่วไป เช่น สามารถรักษาคนป่วยได้ ทำนายของหายต่าง ๆ ได้ราวตาเห็น เป็นต้น
การทรง	ก. การเชิญครูหมอหรือจิตวิญญาณเข้าสิงร่าง
กำ	ก. งดเว้นกินของแสลงในยามป่วยไข้ น. ไม้ระกำ
กำกิน	ก. เล็บขบ (ดินเข้าไปในเล็บ)
กินในไฟ	สำ. อาหารการกินของแม่หลังคลอดในขณะที่อยู่ไฟ
แกง	น. วิธีการรักษาโดยการประทุยา
แก้เส้น	ก. นวดจับเส้น

คำศัพท์	ความหมาย
แก้เหมูรย	ก. แก้งบน เป็นพิธีกรรมเพื่อตัดขาดจากพันธสัญญาหรือทานบน ที่ให้ไว้กับครุหมอ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์
โกร่ง	น. ที่บดยา, ถ้วยยา
ไก	น. น้ำเหลืองที่เกาะเป็นฝ้า ซึ่งค้างปิดปากแผล
ขันครุ	น. เครื่องบูชาครุหมอ
ขับแม่มด	ดู ไโล่แม่มด
ซึกรา	น. น้ำคร่ำไถ่ถุนครว ใช้เป็นน้ำกระสายยา
ซึกลา	น. กากน้ำมันที่ได้จากการเคียน้ำมันมะพร้าว
ซึมัน	ดู ซึกลา
ซึนเปล	ก. พิธีกรรมการรับขวัญเด็กแรกเกิด
แขวะ	ก. เอาสิ่งมีคมคว้านให้กว้าง หรือแคว็ก ก็เรียก
คบ	ก. ประคบ
คล้าว	ก. ผสมกัน นวด
คลึง	ก. คลึง
คลึงซึมั้ง	ก. การใช้ซึมั้งคลึงเพื่อเอาของแปลกปลอมออกจากร่างกาย
คัต	น. ผ้าซับระดู
คัตฟัน	ก. เป็นวิธีการรักษาโดยใช้อุปกรณ์มาจัดฟัน เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ป่วยกัดลิ้นตัวเอง หรือจัดฟันเพื่อกรอกยา
คัตเลียด	ก. ทำให้เลือดหยุดโดยใช้คาถาอาคม
ค่าแม่ซื่อ	น. ค่าแม่ซื่อ คือ ค่าทำขวัญเด็ก
ค่าราด	ว. ค่าบูชาครุ ค่ายกครุ
คาดเตียว	ก. ผูกผ้าซับระดู
คุลีการ	ก. การคลุกเคล้าผสมยาให้เข้ากัน.
เคี้ยว	ก. กวนสิ่งของให้งวดหรือให้เปื่อย
เคี้ยวหนอง	ก. กัดหนอง
แคว็ก	ดู แขวง
งวด	ว. ทำให้ลดลงหรือทำให้ชุ่มเป็นตะกอน
จำเหมรินอายุ	ก. พิธีจำเริญอายุ เพื่อสืบชะตา
จิ	ก. ให้เด็กอ่อนคายสิ่งที่ติดปกติ

คำศัพท์	ความหมาย
จี	ก. การทำของให้สุกโดยวางบนถ่านไฟหรือจี่ ก็เรียก
จี๋	ดู จี
เจ้าเท่	น. พระภูมิเจ้าที่
เจาะยาง	ก. การรักษาอาการของกล้ามเนื้อที่มีอาการชา โดยการเจาะ เพื่อกระตุ้นกล้ามเนื้อ
เฉียงหัว	ก. พิธีกรรมของหมอ เพื่อป้องกันตัวไม่ให้ถูกคุณไสยเข้าตัว และคัดของออกจากร่างกายของผู้ป่วย, ปาดคอ วาดหน้า ก็เรียก
ซบไฟธาตุ	ก. เป็นการเรียกคืนไฟธาตุในร่างกายให้สมบูรณ์
ซบสัน	ก. ซุบซิบ
ชั้นโสด	ก. ชั้นสูตร
ชี้	น. น้ำที่ไหลเดือดจากปลายไม้ฟัน ซึ่งปลายด้านหนึ่งกำลังเผาไฟอยู่ นำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างเช่น 1 ใช้ทาแก้หูด และแก้เนื้องอก 2 เป็นยาทาแก้ปวดฟัน 3 เป็นส่วนผสมย้อมฟันให้ดำ เป็นต้น
เชื้อ	ก. เชื้อวิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าทรง
แช่	ก. การรักษาด้วยวิธีการแช่ เช่น แช่เท้า แช่ขี้ผึ้ง เป็นต้น
แช่ยา	น. พิธีทางไสยศาสตร์ของสำนักวัดเขาอ้อ จังหวัดพัทลุง เพื่อให้อยู่คงกระพัน และรักษาโรคบางชนิด เช่น โรคผิวหนัง ปวด เมื่อย เป็นต้น แช่ขี้ผึ้ง แช่ยา ก็เรียก
แช่ขี้ผึ้ง	ดู แช่ยา
แช่ยา	ดู แช่ยา
ซัดน้ำ	ก. พรมน้ำมนตร์
ซัน	น. พิธีสะเดาะเคราะห์ขี้ผึ้ง
ซาวข้าว	ก. คลุกข้าว
ดั่ง	น. แห่งกรอบ เช่น ดั่งข้าว เป็นต้น
ดับพิษ	ก. การตัดรากเพื่อไม่ให้อาการป่วยใช้กลับมาเป็นซ้ำ
ดับหอบดับคอน	ก. การนำสิ่งของใส่หอบใส่คอนมาประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์ หรือพิธีอื่นๆ ทางไสยศาสตร์ เช่น การเซ่นสรวงตาหมอ การเซ่นสรวงทวดหรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น
ดาน	ก. วิธีการรักษาเอาของเสียหรือคุณไสยออกจากผู้ป่วย ประดานก็เรียก
ดานคุณ	ก. พิธีไสยศาสตร์เพื่อแก้คุณไสยกับผู้ป่วย
เด็ดพิษ	ก. การรักษาขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งหมอส่วนใหญ่จะทำการรักษาให้แก่ผู้ป่วยในวันไหว้ครู ทั้งนี้เพื่อเป็นการยืนยันว่า คนป่วยได้หายขาดจากพิษร้ายอย่างสิ้นเชิงแล้ว

คำศัพท์	ความหมาย
ตึงสาการ	น. มนต์หรือคาถาที่วัดตึงสาการ หรือ วัดตึงสาการ ก็เรียก
ตโรค	ก. กรอก
ตโรคยา	ก. กรอกยา
ตรอง	ก. กรอง
ตรุง	ก. ปรง
ตั้งแม่ธาตุ	ก. การวินิจฉัยโรคของผู้ป่วย เพื่อจะทำการรักษา
ตั้งยา	ก. การตั้งตำรับยาเพื่อรักษาอาการป่วยไข้ หลังจากวินิจฉัยโรค
ตั้งราคา	น. เงินค่ายกครู
ตัดราก	ก. พิธีกรรมเพื่อตัดขาดโรคหรือการป่วยไข้
ตัดประหนด	น. คำกล่าวลาสิกขาบท มาใช้เป็นคาถาในการถอนพิษ
ตัดเหมรย	น. ตัดขาดจากพันธะที่เคยบนบาน ไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือภูตผี โดยใช้มีดตัดห่อเหมรยให้ขาดออก
ตำนน้ำยัน	น. การทำน้ำกระสายยาที่ได้จากการเคี้ยวหรือจากการบิบบัน
ตีมัน	ก. การเอาสำลีมาพันไม้ไปอังไฟ แล้วนำมาแตะที่แผลที่มีอาการบวมพุพอง
ตม	ก. วิธีการปรุงยาชนิดหนึ่งโดยเป็นการต้มหรือตุ้ม ก็เรียก
ตุ้ม	ดู ตม
ตุ้มกิน	ก. วิธีการปรุงยาชนิดหนึ่งโดยเป็นการต้มกิน
เต่าเลือน	น. ยันต์และคาถาเต่าเลือน มีคุณทางด้านโชคลาภ
แต่งยา	ก. จัดยา
แต่งยงครู	น. พานบูชาครู ซึ่งผู้ป่วยจะต้องมอบให้หมอก่อน หรือหลังการรักษาแล้วแต่ข้อตกลงของหมอ ซึ่งจะมีทั้งดอกไม้ รูปเทียนและเงินค่าราคา
ถอนพัต	น. การนำคำสวดถอนพัตสีมา มาใช้เป็นคาถาในการถอนพิษ
ถอนพิษ	ก. กรรมวิธีรักษาเพื่อขจัดพิษออกจากร่างกาย
ต้มให้เนียน	ก. ต้มให้ละเอียด ต้มให้แหลกละเอียด
ทับยา	ก. ห้ามไม่ให้ผู้ป่วยซึ่งรักษากับหมอกคนหนึ่งแล้วไปรักษากับหมอกคนอื่น เชื่อว่าการละเมิดจะทำให้ถึงแก่ชีวิต
ทาพุง	ก. ยาทาท้อง ทาท้อง
ท่า	ก. ทำคุณไสย
ท่ากลอน	ก. ปั่นตัวยาให้เป็นลูกกลอน
ท่าผง	ก. ท่าเสน่ห์

คำศัพท์	ความหมาย
ทำมือบ	ก. การกระทำทางไสยศาสตร์เพื่อให้เกิดการเสียหายแก่ฝ่ายตรงข้าม หรือทำมบ ก็เรียก
ทำมบ	ดู ทำมือบ
ทำลั้ม	ก. แทะ ทำแท่ง ปั่นแท่ง
ทุ้งไข้	ก. การให้ยากับผู้ป่วย เพื่อให้พิษไข้ออกจากร่างกาย
แทงรวด	ก. วิธีการขโมยที่ มีลักษณะเป็นเนียนและก๊อแงได้ฉิวหนัง
โทกเทียน	น. รูปเทียน
นั่งครุหมอ	ก. พิธีการเข้าทรง
นั่งยอง	ก. วิธีการรักษาอาการป่วยไข้
น้ำมูตร	น. น้ำกระสาย และเป็นยาที่ได้จากการดองน้ำปัสสาวะคนและสัตว์บางชนิด
น้ำยัน	น. น้ำกระสายใช้ผสมยา
น้ำสุหรา	น. สุรา น้ำกระสายยา
บด	ก. ทำให้เป็นผง
บดทำแท่น	ก. ทำให้เป็นผงละเอียด ปั่นเป็นแท่ง
บมยา	ก. นำเครื่องยาไปใส่ไว้ในภาชนะที่มีอุณหภูมิสูงหรือในลอมข้าว เพื่อให้ตัวยามีสรรพคุณ และประสิทธิภาพในการรักษามากขึ้น
บวชเหมรย	ก. บวชแก้บน
บวดยา	ก. เป็นวิธีการเก็บยาก่อนนำมาปรุงและใช้รักษาโรค
บ่าหรงเลือด	ก. บำรุงเลือด
بيب	ก. นวด กด หนีบ
เบิกปาก	น. พิธีที่ทำให้เด็ก หรือตัวหนังตะลุง พูดได้เก่ง
โบก	ก. พัดโบก พัดไปมา
บำปรุง	ก. บำรุง น. รักษาโรค
ปลง	ก. ยกลง เช่น จากเตาไฟมาวางพื้น ยกลงจากที่สูงมาวางที่ต่ำ
ปลุกยา	ก. เสกยาด้วยคาถาอาคม
ปึงหรง	ก. การสะกดด้วยคาถาอาคมให้สงบนิ่งอยู่กับที่
ปิด	ก. ปิดเป่าด้วยคาถาอาคม.
ปิดชนหนอง	ก. การถอนพิษที่เกิดจากขนของหนอง

คำศัพท์	ความหมาย
ปิดพิษ	ก. ขั้นตอนการรักษาพิษจาก พิษ สัตว์ และธาตุ ที่ใช้คาถาเป็นหลักในการรักษาให้แก่ผู้ป่วย โดยมากจะใช้คาถาอาคมบริกรรมแล้วเป่าไล่พิษ หรือเป่ามนตร์พร้อมใช้มือลูบบริเวณที่ถูกพิษ หรืออาจใช้ต้นยาปิดพิษบริเวณแผลก็ได้
ป็น	ก. ป็น คั้นแยกส่วนที่เป็นน้ำและกาก ออกจากกัน เช่น ป็นทิ คือคั้นกะทิ
ป็น	ก. คั้น
ป็นกลอน	ก. ป็นเป็นเม็ด
ป็นดั่ง	ก. ห้ามของแสง
ปาด	ก. เอายาป้ายในลำคอ หรือที่ลิ้น ปาดยา ก็เรียก
ปาดคอ	ดู ฉียงหัว
ปาดยา	ดู ปาด
เป่า	ว. ปัดเป่า
เป่าหม่อม	ว. เป็นวิธีการรักษาอาการไข้หรือบาดเจ็บหนัก
เปิดตุลม	ก. การคลายบีบ หรือคลายกดบริเวณส่วนของร่างกายที่เป็นประตุลม เช่น ขมับ ขาหนีบ ข้อเท้า เพื่อเปิดให้เลือดลมไหลเวียนเป็นปกติ
แป้งเสก	น. แป้งฝุ่นธรรมดาที่หมอที่ใช้คาถาอาคมในการรักษา เอามาบริกรรมด้วยคาถาแล้วให้ผู้ป่วยนำไปทารักษาแก้พิษ และเสกใช้ในคาถาเมตตามหานิยม
แป้งออน	น. แป้งสำหรับเด็กอ่อน ทำด้วยเครื่องสมุนไพร ทำให้ตัวเย็น และแก้คัน
แปลด	ก. ป้าย ทา
โปะ	ก. พอก
โปะหมอม	ก. พอกยาไว้ที่กลางกระหม่อม
ไปท่าหนัก	ว. ไปอุจจาระ
ผง	ว. ป่น แหลก
ผลักก้อนเส้า	ก. เลิกการอยู่ไฟ ออกไฟ ก็เรียก
ผ้าโผะ	น. ผ้าห่อลูกศบ
ผุย	น. ขุย ละออง ว. เปื่อย แหลกละเอียด
ผูกขวัญ	ก. เอาเส้นด้ายขาวมาผูกข้อมือ แล้วกล่าวเรียกขวัญ
ผูกขี้	น. พิธีกรรมที่ใช้คาถาทำให้ไม่ปวดอุจจาระในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น ช่วงที่มีการแสดงหรือการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น
ผูกเบา	น. คาถาที่ทำให้ไม่ปวดปัสสาวะในช่วงระยะเวลาหนึ่ง หรือผูกเปียวกัเรียก

คำศัพท์	ความหมาย
ผูกเยี่ยว	ดู ผูกเบา
โผกซี้คลอกแคลก	น. คาลาที่ทำให้หยุดจวาระร่วง
โผะ	น. ฟอง เปือก เช่น น้ำเดือดเป็นโผะ - น้ำเดือดเป็นฟอง
ฝน	ก. ภู เช่น ฝนยา ฝนขมิ้น เป็นต้น
ฝนยา	ก. ภูยา
ฝากทอง	ก. ฝากครรภ์
ฝาน	ก. หั่นเป็นชิ้น
พ่น	ก. การเป่าลมให้ของในปากหลุดออกไปเป็นฝอย เช่น พ่นยา พ่นน้ำ เป็นต้น
พ่นยา	ก. การเป่าลมให้ยาในปากหลุดออกไป
พลี	ก. กรรมวิธีหนึ่งในการขอดันยาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งต้องใช้คาถาอาคมบริกรรม ในการขอดันยา หมอพื้นบ้านที่ใช้คาถาเป็นหลักในการรักษา จะให้ความสำคัญกับขั้นตอนนี้มาก
พอก	ก. โปะยาตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่มีอาการเจ็บป่วย หรือเป็นผ้า โปก ก็เรียก
โปก	ดู พอก
พาดยา	ก. วางยาหรือขโถมบริเวณที่เจ็บป่วยของร่างกาย
มล้าย	ก. ละลาย
มีก	ก. ต้ม
แม่ขัน	น. ขันใบใหญ่ที่ใส่น้ำมันตในการปลูกเสก หรือใส่เครื่องสักการะ
แม่เชื้อ	น. แม่เชื้อ ผีหรือเทวดาที่ดูแลรักษาทารก
แม่ทาน	น. หมอตำแย
ยะโตหัง	น. มนต์หรือคาถานำมาจาก “อังคุลิมาละปริตร” เชื่อว่าทำให้สามารถหลุดบ่วงได้ง่าย และใช้ป้องกันอันตรายทั้งปวง
ยันผู้เหมีย	น. ยันต์ตัวผู้ตัวเมีย
ยา	น. สิ่งที่นำมาใช้บำบัดรักษาป้องกันโรคหรือบำรุงร่างกาย แต่บางชนิดเป็นยาพิษ ยาเบื่อก็มี
ยาแก้	น. ยาแก้ยาสั่ง ยาแก้ยาพิษ ยาเหยียบยา ก็เรียก
ยาขี้ผึ้ง	น. น้ำมันหม่อง
ย่าง	ก. เอาสิ่งของหรือเครื่องยาวางไว้เหนือไฟ เพื่อให้สุกหรือร้อนและแห้ง
ยาแช่	น. ยาที่ใช้แช่เพื่อการรักษาโรค
ยาเบื่อ	น. ยาพิษ

คำศัพท์	ความหมาย
ยาฝึบอก	น. ตัวยาหรือสูตรยาที่ได้มาจากการนิมิตฝัน ของผู้เป็นหมอโดยมากมักจะอ้างว่า พระหรือวิญญาณของบรรพบุรุษมาบอกตัวยา หรือตำรับยาให้แก่ตน
ยาฝึหน่าย	น. ยารักษาผู้ป่วยที่ถูกผีหรือวิญญาณร้ายเข้าสิงให้ออกจากร่างกาย โดยการใช้ตัวยา และ คาถาในการปลุกเสก เช่น ลำผีพ่าย เสนียด หนาด และไพล เป็นต้น
ยาฝน	น. สมุนไพรที่ใช้ฝนกับก้นไหหรือหินหรือภาชนะดินเผา โดยใช้น้ำข้าวข้าวหรืออาจเป็น น้ำมะพร้าว แล้วแต่อาการพิษและลักษณะบาดแผล
ยาพอก	น. ยาที่ปรุงขึ้นจากการเอาสมุนไพรมาตำให้ละเอียด แล้วใช้ปิดบริเวณที่ถูกเขี้ยวพิษ หรือยาโปะ ก็เรียก
ยาโปะ	ดู ยาพอก
ยาพาด	น. ยาที่ปรุงขึ้นจากการนำสมุนไพรมาตำ แล้วผสมให้ละลายในสุราขาวหรือน้ำปูนใส หรือน้ำข้าวข้าว ถัดจากนั้นใช้รากของหญ้าตีนนกหรือหญ้าตีนกาหรือหญารากฝอย จุ่มในยาแล้วเอาชโลมบริเวณถูกเขี้ยวพิษ หรือบริเวณที่ปวดและบวม โดยชโลมไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะหมดอาการปวดบวม
ยาพิษ	น. ยาที่มีพิษทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยต่อร่างกาย
ยาม	น. ฤกษ์ยาม เวลา
ยามสามตา	น. ชื่อวิธีจับยามแบบหนึ่งของหมอดู
ยายำ	น. ยาแฝด
ยารูธาตุ	น. ยาถ่ายอย่างแรง หรือยารุ ก็เรียก
ยารุ	ดู ยารูธาตุ
ยาสั่ง	น. ยาพิษชนิดหนึ่งที่มีอาหารผสมไว้ เมื่อนำไปวางให้ฝ่ายตรงข้ามรับประทาน ถ้าฝ่ายตรงข้ามไปรับประทานอาหารตามที่ผสมอยู่ในยาสั่ง ก็จะตายโดยไม่ทราบสาเหตุ
ยาหนู	น. สารหนู
ยาหม้อ	น. เครื่องยาที่ปรุงด้วยหม้อต้ม
ยี่	ก. ขยี้ บีบ ๆ ให้แหลกละเอียด
เยี่ยวรด	ก. ปัสสาวะฉิดปกติ ไม่สามารถควบคุมได้
รดท่อน	ก. อาบน้ำหรือล้างตัวเพียงครึ่งตัว ท่อนบน
รม	ก. การเผา หรือต้มยาให้เกิดควัน
รมควัน	ก. วิธีการรักษาโดยจุดไฟตัวยาให้เกิดควัน
รมยา	ก. วิธีการรักษาโดยการจุดไฟเผาตัวยาให้เกิดควัน
รอฟัน	ก.กรอฟัน
ราจุน	น.ยาเบื่อ ยาพิษ

คำศัพท์	ความหมาย
ราด	น.เงินค่ายกครู
ราไฟ	ก.ลดไฟ
รำหัด	ก. แทรกเจือใส โรย
เรือนไฟ	น. สถานที่อยู่ไฟของผู้หญิงหลังคลอด
ลง	ก. เข้าทรง
ลบปาก	ก. กินแก้ เช่น กินของหวานแก้รสเผ็ด
ลาย	ก. ละลาย
แลยาม	ก. ดูดวง ทำนายโชคชะตา มักใช้เพื่อให้หมอดูยามของหาย
ไล่แม่มด	น.พิธีสวดไล่เสนียด, จัญไร หรือขับแม่มด ก็เรียก
เวดิงสารการ	ดู ดิงสารการ
วางยา	ก. ให้ยารักษา หรือวางยาพิษ
วาดเคราะห์	ก. ทำให้เคราะห์ร้าย ๆ หายไป
วาดหน้า	ดู เฉียงหัว
สงกาก	ก. เอาส่วนที่เป็นกากออก
สงหัว	ก. รดหัว (ยาสงหัว) สรง
สม	ก. ผสม ประสม
สมกัน	ก. ประสมกัน
สมเข้ากัน	ก. ผสมเข้าด้วยกัน
สระหัว	น. พิธีอาบน้ำรดหัว เพื่อขับไล่สิ่งอัปมงคลออกจากร่างกาย
สะดุ	คือ การทำให้ตัวยามีฤทธิ์อ่อนลง หรือทำให้พิษของตัวยาน้อยลง หรือทำให้ตัวยานั้น สะอาดขึ้น หรือทำให้ยานั้นสะอาดปราศจากเชื้อโรค หรือทำให้ยานั้นสลายตัวลง ละเอียดผสมง่ายขึ้น
สังหยา	น. ชันตุ
สังเวย	ก. สังเวย การบวงสรวง เช่นไหว้สังคีตสังคีต
สัตติ	น. บทไหว้บูชาครู มี 2 อย่าง คือ สัตติน้อย และสัตติใหญ่
สัตติน้อย	น. บทไหว้ครูก่อนทำพิธีอย่างย่อ เช่น การมอบตัวเป็นศิษย์ก่อนหยิบหนังสือขึ้นอ่าน
สัตติใหญ่	น. บทไหว้ครูแบบยาวใช้ประกอบก่อนพิธีสำคัญ เช่น พิธีไหว้ครูหมอยา เป็นต้น
สายสิง	น. สายสิญจน์ มีทั้งที่ทำด้วยด้ายและหญ้าคา
สุมยา	ก. นำเครื่องยาวางทับลงกองไฟ
สุมหมอม	ก. สุมกระหม่อม สุมหัว รักษาอาการไข้หวัด ทำให้น้ำมูกแห้ง

คำศัพท์	ความหมาย
สูญฝี่	ก. วิธีการรักษาฝี่อย่างหนึ่ง
สุบยา	ก. ดูกยาเข้าไป เพื่อรักษาริดสีดวงจมูก
เสกโจ	น. พิธีทางไสยศาสตร์ ทำเพื่อเสกหนังให้เข้าไปอยู่ในท้องของผู้อื่น
เสกเป่า	ก. ร่ายมนตร์หรือคาถา แล้วเป่าลงไป
เสกยา	ก. พิธีปลูกเสกยาให้มีสรรพคุณมากขึ้น หรือให้ตัวยาคักดีสิทธิ์
เสกหมาก	ก. พิธีปลูกเสกหมากให้มีสรรพคุณทางยาและการรักษา
เส้น	ก. บวงสรวงเช่นไหว้ เช่น เซ่นเจ้าที่ - บวงสรวงเจ้าที่หรือเส้น ก็เรียก
เส้น	ดู เส้น
เส้า	น. ก้อนเส้า
เสียเคราะห์	ก. ปล่อยเคราะห์ พ้นเคราะห์
เสียบาน	น. การแก้บน โดยวิธีใช้ตุ๊กตาเสียกระบาล
เสียแผง	ก. สะเดาะเคราะห์ แก้บน
โสะหัว	ก. การรักษาอาการลมตีขึ้นศีรษะ โดยใช้ใบพลับพลึงทำเป็นหมวก แล้วใช้สมุนไพรวางข้างบน
โสะเหือ	ก. ทำให้เหือออก เข้ากระโจม
ไสดา	ก. หยอดตา
ไสหู	ก. หยอดหู
หมก	ก. นำตัวยาไปฝังไว้ในกองไฟให้สุก
หมกไฟ	ก. เผาไฟ
หมราบ	ก. ปราบ ป้องกัน เช่น หมราบฝี่ - กันฝี่หนองทะเล็ก
หมอ	น. ผู้รักษาโรค ผู้รู้ ผู้ชำนาญ
หมอชาเริน	น. หมอสะเดาะเคราะห์บ้านเรือน
หมอดอย	น. หมอทำพิธีกำราบผี โดยสะกดวิญญาณไม่ให้อาละวาด
หมอน้อย	น. เรียกอุปกรณ์ที่ทำจากไม้ เป็นรูปนูนขึ้นมาเป็น 2 ลอนคล้ายนมผู้หญิง ใช้นอนหนุน แก้วเช็ดเมื่อย หรือใช้ไม้กึ่งมีสายสำหรับปรับ เพื่อกดนิ้วกดแก้เมื่อย หมอนน้อย ก็เรียก
หมอนน้อย	ดู หมอนน้อย
หมัก	ก. ดอง
หมับ	ก. วิธีไล่ผี, หมาบผี ก็เรียก
หมาบผี	ดู หมับ

คำศัพท์	ความหมาย
หมุง	ก. สุ่ม เช่น หมุงไฟ - สุ่มไฟ
หมุน	ก. สุ่มไฟ หรือหมั่น ก็เรียก
หมั่น	ดู หมุน
หย่า	ก. ขย่ำ
หย่าเข้ากัน	ก. ขย่ำให้เข้ากัน
หวะพุง	ก. ผ่าท้อง
หาเหม็น	น. โองการมหาพหมั่น ใช้เสกเครื่องรางของขลัง เช่น เสกข้าวกิ้น เสกใบไม้ กิ้นแทนข้าว เป็นต้น หรือมหาเหม็น ก็เรียก
มหาเหม็น	ดู หาเหม็น
หุง	ก. หุง
หุงยา	ก. ต้มยา ปรงยา
เหน็บยา	ก. วิธีการรักษาโดยการสอดยาทางทวารหนัก เช่น การรักษาริดสีดวงทวาร เป็นต้น
เหนา	น. ไม้ไผ่ตัดสายสะดือเด็ก เหมารา ก็เรียก
เหน็บยา	ก. เหน็บยาโดยใช้ยาเส้น ใส่ไว้ระหว่างฟันกับริมฝีปาก
เหมารา	ดู เหนา และเหมรา ยังหมายถึง ไม้แหลม ลนไฟ สำหรับใช้เจาะนำ
เหมลย	น. การบนบานศาลกล่าว, หรือเหมรย ก็เรียก
เหมรย	ดู เหมลย
เหมลยปาก	น. การบนบานตกลงด้วยวาจา
เหมลยห่อ	การบนบานโดยมีห่อเครื่องสังเวย แล้วอธิษฐานผูกพันไว้ เมื่อสำเร็จตามคำบนบานนั้น ก็จะแก้หรือตัดห่อนั้นตามพิธีกรรม
เหยียบ	น. วิธีการนวดแบบหนึ่ง โดยใช้เท้าเหยียบ
เหยียบเสน	น. พิธีการรักษาเนื้อที่นูนขึ้นมาตามร่างกายที่เรียกว่าเสน โดยทำพิธีเหยียบโดยครูหมอโนราในพิธีกรรมโนราโรงครู
เหลียด	ก. ป้าย ทา
แห้มิงผลา	น. เขม่าที่เคลือบติดใต้ชั้นวางของเหนือเตาไฟ
แหวะ	ก. ผ่า, กรีด
โหม	ก. สุ่มไฟ เช่น โหมไฟ - สุ่มเชื้อไฟ
ไหว้ครู	น. การทำพิธีบูชาครู
อย่าง	ก. 1. ย่างไฟ 2. เจ็บป่วยกระเสาะกระแสะ เนื่องจากถูกผี หรือวิญญาณบรรพบุรุษลงโทษ

คำศัพท์	ความหมาย
อยู่ไฟ	1. ก. นอนหรือนั่งผิงไฟ ใช้กับสตรีหลังคลอด โดยใช้ไฟจากไม้ที่ติดไฟง่าย ให้ความร้อนดีและนาน ไม่แตกปะทุ เช่น ไม้สะแกนา ไม้มะขาม 2. น. กระบวนการดูแลสุขภาพของมารดาหลังคลอดในระยะแรก ซึ่งครอบคลุมการนอนหรือนั่งผิงไฟ การเข้ากระโจมการนั่งถ่าน การนั่งทับหม้อเกลือ การนวด การประคบ การกินยา การกินอาหาร เป็นต้นเชื่อว่าความร้อนจะช่วยให้มดลูกเข้าอู่ได้เร็ว ช่วยขับน้ำคาวปลา ช่วยให้เลือดลมของสตรีหลังคลอดไหลเวียนได้ดีขึ้น ลดการปวดเมื่อยของกล้ามเนื้อ ลดอาการเจ็บปวดจากการหดตัวของมดลูกและจากเต้านมคัดช่วยให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย
ออกไฟ	ดู ผลักก้อนเส้า
อัง	ก. ลนไฟ
อัดถัน	น. อาถรรพ์
อาการ 32	น. ส่วนที่ประกอบเป็นร่างกาย ที่มองเห็นและจับต้องได้ 32 อย่าง มีธาตุดิน 20 อย่าง (ได้แก่ ผม ขน ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไตหรือปุง หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า และสมองศีรษะ) ธาตุน้ำ 32 อย่าง (ได้แก่ น้ำดี เสมหะหรือเสมต หนอง เลือด เหงื่อ มันทันหรือไขมัน น้ำตา มันเหลว หรือน้ำเหลือง น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ และปัสสาวะ) เมื่อมีส่วนประกอบเหล่านี้ครบสมบูรณ์มักเรียกว่า อาการครบ 32, ทวตติงสการ ทวตติงสการ ทวตติงสการ หรือทวตติงสการ ก็เรียก
อาบ	ก. เอาน้ำรดตัว ซิลอม ทา ทำให้ชุ่มซาบ เช่น อาบน้ำ อาบน้ำรัก ลูกศรอาบยาพิษ
อาบยา	ก. ใช้ยาสมุนไพรซิลอมหรือทาตัวเพื่อรักษาโรค หรือเพื่อความอยู่ยงคงกระพัน
เอียบ	ก. เหยียบ นวด
เอียด	ว. เล็ก ละเอียด

หมวดมาตรวัดตามการแพทย์พื้นบ้าน

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ก้อน	น. มาตรฐานเงินโบราณ มีค่า 25 สตางค์ (ยกเว้นสงขลามีค่า 25 สตางค์)
กันตัง	น. มาตรฐานตวง 4 แล่ง เป็น 1 กันตัง
กำมือ 1	น. จำนวน 1 กำมือ
กำหมา	น. ความยาวตั้งแต่ข้อศอกถึงปลายมือกำ
ขนาดเม็ดถั่ว	น. ขนาดเท่าเม็ดถั่ว
ขนาดเม็ดพุทรา	น. ขนาดเท่าเม็ดพุทรา

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
ขวดค้อน	น. ปริมาณน้ำยาจากกันขวดถึงคอขวด
ข้อมือ	น. ขนาดของข้อมือของผู้ป่วย
ขาซึม	น. มาตรการที่ใช้เงินทดดั่งแทนน้ำหนัก
โโข	ว. มาก ยิ่ง
โโขก	น. มาตรการเงิน มีอัตราต่างกันไป สมัยโบราณหมายถึงหกลึงบางถิ่นหมายถึง ห้าสิบสตางค์ เช่น สงขลา พัทลุง บางพื้นที่หมายถึงหนึ่งบาท เช่น ปัตตานี เป็นต้น
ครั้น	ว. มาก
คาบ	ก. กลั่นใจกิจกรรมเวทมนตร์ครั้งหนึ่งๆ น. ครั้ง หน
เคือก	ลัก. จำนวนที่กลั่นน้ำในการต้มแต่ละครั้ง เช่น มีกน้ำ 2 เคือก
จอก 1	น. หนึ่งแก้วน้ำ
จอกอาป่า	น. ปริมาณน้ำหรือยาขนาดเท่ากับ 1 ถ้วยขนมป้า
ซั่ง	น. 1. มาตรการเงินแบบโบราณ 1 ซั่ง เท่ากับ 80 บาท 2. มาตรการซั่งตามแบบโบราณ 1 ซั่ง มีน้ำหนักเท่ากับ 1,200 กรัม ถ้าเป็นซั่งเงิน มีน้ำหนัก เท่ากับ 600 กรัม
ซ่าย	ว. บ่าย เช่น หวันซ่าย ตะวันบ่าย
เข้าควาย	ว. ตะวันสาย
ต้มสามเอาหนึ่ง	ก. ต้มยาสามส่วนเอาหนึ่งส่วน
ตริก	ว. มาก ครั้น
ตอ	น. ช่วงเวลา เช่น ตอเช้า-พຸ່ງนี้ ตอเดียว-อีกสักครู่ ตอโพรง-พຸ່ງนี้ ตอเรือ-มะเรือ
ตำลึง	น. ตำลึง 1. มาตรการเงินตามแบบโบราณ 4 บาท เท่ากับ 1 ตำลึง 2. ชื่อมาตรการซั่งตามแบบโบราณสำหรับกำหนดน้ำหนักเท่ากับเงินหนัก 4 บาท หรือ 60 กรัม
ตีนครุ	น. ชื่อเครื่องหมายรูปกากบาทดังนี้ + สำหรับบอกจำนวนเงิน เส้นดิ่งข้างบนเป็นหลัก ซั่ง เส้นดิ่งข้างล่างเป็นหลัก ไพ มุมบนด้านซ้ายเป็นหลัก ตำลึง มุมบนด้านขวาเป็น หลัก บาท มุมล่างด้านซ้ายเป็นหลัก เฟื่อง มุมล่างด้านขวาเป็นหลัก สลึง
เตรียก	น. มาตรการวัดความยาว จากปลายหัวแม่มือถึงปลายนิ้วชี้ ในขณะที่กางออกเต็มที่ เจียกก็เรียก
เติบ	เติบโต, ใหญ่
แต็ด	ว. นิดเดียว เล็กมาก
ทั้งเพ	ก. ทั้งหมด

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
เท่าชี้ตาลำเพ็ง	ว. เล็กมาก
เท่าแต่็ด	ว. ขนาดเล็กมาก
เท่าปลายก้อย	ว. ขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย
เท่าแม่มือ	ว. ขนาดเท่าหัวแม่มือ
เท่ายาทั้งหลาย	ลัก. ส่วนของตัวยานี้เท่ากับปริมาณของตัวยาอื่นๆ รวมกันทั้งหมด
เท่าหีด	ว. ขนาดเล็ก
นาน	น. ทะนานเป็นภาชนะใช้ตวงสิ่งของ
บาท	น. 1. มาตรฐานเงินตามวิธีโบราณ 100 สตางค์ หรือ 4 สลึง เท่ากับ 1 บาท 2. มาตรฐานชั่งตามวิธีโบราณกำหนดน้ำหนัก เท่ากับเงินหนัก 15 กรัม
เปียด	น. กระเปียด มาตรฐานวัดเท่ากับ 1 ใน 4 ของนิ้ว
ป้อย	น. ภาชนะตวงข้าวสารทำด้วยกะลามะพร้าว
แป็ก	น. แป็ก ภาชนะสำหรับตวงเหล้า ทำด้วยแก้วหรือโลหะขนาดเล็กด้วยน้ำชาเล็กๆ
ฝ่ามือ	น. มาตรฐานวัดขนาดกว้าง 1 ฝ่ามือ
พอร่า	น. มาตรฐานชั่งน้ำหนักแบบโบราณ เพี้ยนมาจาก ภารา
ไพ	น. 1. มาตรฐานเงินตามวิธีแบบโบราณ 2 อัฐ เท่ากับ 1 ไพ
เพื่อง	น. 1. มาตรฐานเงินตามวิธีแบบโบราณ 2 อัฐ เท่ากับ 1 เพื่อง
โมง	น. ชั่วโมง
ยาวค่าตัว	ว. ยาวเท่าตัว
รำหัด	น. มาตรฐานชั่งตวง (หยิบด้วยนิ้วจำนวน 3 นิ้ว)
เล่ม	น. แท่ง
แล่ง	น. ภาชนะตวง ทำด้วยกะลามะพร้าว
โล	น. เครื่องชั่ง, มาตรฐานวัดน้ำหนัก และระยะทาง เช่น กิโลกรัม กิโลเมตร เป็นต้น
ศอก	น. ชื่อมาตรฐานวัดขนาดสิ่งของ เท่ากับ 2 ศีบ
สมภาค	ว. เสมอภาค, เท่ากัน
ส่วน	น. การแบ่งจำนวนเป็นส่วนหนึ่งๆ เช่น “งูกัดเข้าส่วน” ก. จุดที่งูกัดนั้นหากตรงกับที่สุดของส่วนศีบ คนเจ็บจะตกอยู่ในอาการหนัก รักษายากเป็นตายเท่ากัน (ให้ทางศีบของคนเจ็บออก) แล้วเริ่มวัดจากปลายสุดของอวัยวะ ระยะถึงจุดใด ให้ถือเป็น “ส่วน” หากรอยเขี้ยวพิษตกในจุดนั้น ถือว่างูกัดเข้าส่วน
สั๊กหีด	ว. สักหน่อย, สักน้อย
สังหย่า	น. สังขยา วิธีการนับ

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
สัด	น. ชื่อมาตราตวงแบบโบราณ 25 ทะนาน เป็น 1 สัด มีอัตราเท่ากับ 1 ถัง หรือ 20 ลิตร
สิงทะนาน	สำ. สิงทะนาน
สันท่อน	ก. ตัดเป็นส่วน, ตัดเป็นท่อน
เสมอภาค	ว. เท่า ๆ กัน
เส้น	น. เส้น มาตราวัดความยาว
หน่วย	น. ลูก, ผล, ใบ, ฟอง, หน่วย
หนาน 1	น. ตำรับ 1, ชนิดหนึ่ง
หีบมือ	ก. ปริมาณเท่ากับใช้นิ้วหัวแม่มือ นิ้วชี้ และนิ้วกลางหีบขึ้นมา (4 หีบมือ เป็น 1 กำมือ)
หลิง	น. สลึง 1. มาตราเงินตามวิธีแบบโบราณ 25 สตางค์ เท่ากับ 1 สลึง 2. ชื่อมาตราชั่งวิธีแบบโบราณ สำหรับกำหนดน้ำหนักเท่ากับเงินหนัก 1 ใน 4 บาท หรือ 3.75 กรัม
เหลย	ว. เพิ่ม เอาอีก
แหยด	ว. น้อย
องคุลี	น. มาตราวัดความยาวเท่ากับข้อมนิ้วกลางหนึ่งข้อ
อัฐ	น. เรียกเงินปลีกสมัยก่อน 8 อัฐ เท่ากับ 1 เฟื้อง

หมวดคำศัพท์อื่นๆ

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
กระสัดตรี	น. ผู้หญิง เพศหญิง
กำพลี	น. คัมภีร์
กูปัก	ก. รับประทาน
กุมมาร	น. กุมาร เด็กชาย
ข้าวเปียก	น. ข้าวต้ม ว. เปียกแฉะ หรือ เปียก ก็เรียก
ของแหลง	น. อาหารที่ผู้ป่วยห้ามรับประทาน หากละเมิดข้อห้ามนี้จะทำให้อาการกำเริบขึ้น
ขอสะหมา	ว. ขอขมาลาโทษ
ซี้กัว	น. เกล็ดเล็ก ๆ สีเงินคล้ายขี้ตะกรันของตะกั่วใช้เป็นส่วนประกอบของยา
ซี้ผึ่ง	น. รังผึ้งที่นำมาหุงเพื่อผสมยาหรือปรุงยา
เข้าหยาม	ว. เข้าฤดูกาล
เครื่องกระหยะ	น. เครื่องสังเวย

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
จั่ว	น. รั้ว
จวน	ก. พบ, เจอ
จุหลาจน	ก. โกลาหล หรือฉุกฉิน วุ่นวาย
ตัวไผ่	น. ตัวผู้
ตัวเหมีย	น. ตัวเมีย
ตำหมา	น. ตำรา
ตำหรับ	น. ตำรับ
ถ้ามึง	ว. ไม่สัมฤทธิ์ผล
เทพยดา	น. เทพยดา
น้ำผึ้ง	น. น้ำหวานจากผึ้ง
เนียงน้ำ	น. พะเนียงน้ำ
บังแบว	ว. ไม่ชัดเจน
บุราณ	ว. โบราณ เรื่องเป็น มาอันยาวนาน หรือโบราณ ก็เรียก
โบราณ	ดู บุราณ
ประจุ	ก. เรียกยาที่ถ่ายพิษ หรือขับพิษ
ประหมาน	น. ประมาณ
ปลง	น. ยกลง เช่น ปลงหม้อยา = ยกหม้อยาออกจากเตา
ปรง	ดู ปลง
เปียก	ดู ข้าวเปียก
เผล้ง	น. ภาชนะดินเผาที่ใส่น้ำหรือข้าวสาร
ฝ้าย	น. สำลี
รู้หลัก	ว. ฉลาด หลักแหลม
แรกวา	ก. เมื่อวาน
ลูกใน	น. เมล็ด
สนเท่	ว. สงสัย
สัมบุหริด	น. สัตบุรุษ คนที่เป็นสัมมาทิฐิ คนดีน่านับถือ มีคุณธรรม ประพฤติอยู่ในศีลในธรรม
สายมุงคุณ	น. สายมงคล
หน	ก. ครั่ง
หม้อเบา	น. โถปัสสาวะ

คำศัพท์ภาษาถิ่นใต้	ความหมาย
หมอเพท	มักเป็นหมอที่รักษาได้ครอบคลุมโรคหลายชนิด ทั้งจากโรคทั่วไปและโรคที่เกิดและการกระทำของภูตผีปีศาจ วิญญาณร้าย ดุฤกษ์ยาม ตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ แก้เสนียดจัญไร และการกระทำจากคาถาอาคมของผู้ไม่ประสงค์ดี แต่จะเน้นหนักทางด้านไสยศาสตร์
หิ้งครุหมอ	มีลักษณะคล้ายหิ้งพระทั่วไป แต่จะมีพานที่สมมุติว่าครุหมอสถิตอยู่บนพานที่วางไว้ บางรายเป็นผ้ายันต์ หรืออาจเป็นพานหมากพลู ดอกไม้ รูปเทียน
หิ้งสา	ก. ริชยา, อาฆาต
อ้อม	น. ผ้าอ้อม
อาม	น. น้ำข้าว
อ้าม	น. ข้าวต้ม

บรรณานุกรม

- กลั่น คงเหมือนเพชร. การปริวรรตตำราแพทย์แผนไทย ประเภทหนังสือбуд เรื่องตำรายาฉบับวัดโศกาจุฑามาศย์
อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่. สงขลา: มูลนิธิสุขภาพไทย สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2556.
- _____. “โองการพญากรุฑ,” **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2548.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และคณะ. (บรรณาธิการ). จารึกตำรายาวัตราชโอรสารามราชวรวิหาร. กรุงเทพฯ:
กรมศิลปากร, ๒๕๔๕.
- ศรีน มณีโชติ. การปริวรรตวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทหนังสือбуд เรื่องตำรายาพระพรอำเภไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2553.
- ชัยวุฒิ พิชะกุล. การปริวรรตตำราแพทย์แผนไทย ประเภทหนังสือбуд เรื่องตำรายาฉบับตำบลบางกล่ำ อำเภอ
บางกล่ำ จังหวัดสงขลา. สงขลา: มูลนิธิสุขภาพไทย สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2556.
- ชัยวัฒน์ สีแก้ว. **พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้เทียบภาษาไทยกลาง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ พ.ศ.พัฒนา, 2552.
- ตำราภูมิปัญญาการผดุงครรภ์ไทย**. กรุงเทพฯ: กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวง
สาธารณสุข, 2560.
- บัวงาม ห่อแก้ว. “คัมภีร์ประถมจินดาอภัยสันตา คำกาพย์,” **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม 2**.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2548.
- บุญเลิศ จันทระ. “ขันธวิภังคินี,” **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2548.
- ประดับ พงศ์ไพบูลย์. “พระมัลลย์คำกาพย์ ฉบับวัดควนป็นตาราม,” **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร
เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี,
2548.
- _____. “พระมัลลย์คำกาพย์ ฉบับวัดธรรมโฆษณ์ (ฉบับที่ 1),” **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร
เล่ม 22**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี,
2548.
- ประทีป ชุมพล. **ประวัติศาสตร์การแพทย์แผนไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2545.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. **วรรณกรรมและภาษาถิ่นใต้**. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์, 2559.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546.
- พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ พุทธศักราช 2525**. พิมพ์ครั้งที่ 3, สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, 2530.
- พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ:
ราชบัณฑิตยสถาน กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2548.

พิชัย แก้วขาว และ คำนวณ คำมณี. “ตำราสรรพคุณยาไทย,” **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2548.

_____. “บทไหว้สวดเสดี,” **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2548.

เพชร พุ่มเรียง (รวบรวม). **ตำรายาสัปดน**. กรุงเทพฯ: ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้, 2546.

แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พานิช ศุภผล, 2466.

แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พานิช ศุภผล, 2466.

วิไลลักษณ์ เล็กศิริรัตน์. “ศาสตราฉบับเขารูปช้าง,” **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2548.

วุฒิ วุฒิธรรมเวช ชากร วุฒิธรรมเวช และ กรีน วุฒิธรรมเวช. **คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, 2554.

_____. **สารานุกรมสมุนไพร**. กรุงเทพฯ: วังบูรพา, 2540.

ศัพท์แพทย์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2521.

สารานุกรมวัฒนธรรม ภาคใต้ เล่ม 1. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

สำนักงานคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. จารึกตำรายาว่าด “ราชโอรสอารามราชวรวิหาร” ในตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยฉบับอนุรักษ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2558.

หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก สงขลา. **การศึกษาตำรายาสมุนไพรแผนโบราณฉบับวัดบ้านลุ่ม**. สงขลา: หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก สงขลา, 2560.

อัศรา บุญทิพย์. **ภาษาถิ่นใต้**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน, 2535.

อัจฉราภรณ์ ทองสร้อย. “เส้นสิบแผนคัมภีร์ คำกาพย์,” **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2548.

บุคลากร

นายจิตรัตน์ ทองช่วย	48 หมู่ที่ 3 ตำบลเขาย่า อำเภอศรีบรรพต จังหวัดพัทลุง
นายชำนาญ ชูพราหมณ์	71 หมู่ที่ 3 ตำบลเขาย่า อำเภอศรีบรรพต จังหวัดพัทลุง
นายณรงค์ สังข์ทอง	เลขที่ 107 หมู่ที่ 4 ตำบลวังใหม่ อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง
นายปฐมชล คงมุต	252/9 หมู่ที่ 4 ตำบลนาทวี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
นายประดิษฐ์ศักดิ์ เตชาบุญญาภิชาติ	13/4 หมู่ที่ 2 ตำบลบ่แสน อำเภอบ้านปืด จังหวัดพังงา
นายเพลิง ขุนชิต	292 หมู่ที่ 5 ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง
นางสาวผดุงพร ฤทธิช่วยรอด	134/2 หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช
นางปราณี กำลั้งเกื้อ	410 หมู่ที่ 3 ตำบลเขาชัยสน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง
นายมนัส เพชรสุวรรณ	86 หมู่ที่ 3 ตำบลชะมวง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง
นางแม่ว ชุมทองมา	75 หมู่ที่ 7 ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง
นายรุ่ม เรืองมา	54 หมู่ที่ 2 บ้านแพรกหา ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง
นายลาภ สุขทอง	167 หมู่ที่ 2 บ้างพังดาน ตำบลนาขยาด อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง
นายวิมล จิตรคาม	134/2 หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช
นายสวาท จันทรแดง	16/1 หมู่ที่ 5 ต.นาขยาด อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง
นายสวัสดิ์ จิตรพรหม	15/2 หมู่ที่ 4 ตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง
นายสิทธิพงษ์ วังเมือง	18/1 หมู่ 4 ตำบลคลองชีล้อม อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
นายอับดุลหาริม หมัดสุ	หมู่ 4 ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี
นายอุทัย พูลเงิน	301/4 หมู่ที่ 1 ตำบลแม่ขรี อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง
นายอำ น้อยเล็ก	23 หมู่ที่ 11 บ้านจันนา ตำบลดอนทราย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการคำศัพท์แพทย์พื้นบ้านภาคใต้

ประกาศสำนักส่งเสริมการบริการวิชาการและภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการโครงการคำศัพท์แพทย์พื้นบ้านภาคใต้

ตามที่สำนักส่งเสริมการบริการวิชาการและภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมูลนิธิสุขภาพไทย โดยดำเนินการ 4 ภูมิภาค โดยโครงการดังกล่าวสำนักส่งเสริมการบริการวิชาการและภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ ได้ดำเนินการร่วมกับ สถาบันการศึกษา หน่วยงานของรัฐ กลุ่มหมอพื้นบ้าน และสมาพันธ์การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านในภาคใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมคำศัพท์ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ ความละเอียดครบถ้วนแล้ว

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการเป็นไปด้วยความเรียบร้อย อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 27 มาตรา 31 และมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยทักษิณ พ.ศ. 2551 และข้อบังคับมหาวิทยาลัยทักษิณว่าด้วยการรักษาการแทนการมอบอำนาจให้ปฏิบัติหน้าที่แทน และการมอบอำนาจช่วงให้ปฏิบัติหน้าที่แทน พ.ศ. 2552 ประกอบกับคำสั่งมอบอำนาจมหาวิทยาลัยทักษิณ ที่ 0271/2563 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2563 เรื่อง มอบอำนาจให้ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการบริการวิชาการและภูมิปัญญาชุมชน ปฏิบัติหน้าที่แทนอธิการบดี จึงขอแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการโครงการสำรวจ ทำสำเนาดีเจดัล และปริวรรตเอกสารโบราณตำรายาและตำราการแพทย์แผนไทย กลุ่มจังหวัดภาคใต้ ดังนี้

1. ที่ปรึกษาโครงการ

- 1.1 พระครูขันตยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดบ้านสวน อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง
- 1.2 รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยทักษิณ
- 1.3 เลขาธิการมูลนิธิสุขภาพไทย
- 1.4 ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการบริการวิชาการและภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ
- 1.5 นายกสมาพันธ์การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านภาคใต้
- 1.6 อาจารย์กลีน คงเหมือนเพชร ปราชญ์ท้องถิ่นภาคใต้ฝั่งตะวันตก
- 1.7 อาจารย์พิชัย แก้วขาว ปราชญ์ท้องถิ่นภาคใต้ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.8 นายสมบุรณ์ ทิพย์นัย ครูภูมิปัญญาทางด้านการแพทย์พื้นบ้านภาคใต้

มีหน้าที่

1. ให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะในการดำเนินการโครงการ
2. สนับสนุนการดำเนินงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

2. คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ

2.1 นายชัยวุฒิ พิชะกุล	ประธานกรรมการ
2.2 นางสาวอุบลศรี อรรถพันธ์	กรรมการ
2.3 นายพิทยา บุขรรัตน์	กรรมการ
2.4 นายสมคิด ทองสง	กรรมการ
2.5 นายจรัญ ทองวิไล	กรรมการ
2.6 นายรัชการ วิชชุรังศรี	กรรมการ
2.7 นางสาวอรุณรัตน์ สรรเพ็ชร	กรรมการ
2.8 หัวหน้ากลุ่มงานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก	กรรมการ
2.9 นางสาวธรรรัตน์ พรหมวิเศษ	กรรมการ
2.10 นางพนิดดา เทพญา	กรรมการ
2.11 นายอนุสรณ์ กะณะศิริ	กรรมการ
2.12 นางเกษร จันทร์สวี่	กรรมการ
2.13 นายประจวบ รักจุลย์	กรรมการ
2.14 นายสมยศ สุริย์ฉาย	กรรมการ
2.15 นายเพ็ญ ชุนจิต	กรรมการ
2.16 นายสวัสดิ์ จิตพรหม	กรรมการ
2.17 นายจิตรักษ์ ทองช่วย	กรรมการ
2.18 ประธานสมาพันธ์การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านจังหวัด 14 จังหวัด	กรรมการ
2.19 นางสาวเบญจวรรณ บัวขวัญ	กรรมการและเลขานุการโครงการ
2.20 นางสาวนิตา น้อยเต็ม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการโครงการ
2.21 นางสาวาสนา เยาว์ด้วง	ผู้ช่วยโครงการ

มีหน้าที่

1. วางแผนการดำเนินการโครงการ
2. ดำเนินการสำรวจในแหล่งข้อมูลและสัมภาษณ์ จัดประชุมตามแผนการดำเนินการโครงการ
3. จัดทำรายงานการสำรวจเอกสารโบราณตำรับยาและตำราการแพทย์แผนไทย
4. จัดทำทะเบียนข้อมูล คำศัพท์การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ และจัดทำร่างหนังสือคำศัพท์
6. จัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินการโครงการ

3. คณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ

3.1 นางสาวเบญจวรรณ บัวขวัณ	ประธานกรรมการ
3.2 นางปาจิรีย์ เรืองคล้าย	กรรมการ
3.3 นางพนิดา ชุนพลช่วย	กรรมการ
3.4 นางอลิสรา ข้าเกตุ	กรรมการและเลขานุการ
3.5 นางสาวาสนา เยาว์ด้วง	ผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าการดำเนินโครงการจะเสร็จสิ้น
ประกาศ ณ วันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2565

(อาจารย์ ดร.นิชากรณ์ พันธคง)

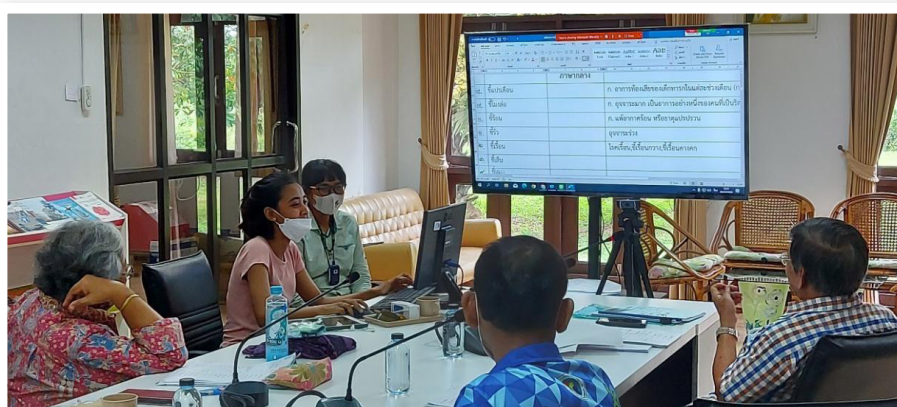
รักษาการแทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการบริการ
วิชาการและภูมิปัญญาชุมชน ปฏิบัติหน้าที่แทน
อธิการบดีมหาวิทยาลัยทักษิณ

ภาคผนวก ข

ภาพกิจกรรมการดำเนินการโครงการ

มูลนิธิสุภาพไทย

ISBN 978-616-786-109-8

9 786167 861098